

UNIVERZITA PARDUBICE

Fakulta filozofická

Průběh a metody násilné kolektivizace venkova
na Poličsku

Bc. Marie Jílková

Diplomová práce

2015

UNIVERSITY OF PARDUBICE

FACULTY OF PHILOSOPHY

The process and methods of forced collectivisation of
rural area in Polička district

Bc. Marie Jílková

Master's thesis

2015

Prohlášení autora

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré prameny a literatura, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména ze skutečnosti, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním práce v Univerzitní knihovně.

Na Babce 9. září 2015

Bc. Marie Jílková

Klíčová slova

Kolektivizace – 20. století – Poličsko – komunismus – kulak – zemědělství

Anotace

Tato magisterská práce se zabývá vývojem kolektivizace zemědělství v poličském okrese ve čtyřech vybraných obcích. Porovnává průběh kolektivizace ve zvolených obcích a v rámci celostátního měřítka.

Keywords

Collectivization – 20th century – Polička region – communism – kulak – agriculture

Annotation

This master thesis deals with the development of agricultural collectivisation in in fifties of 20th century in Polička region in four selected villages. Compares the process of collectivisation in selected.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce doc. PhDr. Václavu Veberovi za odborné vedení a cenné rady při pravidelných specializačních seminářích. Velký dík patří Mgr. Jiřímu Urbanovi, Ph.D. za jeho rady a připomínky při konzultacích a za jeho ochotu být kdykoliv nápomocen.

Dále děkuji všem pamětníkům, kteří byli ochotní mě přijmout a podělit se o své často bolestné vzpomínky. Zvláště bych chtěla vzpomenout na pana Emila Pajkra a pana Jana Krejska, kteří již odešli na věčnost. Poděkování patří také paní Hedvice Pajkové, Boženě Bezděkové, Vlastě Ehrenbergerové, Ince Tiché, Marii Balášové, Ludmile Groulíkové, Marii Škraňkové a Marii Kopecké, dále panu Bohuslavu Jílkovi, Ladislavu Jílkovi a Albínu Blažkovi. Obzvláště poděkovat musím panu Antonínu Lamplotovi za čas, který mi věnoval, za poskytnutí svých vzpomínek a po léta pečlivě shromažďovaných materiálů. Setkání s těmito lidmi nebylo cenné jen z hlediska získaných informací, ale bylo také zvláštní životní inspirací a motivací k další práci. Děkuji také všem, kteří mě za těmito lidmi přivedli, předně panu Jiřímu Broklovi a Františku Kuchtovi.

Nesmím zapomenout poděkovat Mgr. Stanislavu Konečnému a všem ostatním zaměstnancům Státního okresního archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli za jejich ochotu a vstřícnost. Děkuji také Mgr. Stanislavě Cafourkové za poskytnutí materiálů Centra Bohuslava Martinů v Poličce.

Závěrem bych ráda poděkovala své rodině a všem přátelům za jejich neutuchající podporu.

Obsah

1. Úvod	1
2. Charakteristika okresu Polička a zkoumaných obcí	5
3. Venkov a zemědělská politika po roce 1945	6
3.1 Zemědělské družstevnictví a politika KSČ	9
3.2 Vývoj ve zkoumaných obcích po roce 1945	11
4. Květnové volby 1948	16
4.1 Vývoj v obcích po roce 1948.....	21
4.2 Vítězství strany – vítězství lidu?	25
4.2.1 Církevní sféra a zatčení p. Jana Hanyka	27
5. Mocné soukolí se roztáčí.....	31
5.1 Nástroje moci.....	34
5.1.1 Dodávkové povinnosti.....	34
5.1.2 Nucené „výkupy“ a zabavování strojů	41
5.1.3 Zákaz zaměstnávání námezdních sil	44
5.1.4 Nucené pachty	45
5.1.5 HTÚP a výměna pozemků	50
5.1.6 Agitace, soutěže, oslavy, osvěta.....	51
5.1.7 Ostatní metody	57
5.1.8 Vladimír a Marta Roušarovi, Oldřiš čp. 27	59
5.2 Cestou násilí a persekucí	63
5.3 „Akce K (kulak)“	69
5.3.1 Josef a Anna Zrůstovi, Telecí čp. 38	73
5.3.2 Marie a Josef Ehrenbergerovi, Telecí čp. 106.....	78
5.3.3 Veleslav a Albína Vavříčkovi, Sádek čp. 33.....	83
5.4 Od krize kolektivizace k monstrprocesu s Bohuslavem Jílkem	86

5.4.1	Proces s Bohuslavem Jílkem	87
5.5	Závěrečná etapa kolektivizace	95
5.5.1	Proces s Josefem Lidmilou a spol.	97
5.5.2	Persekuce v éře dokončení kolektivizace	101
6.	Průběh zakládání JZD v okrese Polička	104
6.1.1	JZD Telecí	114
6.1.2	JZD Sádek	118
6.1.3	JZD Oldřiš	123
6.1.4	JZD Borová	126
7.	Život sedláka versus život „družstevníka“	130
7.1	JZD a svoboda výběru školy dětí „družstevníků“	133
7.2	JZD a problém pracovních sil	134
8.	Závěr	137
9.	Seznam pramenů a literatury	139
10.	Přílohy	147
11.	Seznam zkratk	157
12.	Resumé	159

1. Úvod

Málokterá událost minulosti se tak často a v tolika sférách promítá do dnešní přítomnosti jako právě kolektivizace venkova v Československu. Kolektivizace venkova během deseti let radikálně změnila podobu zdejší vesnice. Tento násilný proces zrušil soukromé vlastnictví půdy, která se často po staletí dědila z generace na generaci, nenávratně narušil mezilidské vztahy, zásadně porušil uvědomění si závislosti člověka na přírodě a negativně zasáhl do tváře krajiny. Komunistický režim si dle své ideologie „třídního boje“ vytvořil nepřítele, kterým se stal sedlák, kterého musel připravit o jeho půdu, majetek a především o jeho nezávislost.

V této práci se zabývám postupem kolektivizace v bývalém politickém okrese Polička se zvláštním zřetelem na obce Borová, Oldříš, Sádek a Telecí. V rámci vybrané lokality jsem se zaměřila na postup kolektivizace a s ní spojené jednotlivé represivní a persekční metody. Než jsem se ale dostala k této stěžejní části práce, zajímalo mě, jaký byl vývoj ve vybraných obcích po roce 1945 a jaké změny s sebou přinesl osudný rok 1948. Sledovala jsem obměny lidí na národních výborech, které s sebou nesl již rok 1945 a vrcholem změn byl nástup komunistické strany k moci. Pozornost jsem věnovala i vývoji zemědělské politiky po konci 2. světové války v jeho celostátním měřítku. To vše pro následnou lepší možnost interpretace událostí spjatých s procesem kolektivizace.

Páteř práce tedy tvoří rozbor kolektivizace venkova ve vybraných obcích v letech 1949-1960. Koncentrovat svoji pozornost na čtyři konkrétní obce mi umožnilo detailněji se věnovat průběhu kolektivizace a zároveň sledovat zda, kde a v čem se její průběh lišil a co toho bylo příčinou. Zaměřila jsem se na jednotlivé procesy se sedláky a osudy jejich rodin. Nezůstala jsem ale pouze u popisu nejvýraznějších soudních procesů s rolníky. Oběťmi komunistické zvláště nebyli jen „kulackým“ cejchem označení sedláci, ale všichni, kdo odmítali vstup do tzv. jednotných zemědělských družstev. Proto ve spojení s popisem jednotlivých mocenských nástrojů, jako byly dodávkové povinnosti, nucené pachty aj., se snažím předložit proces kolektivizace jako násilný proces, který nepříznivě zasáhl do života všech obyvatel venkova. Nechtěla jsem se ale zastavit u modelu soukromého rolníka jako pasivní oběti, proto jsem při hledání v archivech a při rozhovorech s pamětníky pátrala i po projevech odporu proti komunistickému režimu a jeho krutému „družstevnímu“ experimentu.

Při popisu vzniku JZD jsem si kladla otázku, jaký efekt měla represivní a persekční mašinerie na jejich zakládání a celkové fungování? Ve spojení s tím bylo důležité sledovat ty faktory, které měly za následek, že do roku 1960 byla kolektivizace v okrese Polička dokončena. Nezůstala jsem ale pouze u ustanovení JZD. Po dlouhých letech nevybíravého

nátlaku na vstup rolníků do JZD, si téma, jaký byl jejich další život v JZD s porovnáním s tím za soukroma, také zasloužilo svou pozornost.

Materiály, na podkladě kterých vznikla tato práce, pocházejí především z archivu okresní proveniencie a doplněny jsou prameny z oblastní a centrální proveniencie. Již předem jsem musela počítat s tím, že mnohé fondy nebudou dochované či budou značně útržkovité. A utvořit celistvý text, který přinese svědectví o této temné etapě našich dějin, bude znamenat projít množství fondů a z jednotlivých útržků postupně dávat dohromady celek. Velmi přínosným byl fond okresní prokuratury, především dochované tajné presidiální a správní spisy z let 1949-1960, které v sobě například obsahovaly pokyny k Akci K (kulak) či zde byl hodnocen persekční postup proti soukromým rolníkům apod. Zápisy ze schůzí ONV kromě možnosti přehledně sledovat postup zakládání JZD a okolností s tím spojených daly také nahlédnout do, někdy až psychopatického, uvažování zúčastněných osob. Za zmínku rovněž stojí dochované zápisy a korespondence okresního výboru Národní fronty a jeho místních orgánů. Pro dokreslení atmosféry doby a možnosti sledovat formy psychologického nátlaku při násilném prosazování kolektivizace napomohl dochovaný regionální tisk. Problém s prameny nastal především v obci Borová, kdy byly fondy MNV i JZD poměrně strohé. A tak v mnohých kapitolách zmínka o situaci v obci chybí, protože jsem ji nemohla podpořit ani prameny, ani se mi bohužel nepodařilo sehnat žádného pamětníka.

Další oporou při tvorbě práce mi byly obecní kroniky, z kterých jsem čerpala především v kapitolách věnujících se samotnému zakládání JZD v jednotlivých obcích, jehož jednotlivé časové etapy byly v pramenech často nepřehledné či nedohledatelné. Kromě Oldřiše se kroniky dochovaly v každé obci, ovšem s různou vypovídací hodnotou. Zkoumané časové období v kronice obce Borová bylo dopisováno zpětně po 22 letech. Úkolu dopsat kroniku se zhostila čtyřčlenná komise, která využila pomoci dalších třech osob z řad bývalých funkcionářů a členů různých institucí. Ale jak v úvodu napsal Jaroslav Hamerník, z dokumentů zbylo jen torzo a především prameny týkající se období let 1945-1951 byly neuváženě skartovány a spáleny. Dopisování kroniky tedy probíhalo na podkladech zápisů především ze schůzí MNV a výpovědí pamětníků.¹ Rovněž kronika obce Sádek byla dopisována zpětně, zápisy chyběly z let 1952 - 1959.² Takto je to uvedeno kronice, ale i zápisy do roku 1952 působí dojmem, že byly dopisovány s větším časovým odstupem. Zápisy

¹ Obecní úřad (dále OÚ) Borová, *Kronika Borová u Poličky 1946-1970*, s. 5-13.

² Úkolu doplnit je se postupně ujali dva kronikáři Jan Borovský a František Tlustý, kteří čerpali z poznámek jejich předchůdce Josefa Letého. Vzhledem k tomu, že se od roku 1952 nedá přesně určit, co kdo psal, v případě, kdy cituji z této kroniky, stejně jako té borovské, uvádím pouze obecnou formulaci sádecký či borovský kronikář. Do roku 1952 kroniku psal Josef Letý, v roce 1957 se úkolu doplnit chybějící údaje ujali Jan Borovský a od roku 1959 František Tlustý. OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek*, s. 157, 165.

netrpí nějakým fanatickým ideologickým nánošem, naopak ty psané do roku 1952 v mnoha případech nešetřily poznámkami kritizujícími stávající poměry. Kroniku obce Telecí psal po celou dobu místní učitel Ladislav Horníček, i když jsou zápisy někdy poněkud ideologicky zatížené, nic nevynechával a poctivě zaznamenával všechny události v obci.³

Zásadní vliv na konečnou podobu práce mělo setkávání s pamětníky, jejichž vzpomínky, po vzájemné kritice s ostatními prameny, jsem nechala na mnohých místech práce zaznít.⁴ Velmi cenné byly i nejrůznější materiály, které mi mnozí z nich poskytli. V tomto smyslu bylo stěžejní setkání s Antonínem Lamplotem, který nejen sám toto období prožil a sepsal, ale již dlouhá léta shání svědectví ostatních perzekuovaných rodin, které mi ochotně poskytl. Díky tomu jsem pak jednotlivé části práce mohla obohatit o osobní vzpomínky těch, na které obzvlášť tvrdě dopadla krutost oné doby. A všude tam, kde jsem měla dostatek relevantních materiálů, jsem se snažila o zaznamenání celkového příběhu perzekuované rodiny.

K tomu jsem se rozhodla z různých důvodů. Jednak proto, že mapování konkrétních lidských osudů je to, co dává celému procesu kolektivizace konkrétní rozměr. I když se v posledních letech objevují publikace⁵ sledující kolektivizaci venkova z regionálního hlediska a z hlediska osudů konkrétních rodin, myslím si, že dostačující tato práce bude teprve tehdy, až bude mít každá obec sepsanou svoji historii kolektivizace. Agrární strana měla volební heslo: „*Venkov jedna rodina*“. A v jistém smyslu toto heslo platí dodnes. Vždyť zde společně vyrůstaly celé generace našich předků a není přece možné, aby události násilné kolektivizace zůstaly nepojmenovány. Tímto také narážím na různé brožury vydávané u příležitosti výročí obcí a na webové stránky obcí, kde většinou předkládané dějiny obce končí v roce 1945, v lepším případě je zmíněno pár větami, že se zakládaly JZD a zavřen byl ten a ten. Nemůžu ale tvrdit, že bych se při zpracovávání toho tématu setkala s nějakými negativními reakcemi, právě naopak. Spíše jde o jakýsi pozůstatek z dob komunismu, že o

³Ladislav Horníček (1900-1981) studoval na učitelském ústavu v Poličce. Jako učitel působil na školách v Borové, Borovnici, Pusté Rybné a od r. 1925 jako definitivní učitel v Telecím. Od r. 1938-1953 byl ředitelem školy. Od r. 1918 až do r. 1971 kronikářem obce. Kromě mnoha jiných publikací s regionální tematikou napsal několikadílné "Pamětní knihy obce Telecí" a osmisvazkový "Soupis držitelů usedlostí v Telecím". BLAŽENA JUNKOVÁ, Blažena, JUNEK, David, VONDROVÁ, Hana. *Bibliografie města Poličky ve fondech knihovny, městského muzea a galerie Polička*, Polička: Městské muzeum a galerie Polička, 2014, s. 264, ISBN 978-80-86533-25-4.

⁴ Při citaci ponechávám jejich výpověď v hovorové češtině, abych zachovala autentický ráz. Při citaci archivních dokumentů provádím korekturu gramatických chyb a opravuju interpunkci.

⁵ Kolektivizaci venkova sledovanou v regionálním měřítku zpracoval ve své knize Jiří Urban: URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Praha: Vyšehrad, 2010. 1. vydání. 304 s. ISBN 978-80-7429-055-8. Mnohé osudy rodin nuceně vystěhovaných v rámci Akce K (kulak) zpracoval Miloslav Růžička. RŮŽIČKA, Miloslav: *Vyhnanci: Akce „Kulak“, zločin proti lidskosti!* Havlíčkův Brod, 2008. 479 s. (ISBN není)

některých věcech se zkrátka nemluví, a samotný fakt zakládání JZD je brán jako nějaká nutnost, bez které by to nešlo, což je ale špatný přístup.

Dalším důvodem, proč předkládám konkrétní příběhy rodin, je fakt, že při omezení se pouze na popis soudního procesu a konstatování jeho výsledku, mizí z tohoto prostoru ostatní rodina souzeného sedláka. Především manželky odsouzených sedláků se musely nejen vyrovnat s často několikaletou nepřítomností svého manžela doma, ale musely také zastat chod celého hospodářství a k tomu starost o děti. A místní funkcionáři jim jejich nelehkou situaci rozhodně neulehčovali, ba právě naopak.

Základní oporou práce byla také znalost a obeznámení se s odbornou literaturou, věnující se tomuto tématu. Stěžejním dílem stále zůstává práce Karla Jecha především jeho monografie *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, důležitými počiny kromě již zmíněné práce Jiřího Urbana jsou také studie Jany Burešové, Jiřího Pernese a Petra Blažka. Informace věnující se politickému a společenskému vývoji v těchto letech jsem čerpala především z díla Karla Kaplana a Václava Vebera.

Zpracování tématu kolektivizace v okrese Polička se přede mnou věnovala v bakalářské práci Lucie Novotná, která se nejprve soustředila na nejdůležitější etapy procesu kolektivizace venkova na Poličsku. Poté se konkrétně zaměřila na osudy vybraných sedláků v obci Korouhev a průběhu zakládání JZD Polička a Modřec. Pavlína Kocmanová ve své magisterské práci mapovala proces kolektivizace z hlediska proměny krajiny v obci Široký Důl. Nejnovější prací je kniha Josefa Němečka *Osudy sedláků na Poličsku po roce 1948*, která na podkladě v knize přetištěných archivních materiálů, novinových článků, úryvků z rozhovorů s lidmi sleduje průběh kolektivizace z hlediska jednotlivých procesů se sedláky. Ani jedna z prací se zásadním způsobem nevěnuje obcím, na které jsem se zaměřila v této práci. Podobným způsobem zpracoval knihu *Protistátní teroristické skupiny v režii StB Pardubice*.

2. Charakteristika okresu Polička a zkoumaných obcí

Poličský region leží v severní oblasti Českomoravské vrchoviny a ráz krajiny ovlivňují především Žďárské vrchy. Obce Borová, Oldřiš a Sádek se táhnou západně od Poličky navazující jedna na druhou podél Černého a Bílého potoka. Obec Telecí je vzdálená jen o několik málo kilometrů směrem do lůna Žďárských vrchů. Nadmořská výška pohybující se mezi 550 – 750 metry nad mořem zásadně ovlivňovala životní podmínky zdejšího obyvatelstva, které se živilo převážně zemědělstvím. Obstat v tomto až horském prostředí znamenalo velkého úsilí, ale zároveň tyto podmínky pěstovaly šikovné a houževnaté hospodáře, pevně spjaté s jejich půdou. Převážně se zde pěstovaly brambory, žito a len. Mnoho příležitostí k obživě nedával lidem ani zdejší průmysl, ačkoliv za první republiky se možnost práce v této oblasti zlepšila, i přesto ale zůstalo zemědělství hlavním zdrojem obživy.

Okres Polička byl obnoven po roce 1945, v plném rozsahu jaký měl k 29. září 1938. Na jeho další vývoj měl velký vliv poválečný odsun a vyhánění německého obyvatelstva. Populačním poklesem byly dotčeny nejen obce s převážně německým obyvatelstvem, ale i obce tzv. české, odkud odešlo množství rodin osidlovat opuštěné německé usedlosti. K velké změně v uspořádání poličského okresu došlo k 1. lednu 1949, kdy byla řada obcí od okresu oddělena a naopak další obce přibýly. Celkově tak okres Polička zahrnoval 53 obcí a to až do 1. července 1960, kdy byl okres Polička zahrnut pod okres Svitavy.

Demografický vývoj v souvislosti s odsunem Němců se dotkl i obce Telecí a Sádek. Mnoho rodin odešlo do nedalekých obcí Pomezí, Modřece a Rohozné. Volná půda, která po nich v obci zůstala, přešla do správy pozemkového úřadu v Praze. O tu si pak mohli požádat místní lidé. Většinou se jí ujímali malí zemědělci, aby si tak přilepšili a mohli dále rozvíjet svá hospodářství. Jak poznamenal sádecký kronikář: „*To byl ještě hlad po půdě.*“⁶ Tento odchod lidí měl za následek, že v roce 1948 měl Sádek 544 obyvatel, což bylo ve srovnání s rokem 1930 o 188 méně.⁷ I v Telecím došlo k odchodu lidí do Sudet. Z obce se vystěhovalo na 30 rodin a v roce 1946 mělo Telecí 670 obyvatel.⁸ V roce 1950 měla obec Oldřiš 790 obyvatel a Borová 894 oproti sčítání v roce 1930, došlo rovněž k velkému poklesu obyvatel, v Borové takřka o polovinu.⁹

⁶ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek*, s. 97.

⁷ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek*, s. 97.

⁸ OÚ Telecí. *Pamětní kniha obce Telecí 1949-1960*, s. 286.

⁹ BALCAR, Vladimír – RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef et al. *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005*. I. díl. Praha: Český statistický úřad, 2006, s. 532. ISBN 80-250-1310-3.

3. Venkov a zemědělská politika po roce 1945

Máme-li se při rozlišování jednotlivých kategorií rolníků, které byly tradičně zastoupeny na československém venkově, opřít o nějaký historický mezník, který nám napomůže při jejich diferenciaci, bude to agrární krize roku 1928. Nejpočetnější skupinu na venkově tvořili drobní rolníci, které agrární krize poznamenala asi nejhůře. Mezi drobné rolníky můžeme zahrnout ty, pro něž bylo soukromé hospodaření hlavním a jediným zdrojem obživy a občas nějaký produkt prodali na volném trhu. Další skupina těchto drobných hospodářů si ke svému hospodářství ještě přivydělávala při sezónních pracích u větších zemědělců. A pak zde byli tzv. kovorolníci, kteří se buď celoročně, nebo v sezóně živili mimo zemědělství a jejich hospodářství pro ně byl pouhý doplněk k jejich živobytí. Naproti tomu sedláci a velkostatkáři vyšli z hospodářské krize takřka bez úhony, protože vzhledem ke svým možnostem mohli přeorientovat výrobu na jiné zemědělské produkty. Sedláci, za které se brala zemědělská usedlost s výměrou 15–50 ha využívající námezdní pracovní síly, patřili mezi tradiční, stabilní a konkurenceschopnou sociální vrstvu venkova. Díky účasti na černém trhu během 2. světové války se zbavili případných předválečných dluhů, a navíc vstupovali do mírových let se značnými úsporami. Jejich nadějný rozkvět ale zbrzdil nedostatek zemědělské techniky, peněžní reforma na podzim 1945 znehodnocením hotovostí a zablokováním vkladů. Naproti tomu byli zemědělci zvýhodněni při vykupování zemědělských produktů navýšením cen, které bylo u závodů s výměrou pod 20 ha až o 77 % vyšší. V roce 1949 bylo v ČSR 35 159 závodů selského typu, které hospodařily na výměře 1,033 mil. ha a podílely se ve velké míře na plnění státních dodávek zemědělských produktů. Mezi skupinou sedláků a drobných rolníků byla skupina středních rolníků, pro které bylo typické, že nezaměstnávali žádné pracovní síly a příležitostně využívali sousedské výpomoci.¹⁰

Dnes je už nepopiratelné, že Komunistická strana Československa měla již s koncem války určité konkrétní plány, které tvořila pod diktátem Moskvy, na budoucí úplné převzetí moci v Československu. Při vědomí si toho, že se dříve či později musí uskutečnit volby do ústavodárného Národního shromáždění, pro ně bylo stěžejní získat hlasy obyvatel venkova. Prvním krokem byl zákaz činnosti strany agrární (RSZML), který byl zahrnut v Košickém vládním programu. Nicméně nejenom komunistická strana, ale i tři zbývající politická uskupení věděly, že jejich úspěch, či neúspěch ve volbách spočívá v rukou venkova. A tak začal programový boj o venkov. V otázce směřování zemědělské politiky po skončení války

¹⁰ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 38–41. ISBN 978-80-7021-902-7.

bylo určujícím momentem schválení zmiňovaného Košického vládního programu. Jedním z jeho bodů bylo nové a důsledné provedení pozemkové reformy¹¹, s jejímž naplněním byla neoddělitelně spjata konfiskace půdy a zemědělského majetku německé a maďarské šlechty, velkostatkářů a všech, kteří kolaborovali s nacistickým režimem. V květnu 1945 byla národním výborům zaslána směrnice ministerstva zemědělství, kde bylo apelováno na co nejrychlejší parcelaci konfiskované půdy a zajištění plynulého chodu zemědělských prací na zabavené půdě. U přerozdělování půdy byli upřednostňováni malí a střední rolníci a zemědělství dělníci.¹² V návrhu členů KSČ Otakara Brožka a Antonína Kachlíka z května 1945 adresovanému ÚV KSČ oba pánové zdůrazňovali vědomí síly venkova a zároveň jeho nevyzpytatelnosti. Příležitost viděli ve skutečnosti, že většina rolníků jsou malorolníky. Ovšem i přesto, nebo právě proto, na své půdě rolníci tolik lpí a „*své nepřátele vidí jak v kapitalistovi, tak v komunistovi*“.¹³ To, že většina půdy ve státě patřila poměrně nízkému počtu obyvatel, byl skutečně palčivý problém, ovšem nepochopení pro ono lpění na půdě ze strany představitelů KSČ bylo základním předpokladem budoucího teroru páchaného KSČ na sedlácích. Vraťme se ale k jejich návrhu. V něm žádali, aby se do měst, vesnic a osad vyslaly agitační skupiny, které by zde propagovaly vládní program. Předně v otázkách zemědělství by se měly snažit o co nejbližší kontakt se zemědělci – pomáhat jim při polních pracích apod., a tak si vytvořit půdu pro další agitaci. Při všech příležitostech pak oni agitátoři měli šířit úspěchy sovětského zemědělství a spolupracovat se Svazem přátel SSSR. V návrhu byl ovšem kladen důraz na to, „*že nemůžeme a nechceme prozatím vystupovat jménem Komunistické strany, ale jménem vládního programu, na kterém my, komunisté, máme největší účast*“.¹⁴ Komunisté si ale přirozeně uvědomovali, že pokud by předložili jako náplň volebního programu cestu budování kolchozů po vzoru Sovětského svazu, vesnice se k nim otočí zády. Proto přistoupili ke strategii, ve které tuto možnost jednoznačně odmítli, a naopak hájili právo na soukromé vlastnictví půdy. V programové náplni v otázce zemědělství se komunisté od ostatních stran příliš nelišili. Hlavním bodem programu všech stran bylo úspěšné provedení 2. pozemkové reformy. Výhodou pro komunisty oproti jiným stranám bylo, že zaujímali post

¹¹ Pozemková reforma proběhla za 1. republiky, avšak zůstala nedokončena. Podkladem byl zákon záborový ze dne 14. dubna 1919 a přidělový z 30. ledna 1920, na jejichž podkladě bylo státem zabráno 4 miliony ha šlechtické a velkostatkářské půdy. Maximální možná výměra na 1 vlastníka byla stanovena na 150 ha zemědělské a 250 ha veškeré půdy.

¹² Pšeničková, Jana ed. *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – podmínky pro vznik JZD 1945*. Praha: SÚA 2003. Dokument č. 1, s. 19–22. ISBN: 80-85475-98-7.

¹³ Tamtéž. Dokument č. 4, s. 28.

¹⁴ Tamtéž. Dokument č. 4, s. 28. ISBN: 80-85475-98-7.

ministerstva zemědělství¹⁵, a proto úspěšné provedení pozemkové reformy skýtalo pro komunisty velkou šanci, jak získat hlasy lidí na venkově. Při její propagaci ostře kritizovali první pozemkovou reformu a sami slibovali, že půda bude přerozdělena spravedlivě především bezzemkům, dělníkům, zemědělským dělníkům a deputátníkům do nejvyšší výměry 13 ha.¹⁶ V poválečném období se český venkov potýkal s odchodem lidí do měst, což ohrožovalo práci v zemědělství, proto se jednotlivé strany shodovaly v hledání způsobů jak pokles obyvatelstva vesnic zastavit. V programech bylo jako východisko viděno zkvalitnění kulturního vyžití a zlepšení lékařské péče. I v tomto bodě byli opět ve výhodě komunisté a ještě před volbami podnikli jeden z kroků k zamezení odchodu lidí do měst. Bylo jím rozhodnutí ministerstva zemědělství o výstavbě kulturních domů ve vesnicích.¹⁷ V čem se strany ve svých programech rozcházely, byla otázka scelování zemědělské půdy a družstevnictví. Kupříkladu národní socialisté viděli ve scelování pozemků hlavní podmínku pro zvýšení prosperity zemědělské výroby. Komunisté by scelování provedli pouze tam, kde by to zemědělci požadovali. V otázce družstevnictví, ke kterému se v další části kapitoly dostaneme ještě podrobněji, prosazovali komunisté strategii dostat zemědělská družstva do rukou malých a středních rolníků a ti by své většiny využili k tomu, aby se dostali do vedení družstev. „V tomto případě se jednalo o družstva s vlastnictvím, které bylo v podstatě kolektivní. Podle tohoto náznaku se dalo soudit, že se jednalo o první zárodky možné kolektivizace.“¹⁸

Sledování komunistické předvolební strategie vede k otázce, zda českoslovenští komunističtí představitelé ve svém volebním programu týkajícím se zemědělství, ale nejen jeho, vědomě jen a jen lhali a jako členové strany řízené z Moskvy sami při tom dobře věděli, že jediným přístupným modelem budoucí podoby venkova je provedení úplné kolektivizace venkova, která bude mít za následek zánik soukromého vlastnictví půdy, tak, jak tomu bylo i v Sovětském svazu? Nebo věřili, že budeme moci jít nějakou vlastní cestou? Odpověď, jak uvidíme později, nemůže být jednoznačná. Jisté je, že ve straně bylo ale množství těch, kteří k Sovětskému svazu fanaticky vzhlíželi. A jako drobné střípky do této mozaiky nám poslouží výše uvedený návrh členů KSČ Otakara Brožka a Antonína Kachlíka nebo vystoupení člena

¹⁵ Julius Ďuriš (1904 Rovňany –1986 Praha) byl ministrem zemědělství v letech 1945–1951, členem ÚV KSČ 1945–1963, v letech 1953–1963 zastával post ministra financí. V roce 1970 byl vyloučen z KSČ pro kritický postoj vůči okupaci našeho území sovětskými vojsky.

¹⁶ Pšeničková, Jana ed. *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – podmínky pro vznik JZD 1945*. Praha: SÚA 2003. Dokument č. 20, s. 68–69. ISBN: 80-85475-98-7.

¹⁷ Pšeničková, Jana ed. *Zemědělské družstevnictví: Kolektivizace zemědělství – podmínky pro vznik JZD 1946*. Praha: SÚA 2004, s. 55–56. ISBN: 80-86712-16-8.

¹⁸ FIALOVÁ, Jana. Venkov v programech politických stran. In: *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*. Praha: Dokořán a ČZU, 2008, s. 89. ISBN: 978-80-7363-226-7.

KSČ Jiřího Koťátka v rozhlasové relaci, která byla odvysílána 30. ledna 1946. Jiří Koťátko v pořadu bezostyšně líčil kolektivizaci sovětského venkova a zakládání kolchozů a to, jak jejich zemědělská výroba obstála za války, aniž by vzpomenu na léta hladomoru a miliony lidských životů, které tato krutá cesta zakládání kolchozů přinesla.¹⁹ A tak komunistická strana získala hlasy venkova na program, z jehož hlavních bodů nikdy nic nesplnila. A nadále prohlubovala strategii získávání malých a středních rolníků na svoji stranu a tím narušovala tradiční vzájemnou jednotu a sounáležitost mezi rolníky. Proto KSČ přišla s tzv. hradeckým programem, ve kterém byla zahrnuta parcelace velkostatků a přerozdělování jejich půdy středním a malým zemědělcům bez ohledu na jejich stranickou příslušnost.²⁰

3.1 Zemědělské družstevnictví a politika KSČ

Družstevnictví mělo na území Československa hlubokou tradici již od poloviny 19. století a za 1. republiky prodělalo obrovský rozmach. *„Jejich základním posláním bylo poskytování vzájemné výpomoci členů v nejrůznějších směrech činnosti, od spořitelén a založen typu raiffeisenek a kampeliček, které podporovaly lidovou spořivost a umožňovaly výhodnou finanční výpomoc, přes obstarávání nákupu průmyslových potřeb a odbytu vlastních výrobků, přes výstavbu a provozování některých zpracovatelských podniků až po zprostředkování mechanizačních potřeb nebo zavádění elektřiny do vesnic.“*²¹ S koncem války se začalo s obnovou demokratických principů družstevnictví, které byly v období okupace naprosto převráceny. Ovšem před válkou existující početné družstevní svazy a ústředny již obnoveny nebyly a zůstalo u jejich za okupace provedeného sjednocení do Ústředního svazu zemědělských družstev (ÚSZD) a čtyř družstevních svazů. Výhodou těchto svazů bylo, že v nich nepřevládla moc komunistické strany, ale naopak zde zasedli zemědělstí odborníci.²² Mezi politickými stranami se vedla debata jak postupovat v otázce zemědělského družstevnictví. Zatímco lidovci, národní socialisté a část sociálních demokratů se shodovali v důležitosti podporovat a dále rozvíjet principy tradičního demokratického družstevnictví,

¹⁹ Pšeničková, Jana ed. *Zemědělské družstevnictví: Kolektivizace zemědělství – podmínky pro vznik JZD 1946*. Praha: SÚA 2004, s. 55–56. ISBN: 80-86712-16-8.

²⁰ PERNES, Jiří. Proměny myšlenky kolektivizace zemědělství v politice KSČ po únoru 1948. In *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 34. ISBN: 978-80-87211-96-0.

²¹ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 35. ISBN 978-80-7021-902-7.

²² LACINA, Vlastislav. Obnova demokratického zemědělského družstevnictví v českých zemích v letech 1945–1948. In *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 2002, s. 189–190. ISBN 80-86185-18-4.

komunisté od samého počátku uchopili myšlenku družstevnictví „jako součást probíhajícího boje o nastolení své monopolní politické moci“. Komunisté začali prosazovat myšlenku tzv. nového družstevnictví, které chtěli využít jako nástroje omezení soukromého vlastnictví rolníků a propagace kolektivizačních metod práce na vesnici.²³ Zemědělská družstva byla vždy otevřená a poskytovala výhody všem zemědělcům, ale postupem času v nich začal sílit vliv strany agrární a prosazovaly se zde zájmy statkářů. Chudší družstevníci proto požadovali obnovení původního hlasování – 1 člen rovná se 1 hlas, před válkou a ještě po válce ale rozhodovala výše vloženého kapitálu.²⁴ V poválečném období ministerstvo zemědělství, pro které bylo omezování vlivu velkých zemědělců v jednotlivých družstevnických organizacích prioritou, hlasům drobných rolníků zdánlivě naslouchalo. Požadovanou změnu 1 hlasu každému členu bez ohledu na počet upsaných podílů počalo prosazovat.²⁵ Tím chtěli získat do řad družstevních svazů drobné rolníky, to se jim ale nepovedlo a svůj vliv orientovali od roku 1947 na tzv. rolnické komise, které byly drobnými zemědělci převážně zastoupeny.²⁶ Jednou z dalších snah komunistů bylo sjednocení družstevního hnutí, jehož hlavní součástí byla právě zemědělská družstva, pod ÚSZD. To ale mnozí představitelé politických stran i členové družstev odmítali. Především byla kritizována navrhovaná organizační forma, která by stála na úplné centralizaci, a to jak organizační, finanční, tak i ideové a je připomínán vládní program, ve kterém se jasně mluví o tom, že bude podporováno i podnikání soukromé, především řemeslníků a malých obchodníků.²⁷ V dopise závodních rad Svazu zemědělských družstev, který byl adresován ministerstvu zemědělství v červenci 1945, se svaz ohrazuje proti tomu, že vůbec nebyli přizváni k tvorbě vládního nařízení o Ústřední radě družstev. Vzhledem k tomu, že pod sebou soustřeďovali největší počet družstev, byla jejich stížnost více než oprávněná. V otázce zemědělského družstevnictví připomínají, že organizaci družstev nelze diktovat dekrety, ale je potřeba vycházet z praktických potřeb a vývojových tendencí tak, jak se na venkově v praxi projevují. Žádají také, aby organizace zemědělského družstevnictví nebyla řešena shora, ale aby bylo zaručeno právo svobodně rozhodovat o své organizaci.²⁸ Zemědělci z Pardubicka se také ohradili vůči plánované reorganizaci družstevnictví. Svě

²³ Tamtéž, s. 191.

²⁴ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 36. ISBN 978-80-7021-902-7.

²⁵ PŠENIČKOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – vznik JZD 1951*. Praha: SÚA, 1999, dokument č. 7, s. 30. ISBN 80-85475-59-6.

²⁶ LACINA, Vlastislav. *Obnova demokratického zemědělského družstevnictví v českých zemích v letech 1945-1948*. In *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2002, s. 191. ISBN 80-86185-18-4.

²⁷ Pšeničková, Jana ed. *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství-podmínky pro vznik JZD 1945*. Praha: SÚA 2003. Dokument č. 22, s. 71–73. ISBN: 80-85475-98-7.

²⁸ Tamtéž. Dokument č. 22, s. 101–107.

připomínky zaslali na Úřad předsednictva vlády 16. dubna 1946. V dopise se ztotožňují s právem svobodně rozhodovat o vrcholných organizacích a nutností vycházet a rozhodovat se podle skutečných potřeb vesnice. Odmítají také tvrzení, že družstevnické centrály za války kolaborovaly s nacismem a naopak dokládají jejich bezúhonnost. Jako největší problém ale vidí zřízení jednoho svazu úvěrních družstev. To z toho důvodu, že by se měly kampeličky sloučit s občanskými záložnami. Přičemž občanské záložny byly řízeny úřednický, zatímco kampeličky ochotnický a tvořili asi 83 % všech úvěrních družstev v Čechách. Obávali se, že tím bude existence kampelíček ohrožena, a upozorňovali na jejich dlouholetý přínos venkovu například věnováním peněz na výstavbu veřejně prospěšných staveb.²⁹ Komunistům se ale díky odporu ostatních politických stran nepodařilo prosadit žádný ze zákonů, který by naplňoval jejich koncept „nového družstevnictví“.³⁰

Mnozí soukromí zemědělci se ale díky signálům, které vysílala komunistická strana do svého okolí, oprávněně obávali o svoji budoucnost. Uvádí-li Jiří Pernes ve své studii, že díky zemědělské politice KSČ se rolníci stali jednou z opor únorového převratu,³¹ vývoj v obcích v následujících kapitolách ukáže, že v místních měl režim oporu chatrnou. Václav Veber ve své publikaci věnující se třetímu odboji upozorňuje na vzrůstající neklid mezi rolníky, který se projevil například v červenci 1947 na Kunětické hoře, kde se konal zemědělský sněm. Průvod asi padesáti tisíc rolníků měl kromě jiného alegorické vozy na nich nejrůznější hesla namířená proti politice komunistické strany. Poličští rolníci vezli transparent s nápisem: „*Hvězdy blednou, vyhrály to jen jednou.*“³²

3.2 Vývoj ve zkoumaných obcích po roce 1945

V prvních poválečných dnech roku 1945 byl v obci Sádek ustanoven nový výbor, tzv. „Místní národní výbor revoluční“, jehož předsedou byl zvolen Josef Řádek, čp. 50 a místopředsedou se stal člen komunistické strany František Černý.³³ Postavení takřka do čela národního výboru zástupce komunistické strany ovšem příliš nekoresponduje s tradičním

²⁹ Pšeničková, Jana ed. *Zemědělské družstevnictví: Kolektivizace zemědělství – podmínky pro vznik JZD 1946*. Praha: SÚA 2004, s. 129–131. ISBN:80-86712-16-8.

³⁰ LACINA, Vlastislav. *Obnova demokratického zemědělského družstevnictví v českých zemích v letech 1945-1948*. In *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum, 2002, s. 191. ISBN 80-86185-18-4.

³¹ PERNES, Jiří. *Proměny myšlenky kolektivizace zemědělství v politice KSČ po únoru 1948*. In *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 34. ISBN: 978-80-87211-96-0.

³² VEBER, Václav. *Třetí odboj. ČSR v letech 1948–1953*. Pardubice: Univerzita Pardubice 2014, s. 243-244. ISBN: 978-80-7395-786-5.

³³ OÚ Sádek. *Kronika obce Sádek*, s. 93.

rozvržením politických sil v obci, které nám ukazují výsledky jednotlivých voleb. Obec Sádek byla převážně katolického vyznání, proto se zde těšila velké podpoře ČSL. To nám potvrzují i volby do Národního shromáždění konané v roce 1935, tehdy v obci ČSL s celkově získanými 259 hlasy drtivou většinou zvítězila. Sociální demokraté, kteří skončili s velkou ztrátou na lidovce na místě druhém, obdrželi 57 hlasů. A právě komunisté, jejichž zástupce se nyní dostal na místopředsednický post, obdrželi pouhé 2 hlasy. Že by se od posledních demokratických voleb a v průběhu války v obci změnilo politické uvažování lidí, nám vyvrací volby do ústavodárného Národního shromáždění v roce 1946. I tentokrát v obci s naprostou převahou 234 hlasů zvítězili lidovci. Národní socialisté získali 66 hlasů, sociální demokraté 45 a komunisté 35 hlasů.³⁴ V červnu 1946 byl ustanoven nový národní výbor, který tvořilo deset členů za stranu lidovou. Sociální demokraté a národní socialisté měli ve výboru po dvou členech a komunisté jednoho zástupce.³⁵ Předsedou národního výboru se stal Jan Sedliský, čp. 36 za ČSL. Do rady byli zvoleni zástupci za každou politickou stranu dle zásady přijaté v Sádce volební komisí 25. června 1946 a vycházející z nařízení vlády.³⁶ Ke změně ve složení národního výboru došlo za necelý rok a v červnu byl reorganizován dle paritního zastoupení. Každá strana pak byla díky této změně zastoupena třemi členy, což se stalo velkou výhodou pro komunisty a bylo obrovskou nespravedlností vůči straně lidové. Strana dříve mající v národním výboru jednoho zástupce měla nyní tři, a navíc opět získala post místopředsedy národního výboru. Tím se stal František Černý.³⁷

Předsedou revolučního místního Národního výboru v Telecím byl 15. května 1945 zvolen rolník Antonín Lamplot, čp. 34. Brzy ale ve výboru došlo k rozkolům a na místo Antonína Lamplota nastoupil Bohuslav Filipi, čp. 164.³⁸ Výbor měl celkem 14 členů a byli mezi nimi např. Jan Krejsek čp. 15, Bohuslav Just čp. 13 a František Trnka čp. 145. Protože v obci neexistovala doposud komunistická strana, byla po přednášce Vladimíra Bednáře z Poličky 2. června založena. Předsedou se stal učitel Františka Svítka a jednatelem Bedřich Trávníček

³⁴ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Borová, inv. č. 51, k. 1, sign. KA 20/2, sl. Volby 1946–1976. Volby do ÚNS dne 26. května 1946.

³⁵ OÚ Sádek. *Kronika obce Sádek 1924-1980*, s. 98.

³⁶ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 9, kn. 9, sl. Zápisy ze schůzí obecní rady 1935–1950, Protokol o ustavující schůzi MNV, 30. června 1946.

³⁷ OÚ Sádek. *Kronika obce Sádek 1924-1980*, s. 100–101.

³⁸ Syn Antonína Lamplota ve svých pamětech uvedl následující důvod: „*Když se Otakar Kadlec 24. května 1945 vrátil do Telecího, trval na tom, že musí být Jaroslav Kamenský, starosta za války v Telecím, zatčen a potrestán. S tím můj otec nemohl souhlasit, protože jenom on a Josef Lamplot věděli, jak Kamenský podporoval partyzány. [...] Otakar Kadlec však trval na trestu pro Kamenského, přemluvil tajemníka MNV Bohuslava Filipího čp. 164 a několik dalších členů obec. Zastupitelstva [...] a bez vědomí starosty obce vydali Kamenského ke stíhání. Než se mému otci a dalším příslušníkům odboje podařilo Kamenského zprostit viny a propustit z vězení, kde byl týrán aj., vrátil se ve velmi špatném zdravotním stavu. Můj otec poté na protest skončil s funkcí starosty obce.*“ Archiv Antonína Lamplota. *Paměti Antonína Lamplota ml.*

čp. 8. Krátce po ustanovení KSČ v obci byl výbor doplněn na žádost strany o její dva členy — Františka Svítka a Václava Tůmu čp. 102.³⁹ Brzy na to zde byla obnovena lidová a národně socialistická strana. Nově byla v obci založena pobočka Československého svazu mládeže, který v obci zároveň pořádal i první taneční zábavu. Další organizací, která v těchto dnech v obci vznikla, byla Místní skupina Jednotného svazu českých zemědělců, která měla být náhradou politické organizace.⁴⁰ Rozumějme náhradou strany agrární, která měla v dobách své existence v obci, jak si ještě ukážeme, enormní podporu.

V prvních poválečných volbách do parlamentu Národního shromáždění, kterých se účastnilo 471 voličů, zvítězili v Telecím se 175 hlasy národní socialisté, lidovci se 128 hlasy skončili druzí. Extrémní nárůst volebních hlasů zaznamenala KSČ. Strana, která zde byla založena teprve v roce 1945 a v roce 1935 získala 1 hlas, dostala v těchto volbách 127 hlasů.⁴¹ Hlasy strany agrární, která ve volbách v roce 1935 z 530 odevzdaných lístků získala 269 hlasů, tedy nejvíce vytěžili komunisté. Výrazně si ale polepšili i národní socialisté, kteří v roce 1935 měli 54 hlasů, a lidovci. Ti v roce 1935 obdrželi 54 hlasů. Po volbách dle nařízení vlády musela být i zde provedena změna ve složení MNV tak, aby to odpovídalo výsledkům voleb do Národního shromáždění. Předsedou MNV zůstává Bohuslav Filipi, který je členem československých socialistů. Tato strana je zde zastoupena nejpočetněji – 6 členy – mezi dalšími členy byli kromě jiných Bohuslav Just a Jan Krejsek. Komunisté a lidovci měli po čtyřech členech, sociální demokraté jednoho.⁴²

Majetek a půda, které v Telecím zůstaly jako protihodnota za přidělené usedlosti ve vesnicích po odsunutých Němcích, byly přiděleny do obhospodařování sousedů vystěhovalců a pro širší dohled byla ustanovena desetičlenná rolnická komise. Kvůli odchodu značného počtu lidí a nárůstu půdy, která po nich musela být obdělána, se obec potýkala s nedostatkem pracovních sil. Pro zvládnutí obdělání půdy bylo potřeba zakoupit zemědělské stroje. Jenže možnost zakoupení strojů byla závislá na celkové výměře půdy. Za tímto účelem se sdružilo několik rolníků a založili strojní družstvo, jehož předsedou byl zvolen Antonín Lamplot a jednatelem Josef Dvořák. „*Toto strojní družstvo zakoupilo pak první samovazač v Telecím,*“⁴³ zaznamenal Ladislav Horníček počátky poválečného družstevnictví v Telecím. Strojní družstvo bylo i v Oldřiši. A v Sádku si zemědělci dle vzpomínek Jana Kopeckého kupovali stroje dohromady: „[...] *třeba táhle Bednář [...] Jílek, Vraspír, měli samovaz*

³⁹ OÚ Telecí. *Pamětní kniha obce Telecí 1949-1960*, s. 244–247.

⁴⁰ OÚ Telecí. *Pamětní kniha obce Telecí 1949-1960*, s. 273.

⁴¹ OÚ Telecí. *Pamětní kniha obce Telecí 1949-1960*, s. 288.

⁴² OÚ Telecí. *Pamětní kniha obce Telecí 1949-1960*, s. 289.

⁴³ OÚ Telecí, *Pamětní kniha obce Telecí 1949-1960*, s. 287.

*dohromady, jo. My sme tady byli asi štyry: Jílek, my, tajile Navrátil, Borovskej [jsme měli] vyvorávač dohromady, secí mašinu dohromady, jo.*⁴⁴

V květnových volbách v roce 1946 v Borové zvítězili lidovci s 206 hlasy, na druhém místě ses 153 hlasy umístili národní socialisté, komunisté dostali 86 hlasů a sociální demokraté 27. Na základě těchto výsledků byl dle vládního nařízení z 27. května 1946 obměněn MNV.⁴⁵ Lidovci v něm měli po 7 zástupcích, mezi nimi např. Bohumil Portl, Vaško Josef, Roušar František čp. 109, Stodola Václav čp. 138, Češka Josef, Čejka Jan a Hegr Vincenc. Za národní socialisty byli jmenováni Kadlec Bohuslav, Romportl Josef, Andrlík Josef, Kučera Jan a Kopecký Rudolf. Za komunisty Reiman Josef a Macháček Albín. Sociální demokraty zastupoval Kučera Josef čp. 40.⁴⁶ Předsedou MNV byl ponechán Bohuslav Kadlec, člen národně socialistické strany.⁴⁷

V Oldřiši byl v roce 1945 zvolen jako předseda MNV František Romportl, člen strany lidové. Komunistická strana navrhla do MNV své dva členy, Jana Tomšů a Františka Filipi, čp. 39. Ti ale, jak vyplývá ze zápisu schůze, nebyli ve schůzi voličstva zvoleni, a tak členové MNV požadovali, aby si KSCN navrhla dva náhradníky.⁴⁸ Komunistická strana návrhovou listinu nezměnila a na další schůzi uvedla opět zamítnuté dva členy a trvala na jejich účasti v MNV. Zástupci ostatních stran je ale odmítali, protože by to byl to postup proti vůli valné hromady a záležitost chtějí předat na ONV. Zástupci komunistické strany tedy nakonec ustoupili a navrhli Navrátila Ladislava čp. 163 a Lorence Fr. ml. čp. 168.⁴⁹ V následujícím roce se dvakrát na pokyn ONV konala volba předsedy MNV, ale pokaždé svůj post obhájil jeho dosavadní předseda. I zde se celostátní volby nesly ve znamení velkého vítězství strany lidové. Strana obdržela 311 hlasů. Komunisté 92, národní socialisté 74 a sociální demokraté 52 hlasů.⁵⁰

Doznívající rok 1947 vylíčil sádecký kronikář jako rok, kdy pomalu doznívala ponurá nálada a tíseň zažitých válečných útrap. Po stránce materiální bylo také již lépe. V obchodech bylo k dostání více zboží, k volnému nákupu obuv i oblečení. „*Mezi občany byla již lepší*

⁴⁴ Centrum Bohuslava Martinů, *Záznam rozhovoru s Marií a Janem Kopeckými, 5. listopadu 2003.*

⁴⁵ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Borová, inv. č. 45, k. 1, sign. KA 20/2, sl. Volby 1946–1976. ONV Polička – vládní nařízení č120/1946 Sb. o obnovení národních výborů.

⁴⁶ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Borová, inv. č. 45, k. 1, sign. KA 20/2, sl. Volby 1946–1976. II. zápis o schůzi MNV v Borové, 25. června 1946.

⁴⁷ OÚ Borová, *Kronika Borová u Poličky 1946–1970*, s. 15.

⁴⁸ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, inv. č. 1, kn. 1, sign. KB 117/16, sl. Zápis z schůzi rady a pléna 1945–1953, 11. prosince 1945.

⁴⁹ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, inv. č. 1, kn. 1, sign. KB 117/16, sl. Zápis z schůzi rady a pléna 1945–1953, schůze koordinačního výboru, 20. prosince 1945.

⁵⁰ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Borová, inv. č. 45, k. 1, sign. KA 20/2, sl. Volby 1946–1976. Volby do ÚNS dne 26. května 1946.

nálada, ba byl smysl i pro kus humoru a pobavení, čehož opravdovým důkazem jest letošní masopust s dvěma dobře navštívenými plesy. Styk občanů byl ještě srdečný a nenucený.⁵¹

⁵¹ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek 1924-1980*, s. 99.

4. Květnové volby 1948

*„Mluvil o plentách, o veřejné volbě
a hustě potištěných kandidátních listinách,
zatímco bílé lístky lze zřetelně odlišit
prosvítajícím přetiskem tvaru X.“⁵²*

Dne 30. května 1948 se konaly volby do Národního shromáždění. Ohlédneme-li se zpět k volbám do ústavodárného Národního shromáždění v roce 1946, je zřejmé, že k jejich demokratičnosti můžeme mít nemalé a zajisté oprávněné výhrady. Především z důvodu zákazu činnosti některých politických stran, pro jejich údajnou kolaboraci s nacistickým režimem a účasti sovětských poradců na jejich přípravě.⁵³ Voliči tak mohli vybírat pouze ze čtyř převážně levicových stran, což byl radikální zásah do práva občana vybrat si stranu dle svých priorit a svobodného uvážení. Ovšem květnové volby roku 1948 byly již jen smutnou parodií aktu, který je základním kamenem pro fungování demokratické společnosti. Byly naplněním toho, co bylo vyhlášeno a započato v oněch únorových dnech a co bylo připravováno dlouhé měsíce a roky před tím. Mělo jít o jasnou demonstraci toho, že veškerou moc a kontrolu ve státě má v rukou jediná politická strana – Komunistická strana Československa. Avšak představitelé komunistické moci si byli velice dobře vědomi, že ze svobodné volby lidu jim takové potvrzení moci, které by jim umožnilo neomezené vládnutí pod diktátem Moskvy, nevzejde. Proto bylo nutné jednat.

Zásadním krokem byla změna volebního zákona. Průběh voleb do Národního shromáždění byl upraven zákonem č. 75/1948 Sbírkou zákonů a nařízení ze dne 16. dubna 1948. Příprava a konání voleb bylo řízeno ministerstvem vnitra a chyběl zde jakýkoliv nezávislý kontrolní orgán. Další podstatnou změnou bylo zrušení povinnosti vkládat hlasovací lístek ve speciálně vyhrazeném prostoru, to znamená hlasovat tajně. A naopak bylo vyzýváno k hlasování veřejnému. Zákon dále umožňoval akčním výborům Národní fronty odejmout hlasovací právo osobám, které dle jejich uvážení projevovaly odpor vůči stávajícímu režimu.⁵⁴ Ovšem největším paradoxem těchto voleb bylo, že voliči si mohli „vybrat“ pouze mezi variantou dát hlas jednotné kandidátce Národní fronty. Jedinou možností, jak vyjádřit

⁵² Z projevu novináře, spisovatele a agenta Roberta Bruce Lockharta na britské rozhlasové stanici v předvečer voleb v Československu. ZÁBRANA, Jan. *Celý život*. Výbor z deníků 29. dubna 1948 – 5. listopadu 1976. Praha: Torst, 1992, s. 27. ISBN: Nemá.

⁵³ Volbami v roce 1946 a cestě k únorovému puči se podrobně zabývá např. Václav Veber: VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Nakladatelství Lidových novin. 2. vydání, Praha 2008. ISBN: 978-80-7106-941-6.

⁵⁴ BAXA, Josef. *Právní úprava voleb do Národního shromáždění v roce 1948*. Český statistický úřad, 30. 9. 2008 [cit. 2015-6-15].

URL: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k020.pdf/bf986bce-0610-4a52-beb1-15af2a966fe0?version=1.0>>.

nesouhlasu se stávající situací a protest proti odejmutí práva občanům na demokratické volby, bylo vhodit na místo jednotné kandidátky tvořené především členy KSČ do urny tzv. bílý lístek. Ještě by se nabízela varianta k volbám nejít, ale v takovém případě občan riskoval jistou šikanu ze strany státu.

Před konáním samotných voleb se konalo bezpočet agitačních a propagačních akcí jak na celostátní úrovni, tak na úrovni místní, které měly zajistit „řádný“ průběh voleb dle stanovené linie představitelů KSČ. ONV a MNV byly neustále zasilány pokyny ohledně příprav a realizace voleb. Propagandistické materiály obhajující „demokratičnost“ voleb, nezbytnost pouze jedné kandidátky pro náš další „rozkvět a život v míru“ a také neopomněly zatracování a hanobení těch, kteří by snad chtěli do urny vhodit bílý lístek. Rétorika těchto textů vsázela na citlivé téma nedávno skončené 2. světové války a rozjitřeným vztahům vůči Němcům. Jedním z takových byl i text s názvem: „*Bílý lístek – odhláška z národa*“, který dále pokračoval: „*Rozvratníci neměli dosti sil a odvahy, aby vyhlásili veřejně svůj program návratu ke starým poměrům, program, který by znamenal nový Mnichov. Věděli, že by byli smetení, a báli se proto vystoupit s opoziční kandidátkou. Spoléhají na bílé lístky. Občané, kteří smýšlíte dobře s republikou, uvědomte si, co bílý lístek znamená. ...hlas... pro návrat k Mnichovu a bezmocnosti lidu a státu vůči imperialistickým dravcům i vůči největšímu nepříteli, vůči fašistickým Němcům...*“⁵⁵ ONV měly za povinnost kontrolovat obsah tisku a rozhlasu ve věcech volebních. Aktivizováni do stavu pohotovosti byli i funkcionáři v obcích. Členové MAV NF byli zaúkolováni obcházet své sousedy a varovat je před vyhazováním bílých lístků. Důležitým prvkem bylo také ustanovení volebních komisí. Ty jmenoval předseda MNV na návrh místních akčních výborů. Jejich složení se neustále obměňovalo tak, aby byli postupně vytlačeni zástupci nekomunistických stran, případně zde zůstali jen pro KSČ „důvěryhodní“ lidé. Po výčtu všech opatření pro „zdařilý“ průběh voleb působí doporučení den před volbami a v den samotných voleb nepovolovat taneční zábavy a takové oslavy, které by svým charakterem naznačovaly vítězství jednotné kandidátky, poněkud tragikomicky.⁵⁶

I přes veškerou snahu KSČ zajistit si výsledek voleb ve svůj prospěch nemohla být strana s jejich výsledkem v námi sledovaném regionu příliš spokojena. V Pardubickém kraji, kam okres Polička a s ním i sledované obce náleží, obdržela jednotná kandidátka Národní fronty nejméně hlasů a bylo zde vhozeno nejvíce bílých lístků. Kandidátní listina NF získala

⁵⁵ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, k. 57, inv. č. 199, sl. Volby 1948. Rozhlas – Co chtějí vědět českoslovenští občané o volbách dne 30. května 1948.

⁵⁶ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, k. 57, inv. č. 199, sl. Volby 1948. Rozhlas – volby, 4. 5. 1948.

74,9 % hlasů, bílých lístků bylo odevzdáno 19,9 % a neplatných hlasů 5,2 %. Podíváme-li se na celorepublikové výsledky, vidíme, že se jedná o velký odskok od celostátního průměru. Celkově připadlo kandidátní listině NF v ČSR 87,1 % hlasů a možnost vyjádření volby bílým lístkem využilo 9,3 % občanů.⁵⁷ Jak vyplývá z dobového hodnocení voleb, vzbudil tento výsledek rozruch v nejvyšších patrech komunistického aparátu: „... *Pardubický kraj s 25 procenty hlasů proti se oprávněně stal předmětem kritiky samotného Klementa Gottwalda. V obcích se silnými pozicemi lidové strany a pravicové části sociální demokracie byly výsledky ještě horší a svědčily o spletité politické situaci ve zkoumaném regionu.*“⁵⁸

Pro schopnost lepší analýzy tohoto volebního výsledku v Pardubickém kraji a předtím, než si ukážeme výsledky voleb ve sledovaných obcích, se vraťme k posledním předválečným volbám v roce 1935 a prvním poválečným v roce 1946. V roce 1935 v Pardubickém kraji zvítězili agráři s 19,9 % hlasů, což byl pro agrárníky jeden z nejlepších výsledků v republice. Sociální demokraté (ČSD) získali 17 % hlasů. Třetí místo obsadili lidovci (ČSL) s 13,7 %. Výraznější volební výsledek zaznamenali ještě národní socialisté (ČSNS) 13,2 %. Komunisté dostali pouhých 6,6 % hlasů. Srovnáme-li výsledky s celorepublikovým průměrem, kdy agráři získali 13,2 % hlasů, je evidentní, že agráři se v Pardubickém kraji těšili velké popularitě.⁵⁹ Naopak výsledek pro KSČ je takřka o 2,5 % nižší, než byl celkový výsledek v Čechách a na Moravě. Celkově KSČ se svými 8,9 % skončila až na 6. místě. Nejvíce hlasů KSČ dostávala ve velkých městech (Praha 13,2 %), naopak v regionech, kde převládalo venkovské obyvatelstvo, se preference pohybovaly zhruba mezi 5–7 %.⁶⁰

V tomto světle je pak pochopitelnější výsledek voleb v Pardubickém kraji v roce 1946. KSČ zde utržila nejhorší volební výsledek v Čechách. Získali 35,8 % hlasů, celkový průměr na území Československa byl 40,2 % hlasů pro KSČ.⁶¹ I když jde samozřejmě o rapidní

⁵⁷ BAXA, Josef. *Výsledky voleb do Národního shromáždění v roce 1948 na území České republiky*. Český statistický úřad, 30. 9. 2008 [cit. 2015-6-15].

URL: < <https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k021.pdf/35970c0a-987a-43fd-9415-50ea0ba8a89c?version=1.0>>.

⁵⁸ DOLEŽAL, Jan – KMONÍČEK, Josef – PEKÁREK, Jiří. *Když mizely meze: kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949–1960*. Hradec Králové: Kruh, 1987. Edice Kraj, s. 11.

⁵⁹ Vědomí si síly strany agrární právě v Pardubickém kraji si plně uvědomovala i KSČ. To společně s vlivem ČSL v kraji vypočítává jako „negativní“ faktory ovlivňující výsledek voleb kolektiv autorů v knize *Když mizely meze*. DOLEŽAL, Jan – KMONÍČEK, Josef – PEKÁREK, Jiří. *Když mizely meze: kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949–1960*. Hradec Králové: Kruh, 1987. Edice Kraj, s. 9–10.

⁶⁰ BAXA, Josef. *Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění v roce 1935 na území České republiky*. Český statistický úřad, 30. 9. 2008 [cit. 2015-6-15].

URL: < <https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k014.pdf/0085a993-b888-41dd-ab38-fbf69a98a918?version=1.0>>.

⁶¹ BAXA, Josef. *Výsledky voleb do ústavodárného Národního shromáždění v roce 1946 na území České republiky*. Český statistický úřad, 30. 9. 2008 [cit. 2015-6-15].

URL: < <https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k018.pdf/0e71fa93-c8e0-479a-9644-11d34f80f014?version=1.0>>.

nárůst hlasů pro KSČ a jejich jasné vítězství, musíme mít na zřeteli, že kvůli omezení počtu politických stran byli voliči nuceni distribuovat své hlasy pouze mezi čtyři strany. Zásadním byl především zákaz strany agrární, o jejichž hlasy na venkově komunisté propagací řešení zemědělské otázky nejvíce usilovali a také je dostali. Mezi faktory, které přispěly k tomu, že lidé dali menší počet hlasů KSČ než v jiných krajích, je potřeba započítat i silnou religiozitu v regionu. I když lze mít spíše za to, že ČSL musela být volebními výsledky zklamaná a to i přesto, že od voleb v roce 1935 posílili na 24,2 %. Další hlasy získali národní socialisté – 22 %. Sociální demokraté si oproti volbám v roce 1935 ve sledovaném kraji polepšili jen minimálně – 17,8 %.⁶² Kde se ovšem očekávání strany lidové naplnila, jak dokládá předcházející kapitola, tak to byly vyjma Telecího zkoumané obce.

Nyní se dostáváme k volebním výsledkům v okrese Polička, které ve svém deníku stručně okomentoval Jan Zábřana slovy: „*Mnohde odvážní lidé byli: přibližně Chrudim ze 40.000 voličů 10.000 bílých, Polička podobně.*“⁶³ V okrese Polička bylo při květnových volbách v roce 1948 odevzdáno 14 710 hlasů, z toho bylo 908 hlasů neplatných.⁶⁴ Pro jednotnou kandidátku se vyslovilo 10 252 lidí, bílý lístek odevzdalo 3 550 občanů. Nejvíce bylo odevzdaných bílých lístků v obci Borová. Z počtu 460 oprávněných voličů se k volbám dostavilo 412 osob. Odevzdáno bylo 391 platných hlasů. Pro jednotnou kandidátku se v Borové vyslovilo 164 osob, bílých lístků bylo vhozeno 227. V celém okrese se vyskytly pouze dvě obce, kde jednotná kandidátka Národní fronty získala 100 % hlasů a kde nebyl odevzdán jediný neplatný hlas. Jedná se o obec Sedliště u Jimramova, kde se voleb nezúčastnil pouze jeden člověk, a obec Modřec. Zde se voleb zúčastnilo 106 ze 109 oprávněných voličů.⁶⁵

V ostatních sledovaných obcích volby dopadly následovně: V Oldřiši se z počtu 510 oprávněných voličů k volbám dostavilo 484 osob. Ještě před volbami nebylo sedm lidí do volebních seznamů zařazeno pro odsouzení dle dekretu 138/45 sb. (provinění proti národní cti za 2. sv. války). Tři lidé, kteří se k urnám dostavili, nebyli k volbám připuštěni - dva pro kolaboraci s nacistickým režimem za války, jeden pro „nepřátelský“ postoj vůči lidově demokratickému zřízení. Platných hlasů bylo odevzdáno 434. Pro kandidátku Národní fronty připadlo 262 hlasů. Bílých lístku bylo vhozeno 172. V Sádce bylo 363 oprávněných voličů,

⁶² BAXA, Josef. *Výsledky voleb do ústavodárného Národního shromáždění v roce 1946 na území České republiky*. Český statistický úřad, 30. 9. 2008 [cit. 2015-6-15].

URL: < <https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k018.pdf/0e71fa93-c8e0-479a-9644-11d34f80f014?version=1.0>>.

⁶³ ZÁBRANA, Jan. *Celý život*. Výbor z deníků 29. dubna 1948 –5. listopadu 1976. Praha: Torst, 1992, s. 29–30. ISBN nemá.

⁶⁴ Např. v sousedním okrese Litomyšl bylo odevzdáno 20 % bílých lístků

⁶⁵ SOA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, sl. Volby 1948. Okresní hlasovací seznam.

z toho se jich k volbám dostavilo 341. Odevzdáno bylo 309 platných hlasů. Jednotná kandidátka obdržela 179 hlasů, bílých lístků bylo vhozeno 130. V Telecím se ze 443 oprávněných voličů k volbám dostavilo 395 osob, přičemž 2 osoby byly pro „nepřátelský“ postoj vůči lidově demokratickému zřízení z voleb vyloučeny. Odevzdáno bylo 354 platných hlasů. 265 osob dalo svůj hlas jednotné kandidátce, 89 lidí vhodilo do urny bílý lístek.

Kromě toho, že tyto výsledky prudce vybočují z celostátního průměru v počtu odevzdaných bílých lístků, přesahují i výsledky v Pardubickém kraji. Za povšimnutí také stojí velké množství odevzdaných neplatných hlasů. Vždyť v celkových volebních výsledcích jich bylo odevzdáno 3,6 % a v Pardubickém kraji procento neplatných hlasů také nebylo vysoké – 5,2 %.⁶⁶ Jen těžko se lze domnívat, že by neplatné hlasy v situaci, kdy máte do obálky vložit jeden ze dvou lístků a jít, byly odevzdávány neúmyslně. Možná to celé vysvětluje citovaný text z deníku Jana Zábrany v úvodu kapitoly a budeme-li v jeho zápiscích z období květnových voleb listovat dál, najdeme další indicie, které nás nasměrují k pochopení, co lidi vedlo k vyhazování neplatných volebních lístků: „*V poledne se u nás stávil X, který se vracel od volby a ukazoval nám kandidátku Národní fronty. Dal prázdnou obálku, za plentu šel. V jeho skupině prý to bylo možno. Ale bílý lístek odhodil, aby se na něm nikdo nemohl hojit.*“⁶⁷ Za pozornost také stojí, vezmeme-li, jaká rizika s tím byla spojena, počet lidí, kteří k volbám nešli vůbec. V Telecím to bylo například 48 osob. Přes veškerou propagandu, které se jednotné kandidátce NF dostalo, výhrůžkám a dehonestaci všech, kteří by chtěli volit proti kandidátce NF, se potvrzuje, že KSCŽ by ve svobodných volbách nikdy ve zkoumaných vesnicích zvítězit nemohla, a naopak v Oldřiši, Sádku a Borové by byla stranou okrajovou.

Takové vzednutí odporu vůči nastolujícímu se totalitnímu režimu vede k otázce, do jaké míry se lidé na tomto postupu vzájemně domlouvali a zda bylo vyhazování bílých lístků nějakým způsobem propagováno. Tuto úvahu nám potvrzuje zápis⁶⁸ ze schůze MAV NF v Oldřiši. Z pohledu místních představitelů KSCŽ je „špatný“ volební výsledek v obci kladen za vinu silné autoritě, kterou v obci měla strana lidová. A dále bylo na schůzi konstatováno, že se v obci vyskytli lidé, kteří obcházelí své sousedy a přesvědčovali je k vyhazování bílých lístků.

⁶⁶ BAXA, Josef. *Výsledky voleb do Národního shromáždění v roce 1948 na území České republiky*. Český statistický úřad, 30. 9. 2008 [cit. 2015-6-15].

URL: < <https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k021.pdf/35970c0a-987a-43fd-9415-50ea0ba8a89c?version=1.0>>.

⁶⁷ ZÁBRANA, Jan. *Celý život*. Výbor z deníků 29. dubna 1948 –5. listopadu 1976. Praha: Torst, 1992, s. 29. ISBN: není

⁶⁸ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č. 1. k. 40, sl. MV NF Oldřiš, MV NF Oldřiš zápis ze schůze 2. června 1948.

4.1 Vývoj v obcích po roce 1948

V souvislosti s únorovým pučem byly po výzvě Klementa Gottwalda na tzv. táboru lidu, který se konal 21. února 1948, ustavovány akční výbory Národní fronty. Jejich hlavní náplní byla „očista“ všech institucí počínaje nekomunistickými politickými stranami, hospodářskými a kulturními organizacemi konče tak, aby všude převládli zástupci KSČ či lidé vůči režimu loajální. Na úrovni obcí vznikaly místní akční výbory Národní fronty (MAV NF), v nichž měly být zastoupeny všechny složky Národní fronty.

Proto byl po „únorových událostech“ i v obci Sádek ustanoven místní akční výbor, v jehož čele nemohl stanout nikdo jiný než tolikrát zmiňovaný František Černý. Za KSČ byli do výboru dále povoláni Josef Bednář, čp. 88, Jan Bednář, čp. 80, František Lorenc, čp. 95 a paní Pěchoučková, čp. 94. Lidovci měli po dvou členech. Byli jimi předseda národního výboru Jan Sedliský a Jan Nykl, čp. 48. Ostatní strany a organizace pak měly jednoho zástupce. Kromě výše uvedených stran, sociálních demokratů (František Sedliský, čp. 120) a národních socialistů (Oldřich Mastný, čp. 24) zde byl zastoupen divadelní spolek „Klicpera“ (řídící učitel Josef Uherka) a Jednotný svaz českých zemědělců (František Dvořák, čp. 72). Že byl o rok později z pozice předsedy MNV odvolán Jan Sedliský a novým předsedou se stal František Černý, je věc, která jistě nepřekvapí.⁶⁹

Jan Tomšů již 3. března 1948 vedl při ustanovování MAV NF v Oldřiši „slavnostní“ řeč o událostech posledních dnů na poli vnitropolitickém.⁷⁰ Zároveň byl zvolen i jeho předsedou. Dále zde za KSČ byli do výboru dosazeni Miloslav Trávníček, Lejhanec František a Kocourek Václav. Za ROH byl zvolen Makovský Antonín, Kopecký Bohumil a za legionáře Kyncl Josef. Na příští schůzi byl za národní socialisty jmenován Jan Vomočil.⁷¹ Za lidovce byli doplněni Antonín Svěrna a František Lorenc, kteří ale nebyli nadřazeným okresním orgánem akceptováni pro svůj záporný postoj k současným poměrům ve státě a zástupci za lidovce byli z rozhodnutí OAV NF prozatímně vyloučeni.⁷² A tak nastává série kolotočů, kdy byli členové za stranu lidovou do MAV NF střídavě navrhováni a odmítáni. A případně byli-li přijati, byli zase brzy odvoláni pro „závadné“ postoje, a tak se lidová strana ještě ani

⁶⁹ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek*, s. 110.

⁷⁰ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č. 1. k. 40, sl. MV NF Oldřiš 1948-1955, zápis ze schůze 3. března 1948.

⁷¹ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č. 1. k. 40, sl. MV NF Oldřiš, MV NF Oldřiš 1948-1955, zápis ze schůze 4. března 1948.

⁷² SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č. 1. k. 40, sl. MV NF Oldřiš, MV NF Oldřiš 1948-1955, zápis ze schůze 24. března 1948

v listopadu 1948 do MAV NF nezapojila.⁷³ Změnou politických poměrů na sebe dlouho nenechalo čekat odvolání některých dosavadních členů MNV. Odvolání byli členové za národní socialisty a za stranu lidovou (kromě předsedy MNV). Jejich odvolání bylo odůvodněno podobně jako tisíce jiných odvolání, která si v těchto dnech po celém státě museli vyslechnout mnozí další: „*Pro nepřátelský postoj a urážlivé výroky vůči našim vládním činitelům a našemu lidově demokratickému zřízení.*“⁷⁴ Jako odvetné opatření byl po „nezdařených“ volbách odvolán dosavadní předseda MNV František Romportl a členové zastupitelstva Jindřich Grubhoffer a Jan Pavlíček. Hned za tři dny se konala další schůze, tentokrát i za přítomnosti soudruha Zeleného z OAV NF, předsedy ONV Vlka, na které se opět řešil volební výsledek a byl zde také navržen nový předseda MNV Jan Tomšů.⁷⁵ Na schůzi MNV konané dne 26. června 1948 byl Jan Tomšů zvolen jednomyslně předsedou MNV. Pozici místopředsedy, kterou doposud zastával, po něm převzal František Havlíček. O více než rok později byl Jan Tomšů na podzim 1949 ustanoven do čela bezpečnostního referátu.⁷⁶

Předsedou místního akčního výboru se stal Bohuslav Just, který ve výboru zároveň zastupoval Svaz národní revoluce. Za komunistickou stranu zde byli zvoleni Trnka Bohuslav a Musílková Zdeňka.⁷⁷ Další výraznou osobností byl místní evangelický farář Otokar Kadlec, který se dokonce stal předsedou okresního akčního výboru Národní fronty. Svůj oddaný postoj a nadšení pro Sovětský svaz získal za 2. světové války. Tehdy se silně angažoval v partyzánském odboji a očekával podporu západních spojenců, které se mu ale nedostalo, a tak se stal zapáleným komunistou.⁷⁸ Za zmínku ještě stojí, že do odboje se zapojila značná část obce, ale vzhledem k odlišným postojům počaly vznikat konflikty, které se pak přenesly i do celé éry kolektivizace.⁷⁹

Situace v obci Borová je díky nedostatku pramenů z tohoto období poněkud nepřehledná. Předsedou místního akčního výboru Národní fronty se stal František Lopour. Byl ale

⁷³ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č. 1. k. 40, sl. MV NF Oldřiš, MV NF Oldřiš 1948-1955, zápis ze schůze, 24. listopadu 1948.

⁷⁴ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č. 1. k. 40, sl. MV NF Oldřiš, MV NF Oldřiš zápis ze schůze, datum neveden.

⁷⁵ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č. 1. k. 40, sl. MV NF Oldřiš, MV NF Oldřiš zápis ze schůze 5. června 1948.

⁷⁶ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, inv. č. 1, kn. 1, sl. Zápis ze schůzí rady a pléna 1945-1955, 22. října 1949.

⁷⁷ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č. 7, k. 44, sign. J A23/3, sl. MV NF Telecí 1948-1957, schůze akčního výboru, 4. března 1948.

⁷⁸ Na okrese působil až do své smrti v roce 1955. Archiv Antonína Lamplota. *Paměti Antonína Lamplota.*

⁷⁹ Do sporu se dostal na příklad s Josefem Ehrenbergerem, více o něm v kapitole Akce K (kulak), ale i s jinými sedláky. Vlasta Ehrenbergerová i Antonín Lamplot shodně uvedli, že pak proti těmto sedláckům byl velmi zaujatý. Archiv autorky, *Záznam rozhovoru s Vlastou Ehrenbergerovou*, 12. dubna 2012, Archiv Antonína Lamplota. *Paměti Antonína Lamplota.*

kritizován, že mnohé záležitosti rozhoduje sám a ve svých rozhodnutích není zásadní a důsledný. A proto jej předsednictvo OAVNF doporučilo odvolat. Právě důvody k jeho odvoláním ovšem nesdělilo a na místo toho poslalo dopis v tom smyslu, že jelikož je zároveň i předsedou KSČ, nemůže obě funkce plně vykonávat, proto bylo by dobré jej odvolat.⁸⁰ Nakonec ale na postu předsedy MAV NF zůstal a vzdal se předsednického místa v místní organizaci KSČ. A v podobném duchu se vyvíjela situace v obci celkově. Neustálé prověřování členů, navrhování na jejich odvolání apod. To vše zřejmě jako následek květnových voleb. Vypovědání hodnotu má i zpětný zápis v místní kronice vracející se k volbám: „*Veškerá činnost pro obec tím byla ochuzena, poněvadž nenacházela pochopení u nadřízených úřadů. Po všestranném prošetření celé záležitosti připravoval Místní akční výbor změny ve všech funkcích i v Místním národním výboru.*“⁸¹ Předseda MNV zůstal na svém postě ale až do roku 1950, kdy jej vystřídal člen komunistické strany František Roušar čp. 153. A předsedou místního akčního výboru se v tomto roce stal Jaroslav Hamerník.⁸² Nicméně na rozdíl od ostatních obcí zde nebyla žádná výrazná osoba, která by se pak stala jakýmsi symbolem celého násilného procesu kolektivizace, jako tomu bylo v ostatních obcích. V Sádku to byl František Černý, v Oldřiši Jan Tomšů a v Telecím těchto osobností byla celá řada, ale Bohuslav Just a František Trnka, stejně jako výše jmenovaní zde aktivně působili již od roku 1945. A jak jsme viděli v případě Jana Tomšů, jako by MO KSČ, a snad i vyšším orgánům strany, velice záleželo na tom, aby se stal členem MNV právě on.

Jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, po převzetí moci ve státě komunistickou stranou bylo zásadní převzít i kontrolu ve všech organizacích, které v obcích fungovaly, případně je úplně zakázat. Ve zkoumaných obcích dobře fungovaly tělovýchovné jednoty Orel a Sokol. Všechny tělovýchovné jednoty (TJ) ale byly po roce 1948 sloučeny pod jednu organizaci pod hlavičkou Sokola. Jednota Orel tímto sloučením v obcích de facto zanikla.⁸³ Nicméně nelze mít za to, že by z toho TJ Sokol vyvázla nějak lépe. Sokol musel být stejně jako jiné organizace „obrozen“ novými pro režim přijatelnými členy. Důvody, proč komunisté nevyužili plně své moci a organizaci, která jim už jen pro své sepětí s 1. republikou nemohla být nikterak po chuti, rovnou nezakázali, byly asi různé. Ale při hledání všech cest,

⁸⁰ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF-OV Polička, Zápisy ze schůzí POV-NF 1948, k. 1., 16. 8. 1948.

⁸¹ OÚ Borová, *Kronika Borová u Poličky 1946–1970*, s. 25.

⁸² SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF-OV Polička, inv. č. 1, k. 37, sign. J A23/2. Sl. MV NF Borová-korespondence 1948–1950, složení MNV a MAV NF, 7. března 1950.

⁸³ „*Zákaz činnosti Čs. Orla a předání jeho majetku Sokolu, nově vzniklé organicky sloučené tělovýchovné a sportovní organizaci, probíhalo živelně podle horlivosti akčních výborů na radnicích místních Národních výborů okresů, měst a obcí. Každý si dělal rychle zásluhy. Úřední zákaz činnosti pro Orla a jeho jednoty nebyl vydán.*“ *Zákaz činnosti Orla na dlouhých 42 let komunistickým režimem*. Historie Orla. [cit. 2015-8-7]. URL: <http://www.orel.cz/?ukaz=zakaz_cinosti_orla>

jak co nejlépe ukotvit svou moc, byl štítek důvěryhodné organizace také jednou z možností. Prostřednictvím takto takzvaně „vyakčnených“ organizací mohl komunistický režim lépe kontrolovat společnost a jejich prostřednictvím razit cestu svým cílům. Ve zkoumaných obcích bylo kromě TJ Sokol především důležité dosadit „spolehlivé“ lidi do ČSL, což nám dokládají i výše nastíněné peripetie s jejím „obrozováním“ v Oldřiši. Její již zmiňovaná autorita, kterou ve všech obcích měla, byla důležitým krokem při prosazování kolektivizace, což uvidíme v dalších kapitolách.

V neposlední řadě bylo také důležité „obrodit“ JSČZ.⁸⁴ A tak bylo akčnímu výboru v Borové přikázáno vyměnit jejich dosavadního předsedu, protože údajně „nekonal“ své povinnosti.⁸⁵ Na to z Borové odpověděli, že proti němu není žádných námitek, a zavázali se dohlédnout, aby své povinnosti vykonával.⁸⁶

Personální očista musela proběhnout i ve všech záložnách a kampeličkách. Na jejich místo museli být dosazeny osoby, které mají odborné předpoklady, ale především „svým bezvýhradným pokrokovým socialistickým postojem a svým bezvadným charakterem se pro tuto práci hodí“.⁸⁷ Lidé, kteří projevovali nesouhlas s linií komunistické strany, byli předem zamítnuti. Proto byli v roce 1952 z představenstva okresní kampeličky vyloučeni „kulacky“ ocejchovaní hospodáři Josef Dvořák, Emil Pajkr a Josef Ehrenberger.⁸⁸

Zároveň s infiltrací stávajících organizací nebo jejich zakazováním bylo vyzýváno k zakládání nových poboček ryze komunistických organizací v jednotlivých obcích. Jednou z takových organizací byl Svaz československého přátelství a na plénu krajského akčního výboru NF bylo vyžadováno, aby okresní akční výbory NF navázaly se svazem kontakt a pomohly mu se zakládáním poboček svazu v rámci každé vesnice.⁸⁹

Pro ukotvení moci ve společnosti bylo důležité omezení vlivu církve. Proto byla v rámci akčních výborů ustanovena církevní komise, která měla řešit církevní otázky a získat si tak možnost sledovat situaci v církvi a ovlivňovat její konání. Komunistická strana měla za cíl do

⁸⁴ Byla to organizace, ve které mohli být členy zemědělci bez ohledu na svou politickou příslušnost a majetkové postavení. Jednalo se o zájmové sdružení, které vydávalo pro zemědělce odborné časopisy, odborné publikace a pořádalo různé osvětové aktivity. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 148–149.

⁸⁵ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF-OV Polička, inv. č. 1, k. 37, sign. J A23/2. Sl. MV NF Borová – korespondence 1948–1950, JSČZ – volba předsedy, 3. července 1948.

⁸⁶ Tamtéž, MAV NF Borová – zvolení předsedy, 27. července 1948.

⁸⁷ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č., k. 11, sl. Zemědělství, peněžní ústavy, Dopis Ministerstva financí, 1. března 1948.

⁸⁸ O Emilu Pajkrovi více v kapitole Proces s Josefem Lidmilou a spol. SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF-OV Polička, inv. č. 7, k. 44, sign. J A23/3, sl. MV NF Telecí 1948–1957, OAV NF Polička – očista kampeliček, 26. března 1952.

⁸⁹ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF-OV Polička, inv. č. 43, k. 11, sl. Korespondence komisí OAV NF- komise politická 1948, Dopis KAV NF v Pardubicích, 19. června 1948.

církevní komise získat i katolické duchovní. Jako členové byli vybráni poličský děkan Jaroslav Daněk a sádecký farář Bedřich Malina. Ti ale účast v komisi dle příkazu biskupské konzistoře, který zakazoval jmenovat do místních akčních výborů členy z řad katolického duchovenstva, odmítli.⁹⁰

4.2 Vítězství strany – vítězství lidu?

Už jsme si přiblížili situaci českého venkova, nastoupenou cestu budoucích naplňovatelů kolektivizační tyranie a výsledky voleb. Nyní je také na místě věnovat se atmosféře ve společnosti a postojům lidí ve spojení s prvními procesy s odpůrci či nějakým způsobem pro režim nepohodlnými lidmi. Tímto se nám utvoří plastičtější obraz tehdejší doby a také prostoru, do kterého se chystala zasáhnout svou „tvrdou pěstí“ komunistická moc.

Po předložení volebních výsledků v předcházející kapitole ve zkoumaném regionu je zřejmé, že hlasitě vyvolávané vítězství strany a lidu není ve skutečnosti tak jednoznačné a oním lidem vítané, jak by soudruzi potřebovali. I přes mohutnou propagandu komunistické strany a nedemokratičnost voleb našlo velké množství lidí odvahu vhodit do urny bílý lístek, nebo k nim dokonce ani nejit. A tento ve volbách vyjádřený nesouhlas s nastoleným režimem se dále přetvářel do nejrůznějších forem protirežimní činnosti. V rámci celé republiky můžeme sledovat nejrůznější projevy odporu proti nastolené komunistické diktatuře. Ať už se jednalo o rozšiřování protirežimních letáků, zakládání odbojových organizací či hromadné protesty.⁹¹ V takový hromadný protest proti komunistickému režimu se proměnil XI. všesokolský slet, který se konal v červnu a červenci roku 1948 v Praze. Z Telecího se sletu kromě dalších návštěvníků zúčastnil i značný počet cvičenců místní jednoty. Na červencovém sletu dorostu cvičilo 12 dorostenců a 12 dorostenek, v červenci na sletu členstva bylo účastno 12 bratří.⁹² Ohlasy ze sletu se pak často objevují v rámci okresu jako předmět různých trestních řízení s účastníky sletu, kteří na veřejnosti líčili jeho protirežimní průběh.⁹³ Je to ale také doba počínajícího udávání, kdy mohl kdokoli kohokoli nahlásit příslušným úřadům za

⁹⁰ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF-OV Polička, inv. č. 47, k. 11, sl. Komise kulturní, církevní, sokolské, budovatelské 1948, Biskupská konsistoř v Hradci Králové, 9. srpna 1948.

⁹¹ Projevy protikomunistického odporu a 3. odbojem se zabývá např. Václav Veber: VEBER, Václav. *Třetí odboj. ČSR v letech 1948–1953*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2014. ISBN: 978-80-7395-786-5.

⁹² OÚ Telecí. *Pamětní kniha obce Telecí*, s. 338.

⁹³ Např. Božena Knotková z Korouhve si jako návštěvnice sletu zapsala protirežimní hesla, která provolával průvod Sokolů. O půl roku později si zapomněla ve vlaku kabelku, agilní nálezce kabelku prohledal, a když v ní našel zápisník s hesly typu: „Vždyť to není žádná Hana, zabili nám Masaryka Jana“ aj., neváhal celý nález udat. Paní Knotková pak byla obviněna, že si hesla na všesokolském sletu zaznamenala, aby je později mohla šířit mezi lidmi. SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, k. 84, inv. č. 216, sig. KB53/6. Sl. Trestní spisy 1945–1948. Knotková Božena – udání 27. prosince 1948.

pronesený výrok v autobuse, za vyslechnutý rozhovor na ulici či pronesené řeči u piva, a to často i v momentě, kdy měli sledovaní přirozený pocit, že jsou mezi „svými“. Tento neklid ve společnosti se odrážel i v regionu Poličska. Pro dokreslení atmosféry, která panovala ve zkoumaných obcích, si nyní ukažme akce občanů, které svým charakterem vystupovaly proti režimu a které nám alespoň dají nahlédnout do měnící se nálady společnosti v oněch poúnorových měsících roku 1948 i roku následujícího.

Archivní prameny ukazují nejrůznější případy, kdy byli lidé za své výroky pronesené ve společnosti udáni a podrobeni trestnímu stíhání. Tyto prameny jsou také dokladem tehdejší nejistoty a strachu z dalšího vývoje. Jako příklad uveďme událost z prosince 1948. Tehdy osmnáctiletý Otakar Koráb z Telecího se při cestě autobusem dal do řeči s řidičem a začal mu líčit, že někteří rolníci jako Emil Pajkr, Jan Krejsek a Josef Ehrenberger dostanou na svůj majetek národní správu. Jejich rozhovor se začal šířit po Telecím a působil mezi lidmi rozruch. Záležitost byla udána strážmistrem Františkem Hejným a vyšetřována.⁹⁴ Možná by se dalo nad tímto případem mávnout rukou, kdyby se právě Josef Ehrenberger, Emil Pajkr i Jan Krejsek nestali oběťmi hrůzných persekucí a teroru ze strany komunistického režimu.

Další udání kvůli protistátním výrokům se objevilo i v obci Sádek, kdy, jak je v protokolu uvedeno, rolnický syn František Kopecký a předseda MNV, rolník Jan Sedlický při setkání na poště v rozhovoru kritizovali stávající poměry. Vychvalovali, jak je dobře v Itálii, že jsme měli přijmout Marshallův plán, a neopomenuli ani Stalina, o kterém prohlásili, že je Žid a vůbec v celém SSSR jsou u moci Židi, alespoň v takovém znění byla věc nahlášena. Jan Sedlický své výroky při výslechu potvrdil, ale tvrzení, že by označil Stalina jako Žida, odmítl.⁹⁵ Často také docházelo k situacím, kdy byly výroky proneseny pod vlivem alkoholu, alespoň tak to pak obvinění odůvodňují. O to byly pak i ony výroky jadrnější. Josef Neumeister ze Sádku musel zaplatit 2 000 Kčs pokutu za výrok: „*Vy komunistické svině, vy jste tady hnízdo komunistické.*“⁹⁶

O rozjitřených náladách mezi lidmi vypovídá trestní řízení ve věci ukradené vývěsní skříňky KSČ v Telecím. Zřejmě někomu vadilo v ní vyvěšené oznámení, které veřejně pranýřovalo telecké spoluobčany: „*Jako jeden bod ku sjezdu, je umytí podlahu obecní školy [...] Někteří občané však při požádání nám odvětili: ‚Já nemohu, nepujdu já nejsem komunista.‘ Rovněž dcera p. Lamplota a p. Zrůsta neměly pochopení pro tuto práci, tak asi*

⁹⁴ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, k. 84, inv. č. 216, sig. KB53/6. Sl. Trestní spisy 1945–1948.

⁹⁵ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, k. 84, inv. č. 216, sl. Bezpečnost: Trestní spisy 1945–1948, Otakar Koráb – udání, 8. prosince 1948.

⁹⁶ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 10, inv. č. 90, sl. Spisy k rejstříkům- St 1949, Josef Neumeister – trestní řízení pro rušení obecného míru, 28. března 1949.

chápu občané nynější dobu. Komunisté budou dělat a my budeme se založenými rukama přihlížeti.“⁹⁷ V tomto, ač do jisté míry banálním, případě se nám na jedné straně odkrývá odhodlání některých občanů nenechat se komandovat místními funkcionáři, na straně druhé je už i z této události cítit ono komunistické: „*Bud' jdeš s námi, nebo proti nám.*“

4.2.1 Církevní sféra a zatčení p. Jana Hanyka

Jedním z úhlavních nepřátel komunistického režimu byla církev. Kromě toho, že učení církve a komunistická ideologie jsou naprosto neslučitelné, což asi ale stranický aparát v této etapě příliš nezajímalo, spatřoval režim nebezpečí v její nezávislosti na státním aparátu a podřízenosti církve Vatikánu. Ve vztahu k tématu kolektivizace bylo z hlediska její nepopíratelné autority u lidí podmanění si církve pro režim klíčové. Nejenom ukázané výsledky voleb a obyvatelstvo převážně katolického vyznání dokládají sílu římsko-katolické církve v regionu. Nastaly ale i chvíle, kdy věřící šli a sami bránili StB v zatčení svých oblíbených kněží.⁹⁸ Katolická církev, jejíž nejvyšší hlavou u nás byl v této době arcibiskup Josef Beran⁹⁹, po počáteční snaze uhájit si i nadále podmínky svého dosavadního fungování, pochopila, že taková snaha je naprosto marnou. Komunistická moc v katolické církvi spatřovala především nástroj politický, řízený ze „západu“ a upnula se k vizi udělat z ní „církev národní“. Tomu chtěla napomoci založením tzv. „Katolické akce“, jejímž prostřednictvím plánoval režim získat mezi lidmi podporu pro připravovanou dohodu mezi ČSR a katolickou církví. Tato dohoda měla oslabit závislost katolické církve na Vatikánu a více ji podřídít československému státu. Na to reagovali nejvyšší představitelé katolické

⁹⁷ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 10, inv. č. 90, sl. Spisy k rejstříkům- St 1949, Kunhart Ladislav – podezření, 27. dubna 1949.

⁹⁸ Silným protestem proti totalitnímu režimu a zároveň ukázkou odvahy místních lidí skončil pokus o zatčení poličského děkana p. Jaroslava Daňka. V momentě, kdy měl být p. Jaroslav Daněk zatčen na své fáře, konala se vedle v kostele zkouška farního sboru. Když chtěla StB kněze odvést, srotila se asi stovka lidí okolo fary a odmítli kněze bezpečnosti vydat. Příslušníkům tedy nezbyvalo, než místo opustit a přijet v pozdních nočních hodinách s posilami. To zde ovšem bylo již ke dvěma stovkám lidí a také tento pokus o zatčení kněze zůstal neúspěšný. Po nezdařeném pokusu uprchnout za hranice byl p. Jaroslav Daněk 29. 12. 1949 odsouzen k 3 letům odnětí svobody, propadnutí majetku a ztrátě občanských práv na 3 roky. Tímto pozoruhodným případem se podrobně zabývá Stanislav Konečný: KONEČNÝ, Stanislav. „*Vzbouření a veřejné násilí*“ v *Poličce 23. září 1949 aneb jak poličtí bránili děkana Jaroslava Daňka*. Stanislav Konečný ve spolupráci se Státním okresním archivem Svitavy se sídlem v Litomyšli, 2005. Podobný případ se v rámci okresu Polička udál v Proseči. Místní kněz Petr Ducháček přečetl o nedělních mších pastýřský list. Farníci se obávali, že by za to mohl být zatčen, a rozhodli se proto, že kněze budou dnem i nocí střežit. A skutečně ještě za pomoci lidí z ostatních vesnic začali s hlídkami. Neomezili se pouze na hlídání fary, ale obsadili rovnou celé město. Hlídky drželi od 19. 6. do 26. 6. 1949. NĚMEČEK, Josef. *Chrudimsko 1948–2008*. Vydáno vlastním nákladem: Josef Němeček, rok vydání neuveden, s. 52–57. ISBN není.

⁹⁹ Josef Beran (1888 Plzeň – 1969 Řím) byl vězněn v čase nacistického i komunistického režimu, během kterého byl 14 let internován na různých místech republiky, po jmenování kardinálem v roce 1965 odletěl do Říma bez možnosti vrátit se zpět.

církve vydáním pastýřského listu, který měl být čten ve všech kostelích a v němž se vůči „Katolické akci“ a vůbec celému komunistickému režimu ostře vymezovala. A právě skutečnost, že celá „Katolická akce“ skončila naprostým fiaskem, bylo dokladem autority církve. I když by bylo asi naivní věřit, že by katolická církev přijetím podmínek komunistické strany unikla budoucímu pronásledování, a další část kapitoly je toho dokladem, musela taková demonstrace síly církve režim zaskočit. A upozornit jej na to, že pokud jsou věřící ochotni někomu poslouchat, tak to nejsou oni, ale jejich církevní představitelé. Což je moment, se kterým se musí každý totalitní režim již ze své podstaty vypořádat. Tvrdý postup proti církvi v podobě pronásledování a zatýkání proto na sebe nenechal dlouho čekat. A nezasáhl pouze katolické kruhy, objekty represí se staly všechny oficiální církve v ČSR i zde existující sekty.¹⁰⁰

Tímto širším výkladem se dostáváme k případu zatčení kněze oldřišsko-borovské farnosti, p. Jana Hanyka, které skoro o rok předcházelo výše zmiňovaným událostem. Celý případ lze těžko hodnotit v tom smyslu, zda šlo o provokaci ze strany StB nebo o snahu lidí postavit se proti komunistické diktatuře – tedy o třetí odboj. To není ani náplní této práce, cílem je poukázat na skutečnost, že i zde lidé měli snahu se nějakým způsobem zapojit do boje proti komunistickému režimu. A není v tomto momentě podstatné, kdo za celou akcí stál. Protože pokud bychom přijali stále se vyskytující interpretaci třetí odboje, která končí zploštěním celé problematiky na sdělení, že v lepším případě všechny odbojové skupiny byly dříve či později infiltrovány agenty StB, nebo rovnou byly od začátku do konce dílem StB, a tím pádem třetí odboj ani neexistoval, ochudíme se o významnou rovinu dění v tomto období. A nemá význam hodnotit činnost těchto lidí z hlediska toho, zda jejich účastníci byli obětmi provokací agentů StB ani zda jejich iniciativa měla, nebo neměla šanci na úspěch. Podstatné a úctu si zasluhující je, že tito lidé našli odvahu a ochotu riskovat postavení ve společnosti, vězení a někdy i život pro pokus o záchranu demokracie. „[...] *ať tomu bylo jakkoliv, jisté je, že vždy byli agenti ve velké menšině, převažovali odvážní aktéři odboje, ... Oni skončili nakonec ve vězeních a lágrech komunistického režimu a bagatelizovat jejich snažení je nevhodné už pro oběti, které přinesli na oltář boje proti teroristickému režimu.*“¹⁰¹

¹⁰⁰ Z tohoto důvodu také mnozí kněží s nadsázkou označují léta strávená v komunistickém kriminálu za počátek ekumenické činnosti v Československu. VLČEK, Vojtěch. *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel: rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948–1989*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN: 9788071926887.

¹⁰¹ VEBER, Václav. *Třetí odboj. ČSR v letech 1948–1953*. Pardubice: Univerzita Pardubice 2014, s. 95. ISBN: 978-80-7395-786-5.

I když ještě na diskuzní schůzi občanů v Oldřiši, kde byla představována nová ústava, předseda Jan Tomšů svolával svobodu víry a rovnoprávnost všech církví,¹⁰² v nitru mocenského aparátu se již konaly přípravy prvních zákroků proti církevním představitelům. P. Jan Hanyk byl zatčen 10. listopadu 1948. Krátce po jeho zatčení zaslala stanice SNB Borová na okresní velitelství SNB pravidelnou zprávu o činnosti duchovních v jejich obvodu. O osobě kněze Jana Hanyka, kromě úsečného sdělení, že jelikož byl zatčen, je asi jasné, jaký vztah k dnešnímu lidově demokratickému státnímu zřízení má, uvádí, že o něm bylo známo, že se o politických poměrech nikdy veřejně nezmiňoval, „*u věřících požíval ovšem veliké důvěry*“.¹⁰³ Pro sledování poměrů mezi věřícími byli v obcích borovské farnosti ustanoveni důvěrníci. V Borové byl pověřen Adolf Vosmek čp. 148 a v Oldřiši se této role ujal Bohumil Kopecký čp. 22 „*Jmenovaný je dobrým straníkem KSČ, a přece to chodí do kostela,*“¹⁰⁴ zdůvodnili pracovníci borovského SNB jeho nasazení.

Celkem bylo v tomto procesu¹⁰⁵ zadrženo na třicet dva lidí¹⁰⁶ a z nich nakonec bylo souzeno třináct osob za „protistátní činnost“. Jednalo se převážně o lidi z poličského okresu. V obci Oldřiš byly postiženy čtyři rodiny. Zatčen byl majitel pohostinství na Babce hostinský a řezník Albín Blažek (nar. 1905) a jeho teprve šestnáctiletý syn Albín. Jejich soused Josef Groulík (nar. 1931) a jeho matka Růžena Groulíková (nar. 1892) povoláním rolnice. Miloslav Paulíček (nar. 1930) pracující jako dělník rovněž z osady Babka a Karel Rosenberg úředník z Oldřiše. Proces se konal v Praze ve dnech 8. – 10. června. Nejvyšší tresty obdrželi Jiří Novotný a Vladimír Pešek. Za zločin vyzvědačství byl Jiří Novotný odsouzen k osmi rokům vězení a Vladimír Pešek dostal pět let. Katolický kněz Jan Hanyk byl odsouzen k osmnácti měsícům vězení pro zneužití moci úřední. Ostatní byli odsouzeni za sdružování proti státu a byly jim uděleny tresty v rozmezí 3 – 7 měsíců. Čtyři osoby byly zproštěny obžaloby. Mladiství Josef Groulík a Albín Blažek dostali podmíněný odklad trestu na zkušební dobu tři let, tento podmíněný odklad trestu jim ovšem byl v dalším soudním řízení konaném 28.

¹⁰² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF-OV Polička, inv. č. 1. k. 40, sl. MV NF Oldřiš, MV NF Oldřiš zápis ze schůze 22. dubna 1948.

¹⁰³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF-OV Polička, inv. č. 47, k. 11, sl. Korespondence komisí OAV NF 1948, SNB Borová – informace o činnosti duchovních, 14. 11. 1948.

¹⁰⁴ Důvěrník byl ustanoven i v obci Telecí (Bohumil Filipi čp. 164), zde byla ale situace hodnocena velice kladně, protože v Telecích sloužil stále evangelický kněz Otokar Kadlec. SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF-OV Polička, inv. č., k. 11, sl. Komise kulturní, církevní, sokolské, budovatelské 1948. SNB Borová – informace o činnosti duchovních, 14. listopadu 1948.

¹⁰⁵ Vyšetřovací spisy v ABS pod archivním číslem svazku V-911. ABS Praha, f. Vyšetřovací svazky HK, sign. V-911.

¹⁰⁶ zde čerpám pouze z výpovědi Albína Blažka, celý proces zdá se má mnohem širší souvislosti. Archiv autorky. *Rozhovor s Albínem Blažkem*, 26. října 2013.

března 1950 zrušen.¹⁰⁷ Ve stejném procesu byl odsouzen i rolník ze samoty Babka Josef Hegr (nar. 1905). Odsouzen byl k 8 měsícům vězení pro „přípravu úkladů o republiku“ a ztrátě občanských práv na pět let. Dne 23. listopadu 1948 byl zatčen a dodán do vazby krajského soudu v Chrudimi. Protože byl podezřelý pro neoprávněné držení zbraní, byla u něho provedena domovní prohlídka. Při té byl nalezen řetěz k motocyklu, prázdný barel na palivo, hever k vojenskému vozidlu a velká motorová hustilka. Zbraně žádné, nicméně i tento nález stačil a Hegr byl obviněn ze „ziskuchtivosti“, protože tyto předměty pocházející z období konce války neodevzdal do fondu národního majetku. Vzhledem k tomu, že Josef Hegr bydlel přímo u státní silnice, po které na konci války ustupovala německá vojska, mohl si, pokud by opravdu chtěl, opatřit zbraní celou řadu. A na to pravděpodobně vsázeli i vyšetřovatelé.¹⁰⁸

Jiří Novotný a Vladimír Pešek, kteří se označovali za západní agenty, se v roce 1948 objevili v okolí Oldřiše a počali navazovat kontakty s místními lidmi. Předně jim šlo o to, setkat se s místním knězem Janem Hanykem, aby jim vystavil falešné rodné listy. Za tímto účelem oslovili několik lidí, aby je ke knězi dovedli. Jak vzpomíná Albín Blažek ml., chtěli také zbraně, tak jim dal pistoli. Nakonec je místní dovedli i ke knězi, který se svolil jim pomoci. Za nedlouho počalo zatýkání. Albín Blažek byl tehdy v učení v České Třebové, když si pro něho přišli do školy. Odtud jej odvezli k výslechu do Poličky, kde jeho slov byl celý autobus pozatýkaných lidí. U výslechu byl držen celý den, podroben fyzickému násilí. Když pak šel spát k tetě, ta zírала s němým úžasem na jeho zmlácený obličej a vyrvané chomáče vlasů.¹⁰⁹ Jan Hanyk se už do farnosti nevrátil a zatím zůstává otázkou, zda celý tento proces mohl být odvetou komunistického aparátu za „nevydařené“ volby.

Doba nejistoty a strachu – tak vzpomíná na moment zatčení a dny následující sestra odsouzeného Josefa Groulíka Marie Balášová. V době zatýkání byla zrovna na Babce u maminky a bratra pomáhat s přípravami na posvícení. Tehdy měla malého syna, ještě v kočárku. V momentě, kdy byla v domě sama, přijeli muži v kožených kabátech s tím, že jdou zatknout její matku a bratra. „...mezitím maminka došla domů a já povídám, mami, já nevím, co se děje, byli tady a teď jsou za Pepikem. A asi přijdou pro vás, že vás zavřou, nebo nevím, co se děje, nic nevím. No taky za chvíli už tam byli, tak nevím, esi je nechali vzít na sebe kabát nebo ani to ne. No tak je voba sebrali a vodvezli. No tak jsem tam vostala s tím

¹⁰⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, inv. č. 216, k. 84, sign. KB 53/6, sl. III. referát-bezpečnost, Or I 830/48- opis rozsudku, 25. dubna 1950.

¹⁰⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, inv. č. 216, k. 84, sign. KB 53/6, sl. III. referát-bezpečnost, trestní list- Josef Hegr, 15. 12. 1949.

¹⁰⁹ Archiv autorky. *Rozhovor s Albínem Blažkem*, 26. října 2013.

*klukem sama.*¹¹⁰ Součástí zatčení byla také domovní prohlídka, jejímž cílem bylo nalézt zbraně. Ty ale nenašli, proto se vraceli opakovaně na noční či večerní prohlídky: „*Pak přijeli takhle jednou v noci, že bratr Pepík, že řek, že má ve skříni pistoli, že má revolver ve skříni, abych jim ho dala. Já povídám, podívejte se, když to tak dobře víte a když vám to bratr říkal a víte, kde to je, tak si to vemte. Já jsem nikde nic nerovnala, jak jste to tady rozházeli, tak to tady je. Nic jsem neuklízela, tak si to tam vemte.*“¹¹¹ V průběhu vazby zemřel tchán Růženy Groulíkové, který u nich žil na statku a o kterého se starali. Přirozeně si přála na pohřeb jet. Na ten by ji ovšem pustili pouze s policejním doprovodem, což odmítla. Po propuštění peripetie rodiny Groulíkovy neskončily. Růžena Groulíková byla zatčena ještě jednou pro výroky proti státu a odsouzena 14. listopadu 1950 k 14 dnům odnětí svobody a pokutě 3 000 Kčs za rozšiřování poplašných zpráv, čehož se měla dopouštět od června 1948 do března 1950.¹¹² Josef Groulík nastoupil vojenskou službu k Pomocným technickým praporům (PTP). A jak vzpomíná manželka Josefa Groulíka, v roce 1957 si pro něj opět StB přijela a byl odvezen k výslechu, kde strávil celý den, než jej propustili. Po tomto výslechu zásahy ze strany StB ustaly a rodina mohla žít v relativním klidu.

5. Mocné soukolí se roztáčí

*„Netěšte se.
U nás pole všechno jeden kus,
všichni museli.
Tady bude taky tak.“*¹¹³

¹¹⁰ Archiv autorky. Záznam rozhovoru s Marií Balášovou a Ludmilou Groulíkovou

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, k. 97.

¹¹³ BOŠTÍK, Jan. *Kronika kolektivizace malé vesnice: Zápisky mladočovského rolníka Jana Boštíka o životě v letech 1945–1959*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008, s. 9. ISBN není.

Sucho roku 1947. Měsíce duben a květen bez deště a v červnu a v červenci se ke dnům sucha navíc ještě přidala vedra. Tráva i jetel byly suché. Sena pomálu, otava žádná. Začala se kazit voda v potoce, mezi lidmi se objevil tyfus. Obilí se sklídilo méně, řepa byla malá. Zemědělci nemajíce píce ani slámy, museli snižovat stav dobytka. „*Sucho a jen a jen sucho. Pakli se na déšť připravilo, ochladilo se a vítr vše rozehnal. Nepršelo. Bylo smutno, hrozila zkáza.*“¹¹⁴ Těmito slovy vylíčil atmosféru onoho roku sádecký kronikář. První déšť přišel až 5. listopadu. Následující rok byl sice deštivější, ale červen a červenec extrémně studený. Nevyrostl jetel, muselo se krmit slámou, a proto nebylo ani hnoje. Ve spojení s nedostatečným hnojením půdy za války byla úroda opět slabá. V předcházející kapitole naděje roku 1947 a nyní zde zmar, který přináší počasí, co by předzvěst nastávajících časů. Je to jak scéna z Jasného filmu Všichni dobří rodáci – je po válce, radost, hudba, tanec, probuzení se pod lípou. Konec. Soukolí mocného stroje se roztáčí.

Nová československá ústava, která byla přijata 9. května 1948, se v čl. 158 a 159 zavazovala k nedotknutelnosti soukromého vlastnictví půdy do výměry 50 ha.¹¹⁵ Toto ustanovení společně s v minulosti přijatým hradeckým programem¹¹⁶ zajišťovalo popularitu vládních kroků mezi všemi kategoriemi rolníků. „*Až s jistým odstupem však si začali četní Ďurišovi stoupenci uvědomovat [...] podporu komunistické straně do úrovně 6 zemědělských zákonů a Hradeckého programu, nikoliv však nad jejich rámeček, tj. ve směru kolektivizace zemědělství.*“¹¹⁷ Tak pojmenoval Karel Jech zásadní rozpor v představách rolníků a vládních činitelů. Zlomem v otázce dalšího postupu v zemědělské politice bylo vydání rezoluce Informačního byra komunistických stran o Jugoslávii, které předcházelo zasedání Inforbyra v červnu 1948 v Bukurešti. Rezoluce obvinila Jugoslávii ze zrady Sovětského svazu a kromě jiného odsoudila její dosavadní postup v zemědělské politice, ve které staví rolníky nad dělnickou třídu „*bez ohledu na skutečnost, že na jugoslávském venkově bylo podle ní velké množství ‚kulaků‘. Na základě sovětských zkušeností požadovala, aby Jugoslávci přistoupili k jejich likvidaci.*“¹¹⁸ A protože ani zdejší postup KSČ v otázkách zemědělství nebyl hodnocen ze strany Moskvy kladně, nezbývalo, než se rychle se závěry rezoluce ztotožnit a vydat se tou „správnou“ cestou. KSČ navyklá podřizovat veškeré kroky Moskvě po kratších

¹¹⁴ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek 1924–1980*, s. 102.

¹¹⁵ Stejně jako zaručovala soukromé vlastnictví podniků do 50 ha. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 53. ISBN 978-80-7021-902-7.

¹¹⁶ Body hradeckého programu např. Byly – vyřešit otázky půdy, provést revizi první pozemkové reformy, vytvořit jednotnou zemědělskou daň, národní pojištění rolníků, zemědělský úvěr a urychlit mechanizaci.

¹¹⁷ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 55. ISBN 978-80-7021-902-7.

¹¹⁸ PERNES, Jiří. Proměny myšlenky kolektivizace zemědělství v politice KSČ po únoru 1948. In *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 34. ISBN: 978-80-87211-96-0.

rozpacích nad jejich ještě nedávnými prohlášeními, že u nás kolchozy nebudou, přijala stanoviska rezoluce již 28. června 1948.¹¹⁹ Z následujících čtených jednání předsednictva ÚV KSČ prosvítá na povrch neexistence shody v představě o následující podobě družstevnictví v Československu. Byli zde zastoupeni jak vyznavači představy o jiné formě, než byly kolchozy v SSSR, tak i ti, kteří ji naopak cele vyznávali. Klement Gottwald byl jako už dříve přesvědčen, že rolníci sami dospějí ke kolektivním formám hospodaření.¹²⁰ „Skutečnost, že kolektivizační praxe – v té podobě, jak vstoupila v život jen o pár dní později – byla od původních představ diametrálně odlišná, ovšem vypovídá o jejich nerealnosti.“¹²¹ Kromě toho je již notoricky znám Gottwaldův výrok po setkání se Stalinem na Krymu o tom, že o kolchozech nebudeme mluvit, že je budeme dělat. Tímto byl pomalu zažihán plamen „třídního boje“ na vesnici, jehož jediným cílem byla likvidace selského stavu a soukromého hospodaření. A ať už byly původní představy československých komunistů o podobě zemědělství jakékoliv, podstatné je to, že byli vždy ochotni se rychle a plně přizpůsobit požadavkům Sovětského svazu a slepě je následovat, i když sami asi nejlépe znali tragickou realitu kolektivizace v SSSR.

Jeden z hlavních úkolů zemědělské politiky tohoto období byl definován následovně: „[...] omezovat kapitalistické živly na vsi a znemožnit tvoření nových vesnických kapitalistů.“¹²² Současně s tím ale vyvstávají dvě zásadní otázky. Kdo je vlastně „kapitalistickým živlem“? A jak tohoto režimem vytvořeného nepřítele nejlépe nazvat, aby už jen název v sobě jasně vyjadřoval jeho „špatnost“? Přišel s tím Gottwald – „boháč“, termín podněcující závist i nenávist. Společně s původně ruským termínem „kulak“, dva termíny, které hřměly venkovem po celé období násilné kolektivizace. V otázce, kdo přesně je oním „boháčem“, se k jednoznačnému závěru nedospělo. Teze, že je to ten, kdo neplní dodávky či vlastní určitou výměru půdy nebo má traktor aj., se nedali jednoznačně přijmout, a tak bylo usneseno hledat jiná kritéria. Přičemž hlavním východiskem při udělení cejchu „vesnický boháč“ či „kulak“ byla výměra půdy, jejíž spodní hranice se pohybovala v rozmezí někde mezi 15 až 20 ha. A právě tato neurčitost byla živným prostorem pro lidskou libovůli při

¹¹⁹ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 56. ISBN 978-80-7021-902-7.

¹²⁰ BUREŠOVÁ, Jana. Politický a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska. In *Akce „K“ : Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 36. ISBN 978-80-87377-05-5.

¹²¹ PERNES, Jiří. Proměny myšlenky kolektivizace zemědělství v politice KSČ po únoru 1948. In *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 34. ISBN: 978-80-87211-96-0.

¹²² JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 58. ISBN 978-80-7021-902-7.

pronásledování rolníků.¹²³ Další kroky, které se měly v následujícím období podniknout, směřovaly k postupnému přetváření individuální zemědělské malovýroby v socialistické velkovýrobní hospodářství, budování státních statků a strojních traktorových stanic tak, aby mechanizační prostředky byly v majetku státu.¹²⁴

Zásadním mezníkem na této cestě byl v únoru 1949 přijatý zákon č. 69/1949 Sb. o jednotném zemědělském družstvu, který znamenal definitivní konec družstevnictví v Československu. To, co komunistická strana nazývala družstvy a družstevnictvím, ve skutečnosti s těmito termíny nemělo nic společného. Předně proto, že od prvopočátku zakládání JZD šlo o administrativní a nátlakové akce řízené svrchu a tato „družstva“ byla ve všech sférách podřízena státním orgánům komunistické vlády. Kdežto družstva, na jejichž tradici se KSČ tolik odvolávala, byla zakládána dobrovolně, byla založena na soukromém vlastnictví, fungovala v systému tržní ekonomiky a v neposlední řadě vstup a odchod do družstva byl naprosto svobodným a nikým nelimitovaným rozhodnutím každého rolníka.¹²⁵

5.1 Nástroje moci

Při násilném procesu kolektivizace venkova bylo zapotřebí vytvořit efektní mocenské nástroje. Těmi byly státní zákony. Některé již existující byly přizpůsobeny a mnohé další byly pro účely kolektivizace vytvořeny. Jejich účel byl jediný – znemožnit zemědělcům nadále soukromě hospodařit na své půdě. V případě rolníků označených jako „vesnický boháč“ šlo o jejich naprosté vytlačení z veřejného života. V následujících podkapitolách si tyto zákony a jejich metody přiblížíme.

5.1.1 Dodávkové povinnosti

*„Koncem měsíce února podepisovali zemědělci takzvané výrobní a dodávkové smlouvy, třeba že nevědí, jaká bude úroda. Žádá se to od nich na základě plánovaného hospodářství,“*¹²⁶ zaznamenal v roce 1949 sádecký kronikář novou éru plnění dodávkových povinností zemědělců, které byly zavedeny již za 2. světové války.

¹²³ Tamtéž, s. 59–60.

¹²⁴ BUREŠOVÁ, Jana. Politický a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska. In *Akce „K“ : Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 37. ISBN 978-80-87377-05-5.

¹²⁵ BUREŠOVÁ, Jana. Združstevňování nebo kolektivizace po roce 1945? In *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum, 2002, s. 223–227. ISBN 80-86185-18-4.

¹²⁶ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek 1924-1980*, s. 110.

Otázka plnění dodávkových a výkupních úkolů se stala jedním z nejvariabilnějších nástrojů a zároveň nejdůležitějších opor persekuce soukromých rolníků ze strany komunistického režimu, a to od samého počátku kolektivizace až po její dovršení. Systém dodávkových povinností prošel během let kolektivizace řadou změn. Do roku 1951 uzavíraly MNV dvojí smlouvy – na výrobu a na výkup zemědělských výrobků s každým rolníkem. Smluvní systém dodávek a výkupu zemědělských výrobků se řídil zákonem č. 278/1948 Sb. o Ústředí pro hospodaření se zemědělskými výrobky a vládním nařízením č. 7/1949 Sb.¹²⁷ K tomuto nařízení byl vydán oběžník ministerstva výživy, dle kterého mohlo být neplnění dodávek trestáno v rámci správního řízení. Často však bylo neplnění kvalifikováno jako trestný čin dle zákona č. 15/1947 Sb. o stíhání černého obchodu nebo v závažnějších případech podle zk. č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky.¹²⁸ V roce 1951 nastala změna a již se neuzavíraly smlouvy s jednotlivými rolníky, ale smlouvy společné, a MNV či JZD stanovovaly výrobní a dodávkové úkoly z nich plynoucí. Postupně s vyostřujícím se kolektivizačním zápletem se zpříšňoval celý dodávkový a výkupní systém tak, aby byl co nejspolehlivější silou při pronásledování velkých sedláků. Stanovování dodávek se neřídilo možnostmi konkrétní usedlosti, nýbrž zcela podléhalo principům „třídního boje“. Vrcholem bylo období, kdy byla vyhlášena Akce K (kulak). Bylo to období tvoření „kulackých seznamů“, na základě kterých se měly dodávkové povinnosti takto oceňovaných sedláků navýšit o 10 %.¹²⁹ Na schůzi MNV Sádek v březnu 1952 byli jako „vesničtí boháči“ označeni Veleoslav Vavříček, Jan Sedliský čp. 36, Otakar Nunvář čp. 23 a J. Záruba čp. 92.¹³⁰ Od roku 1953 se tato praxe kulackých seznamů zrušila a výměry dodávek se řídily dle pevných norem, tak to setrvalo do roku 1959. Nicméně stále se rozhodovalo podle třídního hlediska.¹³¹ Pro názornost si ukažme stanovení dodávkových úkolů v obci Telecí v roce 1954. JZD mělo odevzdat na 1ha půdy 62 kg žita, soukromý sektor musel odevzdat 110 kg na 1 ha. V případě vepřového masa byl poměr 18 : 27 kg, u mléka 184 : 357 l, vajec 57 : 142 ks.¹³² Likvidační záměr dodávek je zde do očí bijící. A jak v kapitolách věnujících se

¹²⁷ URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 130. ISBN 978-80-7429-055-8.

¹²⁸ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 65–66. ISBN 978-80-7021-902-7.

¹²⁹ URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 131–132. ISBN 978-80-7429-055-8.

¹³⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 1, kn. 1. Sl. Zápisy ze zasedání pléna a schůzí rady 1950–1954. Zápis o schůzi MNV v Sádce, 7. března 1952.

¹³¹ URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 134. ISBN 978-80-7429-055-8.

¹³² OÚ Telecí. *Pamětní kniha obce Telecí 1949-1960*, s. 196.

konkrétním osudům rolníků uvidíme, nebylo výjimkou, že když soukromý zemědělec dodávku splnil, byla mu okamžitě navýšena.

Již celý rok 1948 poznamenaný zmiňovanou nepřízní počasí a nedostatečnou péčí o půdu v předcházejících letech nedával dobré vyhlídky na splnění dodávkových povinností. Například v obci Sádek dodávky sice splnit dokázali, ale vzhledem k tomu, že ceny výkupu obilí a dobytka zůstaly bez státního příplatku, dostávali se zemědělci do finanční nouze. Mimo to panovala kritická situace na vnitřním trhu. „*Kromě původního nedostatku spotřebních předmětů se od jara 1948 ve východních Čechách množily stížnosti na chybějící potraviny, zejména maso a tuky, na vázaném trhu.*“¹³³ Stát si tuto situaci vyložil jako neochotu zemědělců odevzdávat produkty a zahájil kontroly zásob rolníků a jejich zabavování, kdy se často nehledělo na to, zda už má, či nemá zemědělec dodávky splněny.¹³⁴ Zápisy reflektující jakým tlakem na vůbec existenční přežití soukromých rolníků bylo neustále navyšování dodávek a omezení volného trhu s potravinami, ilustruje další zápis v sádecké kronice vztahující se k roku 1952 o konání místních plesů: „*Zemědělcům není mnoho do tance ani do plesání. Starost činí [...], jak přezimuje obilí, když jsou sýpky po splnění dodávek téměř prázdné, čím sladit, čím mastit? Čím se šatit, když volné ceny jsou tak nepřístupné?*“¹³⁵

Schůze zemědělské komise v Telecím jsou názornou ukázkou četnosti uplatňování trestních postihů za neplnění dodávek, zároveň zde vidíme, čím byly podmíněny a také jejich širší odraz na možnosti hospodaření rolníků. Dne 3. května 1951 byla Josefu Burešovi čp. 176 udělena pokuta 500 Kč za nesplnění dodávek mléka. Vzhledem k tomu, že mohl využít, ale nevyužil, možnosti sousedské výpomoci, aby dodávky splnil, měla mu pokuta dodávkové povinnosti připadat. V podobné výši dostali pokuty i další zemědělci. V případě Otakara Nekvindy bylo při udělování pokuty argumentováno také tím, že nemá kladný vztah k současným poměrům. Filipi Josef čp. 135 byl pokutován za nepřiznané nadměrné zásoby slámy a úmyslné neplnění dodávek. U Chlebouna Josefa čp. 81, který nedodal slámu, byla jako přitěžující okolnost uvedena podaná odhláška z JZD a udělena pokuta 500 Kč.¹³⁶ Hned na další schůzi byly vybraným zemědělcům navýšeny dodávky a uděleny další pokuty. K tomu bylo zemědělcům Josefu Ehrenbergerovi, Janu Dvořákovi čp. 4, Filipi Františkovi čp.

¹³³ DOLEŽAL, Jan – KMONÍČEK, Josef – PEKÁREK, Jiří. *Když mizely meze: kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949–1960*. Hradec Králové: Kruh, 1987. Edice Kraj, s. 12.

¹³⁴ URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 63–64. ISBN 978-80-7429-055-8.

¹³⁵ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek 1924–1980*, s. 128.

¹³⁶ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Telecí, kn. 38, sig. KB35/11. Sl. Komise vyživovací 3. 5. 1951–17. 6. 1953.

12, Vladimíru Zahradníkovi čp. 27 a Josefu Chlebounovi důrazně sděleno, „že svůj dodávkový úkol musí splnit, žádné okolnosti nebudou uznány, vejce ať si opatří z volného trhu nebo sousedskou výpomocí.“¹³⁷

Na plnění a neplnění dodávek bylo závislé povolování domácích porážek a volný prodej produktů. Josefu Lidmilovi nebyla domácí porážka povolena pro neplnění dodávek. Když požádal o volný prodej prasete pan Gregor, bylo mu vyhověno, protože byl členem JZD a plnil veškeré dodávky.¹³⁸

S plněním dodávkových povinností bylo také pevně spjato jejich neustálé navyšování jako metoda nátlaku k znemožnění soukromého hospodaření. Zatímco v roce 1950 měl Josef Zrůst dodávku mléka stanovenou 6 200 l, kterou splnil, na příští rok mu byl kontingent mléka zvýšen na 9 000 l. Stejně tak dodávka hovězího masa byla z 915 Kg navýšena 1 800 kg.¹³⁹ V květnu 1952 v rámci stále zostřujícího se boje proti „vesnickým boháčům“ byly na schůzi vyživovací komise soukromým zemědělcům výrazně zvýšeny dodávky mléka. Například Josefu Ehrenbergerovi čp. 106 o 1 000l. A navyšování dodávek mléka pokračovalo i v dalších měsících. Opět Josefu Ehrenbergerovi o 300 l a dalším zemědělcům o 250 l. Dle pokynu vydaného ÚV KSČ z 8. listopadu 1949, který kromě jiného vybízel zajišťovat nesplněné množství dodávek domácími prohlídkami u „venkovských boháčů“, bylo rozhodnuto provést „kontrolu“ u Jana Krejska a Emila Pajkra, kteří údajně neplnili dodávky mléka.

Antonín Lamplot vzpomíná, že problémy s plněním dodávek a s nimi spojenými pokutami kompenzoval jeho otec těžbou a prodejem dřeva v jejich lese. „*Třeba sme nesplnili ale 500 vajec, měli jsme ale 3 000 dodávku, podle ha, tak za to bylo ale 25 000 pokuty. Tatínek to ráno zaplatil a v poledne už tady byl Melezínek z Borovej s želízkama, no tak když už to měl zaplacený, tak nikam nešel.*“¹⁴⁰ Funkcionářům JZD se ale zřejmě nelíbilo, že si prodávají vlastní dřevo z vlastního lesa, a tak nařídili, aby z této těžby odevzdávali část JZD. Antonín Lamplot se ale proti tomuto zásahu postavil a podal stížnost na ministerstvo státní kontroly a to jeho stížnosti vyhovělo.¹⁴¹

Při hledání cesty, jak zvládnout plnění dodávek, přikračovali někteří zemědělci k tomu, že nahlašovali nižší osevní plochy. Tento problém se týkal především obce Borová a vyskytoval se i v Telecím. Jelikož se nejednalo pouze o tyto dvě obce, ale tento problém se

¹³⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Telecí, kn. 38, sig. KB35/11. Sl. Komise vyživovací 15. 8. 1951

¹³⁸ Tamtéž. 22. 10. 1952.

¹³⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, kt. 11, inv. č. 93, sl. Spisy k rejstříkům- St 1951. Josef Zrůst- dodávky, 26. července 1951.

¹⁴⁰ Archiv autorky. *Rozhovor s Josefem Lamplotem*, duben 2012.

¹⁴¹ Archiv autorky. *Rozhovor s Josefem Lamplotem*, duben 2012.

objevoval i v ostatních obcích na okrese, diskutovalo se často o možnostech jeho řešení na schůzích OAV-NF.¹⁴² Když bylo v roce 1957 provedeno přeměření osevních ploch v Sádku, bylo zjištěno, že stanovenou osevní plochu nedodržel 56 zemědělců.¹⁴³ Za takový postup byli zemědělci následně pokutováni. Jako třeba v případě Josefa Marečka ze Sádku, kterému za nedodrženou osevní plochy lnu byla udělena pokuta 2 000 Kčs.¹⁴⁴

Na schopnosti plnit dodávky se ale nejvíce podepsal rozpad JZD v průběhu roku 1953 a 1954. Při odchodu valné většiny členů JZD či při jeho úplném rozpadu byl problém s vyrovnáváním vnesených hmotných vkladů a provedení vyúčtování, protože neexistoval orgán, který by toto měl v kompetenci. Zemědělci tak často zůstali bez finančních prostředků i krmiv, osiva apod.¹⁴⁵ Samozřejmě, že tato situace byla využita k pranýřování „vesnických boháčů“ a byli opět očerňováni velcí zemědělci, že se po rozpadu družstev obohatili na úkor těch malých, protože právě u nich se uskladovalo obilí a jiné věci, neboť k tomu měli dostatek vhodného místa. Těžká byla také situace pro střední rolníky, jimž byly navraceny usedlosti nezákonně zabavené v předcházejících dvou letech. Ty jim byly vráceny bez krmiv, osiv a někdy i bez dobytka. Nejobtížnější bylo zvládat dodávkové povinnosti pro střední zemědělce, tedy zemědělce s výměrou 10–15 ha, kteří neměli pracovních sil a většinou ani dostatek strojů. Naopak zemědělci nad 20 ha dodávky většinou splnit dokázali, protože k tomu měli technické zázemí a pracovní síly.¹⁴⁶

Roli při neplnění hrál také věk majitelů, kdy řada zemědělců vzhledem ke svému stáří na práci na statku již nestačila. Nebo jako tomu bylo např. v obci Sádek, majitelé si rozšířili svá hospodářství o pozemky po lidech, kteří odešli osídlivat do Sudet.¹⁴⁷ Bohužel vzhledem k dalšímu nepřirozenému vývoji v zemědělství již neměli možnost vybudovat si potřebné zázemí pro další hospodaření – např. si opatřit stroje apod., a zajistit tak jeho efektivitu.

Plnění dodávkových úkolů ztěžovali také okresní zástupci ministerstva výkupu (MVk)¹⁴⁸, proto na ně byly podávány stížnosti na ONV. Zemědělci jim v nich vytýkali, že se s nimi zástupci ministerstva odmítli jednat, když se ještě ke konci roku chtěli vyrovnat se

¹⁴² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF-OV Polička, sl. Zápisy ze schůzí POV-NF 1948, kt. 1., 16. 8. 1948.

¹⁴³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 70, k. 5, sign. KA16/4. Sl. Přeměření osevních ploch lnu 1957. Zápis o provedení přeměření osevních ploch lnů. 21. srpna 1957.

¹⁴⁴ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 81, k. 5, sign. KA16/4. Sl. Dodávky 1951–1960. Odbor pro vnitřní věci ONV Polička – vnitř. tr. 313/57, 1. října 1957.

¹⁴⁵ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, inv. č. 89, k. 9, sl. Tajné presidiální a správní spisy, Měsíční informační zpráva za březen, 1. dubna 1954.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 79, k. 5, sign. 4a 16/4. Sl. Zajištění hospodaření na zemědělské půdě 1946–1959.

¹⁴⁸ MVk samostatně fungovalo v letech 1952–1956.

svými dodávkovými úkoly.¹⁴⁹ Zemědělci v rámci celého poličského okresu si také často stěžovali na příliš vysoké dodávky. Například v roce 1954 přesto, že v rámci celé republiky byly dodávkové úkoly sníženy, v Poličce byly ve srovnání s rokem 1953 naopak ještě navýšeny. Zatímco sousední okres Svitavy, který měl podmínky k hospodaření srovnatelné, měl dodávky stanoveny až o třetinu nižší než poličský okres. Zemědělci v okrese Polička měli také nižší přiděly umělých hnojiv, proto si je zajišťovali ze sousedních okresů.¹⁵⁰ Potíže se zvládnutím žní a s plněním dodávek se objevovaly také v roce 1954, kdy se ukázala nesmyslnost termínování dokončení žní bez ohledu na přírodní podmínky.¹⁵¹

Při trestání „neplničů“ bylo přístupováno k projednávání těchto případů na radě ONV ve spolupráci s MNV. Díky tomuto kroku došlo ke snížení trestních postihů, protože ve spolupráci se jmenovanými orgány došlo k vysvětlení důvodů neplnění dodávek a nepodstupovalo se to dále k zahájení trestního stíhání. Např. Silvestr Roušar obhospodařoval louky a pastviny špatné kvality, a jelikož měl malý přiděl hnojiv, nemohl dodávky plnit, a tak bylo ustoupeno od jeho potrestání.¹⁵²

V roce 1954 bylo JZD Telecí zařazeno mezi JZD, kde se vyskytuje největší počet „neplničů“ v rostlinné výrobě. Vliv na ztížení možnosti plnění v Telecím mělo především časté měnění pozemků a tím způsobená jejich špatná údržba.¹⁵³ Z řad soukromých zemědělců byli v roce 1954 jako „neplnič“ označeni v Telecím František Válka čp. 41 a Josef Teplý čp. 6., v Borové Jan Kadlec čp. 69 a Ladislav Rozkošný čp. 2. V Sádku to byl Josef Jílek čp. 29, v Oldřiši Josef Koutný čp. 101, František Trávníček čp. 56, Karel Dostál čp. 60, Jan Kašpar čp. 156 a Kocourek V. čp. 140.¹⁵⁴

Prostřednictvím novinového článku z listopadu 1956 bylo zemědělcům jasně sděleno s odvoláním na dobrou úrodu, že nesplněné dodávky nebudou prominuty. Nemůže-li rolník z vážných důvodů splnit určitou dodávku, lze po odsouhlasení okresního plnomocníka použít záměny dodávky jiným zemědělským produktem. Nevylučuje se ani možnost vzájemné sousedské výpomoci či společných dodávek.¹⁵⁵ Této možnosti ve prospěch svých sousedů využíval i Jan Kopecký se svojí ženou Marií. V Sádku vlastnili usedlost s takřka deseti

¹⁴⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 8, sig. KB83/2, sl. Zápisy ze zasedání pléna ONV 1954, 10. řádné zasedání ONV 28. prosince 1955

¹⁵⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, inv. č. 89, k. 9, sl. Tajné presidiální a správní spisy Měsíční informační zpráva za duben 1954. 4. května 1954.

¹⁵¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF-OV Polička, inv. č., k. 3. sl. Zápisy ze schůzí předsednictva NF-OV 1954, Zápis ze schůze předsednictva NF-OV, 7. září 1954.

¹⁵² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, inv. č. 89, k. 9, sl. Tajné presidiální a správní spisy. Měsíční informační zpráva za měsíc září. 1. října 1954.

¹⁵³ Tamtéž, Rozbor neplnění dodávek v okrese Polička, 3. prosince 1954.

¹⁵⁴ NĚMEČEK, Josef. *Osudy sedláků na Poličsku po roce 1948*. Vydáno vlastním nákladem, 2015, s. 55.

¹⁵⁵ „Nespoléhat na to“ Budujeme novou vesnici. Okresní vesnické noviny ONV Polička. 30. 11. 1956, č. 47.

hektary zemědělské půdy. Na statku mívali okolo deseti kusů hovězího dobytka, prasata, drůbež... I když už těsně patřili do kategorie středních rolníků, neměli s plněním dodávek nikdy problémy. Obzvlášť se jim dařilo v živočišné výrobě. Dodávku hovězího masa dokázali splnit dokonce na 300 %, díky tomu pak mohli vypomáhat ostatním zemědělcům.¹⁵⁶

Marie Břeňová ze Sádku při srovnávání dodávkové povinnosti za války a v letech kolektivizace připomíná důležitý rozdíl při odevzdávání produktů. Oproti odevzdávání obilí za nacistické okupace nyní museli odevzdat dodávku okamžitě po žních, což se při vši ostatní práci, a v jejím případě s malými dětmi, dalo zvládnout jen s vypětím všech sil. To uznávali i někteří funkcionáři MNV a povolovali výkup obilí na začátek zimy, kdy je na mlácení více času. Jenomže takové „*podléhání nepřátelským tendencím, že je třeba svážet a obilí dodávat až v listopadu a prosinci, je tendence kulacká, tudíž nepřátelská*“. Taková prohlášení zněla na schůzích ONV a jedním dechem k tomu bylo dodáváno, „*že si vůbec nejsou vědomi toho, že kdybychom nevykoupili obilí teď, že jej nevykoupíme vůbec*“¹⁵⁷ A tak místní funkcionáři chodili k Břeňom domů a vyptávali se: „*Kdypak to hodláte dodat?*“ „*No já, já sem chodila s Mirkem (těhotná), Bohouška sem držela na ruce a Mařenka se mě držela za sukni, to byly ještě děti malý, Jenda něde si hrál. No a já sem pořád: „Dyť mějte rozum, copak můžem s těmadle dětma? To nejni možný zastat, abysme to hned dali. Dyť my to dáme!*“¹⁵⁸ Na to se jí dostalo nabídky, že jim národní výbor pošle lidi a oni jim to vymlátí. Jenže v této nabízené pomoci se skrývalo „drobné“ úskalí, vysvětluje paní Břeňová, „*jenom dávka by se nechala něká malá doma a všechno by byli sebrali a vodvezli pryč, že by nám bylo houby vostalo!*“¹⁵⁹ A tak raději s jejím bratrem Františkem mlátili obilí po nocích, aby splnili.

Neplnění dodávek se dále využívalo k veřejnému pranýřování rolníků. Na říjnové schůzi vyživovací komise v Telecím v roce 1951 byla řešena otázka neplnění dodávek mléka a vajec. Bylo rozhodnuto jména neplničů dát na tabuli hanby,¹⁶⁰ a tím přispět k režimem tolik vyžadovanému špinění sedláků a ničení jejich obrazu v očích sousedů i všech ostatních. Takové pokyny dostávaly MNV v průběhu celých 50. let. MNV v Sádku obdržel v roce 1957 leták a na něm uvedené dva místní „neplniče“ Josefa Kadidlu a Jana Nykla s příkazem okamžitě jej vyvěsit na patřičné místo. Rada MNV v Sádku se ale proti takovému postupu ohradila a zastala se především Jana Nykla: „*[...] je k práci na výměru 12,89 zemědělské půdy téměř sám [...] a výměra, kterou obhospodařuje, se nachází v samých hrbech a poměrně*

¹⁵⁶ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce. *Záznam rozhovoru s Marií a Janem Kopeckými*, 5. listopadu 2003.

¹⁵⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 8, sign. KB83/2, sl. Plán práce: ONV, jeho rady, stálých komisí, ... na IV. čtvrtletí 1955, 27. září 1955.

¹⁵⁸ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce. *Záznam rozhovoru s Marií Břeňovou*, 6. listopadu 2003.

¹⁵⁹ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce. *Záznam rozhovoru s Marií Břeňovou*, 6. listopadu 2003.

¹⁶⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Telecí, Komise vyživovací, 22. 10. 1952.

nejšpatnější bonitou našeho katastru [...]. Jmenovaný se přihlásil již v roce 1955 opětně za člena JZD, ale jelikož se nemohlo v naší obci dosud ustaviti, hospodaří dále soukromě [...]. Vyhlášku /bleskovku/ jsme nevyvěsili, poněvadž tím bychom nezískali vůbec nic. Máme za to, že nikdo z nás, ani kdo Nykla Jana k tomu zveřejnění navrhl, by nedokázal hospodařiti lépe, poněvadž musí tento zemědělec zastati tolik práce, že z nás by to nemohl dělati nikdo.“¹⁶¹

5.1.2 Nucené „výkupy“ a zabavování strojů

Jako další prostředek k znemožnění hospodaření sedláků bylo přikročení k zabavení jejich strojů. To vše opět pod záštitou k tomu vytvořených či již existujících zákonů. Vycházelo se ze zákona č. 55/1947, podle kterého mohla být zemědělská technika kdykoliv využita k obdělávání půdy malých a středních rolníků anebo dána k dispozici STS. V otázce přidělování zemědělské mechanizace měla přednost JZD a drobní zemědělci. Sedlák mohl využít služeb STS ovšem s nadstandardním příplatkem.¹⁶² K tomuto zákonu přibyla vyhláška ministerstva zemědělství č. 612/1949, která zaměřovala svou pozornost na zabavování strojů především sedlákům pod záminkou, že jejich stroje nemají dostatečného využití nebo nejsou plněny dodávky.¹⁶³ Manželé Pajkrovi z Telecího jako majitelé 24 ha zemědělské půdy a 7 ha lesa bezpečně splňovali všechna kritéria, aby je místní zakladatelé JZD mohli označit za „vesnické boháče“ a zmocnit se jejich majetku. „*Tak tenkrát prostě chtěli tady založit družstvo,*“ začínají společně vzpomínání Hedvika a Emil Pajkrovi na to, jak k nim přišli jejich sousedé a ve jménu zákona jim ukradli stroje a „*vono tady moc lidu nemělo mlátičky, čističky. My sme teda měli. No a samovaz [jsme] si koupili s Krejskem dohromady a tahali ho koňma, vid', 3 koně. A tak temahle strojema, tak voni nám to vzali, abysme byli nemožný, a založili družstvo. To bylo v roku 1951. A založili družstvo a jeli s tema strojema po silnici a d'áli takový komedie a rozvorávali méze.*“ „[...] *muzika, kapela hrála. Jen s temahle našima strojema. A motor eletrickej nám zebralei. Všechno!*“¹⁶⁴ Končí manželé Pajkrovi popis, jak to vypadalo, když se „vykupovaly“ stroje.

¹⁶¹ SOKa Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 81, k. 5, sign. KA16/4. Sl. Dodávky 19511960. Rada MNV Sádek – dopis na Odbor pro výkup rady ONV Polička, 22. července 1957.

¹⁶² PERNES, Jiří. Proměny myšlenky kolektivizace zemědělství v politice KSČ po únoru 1948. In *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 38. ISBN: 978-80-87211-96-0.

¹⁶³ SVOBODA, Libor. Perzekuce vesnického obyvatelstva v procesu kolektivizace na Jindřichohradecku. In *Akce „K“ : Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 156–157. ISBN 978-80-87377-05-5.

¹⁶⁴ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce. *Záznam rozhovoru s Emilem Pajkrem a Hedvikou Pajkovou*, 7. prosince 2003.

V obci Sádek byly v červnu 1950 Veleslavu Vavříčkovi odebrány samovaz¹⁶⁵ a čistící mlátička.¹⁶⁶ Tato forma nátlaku byla použita jen o málo později na Otakara Nunváře, čp. 23, kterému byl zabaven samovaz s traktorem. Následujícího roku došlo k „výkupu“ žacích samovazů opět u Veleslava Vavříčka a také u Josefa Vraspíra čp. 89.¹⁶⁷ Josef Němeček, čerpaje z materiálů poličského muzea, ve své knize uvádí, že Veleslavu Vavříčkovi byly zabaveny ještě navíc v červnu 1950 secí stroj, travní žací stroj, dva žebříňáky a další čtyři vozy různých typů, saně, bryčka, vyorávač brambor, kultivátor, pluh, brány, řezačka na krmení, šrotovník, kružák na řepu, čistící lněného semene a výfuk na zrno.¹⁶⁸

Od druhé poloviny roku 1952 se ministerstvo zemědělství a politický sekretariát ÚV KSČ začali zabývat otázkou finanční náhrady za zabavené stroje. Ovšem dohodnutá východiska se stále striktně držela třídního principu. To znamenalo, že sedláci za „vykoupené“ stroje nedostali nic, ale případné bankovní úvěry vázané na zbavené stroje po nich vymáhány byly.¹⁶⁹ Dle logiky „třídního boje“ se tedy postupovalo i v případě Antonína Lamplota z Telecího. V červnu 1953 obdržel Antonín Lamplot dopis z ONV Polička, ve kterém mu bylo oznámeno, že musí odevzdat svůj čtyřkolový vůz na gumových kolách. *„Jelikož u vás nejsou tyto stroje plně využity, jste je povinen podstoupiti podle zákona č. 55/1947 do STS.“* V kolonce, do kdy má vůz předat, bylo vyplněno *„ihned“*.¹⁷⁰ S tím se ale pan Lamplot rozhodně nehodlal smířit a napsal odvolání na ONV, KNV i Ministerstvo státní kontroly v Praze. V dopisech přesvědčivě předkládal argumenty, které usvědčovaly nesmyslnost tvrzení o nevyužití vozu a vůbec celého takového počínání vůči vehementním požadavkům státu na plnění zemědělského plánu. *„Obracím se k vám o radu. Slyším v rozhlase a čtu v tisku, že plnění pětiletého plánu jest zákonité. Z toho důvodu a z potřeby pracovat pro blaho všeho lidu, snažil jsem se pracovat se vsí dovedností tam, kde mám možnost“*. Takto uvádí svůj dopis Ministerstvu státní kontroly pan Lamplot a pokračuje dál v líčení poměrů okolo svého hospodářství, které i přes zatěžování nucenými pachtý dokáže plnit veškeré dodávky: *„Mimo toho jsem odvázel kmenové dřevo z lesa a okolí Telecí 16 až 20 km do míst určení. Každý rok odvezl jsem 250–300 plm. Čili jinak řečeno, dělal jsem úderníka. I snad právě proto, že jsem toho úderníka dělal a vydělal si těžkou práci s kmeny stromů mzdu, přidělila mi rada MNV v Telecím 2,25 ha pole do nuceného nájmu. Když jsem to všechno obdělal a ještě*

¹⁶⁵ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek 1924-1980*, s. 119.

¹⁶⁶ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 79, k. 5, sign. KA16/4. Sl. Zajištění obdělání půdy 1946–1958. ONV Polička – přidělení mechanických prostředků, 14. června 1950.

¹⁶⁷ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek 1924-1980*, s. 122.

¹⁶⁸ NĚMEČEK, Josef. *Osudy sedláků na Poličsku po roce 1948*. Vydáno vlastním nákladem, 2015, s. 103.

¹⁶⁹ URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 251. ISBN 978-80-7429-055-8.

¹⁷⁰ Osobní archiv Antonína Lamplota ml. ONV Polička – výměr, 16. června. 1953.

jel do lesa, bylo mi přiděleno dalších 1,58 ha pole. [...] A když ani tento příděl pozemků mě neodradil od vožení kmenového dříví – podotýkám, že jsem měl od MNV Telecí na odvoz kmen. dřeva příkaz, dostal jsem výměr na předání vozu. [...]. Jest možno, aby úřady takovýmto způsobem brzdily pětiletý plán? Vozů s gumama jest na okrese i v naší obci více, které jsou způsobilejší pro JZD a nejsou pro veřejné účely vůbec využity. Těm zemědělský referent ONV vozy ponechává a mně ho odebírá proto, že sám z celé obce vožením kmenů plním pětiletku. Nic bych proti tomu neměl, kdyby JZD v Telecím vůz využilo. Ale dosud [nic] JZD pro Státní lesy neodvezlo [...]. Jestli úřady mají nějaké nařízení, že mohou u soukromého sektoru rušit pětiletý plán, prosím, vhodte tento dopis do koše.“¹⁷¹ Ministerstvo dopis nezhodilo a předalo jej k řešení na KNV v Pardubicích, který takřka po 3 měsících rozhodl o tom, že JZD Telecí musí Antonínu Lamplotovi vůz vrátit: „Vzhledem k tomu, že tento vůz byl přesunut za předpokladu, že JZD v Telecím provede odvoz dřeva, alespoň kulatiny, kterou jsou členové JZD povinni dodat a odvézt dle stanoveného plánu těžby dřeva a odvozu. Šetřením bylo zjištěno, že JZD Telecí dosud odvoz neprovádělo a vůz jest proto nevyužit.“¹⁷² Antonínu Lamplotovi se díky své neústupnosti podařilo dosáhnout toho, že zákon byl alespoň pro tentokrát uplatněn spravedlivě dle svého znění. Nicméně měsíce nejistoty, kdy pan Lamplot přišel o důležitý prostředek finančních příjmů, byly, jak vyplývá z korespondence, nezáviděníhodnou psychickou zátěží.

Pokud v obci existovalo strojní družstvo, závisel osud jeho majetku na tom, zda v obci již bylo ustanoveno JZD, či ne. V případě, že v obci JZD nebylo, byly stroje po odkupu předány nějaké STS mimo obec. Jak ve své knize uvádí Jiří Urban, takový postup byl zcela účelný. Obec tak byla postavena před nekompromisní rozhodnutí – buď o stroje přijít, nebo ustanovit přípravný výbor k založení JZD.¹⁷³ V případě obce Oldřiš se celá situace okolo odkupu strojů poněkud zkomplikovala. V obci existovalo Zemědělské strojní družstvo, kterému byly v prosinci 1949, kdy ještě v obci JZD nebylo, odkoupeny stroje ONV v Poličce. Veškeré mechanizační vybavení družstvo zakoupilo v roce 1949, jednalo se o traktory, samovaz, vlečné vozy apod. v hodnotě 385 000 Kčs. Tudíž stroje v době odkupu byly vesměs nové. Jejich odhadní cena byla stanovena na 322 500 Kčs, ale i přes to za veškeré stroje mělo být zapláceno 199 300 Kčs. MNV Oldřiš se proti tak nízké výkupní ceně ohradil dopisem na ONV Polička, ovšem bezvysledně. O čtyři měsíce později došlo v Oldřiši k založení JZD,

¹⁷¹ Osobní archiv Antonína Lamplota ml. Dopis na ministerstvo státní kontroly v Praze, 28. 6. 1953.

¹⁷² Tamtéž. ONV Polička – zrušení výměru ze dne 22. června 1953. 29. září 1953.

¹⁷³ URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 130–134. ISBN 978-80-7429-055-8.

avšak stroje ONV Polička přidělil státní strojní stanici v Jimramově.¹⁷⁴ Stroje, ne už úvěry bývalého strojního družstva ve výši 90 000 Kčs, ty byly vymáhány po JZD Oldřiš.¹⁷⁵ Čímž byla ohrožena samotná existence JZD, které nemělo ani stroje, ani za ně neobdrželo stanovenou výkupní částku. Tak se rozeběhl kolotoč psaní stížností a urgencí na ONV v Poličce, Krajský národní výbor v Pardubicích až celá věc skončila na Ministerstvu zemědělství. ONV se sice od počátku zavázalo, že celou záležitost vyřeší, jenže to se nestalo a JZD Oldřiš bylo ještě v červenci 1951 dotazováno Investiční bankou v Praze ohledně úrokové platby.¹⁷⁶ Prameny již neukazují, jak celá kauza dopadla, ale i tak tento případ poslouží jako ukázka, jak se donucovací prostředek k založení JZD může stát takřka jeho hroblem. A kromě toho při pohledu na výkupní ceny vyplývá, že ani v případech, kdy byla za zabavované mechanizační prostředky stanovena nějaká výkupní cena, můžeme toto počínání jen těžko nazývat vykupováním strojů.

Při provádění evidence hospodářských strojů v Oldřiši byl vyňat seznam hospodářských strojů ve vlastnictví JZD a vypracován přehled strojů v soukromém sektoru, ten byl pak poslán na ONV. K využití dle tohoto seznamu připadaly stroje Vladimíra Roušara a zemědělců z osady Babka – Josefa Andrlíka, Ladislava Jílka, Pavlíčka a Josefa Hegra.¹⁷⁷ Další prameny už ale neinformují o tom, zda k odebrání strojů bylo skutečně přistoupeno. Z výpovědi potomků jmenovaných sedláků vyplývá, že k odebrání strojů nedošlo.¹⁷⁸

5.1.3 Zákaz zaměstnávání námezdních sil

„Na zemědělství jsou však kladeny čím dál tím větší požadavky pro výživu národa. Jen s největším vypětím všech sil se hospodaří, čeled' u zemědělců není, ponejvíce jen hospodář s manželkou musí zvládat tu práci, kde dříve stále pracovala čtyři neb pět osob. Všude, kde jsou ještě staří výměnkáři, tam jest trochu lépe, neboť i ti přestárlí výměnkáři pracují do padnutí, jen aby to hospodářství neupadlo. Dlouho se to v zemědělství tak nevydrží.“¹⁷⁹ Při hledání způsobu nátlaku na soukromé zemědělce, aby vstoupili do JZD, se využívala metoda zákazu zaměstnávání námezdních sil, která vešla v platnost v roce 1949. Tímto způsobem bylo ztíženo hospodaření i rodině Marie Břeňové. Její manžel měl zdravotní potíže, a proto

¹⁷⁴ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, k. 6, inv. č. 125, sign. KB 117/15. Sl. Výkup strojů 1950–1951. Protokol o převzetí strojů STS Jimramov, 22. září 1950.

¹⁷⁵ Tamtéž, Dopis MNV Oldřiš Investiční bance národní podnik Praha, 14. listopadu 1950.

¹⁷⁶ Tamtéž, Dopis MNV Oldřiš Investiční bance národní podnik Praha, 30. července 1951.

¹⁷⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, inv. č. 2, kn. 2, Zápisy ze schůzí pléna a rady, 11. listopadu 1952.

¹⁷⁸ Archiv autorky. *Rozhovor s Ladislavem Jilkem, Josefem a Jaroslavem Andrlíkovými*, srpen 2015.

¹⁷⁹ OÚ Sádek. *Kronika obce Sádek*, s. 109.

měl problémy při vykonávání těžších polních prací. Především při sekání kosou měl obrovské bolesti na prsou. V takové situaci bylo pro Břeňovy bez cizí výpomoci například posekat sena takřka nemožné. I když se Břeňovi v obci někdy setkávali s nepřejícností lidí, kteří jim záviděli, že se jim dobře hospodaří, našli se naopak i lidé, kteří se nebáli jim pomoci. Právě při zmiňovaných žních Břeňovi, když kosili na odlehlejší louce, schovali do lesa kosy a jejich dva sousedé si je tam vzali a šli kosit louky s nimi. Na jejich činu lze ještě více obdivovat to, že oba dva zastávali poměrně vysoké funkce a výpomocí lidem, kteří odmítali vstoupit do JZD, riskovali přinejmenším jejich ztrátu. Josef Jílek dělal náměstka v Národním stavebním podniku v Poličce a Josef Flídr pracoval v Sádce jako poštovník.¹⁸⁰

5.1.4 Nucené pachtý

Okamžité sepsání stížnosti byla reakce funkcionářů MNV v Borové, když zjistili, že Pavlu Kučerovi byla povolena práce v dolech. Jeho otec Josef Kučera, čp. 64, z důvodu dlouhodobého léčení s TBC nemohl obdělávat své polnosti. Proto byla zemědělská půda v roce 1951 předána do povinného nájmu zemědělcům. Po návratu z léčení bylo dohodnuto, že si půdu v roce 1957 převezme do vlastního obhospodařování, protože zemědělci, kteří měli půdu v nuceném pachtu, se ji soustavně snažili vypovědět. „*Jestliže jak Kučerovi Josefovi, tak i dětem bude ONV umožněno další zaměstnání, nebudou tito míti zájem na obdělání půdy, ani se nebudou starat o obhospodaření půdy případným pronajmutím a též bude ztíženo případné jednání s majitelem, by půdu předal státu. Bude-li ONV pokračovat v této záležitosti bez vědomí rady MNV v Borové, nebude rada MNV bráti žádnou zodpovědnost za obdělání shora uvedené půdy.*“¹⁸¹ Tak končí dopis snažící se zažehnat jeden z největších problémů této doby – půda bez hospodáře.

Jedním z největších problémů v okrese Polička totiž bylo zajistit obdělání veškeré zemědělské půdy. Pro všechny represe, kterým byli soukromí zemědělci vystaveni, bylo znemožněno normálně hospodařit. Obrovské množství půdy, po které byl před nástupem KSČ k moci doslova hlad, leželo ladem. Tento problém se ale netýkal pouze poličského okresu. Již s rokem 1951 se ministerstvo zemědělství potýkalo s problémem neobhospodařované půdy zabavené velkým sedlákům. Půdu odmítaly obdělávat ČSSS i JZD a převzetí půdy odkládaly

¹⁸⁰ Centrum Bohuslava Martinů Polička. *Rozhovor s Marií Břeňovou*, 6. listopadu 2003.

¹⁸¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Borová, inv. č. 51, k. 1, sign. KA 20/2, sl. Kádrové posudky a zprávy zemědělců a živnostníků 1954-1972. Pavel Kučera čp. 64- nástup práce, 19. prosince 1955.

až na podzim, aby nemusely plnit s půdou spjatou dodávkovou povinností.¹⁸² Nejvíce problém neobdělávané půdy vyhrotilo vyhánění sedláků a jejich rodin v rámci Akce K (kulak). Na konci roku 1953 bylo v okrese 890 ha zemědělské půdy v nucených nájmech, z toho 672 ha tvořila půda orná a k tomu 1. ledna 1954 přibylo dalších 443,7 ha nezajištěné zemědělské půdy.¹⁸³ K tomu ještě můžeme připočítat půdu, která ve vesnicích zůstala po odchodu lidí osídlovat do vesnic po odsunu Němců. Také na statcích, kde byli pouze staří hospodáři v kombinaci s dodávkovými povinnostmi a dalšími represemi, již nešlo všemu stačit a nebyli schopni půdu nadále ohospodařovat. Ovšem podle zákona č. 55/1947 byl majitel povinen svou půdu obdělávat a hospodářství zajistit. Pokud tuto povinnost nesplňoval, bylo možné na jeho půdu uvalit nucený pacht ve prospěch místního JZD.¹⁸⁴ Jenže to v obcích často buď ustanoveno nebylo, nebo fungovalo, ale nemělo kapacitu tuto půdu zajistit. MNV v mnoha případech přikračovaly k tomu, že půdu dávaly do obhospodařování STS. Jelikož ale „dosavadní hospodaření Státní traktorové stanice neskýtá perspektivní záruku zvyšování zemědělské výroby, když k tomu nemá další prostředky, dále jako řádní hospodáři nemůžeme prosazovat stále toto ztrátové hospodaření“. Těmito slovy Bohuslav Just, teleckého funkcionáře a zároveň člena zemědělského odboru ONV, důrazně vyzval k přidělování půdy bez majitele STS jen v těch nejnutnějších případech.¹⁸⁵ V pozdější debatě o využívání pomoci STS na schůzi ONV byla vyzdvihnuta ještě další skutečnost o její nevhodnosti, a to sice vzhledem k půdě a finanční zátěži. „Výsledky takového způsobu obdělávání již po několik roků nám jasně ukazují, že to plodivosti půdy nepřidá a pro státní pokladnu je neúnosné.“¹⁸⁶ Kromě toho se s postupem kolektivizace musely STS zaměřovat na obdělávání stále přibývajících půdy JZD. A tak obdělávání nezajištěné půdy zůstalo na soukromých zemědělciích, kterým byly vzaty všechny možnosti jakýmkoliv způsobem rozvíjet svá hospodářství. Problém neobdělávané půdy a úpadkových hospodářství se dotýkal jak Telecího, Sádku, tak i Oldřiše.¹⁸⁷

¹⁸² PŠENIČKOVÁ, Jana (ed.). Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – vznik JZD 1951. Praha: SÚA, 1999, s. 78. ISBN 80-85475-59-6.

¹⁸³ SOA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 8, sig. KB83/2, sl. Zápisy ze zasedání pléna ONV 1954, 10. Zpráva o plnění usnesení ze zasedání ONV 27. září 1955.

¹⁸⁴ ROKOSOVÁ, Šárka. Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem. In *Securitas imperii 10: sborník k problematice vztahů československého komunistického režimu k „vnitřnímu nepříteli“*. Praha: ÚDV ZK, 2003, s. 153. ISBN 80-86621-01-4.

¹⁸⁵ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 10, sig. KB83/2, sl. Zápisy ze zasedání pléna ONV 1956, Zápis z 6. řádného zasedání ONV 28. srpna 1956.

¹⁸⁶ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 12, sig. KB83/2, sl. Zápisy ze zasedání pléna ONV 1957. Zápis z 6. řádného zasedání ONV Polička 28. listopadu 1957.

¹⁸⁷ SOA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 8, sig. KB83/2, sl. Zápisy ze zasedání pléna ONV 1954, 10. Zpráva o plnění usnesení ze zasedání ONV 27. září 1955.

Ve zkoumaných obcích byly patrné rozdíly v systému přidělování nucených pachtů. A to jak ve velikosti přidělované půdní výměry, tak ve sledovaném účelu přidělení nuceného pachtu. Nešlo jen o to zemědělskou půdu zajistit, ale byla to další z donucovacích metod ke vstupu do JZD. Teprve počátkem roku 1954 bylo přikročeno k tomu, aby se při přidělování nucených pachtů více dbalo na to, zda je u zemědělců předpoklad toho, že bude v jejich silách přidělenou půdu obhospodařit.¹⁸⁸ Čímž se ale ne vždy, jak bude doloženo níže, místní funkcionáři řídili.

Otázku nucených pachtů zachytil ve svých pamětech Josef Ehrenberger z Telecího: „Přidělovaly se nucené pacht, aby krev nestydla v žilách. Mně bylo přiděleno Tůmovo nad stodolou ve stavu zapýřeném v době, kdy už náš oves se zelenal. Když jsem chtěl po MNV výměru, kterou musím obdělat, bylo mně řečeno: ‚Až uděláš nad stodolou, bude se pokračovat dál.‘ Prostě tak jako za dob roboty. [...] to byl tedy bič (nucený pacht), který na mě upletly. ‚V potu tváře chléb svůj dobývati budeš,‘ ale já dobýval pejřku, [...].“¹⁸⁹

Přidělení nuceného pachtu vás také mohlo dostat z kategorie středního rolníka do obávané škatulky „vesnického boháče“ a tím ještě více zatížit existenční podmínky rodiny. „Válkovi tadyhle přes jedno číslo neplnili, tak pantátu zavřeli a pozemky rozparcelovali, dali nám to do nuceného nájmu, dostali jsme se nad 15 ha a už nebyly šatenky, potravinový lístky. Už sme byli vesnický boháči,“¹⁹⁰ popisuje jednoduchou cestu od středního rolníka ke „kulakovi“ Antonín Lamplot, kterého nálepka syn „vesnického boháče“ následovala i v posudku na vojně.

V obcích Sádek a Telecí vlivem zatýkání a nuceného vystěhovávání sedláků byl problém neobdělávané půdy enormní a při jejím přerozdělování se nebral ohled na skutečné možnosti půdu obhospodařit, ale na to ji někomu hlavně udat a tím ho přinutit ke vstupu do JZD. Toho je příkladem rodina Marie Břeňové. V situaci, kdy byla na hospodářství pouze ona a její manžel, mají čtyři malé děti a k tomu byl dán zákaz, aby jim kdokoliv pomáhal, navíc dostali ke svým sedmi hektarům přidělen 1 ha a v roce 1958 další 2 hektary.¹⁹¹ Nejednalo se o jednu táhlou roli. Ale jeden hektar tvořily jednotlivé kousky polí na různých místech sádeckého katastru. A další 2 ha pole měli sice v celku, ale až u obce Telecí.¹⁹² Když se Bohuslav Břeň proti další výměře 2 ha odvolal, odpověděl mu vedoucí odboru zemědělství

¹⁸⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 9, inv. č. 89, sl. Tajné a presidiální spisy 1949–1960. Měsíční informační zpráva za prosinec. 5. ledna 1954.

¹⁸⁹ Soukromý archiv Vlasty Ehrenbergerové. *Rodinná kronika*, č. 106 Telecí (Krčma).

¹⁹⁰ Archiv autorky. *Rozhovor s Josefem Lamplotem*, duben 2012.

¹⁹¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 81, k. 5, sign. KA16/4. Sl. Zajišťování obdělání půdy 1946–1958. Odbor zemědělství a lesního hospodářství rady ONV Polička – č.j. 11304/58-Zem. 29. 11. září 1958.

¹⁹² Centrum Bohuslava Martinů Polička. *Rozhovor s Marií Břeňovou*, 6. listopadu 2003.

ONV Polička Oldřich Bureš ve smyslu, že když zvládali dosavadní výměru bezvadně, zvládnou i její navýšení, případně „*Vám můžeme doporučit řešení a to takové, abyste uvažoval o kolektivním hospodaření, které jest možnost uskutečnit vstupem do JZD a tím by byly tyto Vaše starosti odstraněny a mnoho jiných důvodů, které uvádíte, pro obdělávání půdy by Vám odpadlo, neb tyto starosti by převzalo za Vás JZD.*“¹⁹³ Břeňovi raději ponechaly starosti na svých bedrech a vstupu do JZD další 4 roky odolávali. I další sádeční hospodáři dostali v roce 1958 nucený pacht. Do nuceného nájmu jim bylo písemně přidělováno 1–3 ha půdy s ujištěním, že mají veškeré předpoklady k tomu, aby i tento pacht zvládli řádně zajistit: „*[...] neb u Vás jest až doposud Vaším hospodařením zaručeno to, že i výše uvedenou půdu jste schopni obdělati bez podstatného Vašeho zatížení. Všechny předpoklady u Vás jsou. Pracujete na své usedlosti se svoji manželkou, dále se svým synem Stanislavem, Miloslavem, kterému jest již 15 roků, a ještě Vám vypomáhají Vaše rodiče [...]. Vaše budovy jsou dostačujícího rozsahu Vašeho zemědělského závodu a Vaše usedlost jest normálně vybavena strojově,*“ stálo v dopise Stanislavu Vraspírovi, který tak k dosavadní výměře 10,24 ha zemědělské půdy obdržel na 6 let další 2 ha půdy.¹⁹⁴ Podávání stížností na nucený pacht, bylo značně cynickým způsobem kritizováno i z řad okresních funkcionářů. Adolf Ehrenberger k tomu ve svém projevu utrousil poznámku, „*že začne-li se hovořit o přidělu půdy, nebo o otázce JZD, jeví se situace tak, že bychom byli nuceni postavit v každé obci sanatorium a z 90 % přiznat důchody [...]*“.¹⁹⁵

JZD se také mohlo rozhodnout při přijetí nového člena, jehož půda se jim nehodila pro „družstevní“ obhospodařování, že půdu předají k zajištění soukromým zemědělcům. V závěru roku 1952 JZD Oldřiš rozdělilo do nucených pachtů pozemky Josefa Píchy, jenž byl bezdětný a na obdělávání hospodářství již sám nestačil, ovšem byl členem JZD. Jednotlivé části pozemků byly přerozděleny mezi sedláky z osady Babka. Pole byla od osady vzdálená několik kilometrů a byla ve velmi špatném stavu. Tímto nuceným přidělem půdy se sedláci dostali do velmi obtížné situace a všichni se proti tomuto rozhodnutí postupně odvolávali. Ladislav Jílek ve svém dopise na MNV mimo jiné napsal: „*Pozemky tyto jsou od mé usedlosti vzdálené 3 km [...]. Čas, jenž bych věnoval těmto [...], by se mi značně nedostával, neboť sám vlastním 9 ha zemědělské půdy, kterou se snažím dle svého svědomí co nejlépe*

¹⁹³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 81, k. 5, sign. KA16/4. Sl. Zajišťování obdělání půdy 1946–1958. Odbor zemědělství a lesního hospodářství rady ONV Polička – č.j. 11304/58-Zem.29. 11. září 1958.

¹⁹⁴ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 81, k. 5, sign. KA16/4. Sl. Zajišťování obdělání půdy 1946–1958. Rada MNV v Sádce- č. j. 370/58. 7. srpna 1958.

¹⁹⁵ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 4, sign. KB 83/2, Zápis o schůzích pléna 1953, 29. dubna 1953.

obhospodařovati. *Mám 45 roků a jsem nemocen, o čemž přikládám lékařský nález. Manželka mi mnoho v polních pracích pomáhati nemůže, neboť má na starosti domácnost, čtyři děti [...]. Pracovní síly žádné na víc nemáme.*"¹⁹⁶ V roce 1954 bylo v obci Oldřiš na 50 ha půdy, která musela být dána do nucených pachtů, což dělalo MNV velkých obtíží a dotčeným zemědělcům nemalé problémy při zvládnutí jejich obdělávání. Někteří zemědělci vůbec odmítali jejich obhospodařování, a tak obdělání této půdy musela zajistit STS, ovšem na jejich účet. Do přerozdělování povinných pachtů museli být zahrnuti i ti zemědělci, kteří byli zaměstnáni v průmyslu. Celkově byla situace taková, že nebylo už komu půdu přerozdělovat do povinného pachtu, a hrozilo, že bude v obci půda bez hospodáře. V nejzávažnějších případech, kdy byly pozemky dlouho neudržované a celkově ve špatném stavu, se dalo zažádat o poskytnutí slevy z dodávek či o jejich úplně prominutí.¹⁹⁷ MNV nakonec přistoupil k přerozdělení nezajištěné půdy mezi 22 zemědělců, z nichž většina vlastnila kravský potah a čtyři z nich měli koně.¹⁹⁸ Na rozdíl od ostatních obcí nepřesahoval nucený pacht 1 ha, většinou byla přidělována výměra 0,5 – 0,7 ha.

Za povšimnutí stojí příběh Františka Bednáře z Oldřiše, čp. 80. Ke vstupu do JZD byl přinucen cestou nucených pachtů. Podepsal tedy přihlášku, ale pouze pod podmínkou, že mu budou nucené pachtu zrušeny. Následně byl na schůzi představenstva JZD konané 23. května 1959 do JZD přijat, ovšem pachtu mu zůstaly dál. V reakci na tuto skutečnost se obrátil dopisem na představenstvo JZD s tím, že tímto prohlašuje své členství v JZD za neplatné. Odmítl i konečné rozhodnutí představenstva JZD, že by byl z JZD uvolněn po žních 1960,¹⁹⁹ a trval na tom, že není družstevníkem od 9. září 1958. Odvolával se na to, že mu zrušení nucených pachtů bylo při náboru slíbeno před svědky a sám o tom psal jak na MNV, tak představenstvu JZD ještě před schůzí, kdy byl do JZD přijat. Jak z dopisu vyplývá, zrušení onoho pachtu, byla jediná vidina, která ho do JZD táhla. Neměl žádné děti a se svojí manželkou museli všechno zvládnout obhospodařit sami: „*Zdůrazňuji, že musím sám se ženou hospodařit až do konce svého života, protože jiné příjmy nemám a v JZD bych měl bídu, na kterou nejsem zvyklý.*“ S velkou nadsázkou také reagoval na pomluvy, které se o něm říkaly na schůzích MNV a JZD: „*Dále také to, že jsem byl označen jako člověk nesnášenlivý,*

¹⁹⁶ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, inv. č. 138, k. 10, sign. KB 117/15, sl. Nucené pachtu 1951-1959. Jilek Ladislav- žádost o zrušení nuceného pachtu, 8. ledna 1953.

¹⁹⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, kt. 10, inv. č. 140, složka Neplniči 1955-1959, Zápis MNV, 3. června 1954.

¹⁹⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, kt. 10, inv. č. 140, složka Neplniči 1955-1959, Dopis ONV Vladimíru Roušaroví, 26. května 1954.

¹⁹⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, kt. 6, inv. č. 128, sl. Ustanovení JZD v Oldřiši, dopis Fr. Bednáře představenstvu JZD a MNV Oldřiš, 7. prosince 1959.

samotář, naprosto neoblíbený mezi lidmi [...], že se mnou v JZD žádný dělat nebude [...] a že jsem úplný lenoch [...]. Tak vidíte sami nejlépe a věřím, že to uznáte, že takto označený člověk do JZD naprosto nepatří a že mně jiného nezbyvá než hospodařit soukromě.“ Celý tento dopis je ale také dokladem toho, jakou ránou pro sousedské vztahy celý proces násilné kolektivizace byl: „Je mi to velice líto a nikdy to nezapomenu, co jsem zažil za těch 11 let urážek a křivd, a říkám Vám, že kdo je pro klidný sousedský život a slušné jednání, jsem to prvně já.“²⁰⁰

Další postup v případě, že majitel nebyl schopen nadále zajistit veškerou půdu, byl takový, že byla celá výměra převedena na některého z potomků, který pak ručil za její obdělávání. Tak se jali v Sádku vyřešit problém úpadkového hospodářství Josefa Borovského, čp. 85, a celou výměru 8 ha dle zákona č. 50/1955 převedli na jeho syna. Synovu následnému odvolání vyhověno nebylo s tím, ať vstoupí do JZD, „*tím byste byl zbaven všech potíží a starostí, které s obděláním půdy souvisí u soukromého zemědělce*“.²⁰¹

5.1.5 HTÚP a výměna pozemků

HTÚP (hospodářsko-technická úprava půdy) se stala jedním z důležitých nástrojů, jak omezovat možnost hospodaření především velkým zemědělci. Účelem HTÚP bylo tzv. scelení půdy, aby se mohli dělat společné osevy půdy. ONV měly vytvořit plány příprav k provedení HTÚP, „*především v nejúrodnějších, produkčně nejvýznamnějších místech*“.²⁰² Aby mohlo být přikročeno k HTÚP, muselo být ve vesnici JZD alespoň druhého typu a v něm co největší počet „družstevníků“. Při provádění výměny pozemků mělo být dle pokynů ministerstva zemědělství dodržováno třídní hledisko. „*Při přidělování náhradních pozemků dbát zásady, aby nebyli poškozováni drobní a střední rolníci stojící mimo JZD [...]. Při vytyčování náhradních pozemků vesnickým boháčům vycházet ze zásady, že HTÚP je prováděna ve prospěch JZD... a v žádném případě z ní nesmí těžit vesnický boháč.*“²⁰³ V lednové zprávě ministerstva zemědělství roku 1951 byl tento postup vůči „vesnickým boháčům“ hodnocen jako nedostatečný. z toho důvodu, že jako členům JZD byla do HTÚP zahrnuta i jejich půda nebo jim bylo dovoleno se části půdy zříct a vstoupit do JZD jako

²⁰⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, kt. 6, inv. č. 128, sl. Ustanovení JZD v Oldřiši, dopis Fr. Bednáře představenstvu JZD a MNV Oldřiš, 7. prosince 1959.

²⁰¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 81, k. 5, sign. KA16/4. Sl. Zajišťování obdělání půdy 1946–1958. Odbor zemědělství a lesního hospodářství rady ONV Polička – č.j. 7015/1959-zem. 29. 28. května 1959.

²⁰² PŠENÍČKOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – vznik JZD 1952*. Praha: SÚA, 2000, dokument č. 37, s. 203. ISBN 80-85475-65-0.

²⁰³ Tamtéž.

střední zemědělec.²⁰⁴ V rámci přípravy provádění HTÚP byl v roce 1955 přijat zákon, jenž umožňoval odejmout rolníkům jejich zemědělské pozemky a vyměnit jim je za jiné.²⁰⁵ Se založením JZD v Oldřiši bylo nutné přistoupit k provedení HTÚP. Jenže pozemky JZD roztržštěné mezi pozemky soukromých zemědělců neumožňovaly efektivní provedení HTÚP. Proto bylo nutné získat především ty zemědělce, jejichž pozemky by provedení úpravy půdy umožnily, pokud ti ale vstup do JZD odmítali, přistoupilo se k výměně jejich pozemků za jiné. V roce 1958 byla Ladislavu Jílkovi vyměněna část pole, které se nacházelo na rovině přímo u jeho usedlosti, a bylo dáno pole vzdálené asi 3 km od statku, které bylo situováno v naprosto nevhodném terénu v podobě příkrého svahu a jeho kvalita byla nesrovnatelně horší s polem odejmutým. Ještě hůře na tom byl jeho soused Josef Andrlík, kterému bylo přiděleno pole ve stejné lokalitě, a zatímco Ladislavu Jílkovi byl vyměněn necelý 1 ha, Josefu Andrlíkovi bylo vyměněno 1,8 ha.²⁰⁶

A tak se tyto výměny pozemků staly častým předmětem oprávněných stížností rolníků. Již zmiňovaný František Bednář ve svém dopise ze 7. prosince 1959 apeloval na zodpovědné osoby, aby mu daly za jeho léta obhospodařované pole alespoň pole přibližné kvality: „... a za mé 41 let obhospodařované a vyhnojené pole dáte přiměřenou náhradu a né nějaké kotáry, za což byste samy nesly zodpovědnost jak v dodávkách, tak před svým svědomím.“²⁰⁷ Jan Chleboun, čp. 76 ze Sádku, po výměně 6 ha v rámci úpravy pozemků náhradní pole odmítl obhospodařovat, stejně tak ale odmítl i vstup do JZD či zajištění obdělání půdy na jeho náklady.²⁰⁸

5.1.6 Agitace, soutěže, oslavy, osvěta

Nejrůznější oslavy, veřejné besedy, návštěvy agitátorů aj., byly důležitou oporou celého procesu kolektivizace. Toto všestranné psychologické působení mělo za úkol vytvářet v myslích lidí falešný obraz kolektivizace jako jediné možné a zcela ideální cesty.

Zásadní roli v propagaci zakládání JZD měl ONV. Jeho členové se účastnili schůzí národních výborů, besed s občany a kromě dozoru nad jejich průběhem sami agitovali ke

²⁰⁴ Vznik JZD 1951.

²⁰⁵ Zemědělcům ale zůstávali stále v majetku jejich původní pozemky. *NS RČS 1954–1960*. Poslanecká sněmovna České republiky: Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [cit. 2015-7-25]. URL: <<http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/009schuz/s009009.htm>>.

²⁰⁶ Archiv autorky. *Rozhovor s Ladislavem Jílkem*.

²⁰⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, kt. 6, inv. č. 128, sl. Ustanovení JZD v Oldřiši, dopis Fr. Bednáře představenstvu JZD a MNV Oldřiš, 7. prosince 1959.

²⁰⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 81, k. 5, sign. KA16/4. Sl. Zajišťování obdělání půdy 1946–1958. Rada MNV Sádek – č. j. 222/60. 24. května 1960.

vstupu do JZD. Aby idey kolektivního hospodářství po vzoru Sovětského svazu spolehlivě šířili, museli být představitelé ONV sami řádně proškoleni. Kromě toho pak své poznatky předávali dále funkcionářům MNV.²⁰⁹ Důležitou funkci při šíření ideologie a programové náplně KSCČ měl hned v nejbližších dnech po „vítězném únoru“ ustanovený okresní akční výbor Národní fronty a jeho místní pobočky v jednotlivých vesnicích. V prosinci 1955 bylo z výnosu ÚV KSCČ rozhodnuto o jejich větším zapojení do vytváření podmínek upevňování a zakládání dalších JZD. Ze strany složek Národní fronty se očekávalo zapojení v nejvyšší míře do agitačních a propagačních akcí, organizování kurzů politické a odborné výchovy apod. Například lidovci a socialisté měly vybízet své členy ke vstupu do JZD, kontrolovat je jak plní zemědělské dodávky a obdělávají své polnosti.²¹⁰ Okresní výbor Národní fronty byl také hlavní organizátorem všech oslav různých svátků a výročí, propagace žní apod., které měly za úkol budování obrazu onoho „krásného“ života v totalitním režimu.

Při stálých neúspěších vlády na cestě k „socializaci vesnice“, především po krizi roku 1953, bylo potřeba aktivizovat činnost všech organizací a za jejich pomoci mít vliv na co nejširší škálu obyvatelstva. Jednou z takových organizací, která měla být ustanovena v každé vesnici, byl výbor žen. Úkolem tohoto výboru bylo samozřejmě šířit myšlenky komunistické ideologie na vesnici a předně mezi ženami. Výbor měl přesvědčovat ženy ke vstupu do práce, organizovat kurzy pro ženy, kromě toho, agitovat ženy na brigády do JZD apod. Základem byla úzká spolupráce s místními národními výbory, které jim dávaly jednotlivé úkoly a dohlížely na jejich chod. Že ve výboru žen celkově na okrese činnost vážla, nám dokládá zápis ze schůze předsednictva OV NF v Poličce, konané v září 1954. Z té totiž vyplynulo, že výbor žen byl ustanoven sice v 51 obcích v okrese, ale pouze o sedmi z nich, kam byla zařazena i obec Borová, se dalo říct, že i dobře fungují. Proto bylo rozhodnuto ÚV KSCČ a vládou provést do výboru žen volby při MNV. Kandidátky se měly vybírat především bezpartijní, ale s naprostým pochopením a loajalitou pro vytyčenou linii KSCČ.²¹¹ Výbor žen se ale neomezoval pouze na práci se ženami, ale napomáhal při přípravách a propagaci zdárného průběhu senoseče, žní apod. Kontroloval stav plnění dodávek a agitoval pro zvyšování jejich plnění. V Borové se členky výboru zavázaly, že samy zvýší dodávky mléka o ¼ l za den a

²⁰⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 2, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1947–1950, 30. ledna 1950.

²¹⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF-OV Polička, sl. Zápisy ze schůzí POV-NF 1954, k. 3, 9. listopadu 1954.

²¹¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF-OV Polička, inv. č. , k. 3, Zápis ze schůze předsednictva, 21. září 1954.

k tomu budou přesvědčovat i ostatní zemědělce.²¹² Výbor žen se vyjadřoval i k otázce neplničů ve smyslu, zda je u nich předpoklad k plnění či co je příčinou jejich neplnění. Rovněž se výbor zapojoval do agitace k založení JZD.²¹³

Pro činnost agitačních skupin a vůbec agitace jako takové byla nutná funkčnost ČSM, která v mnohých obcích rovněž často vázla. Taková byla situace například v Oldřiši. V místním národním výboru byli zastoupeni pouze tři členové ČSM, kteří navštěvovali schůze pléna, ale o jinou činnost nejevili zájem. Při osvětových či kulturních akcích, veřejných projevech apod. se účastnilo 4–5 lidí, vždy těch samých, a ostatní nešlo k aktivnímu zapojení přimět. Odůvodňovali to tím, že jsou aktivní již v závodech, kde pracují. Tam ovšem naopak tvrdili, že jsou aktivní ve své obci. Aby se zvýšila efektivní činnost místního svazu mládeže, bylo rozhodnuto, aby byli na chůzích ČSM vždy přítomni nejméně dva členové rady MNV a předseda MAV.²¹⁴

Důležitou funkci plnila také kina, která buď v obcích existovala, nebo sem přijížděla. V nich promítané filmy propagovaly Sovětský svaz a sovětský model zemědělství. Jenomže ani tyto projekce lidi příliš netáhly, jak lze soudit z postesku soudruha Vobejdy na schůzi pléna ONV: „*Je-li promítán sovětský film, je kino prázdné. Když však je na programu nějaká americká kovbojka, kino je doslova nabité.*“²¹⁵ Proto, aby lidi přiměli do kin jít, snažili se je přesvědčovat jednotliví členové masových složek, ale ani to nepřineslo valný výsledek. Dalším sledovaným cílem těchto projekcí, ale mimo to i šíření knih o Sovětském svazu, bylo vymanění lidí z vlivu poslechu zahraničního rozhlasu. „*Naši občané věří více zahraničnímu rozhlasu než funkcionářům. Újezdní tajemníci dělali [...] nábor do JZD, nezískali však ani jediného nového člena, ačkoliv jednoho zemědělce přesvědčovali třeba dvě hodiny.*“²¹⁶

Protože ke konci roku 1955 obhospodařoval soukromý sektor přes 80 % půdy, bylo nutné využít zimního období k rozšiřování členské základny a ustanovování nových JZD.²¹⁷ Organizace Jednota měla napomocť při zakládání družstva v Oldřiši. S. Roušar si ale na schůzi ONV stěžoval na jejich malou aktivitu. „*Domnívám se, že celý aparát OSSD, včetně*

²¹² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Borová, kn. 39, sign. KA 30/1. Sl. Zápis ze schůzí Výboru žen 1952–1956. Zápis ze schůze VŽ, 28. června 1955.

²¹³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Borová, kn. 39, sign. KA 30/1. Sl. Zápis ze schůzí Výboru žen 1952–1956. Zápis ze schůze VŽ, 28. června 1955.

²¹⁴ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, inv. č. 1, kn 2, sl. Zápisy ze schůzí MNV 1952–1955, Výpis ze spisu rady MNV, 9. listopadu 1951.

²¹⁵ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 3, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1951–1952, 16. září 1951.

²¹⁶ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 3, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1951–1952, 16. září 1951.

²¹⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF-OV Polička, inv. č. , k. 3, Materiál pro schůzi předsednictva OV-NF, 27. prosince 1955.

vedoucích a prodavačů na vesnicích by měla být agitační kolona, která by se zasloužila pro to, aby nové formy práce a socializace se vyvíjela kupředu. Z této strany to zatím není. Mají veliký styk s občany a mohli by udělat kus práce.“ Na to mu odpověděla s. Vojtková, že jeho výtky není na místě, ale že dle usnesení představenstva Jednoty „budou postupně vyměňovat dosavadní vedoucí prodejen, kteří jsou většinou bývalí živnostníci, majitelé hostinců, novými kádry“.²¹⁸

Na řádcích Vesnických novin ONV Polička z roku 1956 se dočítáme o problémech s nedostatečnou propagací. Ministerstva zemědělství, lesního hospodářství a školství sice hojně zásobovala obce agitačními materiály, ty ovšem zůstávaly ležet nevyužity. V článku bylo apelováno především na učitele, kteří by se měli jako znalci poměrů chopit role agitátorů.²¹⁹

K dalším podpůrným nástrojům kolektivizace patřily soutěže. Vláda v nich spatřovala zásadní metodu pro upevňování JZD a dosahování plnění výrobních úkolů.²²⁰ Jak lze ale vyčíst z dobového tisku, o soutěže nebyl na samém počátku 50. let valný zájem a ani postupem času se to příliš nelepšilo. Název úvodního článku říjnových *Rozoraných mezí* mluví za všechno „*Není zájem*“. O soutěž neměli zájem ani soukromí zemědělci, ani samotní členové JZD. Klasickou rétorikou této doby byli všichni vyzýváni, ať se do soutěže zapojí a „*připojí se tak k budování světového míru a zbaví republiku dřiny a vykořisťování*“.²²¹ Situace se příliš nezlepšila ani roku 1954, kdy pro hodnocení zapojení se a plnění soutěží podklady zaslalo 30 obcí a škála plnění se pohybovala mezi 31–70 % (Borová skončila na 9. místě a Telecí na 21. místě). Dalších 21 obcí včetně Oldřiše a Sádku podklady ani neposlaly.²²² Celkově byla aktivita NV v plnění soutěží hodnocena jako horší, než tomu bylo v loňském roce, proto bylo apelováno na všechny složky NF a na NV, aby svou aktivitu zvýšily. „*Je třeba viděti, že socialistická soutěž nám pomáhá k rychlejšímu růstu blahobytu pracujícího lidu a že socialistickou soutěží na úseku hospodářském lze docílit dalších úspěchů v naší výstavbě při socializaci venkova.*“²²³

²¹⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 12, sig. KB83/2, sl. Zápisy ze zasedání pléna ONV 1957. Zápis z 6. řádného zasedání ONV Polička 28. listopadu 1957.

²¹⁹ „O některých problémech zemědělské propagace.“ *Budujeme novou vesnici. Okresní vesnické noviny ONV Polička*. 16. listopadu. 1956, č. 47.

²²⁰ PŠENIČKOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – vznik JZD 1951*.

Praha: SÚA, 2000, dokument č. 24, s. 137. ISBN 80-85475-65-0.

²²¹ „Vy nemáte zájem“. *Rozorané meze. Časopis poličského okresu*. 4. 10. 1950, č. 8, s. 1.

²²² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF-OV Polička, inv. č. 7, k. 3, Hodnocení soutěže NV za měsíc červenec, 24. srpna 1954.

²²³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF-OV Polička, inv. č. 7, k. 3, Zpráva o soutěži NV a pomoc složek i MAV-NF. 10. srpna 1954.

Mezi další osoby, které se zapojovaly do agitační činnosti, byli učitelé. V Borové se tak do pomoci při zakládání JZD plně zapojil i ředitel místní školy Jaroslav Filipi.²²⁴ Do obcí také dojížděli také zástupci komunistické strany. Obec Oldřiš měl za úkol v roli agitátora navštěvovat člen KSČ Zbytovský. Jeho aktivní činnost, díky které došlo k rozšíření členské základny JZD, byla vyzdvížena i na okresní konferenci OV KSČ v Poličce v roce 1959.²²⁵ Místní pamětníci ovšem na jeho působení příliš v dobrém nevzpomínají. Při úvahách koho zapojit do přesvědčování lidí ke vstupu do družstva přišel v úvahu ledaskdo. Měli to být třeba veterináři, ale jak vyplývá ze zprávy ONV za rok 1955, této role se nikterak aktivně nezhostili. „*Nikde je nevidíme při agitační práci, ať při zakládání, nebo zpevňování JZD, a právě tito pracovníci by mohli udělat velmi mnoho práce. Dosud jsme však neměli ani jednu přihlášku do JZD získanou zootechniky, veterináři nebo dalšími pracovníky.*“²²⁶

5.1.6.1 Úloha regionálního tisku v procesu kolektivizace

Zcela výjimečnou roli hrál regionální tisk, který, kromě propagace zakládání JZD, měl naprosto neomezenou roli zcela veřejně pranýřovat a urážet ty spoluobčany, kteří se jakýmkoliv způsobem postavili proti probíhající kolektivizaci venkova. Někdy používal jazyk ostrých urážek, někdy jazyk až žoviálního častování „proviniálních“ rolníků.

V roce 1950 podepsalo JZD Oldřiš přechod na provozní řád druhého typu. Podepsali jej všichni členové kromě Jana Vomočila. Ten byl za svůj postoj zkritizován v článku s názvem „Zamyslete se!“. Ačkoliv patřil dle článku k zastáncům budování JZD, postavil se rozhodně proti rozorání mezí.²²⁷ V čísle čtyři byl otištěn článek se smířlivým titulkem „To se stane“, kde bylo uvedeno, že pan Vomočil provozní řád druhého typu nakonec podepsal a zároveň byl vychválen za vzorné plnění dodávek na 115 %. „*Jsmo tomu opravdu rádi. Stane se, že někdy člověk klopýtne, hlavní je, aby opět brzy vstal a vše napravil a to se zde stalo.*“²²⁸

V osmém čísle *Rozoráných mezí* byl otištěn článek, v němž byl pan Vladimír Roušar kritizován, že odmítl půjčit koně na práci na pozemcích JZD. Protože jeho počínání bylo

²²⁴ Nicméně i přes aktivní činnost byl v roce 1958 ze školy vyloučen pro svůj náboženský postoj. Nepomohly ani stížnosti rady MNV u KNV. SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Borová, inv. č. 51, k. 1, sign. KA 20/2, sl. Kádrové posudky a zprávy zemědělců a živnostníků 1954–1972. Posudek na Jar. Filipiho, Borová čp. 50, 21. června 1958.

²²⁵ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OV KSČ Polička, inv. č. 1, k. 1/1, sign. LJ 105/1. Sl. Zápis z okresní konference KSČ 7. – 8. března 1959.

²²⁶ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 8, sig. KB83/2, sl. Plán práce: ONV, jeho rady, stálých komisí, ... na IV. čtvrtletí 1955, 27. září 1955.

²²⁷ „Zamyslete se!“ *Rozoráné meze. Časopis poličského okresu.* 6. září 1950. S. 2.

²²⁸ „To se stane.“ *Rozoráné meze. Časopis poličského okresu.* 13. září 1950, č. 4, s. 2.

označeno jako záměrné maření podzimních prací a ohrožení plnění plánu zemědělské výroby, byla mu vyměřena pokuta ve výši 10 000 Kč podle zákona 55 o využití potahů a strojů. V článku byl označen jako vykořisťovatel svých zaměstnanců. V porovnání s ostatními články tohoto časopisu se jednalo o bezostyšnou kritiku a urážení konkrétního člověka: „*On je přece proti JZD, on nechápe, že je třeba odstranit dřinu z vesnice. On nechce podporovat pokrokové zemědělce, protože věří, že se vrátí doba, kdy zaměstnával dvě pracovní síly a těmto nosil jídlo do chléva. Možná ani neví, že si u nás vládnou dělníci a rolníci.*“²²⁹

A uveďme si i jiné příklady. V dalším čísle *Rozoraných mezí*“ byl otištěn článek nesoucí název „... a omdlel!“ Tento text pojednávala o panu Kučerovi z Telecího, čp. 95, který byl pozván na místní národní výbor k projednání podepsání II. provozního řádu: „*Jakmile pan Kučera uslyšel slova II. provozní řád, cítil, že jest v úzkých. Rozum mu ukazoval správnost společného hospodaření, ale starý konservatismus mu říkal, ne! Jak uniknout z takové situace? Pan Kučera obrátil oči v sloup a omdlel. [...] Nemyslíte, pane Kučero, že není třeba předstírat omdlévání? Ještě nikdo nebyl přinucen vstoupit do JZD, to necháme na Vás.*“²³⁰

V nepravděpodobně vycházejícím plátku *Rozorané meze* ze září 1950 byl otištěn článek nesoucí dostatečně výmluvný název „Ale“, který byl kritikou oldřišských zemědělců a jejich neustálého odmítání vstupu do JZD. *Rolníci v Oldřiši, kteří nejsou v JZD, by se vám zdáli na první pohled jako opravdu uvědomělí zemědělci, kteří chápou nové způsoby hospodaření a chtějí si usnadnit práci. Když je vyzvete ke vstupu do JZD jsou plni ochoty, ale... právě to ale, které vám ukáže jejich pravé smýšlení. „Vstoupím až tehdy, až budou v JZD všichni.*“²³¹

Listopadové listy *Vesnických novin* v roce 1956 ve svém úvodu přinesly hlavní výzvy z dopisu vlády pracujícím v zemědělském úseku. Vláda vyzdvihovala růst společného hospodaření – 57 % společně hospodařících rolníků na 30 % půdy, ale zároveň vyzývala ke zvýšení zemědělské výroby. Zvýšení produktivity JZD znamenalo snazší získání soukromých zemědělců ke vstupu do „družstva“. Závěr článku byl apelem na rolníky z obcí Sádek, Oldřiš, Borová aj., aby rozmnožili řady družstevníků, tak jak to již učinili v ostatních obcích. Tato výzva byla podepřena ostrou kritikou poměrů za první republiky, západních států a tehdejších událostí v Maďarsku. A soukromí zemědělci byli v článku bráni jako ti, kteří svými postoji přispívají k destabilizaci poměrů v zemi.²³² Tedy i v druhé polovině 50. let se stále tvrdě razila politika „třídního boje“.

²²⁹ „Nepůjčí...“. *Rozorané meze. Časopis poličského okresu.* 4. října. 1950, č. 8, s. 2.

²³⁰ „... a omdlel!“ *Rozorané meze. Časopis poličského okresu.* 20. září. 1950, č. 6, s. 1.

²³¹ „Ale...“. *Rozorané meze. Časopis poličského okresu.* 2. září. 1950, s. 1.

²³² „K dopisu vlády našim rolníkům.“ *Rozorané meze. Časopis poličského okresu.* 30. listopadu 1956.

Do novin měli posílat své články funkcionáři a členové JZD, zaměstnanci STS aj., nicméně ještě v roce 1959 bylo na jejich aktivitu zehráno.²³³

5.1.7 Ostatní metody

Dále byly používány různé nátlakové metody při osobních pohovorech při přesvědčování ke vstupu do JZD, ať už to byla ona pověstná položená pistole na stole, či manželům Kopeckým ze Sádku vyhrožovali místní funkcionáři ještě v roce 1960, že pokud do JZD nevstoupí, tak je vystěhují.²³⁴

Paní Břeňová byla také občas zvána, případně její manžel, na Okresní národní výbor do Poličky, kde byli přesvědčováni, ať do JZD vstoupí. Jednou tam jela v dešti na kole, když dojela na úřad, dlouho se jí nikdo nevěnoval, nechali ji tam čekat promoklou a až po době byla předvolána. Prvně s ní mluvil jeden muž, na jehož jméno si již nevzpomíná. *„A nejdřív strašně krásně, jak to všechno bude hezký, jak se nenadřem a jak to bude hezký. A potom, když já sem pořád si tvrdila svý, a že to není možný, přišel tam eště jeden a pak eště jeden pán a ani nevim, kteří to byli, a tak povídal: ‚Tak postupujte podle zákona.‘ A zas to trestání začalo a zas to všechno. Dodávky spíš vyšší než menčí a to póle a všechno možný.“*²³⁵

V jedné hodnotící zprávě ONV bylo uvedeno, že se setkávají s tím, že zemědělci by do JZD šli, *„ale ne jako první, že by ve vesnici nevydrželi“*.²³⁶ Tomuto oponuje ve svých vzpomínkách Ladislav Jílek, který uvedl, že odolávajícím rolníkům bylo tvrzeno, že ti ostatní by už to podepsali, ale bojí se, co on jim udělá.²³⁷

Při nátlaku ke vstupu do JZD se také působilo přes děti rolníků z hlediska umožnění, či neumožnění jejich dalšího vzdělání. Marie Břeňová ze Sádku toto hledisko uvedla jako poslední „kapku“ při rozhodování o vstupu do JZD. Marie Břeňová se svým manželem odolávala vstupu do JZD od jeho založení v roce 1957 takřka pět let. Hlavním z důvodů, proč vstup do JZD odmítali, byl strach, zda by se jako rodina s pěti dětmi uživil. Docházení někam do práce také vyvolávalo otázky, kdo by se jim postaral o děti. Takto jim jednoduše, a zcela pochopitelně, vyhovovala možnost dělat doma, kdy byli neustále celá rodina pohromadě a svobodně si mohli nakládat se svým časem. To bylo také důležité vzhledem k občasným

²³³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OV KSČ Polička, inv. č. 1, k. 1/1, sign. LJ 105/1. Sl. Zápis z okresní konference KSČ 7. – 8. 3. 1959.

²³⁴ Archiv autorky, *Záznam rozhovoru s Marií Kopeckou*, 26. července 2015.

²³⁵ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce, *Záznam rozhovoru s Marií Břeňovou*, 6. listopadu 2003.

²³⁶ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 8, sig. KB83/2, sl. Plán práce: ONV, jeho rady, stálých komisí, ... na IV. čtvrtletí 1955, 27. září 1955.

²³⁷ Archiv autorky. *Rozhovor s Ladislavem Jílkem*, srpen 2015.

nevolnostem Bohuslava Břeně, kdy si potřeboval jít občas odpočinout. Když ale viděla, že se její děti dobře učí, uvědomovala si, že pokud zůstane nadále soukromě hospodařit, bude to mít krutý dopad na budoucnost jejích dětí, a tak nakonec do JZD vstoupili.²³⁸ Tuto donucovací metodu potvrzuje ve svých vzpomínkách i Marie Jílková, jejíž syn Ladislav studoval na gymnáziu v Poličce: „*Když nám pak začali vyhrožovat, že ho ze školy vyloučí, tak jsme to podepsali.*“²³⁹ Ovšem v další části práce si ukážeme, že vstup do JZD ještě nezajišťoval svobodu v rozhodování o budoucnosti dítěte.

Znemožnění možnosti dalšího vzdělávání se využívalo především proti „kulacky“ ocejchovaným rodinám.²⁴⁰ A nebylo to namířené jako forma nátlaku ke vstupu do JZD, ale jako jeden z dalších způsobů jak velké sedláky zničit jako třídu. Proto, když chtěla jít Marta Zrůstová studovat zdravotní školu, dostala od teleckých funkcionářů negativní kádrový posudek, který jí studium znemožnil: „*Jmenovaná pochází z rodiny velkého zemědělce, který nemá kladný poměr k lidově demokratickému zřízení a staví se záporně k vývoji JZD v naší obci. Do zdravotní školy se nedoporučuje.*“²⁴¹ Podobně Josef Ehrenberger ml. jako syn největšího sedláka v Telecím po vychození měšťanky nemohl jít dále studovat.²⁴²

Jako další forma persekuce byla využívána daňová politika. Byla upravena zákonem tak, že čím větší vlastnil zemědělec výměru hospodářských pozemků, tím větší platil daň. Jednalo se o 2 daně – všeobecnou a zemědělskou. Naproti tomu JZD byla od daně všeobecné osvobozena a JZD III. a IV. typu neplatila ani daň zemědělskou.²⁴³ V roce 1952 vyšel v platnost zákon, který umožňoval MNV či ONV navýšit „vesnickým boháčům“ daň o 30 %.²⁴⁴ Kromě daňové politiky byli sedláci znevýhodňováni v cenách za osiva, hnojiva a za využití služeb STS. Dále od roku 1950 platil pro „kulackým“ cejchem označené sedláky zákaz poskytování úvěru, ani manželských půjček, diskriminováni byli rovněž při přidělování šatenek a lístků na mýdlo, cukr aj.²⁴⁵

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ Archiv autorky. *Rozhovor s Ladislavem Jílkem*, srpen 2015.

²⁴⁰ Ale nešlo jen o znemožnění dalšího studia. V mezifázi Akce K (kulak) byla odstartováno vylučování selských dětí ze středních a vysokých škol zemědělských, veterinárních a lesnických. JECH, Karel. Vyloučení selských dětí ze zemědělských škol (1951–1953). In: *Stránkami soudobých dějin*. Praha: ÚSD AV ČR, 1993.

²⁴¹ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF-OV Polička, inv. č. 7, k. 44, sign. J A23/3, sl. MV NF Telecí 1948–1957, Kádrový posudek na Martu Zrůstovou, 6. června 1951.

²⁴² Archiv autorky. *Záznam rozhovoru s Vlastou Ehrenbergerovou*, 12. dubna 2012.

²⁴³ PŠENÍČKOVÁ, Jana. *Zemědělské družstevnictví: Kolektivizace zemědělství - vznik JZD - 1951*, Praha: SÚA, 1999, s. 29–30. ISBN 80-85475-59-6.

²⁴⁴ URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 130–134. ISBN 978-80-7429-055-8.

²⁴⁵ ROKOSOVÁ, Šárka. Administrativní opatření – jedna z forem persekuce sedláků komunistickým režimem. In *Securitas imperii 10: sborník k problematice vztahů československého komunistického režimu k „vnitřnímu nepříteli“*. Praha: ÚDV ZK, 2003, s. 158. ISBN 80-86621-01-4.

5.1.8 Vladimír a Marta Roušarovi, Oldřiš čp. 27

Příkladem za všechny, jak destruktivně působila všechna tato opatření nejen na možnost hospodařit, ale i na osobní život soukromých hospodářů, je příběh rodiny Vladimíra Roušara, která hospodařila na usedlosti ve výměře 10 ha.

Stavení prošlo v průběhu 19. a počátkem 20. století pod rukama předků Vladimíra Roušara značným rozvojem. Za tuto dobu se přikoupily pozemky, přistavěla se stodola a částečně zrenovovaly budovy stávající a toto hospodářství se stalo důležitým celkem obce. Dědeček pana Roušara býval ustavován poručníkem osiřelých dětí. Otec Vladimíra Roušara spoluzakládal v Poličce hospodářské a mlékárenské družstvo. Sám Vladimír Roušar se také zapojoval do správy obce. Za války měl na starost přidělování potravinových lístků, což mu po válce měli někteří lidé za zlé. Především proti němu vystupoval budoucí předseda MNV Jan Tomšů. Byli ale i lidé, kteří se ho naopak zastávali.²⁴⁶ A ani v poválečných zápisech ze schůzí MNV, i když se zde toto téma intenzivně řešilo, nebylo jeho jméno nikdy zmiňováno.²⁴⁷ Vladimír Roušar byl obdivovatelem první republiky a rád četl Masarykovy knihy, z nichž si utvářel představu o Rusku. Ta byla dále rozvíjena navrátilivšími legionáři z Ruska. „*Vedle nás měl pronajatý pole bývalej legionář pan Neumeister a pamatuju si, jak nám vyprávěl o zemljankách a kuchyních, kde místo podlahy byla udupaná hlína,*“ přibližuje dcera pana Roušara uzrávání postojů vůči přicházející komunistické diktatuře.²⁴⁸ Stavení bylo dobře zajištěno i strojově, některé z nich pořizoval společně se svým sousedem. Důležitý finanční přínos tvořil chov plemenných býků a jejich prodej na aukci, chov plemenných slepic apod. Jenže pak přišel zákaz chovu a prodeje a další persekuce následovaly.²⁴⁹

Jenže pan Roušar byl povahy zcela neústupné a rozhodně nebyl ochotný přistupovat na nějaké kompromisy při naplňování libovůle místních představitelů moci. A tak když mu měly být v rámci sklizně brambor zajištěny v roce 1950 pár koní a vyorávač na brambory, odmítl je MNV vydat. Za tento postoj mu byla udělena pokuta 10 000 Kčs.²⁵⁰ Proto když mu byl v říjnu 1952 přidělen nucený pacht, odmítl jej obdělávat. K říjnovému pachtu byl v prosinci Vladimíru Roušarovi přiřčen výnosem MNV pacht další, takže celková výměra nuceného pachtu činila 4,10 ha. Proto byla v rámci hodnocení průběhu jarních prací svolána na středu 22. dubna trestní komise, aby se touto situací za přítomnosti zástupce ONV

²⁴⁶ Paní Tichá uvádí např. pana Čechala a paní Jožákovou, která u něho za války pracovala a měla proti němu jít svědčit, že se k ní špatně choval, což odmítl. Archiv autorky. *Rozhovor s Inkou Tichou*, listopad 2013.

²⁴⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, inv. č. 1, kn. 1, sign. KB 117/16 . Sl. zápisy z plenárních zasedání 1942–1955.

²⁴⁸ Archiv autorky. *Rozhovor s Inkou Tichou*, listopad 2013.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ „Nepůjčí...“. *Rozorané meze. Časopis poličského okresu*. 4. 10. 1950, č. 8, s. 2.

soudruha Řehůrka zabývala. K žádné dohodě mezi oběma stranami ale nedošlo a celá záležitost nakonec skončila u soudu. Při hlavním líčení v červnu 1953 vypověděl předseda MNV Ladislav Andrlík, že nucený pacht ve výměře 4,10 ha byl Roušarovi přidělen proto, aby ho přinutil ke vstupu do JZD. Okresní prokurátor následně v dopise vytkl MNV Oldřiš, že nepřihlédli ke skutečným možnostem dotyčného pozemky obhospodařit, čímž nepostupovali podle zákona. Ten říkal, že do nuceného pachtu bylo možné přidělovat pouze tak, aby to nezpůsobilo újmu vlastníkovu hospodářství. Prokurátor proto po MNV Oldřiš žádal odpověď, jakou skutečnou míru by byl Vladimír Roušar schopen obhospodařit a jak postupují v řešení situace, která je v rozporu se zákonem.²⁵¹ Z MNV Oldřiš se na prokuraturu dostalo odpovědi, že Vladimír Roušar by neudělal onu výměru, i kdyby k tomu měl všechny předpoklady. Protože jako náprava byla zmíněná výměra 4,10 ha přerozdělena mezi zemědělce, tedy i včetně pana Roušara cca po 0,6 ha a *„jest to zase samozřejmě p. Roušar mezi prvními, kteří v tomto ohledu dělají potíže. Panu Roušarovi nesedí celý dnešní režim tím méně MNV a jest dosti ohebný v řeči, aby dovedl vzbudit dojem nešťastníka, na kterého si MNV zasedl. Zejména na něho nestačí p. předseda Andrlík a mnoho jiných. Zatím se úskoků p. Roušara bojíme a pokud možno vyvarujeme se jednání s ním.“*²⁵² I sám Vladimír Roušar v roce 1954 zaslal odvolání proti nucenému přidělu půdy ve výměře 0,6 ha na ONV. Ten mu odpověděl, že *„neleze při výměře 60 arů a trochu dobré vůle z Vaší strany mluvit o zatížení, když jsou všechny možnosti hospodaření ve Vašem závodě a konečně není možné přehlížet pomoc STS“*.²⁵³ Vladimír Roušar v sobě onu požadovanou trochu dobré vůle nenašel a odmítl na přidělených pozemcích pracovat.²⁵⁴ Ze strany MNV se mu dostalo opět kritiky, že jeho postoj plyne z kritického postoje vůči dnešnímu zřízení. *„Opakuje se u něho prakse z minulého roku. Odvolání, stížnosti, soudy, nemoc vše, jen né ani brázdu na jiném poli ve prospěch veřejnosti, protože to žádá lidospráva.“*²⁵⁵

Jenže v tomto období došlo k události, která zásadním způsobem poznamenala život celé rodiny. Vladimír Roušar byl kvůli odmítnutí obdělávat nucený pacht v roce 1953 zatčen. *„Bylo to vo senách, měli sme valník – gumák a já sem na něm pospávala, pak sem se zvedla a tam stáli dva esnbáci. [...] Chtěli, aby šel na pohovor [...], on jim řek: ‚Až nasekám a*

²⁵¹ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, inv. č. 80, k. 2. Sl. Trestní komise, 17. března 1954.

²⁵² SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, inv. č. 80, k. 2. Sl. Trestní komise, 19. března 1954.

²⁵³ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, k. 10, inv. č. 140, složka Neplniči 1955–1959, Dopis ONV Vladimíru Roušarovi, 26. května 1954.

²⁵⁴ Stejně s ním odmítl nucené pachtu obdělávat jeho soused Josef Novák čp. 38 a Lorenc František čp. 43. SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, kt. 10, inv. č. 140, složka Neplniči 1955–1959, Obdělání nucených nájmu STS, zajištění úhrady, bez datace.

²⁵⁵ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli f. MNV Oldřiš, kt. 10, inv. č. 140, složka Neplniči 1955–1959, Roušar Vladimír – nucený pacht, 13. dubna 1954.

poklidím. [...] a z pohovoru se vrátil za měsíc.²⁵⁶ V posudku, který MNV v rámci trestního řízení zaslal na ONV mimo jiné stálo: „Bylo by žádoucí vyměřit mu citelnou peněžitou pokutu asi 25 000, resp. jeho přemístění do jiného odvětví.“²⁵⁷ Protože byl pan Roušar obviněn z trestného činu „ohrožení“ jednotného hospodářského plánu, za který bylo možné vyslovit propadnutí veškerého majetku, byl vydán okresní prokuraturou příkaz, aby byl jeho majetek zajištěn.²⁵⁸ Na schůzi MNV, která se konala dne 25. června 1953, bylo rozhodnuto, „aby usedlosti bylo použito k dalšímu upevnění a rozvoji JZD, zejména pokud se týká živočišné výroby“.²⁵⁹ Finanční zátěž plynoucí JZD z obstarávání usedlosti byla ale zastupiteli přijata s nevolí, proto bylo potvrzeno i dřívější rozhodnutí rady MNV, a to sice, že pozemky budou obdělávány na útraty Vladimíra Roušara.²⁶⁰ Ovšem ještě před tím bylo v dopise Okresního národního výboru v Poličce, který byl adresován MNV v Oldřiši a manželce Vladimíra Roušara uvedeno, že za celý konfiskovaný majetek zodpovídá manželka a MNV Oldřiš do té doby, než dojde k rozhodnutí soudu.²⁶¹ V tuto dobu rodina nic o svém otci nevěděla, čtyři dny po jeho zatčení za nimi přišli z MNV s tím, „že je vystěhujou do pohraničí mezi cikány a že si sebou můžou vzít bedýnku se zavařeninama a dvoje povlečení“.²⁶² A tak rodina čekala na to, zda je vystěhují. Národní výbor měl také zajistit obstarání hospodářství, což ale neudělal. Občas sice poslali pana Vávru, který se ale bál koní, krmení pro dobytek sekal nepravidelně, takže celá tíže hospodářství zůstala na paní Roušarové a dětech. Po týdnu, když paní Roušarová pásla nad barákem krávy, zhroutila se a byla odvezena do nemocnice, kde musela týden pobýt. A tak doma zůstaly děti samy a jen za pomoci souseda musely hospodářství obstarat. Paní Tiché bylo tehdy deset let a jejímu bratrovi třináct.²⁶³ Vladimír Roušar se vrátil po měsíci domů z vazby, kde zhubl o deset kilo,²⁶⁴ a v srpnu 1953 krajský soud v Pardubicích zrušil zajištění jejich majetku.²⁶⁵ Protože jejich pozemková výměra měla 10 ha, byli od

²⁵⁶ Archiv autorky. *Rozhovor s Inkou Tichou*, listopad 2013.

²⁵⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, inv. č. 80, k. 2. Sl. Trestní komise 1946–1966. Roušar Vladimír – posudek, 21. dubna 1953.

²⁵⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, inv. č. 80, k. 2. Sl. Trestní komise 1946–1966. Pt 91/53 – usnesení, 23. června 1953.

²⁵⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, inv. č. 80, k. 2. Sl. Trestní komise 1946–1966. MNV Oldřiš – usnesení, 25. června 1953.

²⁶⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš. Zápisy ze schůzí.

²⁶¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, k. 378, sign. KB 57/1. Sl. Konfiskace zemědělských usedlostí 1953.

²⁶² Archiv autorky. *Rozhovor s Inkou Tichou*, listopad 2013.

²⁶³ Tamtéž.

²⁶⁴ Tamtéž.

²⁶⁵ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, k. 378, sign. KB 57/1. Sl. Konfiskace zemědělských usedlostí 1953, Roušar Vladimír – zrušení zajištění majetku, 8. září 1953.

zamýšleného vystěhování rodiny uchránění. Jenomže strach a úzkosti, které musela Marta Roušarová prožít, se staly spouštěčem duševní choroby – schizofrenie.²⁶⁶

Navíc to nebylo naposledy, kdy byl pan Roušar zavřený. V roce 1955 měl pro neplnění dodávek nastoupit výkon trestu k ÚNZ v Chrudimi, tam ale nenastoupil a neuposlechl ani dalších písemných výzev.²⁶⁷ Proto si pro něho 11. února přijela Veřejná bezpečnost, ovšem i tentokrát odmítl s nimi odjet s prohlášením: „*Nikam s vámi nepojedu, kdybyste dělali, co chtěli.*“²⁶⁸ Při další výzvě, ať se oblékne a jede s nimi, si vzal kuchyňský nůž se slovy: „*Budu se rvát, ať za to dostanu doživotí [...], že příslušníky NV-VB zná, že jsou horší jak gestapo.*“²⁶⁹ V tomto se jej zastala i jeho manželka. Musel tedy být přivolán i místní tajemník Jan Kosina, který se jej snažil ujistit, že se o hospodářství po dobu šesti týdnů, kdy bude vězněn, postarají. To byl právě hlavní důvod, jak uvádí paní Tichá, proč odmítal do vězení nastoupit. Při výkonu prvního trestu, bylo slíbeno, že rodině vypomůžou s úkony okolo hospodářství, ale nestalo se tak. Ohledně v protokolu uvedeného nože, se nedomnívá, že by to byla pravda. Spíše si vzpomíná, že proto jeho zatčení vystupovala jeho maminka.²⁷⁰ Později trest nastoupil, ale za tento čin jej a jeho ženu čekalo další soudní řízení. V tom byl Vladimír Roušar odsouzen k 3 měsícům nepodmíněně a Marta Roušarová k 1 měsíci vězení podmíněně.²⁷¹ tento trest ale pan Roušar nenastoupil, protože se na něho vztáhla amnestie v roce 1956.²⁷²

Rodina vstoupila do JZD v roce 1962. Marta Roušarová čp. 27 chtěla z JZD vystoupit v roce 1963 i se svojí ideální polovičkou majetku. To jí ale nebylo povoleno, protože vzhledem k tomu, že její manžel Vladimír Roušar v JZD setrval, nebyla záruka, že by zvládla hospodářství zastat.²⁷³

Syn se dobře učil a chtěl jít na zemědělskou školu do Litomyšle, ale tam jej nepustili a musel se jít vyučit do Bystrého. Dcera Inka studovala v Chrudimi zemědělskou školu. V roce 1957 přišel do školy dopis, že jí mají propustit, protože její otec nechce vstoupit do JZD. Ona se to bála doma říct, a tak po prázdninách do školy opět nastoupila a čekala, co se bude dít. Mezi tím se tam ale vyměnil

²⁶⁶ Archiv autorky. *Rozhovor s Inkou Tichou*, listopad 2013. Paní Roušarová se ještě navíc léčila s TBC, což bylo jmenováno jako jediná polehčující okolnost v posudku na pana Roušara. SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, inv. č. 80, k. 2. Sl. Trestní komise 1946–1966. Roušar Vladimír – posudek, 21. dubna 1953.

²⁶⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, inv. č. 45, in 26, sl. Záznam obžalob 1950–1955, Pt151/54, příkaz okresního prokurátora ze dne 7. února 1955.

²⁶⁸ Tamtéž, Vladimír Roušar čp. 27 – žaloba, 12. dubna 1955.

²⁶⁹ Tamtéž, Vladimír Roušar čp. 27 – žaloba, 12. dubna 1955.

²⁷⁰ Archiv autorky. *Rozhovor s Inkou Tichou*, listopad 2013.

²⁷¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, inv. č. 45, in. 26, sl. Záznam obžalob 1950–1955, Vladimír Roušar čp. 27 – rozsudek 23. května 1955.

²⁷² Archiv autorky. *Rozhovor s Inkou Tichou*, listopad 2013.

²⁷³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. JZD Oldřiš, inv. č. 27, k. 2, sign. KB 131/10. Sl. Odhlášky z JZD. ONV Svitavy – kontr/zem 482/ 63 Ps., 7. března 1963.

ředitel a předchozí mu zřejmě příkaz k jejímu vyloučení nepředal.²⁷⁴ Po škole nastoupila jako agronomka do JZD Oldříš.

Paní Roušarová podlehla své duševní nemoci v roce 1971. Vladimír Roušar zemřel v roce 1988. JZD později vyvíjelo velký nátlak, že by usedlost, která byla v těsné blízkosti komplexu JZD, koupilo a postavilo zde jídelnu. Nakonec se ale rozhodl vnuk Jiří k tomu, že v roce 1988 stavení převzal, a to i přes to, že v té době asi ve svém kroku velkou perspektivu spatřovat nemohl. Po revoluci začal na usedlosti soukromě hospodařit.²⁷⁵

5.2 Cestou násilí a persekucí

Po uvedení základních mocenských nástrojů aplikovaných vůči selskému stavu a soukromě hospodařícím rolníkům se nyní zaměříme na postup této persekucní mašinérie v čase. Postup a vývoj persekucí v rámci kolektivizace venkova můžeme rozdělit do několika etap. První již naznačená etapa byla započata rokem 1949 výše uvedeným zákonem o JZD, charakterizovalo ji hledání nepřítele, přizpůsobování si a tvoření zákonů, které by „ospravedlňovaly“ postup odporující přijaté ústavě, a jejich následnou aplikaci při pronásledování sedláků. Vyvrcholila násilným vystěhováním velkých sedláků z jejich domovů v rámci Akce K (kulak). Přičemž důležitým mezníkem v této etapě byl rok 1951. V tomto roce byly přijaty závěry pléna ÚV KSČ, které se sešlo ve dnech 21. až 24. února 1951, v nichž byl za hlavního viníka pomalého tempa kolektivizace označen „vesnický boháč“. Rudolf Slánský vyzval k jejich vylučování z JZD a boj proti nim se stal hlavním bodem zemědělské politiky.²⁷⁶ Velmi podstatnou roli sehrál také incident v obci Babice a následný „babický proces“. Dne 2. července 1951 zde došlo k přepadení a zastřelení tří funkcionářů MNV, kteří zasedali v tamější škole.²⁷⁷ Následně velice rychle zorganizovaný proces (za deset dní) dává tušit, že v celém případě kromě odvážných aktérů, kteří se chtěli postavit komunistické z vůli, figurovala StB.²⁷⁸ V tomto procesu bylo vysloveno sedm trestů

²⁷⁴ Archiv autorky. *Rozhovor s Inkou Tichou*, listopad 2013.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal. Přijetí, uplatňování a zrušení směrnic tří ministrů. In *Akce „K“: Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 67.

²⁷⁷ Podrobně celý proces zmapovali například Luděk Navara a Miroslav Kasáček, NAVARA, Luděk – KASÁČEK, Miroslav. *Mlynáři od Babic. Nová fakta o osudovém dramatu padesátých let*. Brno: Host, 2008. Nebo RÁZEK, Adolf. *StB + justice. Nástroje třídního boje v akci BABICE*. Praha: ÚDV, 2002. ISBN 80-86621-02-02.

²⁷⁸ v celém případě je celá řada otázek, například ohledně role vůdce skupiny Ladislava Malého. Václav Veber se přiklání jednoznačně k závěru, že byl agentem StB. VEBER, Václav. *Třetí odboj. ČSR v letech 1948 – 1953*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2014, s. 245. ISBN: 978-80-7395-786-5. Tuto teorii a celkovou angažovanost

smrti, z toho čtyři osoby byly označeny jako „vesničtí boháči“, popraveni byli také tři kněží, padla dvě doživotí. Celý proces byl náležitě využit k propagandistickým účelům proti velkým sedlákům a církvi, tedy základním autoritám venkovské společnosti. Po těchto událostech v Babicích začala v celém státě přibývat řada, často i veřejných, procesů se sedláky. Tato praxe, kdy byl nasazen agent StB, který navštěvoval jednotlivé vesnice a snažil se navázat užší kontakt především s velkými sedláky, se praktikovala i v následujících letech.²⁷⁹ My se k ní vrátíme v kapitole věnované procesu s Bohuslavem Jíllem.

Nyní se zaměříme na to, jak se promítala centrální nařízení ve sledovaném regionu. V roce 1949 se objevil první případ trestního stíhání zemědělce v obci Sádek. Jan Borovský, drobný zemědělec hospodařící na výměře 3 ha, byl okresním soudem v Poličce 25. října 1949 odsouzen k 14 dnům vězení podmíněně na 1 rok za to, že zaoral nevzešlou pšenici a na její místo zasadil brambory. Tím „ohrozil“ plnění jednotného hospodářského plánu. Soud ale uznal, že z tohoto činu státu žádná újma učiněna nebyla, protože pšenice skutečně nevzešla, proto bylo ustoupeno od udělení pokuty. A jelikož byl obžalovaný malozemědělec, bralo se také za to, že podmíněný trest bude mít kladný vliv na politickou situaci v obci.²⁸⁰

Další rodinou, která pocítila tvrdou ruku režimu v obci Sádek, byli manželé František (nar. 1897) a Rozalie (nar. 1897) Nyklovi. Dne 8. února 1950 byl rolník František Nykl se svoji manželkou odvezen četníky z jejich stavení. Na jejich majetek byla uvalena správa národního správce Josefa Kadidly, čp. 11. Byli obviněni, že jako majitelé hospodářské usedlosti ve výměře 26,3 ha obdělávali pouze 7,4 ha orné půdy a valnou část nechali ladem. Nestarali se o dobytek a zůstali dlužní na dodávkách. Na rok 1949 měli odevzdat z výměry 7,4 ha v obilí 28 q, 450 kg sena a 140 kg slámy, ale z toho nedodali nic. Z předepsaných 3 600 l mléka splnili 1500 l a na splnění dodávky 16 kg drůbežího jim chybělo 8 kg. František Nykl se hájil tím, že jednoduše udělal ty práce, na které stačil. A že nemohl zvládnout všechno ani za pomoci své ženy, bylo zapříčiněno jejich špatným zdravotním stavem. Odvolávali se také na to, že jim byl učiněn rozpis dodávek z polí, která ale z nařízení MNV museli propachtovati, jednalo se o dalších 6 ha. To samozřejmě naprosto odmítl předseda MNV František Černý a předseda MVk Adolf Hladký. Na základě trestního oznámení a obvinění ze „zločinu sabotáže“ museli manželé Nyklovi opustit svou usedlost, odejít do Stašova na ČSSS a

StB dokládá rozhovor s knězem Josefem Valeriánem, který byl v rámci babických událostí rovněž stíhán. VLČEK, Vojtěch. *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel: rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 303-359. ISBN: 978-80-7192-688-7.

²⁷⁹ JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 110-111. ISBN 978-80-7021-902-7.

²⁸⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, inv. č. 91, kt. 10, sl. Spisy k rejstříkům- St 1949, Deník v trestní věci proti Janu Borovskému a Anně Borovské, 26. 5. – 25. 10. 1949.

pracovat zde jako dělníci. Krajská prokuratura po prošetření soudních spisů navrhla, aby obžalovaní byli odsouzeni dle paragrafu 36 odst. 1, 47, 48, 52, 54 59 lit. a z trestného činu 231/48 Sb. Okresní soud v Poličce je oba dne 9. října 1950 odsoudil k trestu odnětí svobody na 3 měsíce a pokutě ve výši 10 000 Kčs, v případě nedobytnosti 1 měsíc vězení. Trest byl vysloven podmíněně na zkušební dobu 2 let. V odůvodnění okresní soud sdělil, že v jejich konání nespátřil úmyslné jednání, tudíž nedošlo k porušení paragrafu 36 tz. č. 231/48 Sb. nýbrž šlo pouze o nedbalost ve smyslu paragrafu 38 a „*jelikož pak ustanovení paragrafu 136 nového trestního zákona jest pro obviněné příznivější, uznal soud na vinu a vyslovil trest podle tohoto zákonného ustanovení*“.²⁸¹ Proti výroku okresního soudu se odvolala okresní prokuratura a žádá na krajské prokuratuře, aby věc projednal krajský soud. Trvali na tom, že neplnění dodávek a ostatních hospodářských povinností bylo sabotováno úmyslně a „... *jelikož jde o typické venkovské boháče, kteří své povinnosti úmyslně řádně neplnili, aby ohrozili plnění jednotného hospodářského plánu a ztížili cestu při socializace vesnice*“.²⁸² Trest je proto z jejich pohledu nepřiměřeně nízký. Poukazují také na výrok samotného Františka Nykla, který vypověděl, „*že po smutné zkušenosti v roce 1948, kdy odevzdal všechny hospodářské produkty včetně samozásobitelských dávek, došel k názoru, že bude pro něj lepší, když se bude, pokud jde o zásobování, starati hlavně o svoji rodinu a o pracovní síly u něho přechodně zaměstnané*“.²⁸³ Svědci František Černý a Adolf Hladký navíc uvedli jeho nelibost vůči nynějšímu politickému zřízení jako příčinu neplnění dodávek zemědělských produktů. Odvolací soud proběhl 5. února 1950 a Krajský soud v Pardubicích výrok okresního soudu v Poličce potvrdil.²⁸⁴

Dalším perzekuovaným sedlákem v letech prvních represí byl Josef Kučera (nar. 1909) rolník z Borové, čp. 64. Josef Kučera vlastnil 29 ha polí a byl předsedou strany československých socialistů, před válkou členem strany agrární.²⁸⁵ Za „pobuřování proti republice“ a „hanobení ústavního činitele“ byl 25. května 1951 odsouzen Okresním soudem v Poličce k čtyřem měsícům vězení.²⁸⁶ Při práci na svém poli v rozhovoru se svými sousedy kritizoval stávající poměry a vyprávěl jakousi pro tehdejší režim nepřijatelnou anekdotu. Onoho dne mu pomáhalo asi deset osob na poli. Kučera si postěžoval, že u něho nechce

²⁸¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, kt. 10, inv. č. 91, sl. Spisy k rejstříkům- St 1950, Deník v trestní věci proti Františku Nyklovi a spol., 10. října 1950.

²⁸² Tamtéž, 28. listopadu 1950.

²⁸³ Tamtéž, 28. listopadu 1950.

²⁸⁴ Tamtéž, 13. února 1951

²⁸⁵ Dle posudku MO KSČ byl předsedou této strany, ačkoliv to KSČ ani MAV NF Borová neschválily. SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, kt. 11, inv. č. 93, sl. Spisy k rejstříkům – St 1951, Josef Kučera – posudek, 12. března 1951.

²⁸⁶ Tamtéž, Josef Kučera – rozsudek, 25. května 1951.

nikdo pracovat, protože mu MNV v Borové nepovolil porážku prasat, a on tak nemůže lidi po práci pozvat ani na jídlo. Na to poukazoval, že je považován za „vesnického boháče“, a přitom nemá pomalu co dát dětem jíst, protože nestačí na obdělávání svých polností, a tak nemůže ani plnit dodávky. Že je „vesnickým boháčem“ bylo zdůrazněno i v textu obžaloby a kromě toho, že „sledoval svými výroky zřejmě jen to, aby u posluchačů vyvolal nepřátelskou náladu proti státu“.²⁸⁷

Josef Kučera se proti rozsudku odvolal pro jeho přísnost, a naopak okresní prokurátor jej napadl pro jeho mírnost. Ovšem po projednání rozsudku s veřejnými činiteli OB-3²⁸⁸, kteří rozhodnutí okresního soudu shledali v pořádku, chtěl okresní prokurátor odvolání stáhnout.²⁸⁹ Krajský prokurátor naproti tomu se stažením odvolání nesouhlasil a trval na odvolacím řízení.²⁹⁰ Okresní prokurátor uposlechl nařízení krajské prokuratury a napadl rozsudek okresního soudu. V něm, i dle pokynů krajského prokurátora, kritizoval, že nedostal peněžitý trest, i když svými činy projevil nepřátelství k lidově demokratickému řádu a celkově vzhledem k spáchanému činu jevil se stanovený trest příliš nízkým. To i proto, jak prokurátor uvedl, že obviněný je „kulakem“ a neplní dodávky.²⁹¹ Krajský soud námitky okresní prokuratury nevyslyšel a výrok okresního soudu potvrdil.²⁹²

Projedeme-li si posudky, které byly na žádost okresní prokuratury na Josefa Kučeru sepsány MNV, MAV NF a MO KSC, nedočkáme se zde nějaké lidskosti či sousedské solidarity. Tyto orgány byly osloveny v dopise okresní prokuraturou a žádány o hodnocení osoby a postojů Josefa Kučeryk dnešnímu zřízení a také tázány, zde panuje veřejný zájem na jeho potrestání. Představitelé MNV Borová dle dobové propagandy označují Kučeru termínem „vesnický boháč“, a protože není schopen plnit dodávky a na zemědělské práce nestačí, bude podle nich „namístě, zda bude potrestán“.²⁹³ Totožná jsou i vyjádření MAV NF

²⁸⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, kt. 11, inv. č. 93, sl. Spisy k rejstříkům – St 1951, Josef Kučera – žaloba, 2. května 1951.

²⁸⁸ Okresní bezpečnostní trojka složená z čelních okresních funkcionářů – předseda ONV, okresní prokurátor a okresní velitel NB. Tato sestava projednávala veškerou trestní a bezpečnostní agendu. OB-3 a KB-5 (krajská bezpečnostní pětka) působily v letech 1949–1951. Jejich rolí v procesu kolektivizace v Pardubickém a Královéhradeckém kraji se věnuje Jiří Urban. URBAN, Jiří. V zemědělství je nutno věnovat pozornost všem otázkám. Role bezpečnostních trojek a pětěk při prosazování kolektivizace. In *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 245–260. ISBN: 978-80-87211-96-0.

²⁸⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, kt. 11, inv. č. 93, sl. Spisy k rejstříkům – St 1951, Josef Kučera – tr. řízení, 16. června 1951.

²⁹⁰ Tamtéž, 18. července 1951.

²⁹¹ Tamtéž, dopis Okresnímu soudu v Poličce, 24. září 1951.

²⁹² Tamtéž, odvolání Josefa Kučery a okresního prokurátora, 19. října 1951.

²⁹³ Tamtéž, posudek na Josefa Kučeru, 8. března 1951.

a MO KSČ, jejíž zástupci ještě neopomněli dodat, že „*k socializaci vesnice se tento jmenovaný staví záporně*“.²⁹⁴

Dalšími persekovanými v obci Sádek byl bývalý předseda MNV a člen strany lidové Jan Sedliský. Pro neplnění dodávek byl 5. června 1952 odsouzen ke 2 měsícům vězení.

Při výčtu a popisu zákroků mocenského aparátu vůči soukromým zemědělcům, by mohl vzniknout dojem, že byly pouze pasivními oběťmi komunistické zvěle. To by byla ovšem mylná představa. Ve zprávě krajské prokuratury z 15. května 1950 o situaci v okrese bylo sice ještě uvedeno, že se vyskytují stále problémy při zakládání JZD, ale konkrétní akce proti němu se neobjevovaly. „Trestná činnost“ se projevovala výhradně v neplnění dodávek a ojediněle se vyskytly černé porážky. Několik zemědělců bylo potrestáno pro nedodržování stanovených osevních ploch apod.²⁹⁵ Ve zprávě za měsíc říjen už bylo poukazováno na výskyt poplašných zpráv o situaci v JZD a letáků vyzývajících k bojkotu JZD. Při provádění propagandy JZD se její aktéři setkávali s náladami proti budování JZD a poukazováním na chyby a nedostatky již založených JZD. V roce 1951 se především u zemědělců vyskytovaly výroky o tom, že bude válka a převrat a jiné zprávy, dokládající nedůvěřivost lidí v trvalost tohoto režimu.²⁹⁶

Napětí v jednotlivých obcích také ilustruje incident, ke kterému došlo 26. června 1950 okolo jedenácté hodiny večerní v Telecím. V těchto nočních hodinách zaznělo u domu paní Františky Musílkové, čp. 63, několik výstřelů. Ve 23:30 obdržela místní stanice SNB telefonát, že došlo k oněm výstřelům a jako důvod bylo uvedeno členství Musílkové starší a mladší v KSČ. K tomu Františka Musílková dosvědčila, že již čtyřikrát obdržely anonymní dopis, kde bylo oběma vyhrožováno smrtí, pokud se nevzdají členství v KSČ.²⁹⁷

Ještě před touto událostí, v březnu 1950, byl obžalován Bedřich Pazdera z Telecího za pobuřování proti republice, kterého se měl dopustit tím, že „*při poslechu zahraničního rozhlasu tzv. Hlasu Ameriky úmyslně umožnil silným zapojením radiopřijímače poslech tohoto pobuřujícího projevu po silnici jdoucímu Bohuslavu Trnkovi a Aloisu Musílkovi*“.²⁹⁸ Krajský soud v Pardubicích Bedřicha Pazderu žaloby zprostil, protože z vyšetřování vyplynulo, že oba svědkové slyšeli, že pan Pazdera poslouchá rádio, načež teprve šli zjistit, co konkrétně poslouchá. „[...] *Bohuslav Trnka chtěl se přesvědčiti, o jaké vysílání se jedná,*

²⁹⁴ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, kt. 11, inv. č. složka St 1951, Josef Kučera – posudek, 12. března 1951.

²⁹⁵ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 9, inv. č. 89, sl. Tajné a presidiální spisy 1949 – 1960, 15. května 1950.

²⁹⁶ Tamtéž, 3. května 1951.

²⁹⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 10, inv. č. 90, sign. J141/2, sl. Spisy k rejstříkům – St 1950. Trestní oznámení, 27. července 1950.

²⁹⁸ Tamtéž, T83/50-10 – usnesení, 30. listopadu 1950.

poslal Aloise Musila domů a sám se na silnici zastavil přímo proti zavřenému oknu obžalovaného a aby lépe slyšel a viděl, kdo zprávy přijímá, přiblížil se k plotu zahrádky blíže k oknu a tu zjistil, že jde o vysílání tzv. ‚Hlasu Ameriky‘. Svědek si tudíž úmyslně sám svým jednáním umožnil odposlouchání části projevu [...].²⁹⁹

V Oldřiši byl v roce 1952 Karel Rosenberg obžalován, že úmyslně ohrozil vážnost tajemníka a dřívějšího předsedy MNV Jana Tomšů tím, že o něm říkal, že o lidech podával nepravdivé kádrové posudky, až se z toho mnozí nervově zhroutili, a celkově si osoboval pravomoce, které mu nepříslušely. To Karel Rosenberg u soudu i přiznal a na svém tvrzení trval. Soud po vyslechnutí svědků Vladimíra a Marty Roušarové, Oldřicha Fajmona a dalších uznal, že Jan Tomšů skutečně zneužíval svého postavení, nepočínal si nestranně a postupoval proti občanům diktátorsky. K Tomu Jan Tomšů uvedl, že skutečně podepisoval kádrové posudky, aniž by si ověřil, zda jsou pravdivé. Soud proto uznal, že Karel Rosenberg šířil věci, které měl podložené, a zakládaly se tedy na pravdě, proto jej soud obvinění zprostil.³⁰⁰

Ve zprávě ministerstva zemědělství z 27. ledna 1951 byli sedláci s výměrou nad 20 ha, jejich slovníkem „vesniční boháči“, označeni jako hlavní viníci neúspěšného budování JZD a jejich přechodu k vyšším výrobním typům. Bylo kritizováno, že se nedbá pokynů z únorového zasedání ÚV KSČ konaného v loňském roce. Ty volily zásadu „*střežit JZD před vlivem vesnických boháčů a přesvědčit malé a střední rolníky, že nesmějí pustit do JZD vesnické kapitalisty, kteří by zájmy družstva určeného sloužit malým a středním rolníkům jen poškozovali.*“³⁰¹ Že ale definice „vesnického boháče“ jako majitele půdy nad 20 ha bude nedostatečná pro naplnění zločinných plánů představitelů KSČ, ukazuje tajná zpráva pro sekretariát ÚV KSČ.³⁰² Zde už se pojem „vesnický boháč“ definoval podle oblasti, ve které sedlák žil. Takže v bramborářských oblastech do kategorie „vesnický boháč“ spadal sedlák s výměrou 12–16 ha zemědělské půdy. Pokud byl zemědělec zároveň i vlastníkem nějaké živnosti stačilo k nálepce „vesnický boháč“ daleko menší množství půdy. Vzhledem k velmi pomalému tempu zakládání JZD byl hledán viník a v této zprávě byli jako viníci „odhaleni“ velcí sedláci, kteří do JZD vstoupili jen proto, aby brzdili jejich vývoj. Šlo tedy o to, je z JZD odstranit a zároveň jim odcizit jejich půdu. Pokud se ale týkalo JZD, kde ještě nebyla provedena HTÚP, bylo cílem využít výrobních prostředků sedláků, „*zatížit boháče*

²⁹⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 10, inv. č. 90, sign. J141/2, sl. Spisy k rejstříkům – St 1950. T83/50-10 – usnesení, 30. listopadu 1950.

³⁰⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 11, inv. č. 95, sign. J 141/2. sl. Spisy k rejstříkům- St 1951 Pt 140/52: T80/52, Okresní soud v Poličce- rozsudek, 16. září 1952.

³⁰¹ PŠENIČKOVÁ, Jana (ed.). Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – vznik JZD 1952. Praha: SÚA, 2000, s. 28. ISBN 80-85475-65-0.

³⁰² zprávu pro sekretariát ÚV KSČ vypracoval člen tohoto sekretariátu J. Frank

dodávkovými úkoly ve výši celého jeho tržního množství a získat drobné rolníky, kterých dosud používal jako pracovních sil, do JZD“.³⁰³ Zpráva také kritizovala, že byly na sedláky uvalovány příliš mírné tresty – většinou pokuty, které byly nízké nebo se po udělení vůbec nevymáhali. Také se málo využívalo trestu vězení. Shrňeme-li tedy obsah této zprávy dnešním jazykem, mocenský aparát neschopný sebereflexe a prohlédnutí nesmyslnosti násilného protlačování kolektivizace venkova, musel vinu svěst na někoho jiného a tím nemohl být nikdo jiný než velcí sedláci. Jejich autorita ve vesnicích, musela být zničena, jejich majetek ukraden. Doporučení uvedené v této zprávě – sedláky vysídlovat „daleko od obce“³⁰⁴, bylo počátkem cesty k největšímu zločinu, který byl spáchán na českém venkově, k „Akci K (kulak)“.

5.3 „Akce K (kulak)“

K zahájení Akce K (kulak)³⁰⁵ došlo po rozsáhlých politických přípravách tzv. směrnicí 3 ministrů- ministerstva vnitra, spravedlnosti a národní bezpečnosti, ze dne 22. října 1951 o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených „vesnických boháčů“. V platnost vstoupila 1. listopadu 1951. Tato směrnice opravňovala soudy i národní výbory vyslovit zákaz pobytu v obci s trvalým bydlištěm odsouzenému sedlákově, všem jeho rodinným příslušníkům, včetně případných nájemníků nebo námezdních sil, kteří v době zahájení trestního stíhání pobývali ve stavení souzeného sedláka. V tajné zprávě ministerstva vnitra (MV), která byla zaslána krajským prokurátorům, je toto konání odůvodňováno jako nezbytný krok k „úspěšné“ kolektivizaci vesnice a úkol vystěhovávat celé rodiny „vesnických boháčů“ byl představován naprosto cynickým tónem: „*Jeho rodinný příslušníci, kteří po rozsudku a po konfiskaci majetku zůstávají na vesnici, využívají všech možností k tomu, aby vzbuzovali falešný soucit a vytváří úmyslně na vesnici náladu, jako by jim bylo ukřivděno.*“³⁰⁶ Důrazně bylo vyžadováno, aby celá rodina byla vystěhována mimo kraj. Rodiny byly umisťovány na státních statcích (ČSSS) k tomuto účelu zvláště určených, kde nad nimi měli dohled „zkušené“ komunističtí kádři. Tam za nimi po odpykání trestu následoval i odsouzený člen rodiny. Skutečnost, že rodiny sedláků musí z donucení a nedobrovolně opustit své domovy,

³⁰³ PŠENIČKOVÁ, Jana (ed.). Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – vznik JZD 1951. Praha: SÚA, 1999, dokument č. 28, s. 102. ISBN 80-85475-59-6.

³⁰⁴ Tamtéž, dokument č. 28, s. 102.

³⁰⁵ více k tématu v knize BLAŽEK, Petr- JECH, Karel- KUBÁLEK, Michal a kol. Akce „K“ : Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty. Praha: Pulchra, 2010 nebo JECH, Karel. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7.

³⁰⁶ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 9, inv. č. 89, sl. Tajné a presidiální spisy 1949-1960. Dopis MS krajským prokuraturám z 22. října 1951 zasláný OP v Poličce, 10. března 1953.

byla ve zmiňovaném dokumentu MV chladně líčena jako to „jediné“, co se jim stane. Jinak budou v normálním pracovním poměru za běžný plat, budou mít „volnost pohybu či jakákoliv jiná práva svobodných občanů.“³⁰⁷ Akorát se v mnohých případech již nikdy neměli podívat domů. To vše se odehrávalo pod dohledem MNB. Roli hlavního vykonavatele zajišťovaly orgány StB. StB musela na okresní úrovni spolupracovat s předsedy ONV, představiteli okresních velitelství Národní bezpečnosti, později okresních oddělení Veřejné bezpečnosti a okresními prokurátory. Dále spolupracovali se zástupci OV KSČ, jejichž role postupem času sílila. Zapojovali se i bezpečnostní a zemědělství referenti ONV. Výměr k vystěhování vydával ONV. V rámci trestu, který byl obviněnému sedlákovi vysloven, padl další trest vyslovující propadnutí veškerého majetku a k tomu zákaz pobytu v kraji, okresu či vesnici v rozmezí od několika let až po doživotní zákaz.³⁰⁸

S vyhlášením zostřeného postupu vůči „vesnickým boháčům“ byly kladeny i vyšší nároky na činnost prokuratur a soudů oproti již proběhlým procesům. Šlo především o co největší zkrácení doby od podání trestního oznámení do vynesení rozsudku. „Závažnou vadou v souzení kulackých případů bylo to, že k jejich projednávání u soudů docházelo příliš pozdě, kdy skutkové okolnosti činu byly často již docela jiné, kdy veřejnost na čin již zapomínala [...] Propagační využití rozsudků tím bylo ztěžováno a výchovný význam procesů zůstával nevyužit.“³⁰⁹ Rozsudek proto měl být vyneseno do 30 dnů od zahájení trestního stíhání dotyčného sedláka, toto zrychlení procesu mělo přispět k co největší možné míře využití rozsudku k propagandě. „Rychlé zpracování trestního oznámení zastihne kulaka nepřipraveného, veřejnost bude ještě citlivá a na projednání případů [...] a prokurátor s daleko větší účinností bude odhalovat třídní nepřátele a nebezpečí hrozící socialisaci vesnice.“³¹⁰ Jinými slovy šlo o co nejrychlejší zničení velkých sedláků a jejich autority, kterou na vesnici měli, zmocnění se jejich majetku a zastrašení ostatních zemědělců.

Akce K (kulak) byla ministerstvem národní bezpečnosti pozastavena 22. dubna 1952 a to z důvodu, že se jí neúčastnil stranický aparát. Dalším důvodem bylo vládní nařízení z dubna 1952, které nakazovalo zbavovat státní statky „vesnických boháčů“, čímž nastal zásadní rozpor s dosavadními postupy v rámci Akce K (kulak).³¹¹ Ale i v tomto období k

³⁰⁷ Tamtéž. Ministerstvo spravedlnosti v Praze 22. 10. 1951, 10. března 1953.

³⁰⁸ SKOPALOVÁ, Marie. *Vysídlování selských rodin ve východních Čechách v 50. letech 20. století*. In: Sborník prací východočeských archivů 11. Státní oblastní archiv v Zámrsku, 2007, s. 94.

³⁰⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 9, inv. č. 89, sl. Tajné a presidiální spisy 1949-1960. Projednávání případů vesnických boháčů, 26. 12. 1951

³¹⁰ Tamtéž.

³¹¹ BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal. Přijetí, uplatňování a zrušení směrnice tří ministrů. In *Akce „K“: Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 89-95.

vystěhování sedláků docházelo, což dokládá podkapitola věnující se rodině Zrůstových. Na vypracování postupu v rámci druhé vlny nuceného vysídlování sedláků se podíleli již i straničtí funkcionáři a ministerstvo zemědělství. Bylo rozhodnuto, že rodiny budou soustředěny na tzv. justičních statcích, které vedly politicky spolehlivé osoby a byly zde pod dohledem informátorů, někdy i provokatérů Státní bezpečnosti.³¹² Akce K (kulak) byla obnovena tajným rozkazem ministra národní bezpečnosti 25. října 1952 a v platnost vešel k 1. listopadu 1952.³¹³

K 30. září 1952 bylo v okrese Polička provedeno šest konfiskací majetku „vesnických boháčů“. Okamžitě byl do Prahy zaslán dotaz, kam se mají po výkonu trestu tyto rodinné celky vysídlit. Jelikož z VB z Prahy nepřišla ani po několika měsících žádná zpráva, dohodla se okresní prokuratura v Poličce s ONV v Lanškrouně, že zemědělce vystěhují do jejich okresu a odsouzení zemědělci v jejich okrese budou naopak vystěhováni do poličského okresu.³¹⁴ Nicméně další prameny okresní prokuratury ani seznamy rodinných celků vystěhovaných nebo určených k vystěhování nepotvrzují, že by k této vzájemné výměně došlo.³¹⁵ Při další vlně vystěhování v roce 1953 byli do okresu Lanškroun vystěhováni František Zatočil z Kutvína a Václav Flídr z Lezníku. Vzápětí na to KS StB Pardubice rozhodla o jejich přesunutí mimo kraj. V případě Františka Zatočila do okresu České Budějovice, Václav Flídr byl přikázán do okresu Mělník. K naplnění tohoto rozhodnutí ale nedošlo a obě rodiny zůstaly v okrese Lanškroun.³¹⁶

Zvláštní komise při ONV v Poličce v prosinci 1952 vypracovala návrh seznamu zemědělců, kteří by měli být vystěhováni z místního okresu. Celkově seznam zahrnoval 10 lidí. Byli mezi nimi Veleoslav Vavříček ze Sádku a Marie a Josef Ehrenbergerovi z Telecího.³¹⁷ Pravděpodobně to nebyl seznam první, protože v tu dobu byl již vysídlen z Telecího Josef Zrůst s rodinou. Vystěhováno z tohoto seznamu bylo k 31. lednu 1953 pět rodin. V lednu byl vytvořen další seznam, kde ke zbylým pěti zemědělcům navržených

³¹² JECH, Karel. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. Praha: Vyšehrad, 2008. S. 157-158. ISBN 978-80-7021-902-7.

³¹³ BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal. Přijetí, uplatňování a zrušení směrnice tří ministrů. In Akce „K“ : Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty. Praha: Pulchra, 2010, s. 110.

³¹⁴ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 9, inv. č. 89, sl. Tajné a presidiální spisy 1949-1960. Zpráva o přemísťování vesnických boháčů, 30. 9. 1952

³¹⁵ BLAŽEK, Petr- JECH, Karel- KUBÁLEK, Michal a kol. Akce „K“ : Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty. Praha: Pulchra, 2010, s. 315-571.

³¹⁶ NĚMEČEK, Josef. Osudy sedláků na Poličsku po roce 1948. Vydáno vlastním nákladem, 2015, s. 24, 27.

³¹⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 9, inv. č. 89, sl. Tajné a presidiální spisy 1949-1960. Seznam sedláků navržených k přestěhování, 9. 12. 1952

k vystěhování a doposud nevystěhovaných přibyli další tři samostatně hospodařící zemědělci. U dalších deseti byla nařízena konfiskace majetku.

Vesnice se zbavovaly „vesnických boháčů“, jenže vzápětí s tím se vynořily problémy s obhospodařováním konfiskované půdy. Okresní prokurátor Stehlík si ve zprávě o průběhu „Akce K“ stěžoval, že někteří veřejní činitelé trvali na provedení konfiskace usedlosti i v případech, kdy nebylo možné zajistit její řádné obdělávání půdy. „[...] s prohlášením, aby konfiskace byla provedena, i kdyby měla půda zůstat ležet ladem.“³¹⁸ Možná, že tohoto prohlášení se urputně drželi i činovníci místních orgánů v Telecím při zabavování majetku rodině Ehrenbergerových. Problém s obděláváním jejich pozemků se částečně podařilo vyřešit až v první polovině roku 1954.³¹⁹ Jak už ale řádky tohoto textu ukázaly a ještě ukážou, kritická situace nastala okolo většiny zkonfiskované půdy.

Na celostátní poradě předsedů krajských soudů a vedoucích krajských soudních správ byla jedním z hlavních témat persekuce velkých sedláků. Předmětem kritiky se stala především pomalost, nebo někdy naopak až přílišná rychlost soudů se sedláky, kdy se celý proces nepřipravil tak, aby měl potřebný vliv na veřejnost. Dalším bodem kritiky byly situace, kdy se „kulaka“ zastává celá vesnice a „považuje ho za mučedníka.“³²⁰ Opět proto chladně apelovali na důkladnou, ale zároveň rychlou přípravu a provedení soudních procesů.

V březnu 1953 byla Krajské prokuratuře v Pardubicích zaslána zpráva o vysídlování „kulaků“. Do této doby bylo v okrese stíháno osmnáct rodin. Vysídleno bylo osm rodin i s rodinnými příslušníky z celkově třinácti navrhovaných. V Telecím k rodině Zrůstových přibyla rodina Ehrenbergerova, ze Sádku byla vystěhována rodina Veleslava Vavříčka.³²¹ Od 1. 10. 1953 se v okrese Polička nevedlo žádné trestní stíhání proti „kulakům“.³²² Do konce roku 1953 tak bylo vystěhováno z okresu Polička 11 rodin z 18 odsouzených a z celého kraje to bylo 248 rodin ze 454 odsouzených sedláků.³²³ V Pardubickém kraji bylo nejméně rodin vystěhováno v okrese Ústí nad Orlicí- 2 rodiny z 9 odsouzených, které byly vystěhovány

³¹⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 9, inv. č. 89, sl. Tajné a presidiální spisy 1949-1960. Měsíční informační zpráva. 30. 5. 1953

³¹⁹ Tamtéž, Měsíční informační zpráva za červenec 1954. 2. srpna 1954.

³²⁰ PŠENÍČKOVÁ, Jana (ed.). Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství –vznik JZD 1953. Praha: SÚA, 2002. Dokument č. 34. S. 126. ISBN 80-85475-80-4.

³²¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 9, inv. č. 89, sl. Tajné a presidiální spisy 1949-1960. Přehledná zpráva o akci vysídlování kulaků, 24. 3. 1953.

³²² Tamtéž, Trestní stíhání kulaků. 17. června 1954.

³²³ V centrálním seznamu StB je uveden počet 168 vystěhovaných rodin. Počty nuceně vystěhovaných sedláků, kdy jsou čísla vysídlených sedláků v centrálních seznamech StB výrazně podhodnocena a zdaleka nezahrnují všechny vystěhované rodiny, se zabývá Petr Blažek. Ten v jedné ze svých studií uvádí, že do roku 1960 bylo v celém Československu vystěhováno více jak 4 000 rodinných celků. BLAŽEK, Petr. Počty nuceně vystěhovaných selských rodin v Československu 1948-1960. In *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 229-244.

v rámci kraje. Nejvíce rodin bylo vysídleno z okresu Chrudim- 73 z 82 odsouzených sedláků.³²⁴ Marie Skopalová ve své studii ještě upozorňuje na „Akci VB“ (pravděpodobně „vesniční boháči“), která probíhala v roce 1952 od 1. března do 30. června. V rámci této akce byli vystěhováváni bývalí majitelé hospodářských usedlostí, které převzaly státní statky. Toto přesídlování probíhalo až na výjimky uvnitř okresů.³²⁵ V poličském okrese byly takto přestěhovány čtyři rodiny.³²⁶

Oficiálně byla tato akce ukončena na schůzi politického sekretariátu ÚV KSČ 18. ledna 1954. Ačkoliv bylo konstatováno, že akce nesplnila svůj účel, neznamenalo to nějaký reflexivní přístup a narušení dosavadního třídního přístupu. Kritika se snesla především na skutečnost, že tato akce nedokázala více podnítit malé a střední rolníky k boji proti „vesnickým boháčům“. Možnost částečné nápravy bezmezného lidského utrpení a křivd v podobě umožnění návratu vyhnaných sedláků domů, nepřicházela v úvahu.³²⁷

5.3.1 Josef a Anna Zrůstovi, Telecí čp. 38

Josef Zrůst (nar. 1902) se svojí rodinou hospodařil na statku v Telecím, který zdědil po svých rodičích, o výměře 26,70 ha zemědělské půdy, z toho orná půda činila 13 ha. S jeho ženou Annou (nar. 1906) měli 4 dcery, kterým bylo v době zatčení od 15 do 20 roků.³²⁸ V roce 1936 statek celý vyhořel.³²⁹ Přišli takřka o všechny dobytek, zachránili se jen dvě klisny s hříbaty, shořela také většina zemědělských strojů, a tak nezbyvalo než začít budovat všechno od začátku. „*Když jsme postavili a trochu se už zařídili v živém i mrtvém inventáři, tak se nám zdálo, jaké to bylo v neštěstí zase štěstí, že jsme si pomohli k nové a prostorné budově. Jenomže to byl pravý opak.*“³³⁰

³²⁴ NĚMEČEK, Josef. Osudy sedláků na Poličsku po roce 1948. Vydáno vlastním nákladem, 2015, s. 26. Počty vysídlených rodin se shodují i s údaji Marie Skopalové. SKOPALOVÁ, Marie. Vysídlování selských rodin ve východních Čechách v 50. letech 20. století. In: *Sborník prací východočeských archivů 11. Státní oblastní archiv v Zámruku*, 2007, s. 97.

³²⁵ SKOPALOVÁ, Marie. Vysídlování selských rodin ve východních Čechách v 50. letech 20. století. In: *Sborník prací východočeských archivů 11. Státní oblastní archiv v Zámruku*, 2007, s. 98-99.

³²⁶ NĚMEČEK, Josef. Osudy sedláků na Poličsku po roce 1948. Vydáno vlastním nákladem, 2015, s. 26.

³²⁷ BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal. Přijetí, uplatňování a zrušení směrnice tří ministrů. In *Akce „K“ : Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 136-137.

³²⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, kt. 11, inv. č. 93, sl. Spisy k rejstříkům- St 1951, Josef Zrůst- výpověď, 4. července 1951.

³²⁹ Josef Zrůst ve svých pamětech uvedl, že statek úmyslně zapálil zhrzený druh jejich služky jako pomstu, že od něho odešla a chtěla zůstat u nich. Archiv Antonína Lamplota ml. *Kronika rodiny Josefa Zrůsta ve Studeném u Jilovéhoho, okres Praha- západ. Sepáno na věčnou paměť Josefem Zrústem roku 1974*, s. 20.

³³⁰ Archiv Antonína Lamplota ml. *Kronika rodiny Josefa Zrůsta ve Studeném u Jilovéhoho, okres Praha- západ. Sepáno na věčnou paměť Josefem Zrústem roku 1974*, s. 20-22.

Josef Zrůst byl zatčen 25. července 1951. Okresní soud v Poličce jej 24. srpna 1951 ve veřejném procesu odsoudil za „sabotáž“ a „ohrožení zásobování“ k 6 letům vězení, 5000 Kčs³³¹ pokuty a propadnutí jeho veškerého majetku. Proti tomuto rozsudku se Josef Zrůst odvolal a krajský soud mu trest v odvolacím řízení 3. prosince 1951 snížil na odnětí svobody po dobu 2,5 roku.³³² Okresní prokuratura také podala odvolání proti rozsudku, ale po poradě s OB-3 usoudila, že je trest dostačující a odvolání stáhli. Při hlášení těchto kroků na krajskou prokuraturu neopomněli zdůraznit, že panuje „veřejný zájem“ na tom, aby byl rozsudek potvrzen v celém rozsahu tak, jak jej vyslovil Okresní soud v Poličce.³³³ V Rudém právu pak vyšel článek o případu Josefa Zrůsta, ve kterém byl kritizován Krajský soud v Pardubicích, protože, i když se dle článku Josef Zrůst dopustil sabotáže a je „vesnickým boháčem“, odvolací soud mu vyměřil „jen“ 2,5 roku vězení.³³⁴

Když byl Josef Zrůst zatčen, podal odvolání proti uvalení vazby, s jistě oprávněnou obavou, že nebude mít kdo udržovat chod jeho hospodářství. To bylo zamítnuto s tím, že zemědělské práce na jeho statku převzalo JZD a dobytek obstará manželka Anna s jeho bratrem, *takže nepřítomnost obviněného nebude nikterak na závadu.*³³⁵

Josef Zrůst byl obviněn z toho, že si ve svém stavení schovával svoji vlastní mouku, kterou si „dovolil“, i když to byla mouka užitková, krmít prasata, a navíc její část nechal „úmyslně“ zkazit. K tomu neodevzdal 65 l vepřového sádla a menší množství masa, čímž „ohrozil“ zásobování státu. Při výkupu strojů si ponechal jeden elektrický motor a 2 plátna k samovazu v „úmyslu narušit“ provoz tohoto stroje. A dále byl obviněn z černé porážky nenahlášeného telete. Odvolací soud v jeho konání nespatořoval sabotážní činnost, nýbrž trestný čin ohrožení jednotného hospodářského plánu. Přihlédl kromě jiného k tomu, že mouka, kterou prasata krmil, jiného využití neměla. A množství mouky, které se zkazilo (420 Kg), bylo oproti celkovému zabavenému množství (1452 Kg) minimální a nebylo způsobeno úmyslně, ale nedostatkem skladovacích prostor. Odvolací soud trestnou činnost spatořoval v tom, že u sebe hromadil nadměrné množství zásob.³³⁶ Pročteme-li si celý text rozsudku, tak se Josef Zrůst provinil pouze tím, že se staral o svoje hospodářství, krmil dobytek a myslel na budoucnost. Některé úryvky rozsudku působí vskutku absurdně: „... *obviněný větší množství*

³³¹ v roce 1952 byla vedena exekuce Okresním soudem v Poličce, ale bezvýsledně, proto byl Josefu Zrůstovi nařízen náhradní trest odnětí svobody na 14 dnů. SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, kt. 11, inv. č. 93, sl. Spisy k rejstříkům- St 1951, Josef Lidmila- usnesení. 19. května 1952.

³³² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, kt. 11, inv. č. 93, sl. Spisy k rejstříkům- St 1951, Josef Zrůst- Krajský soud v Pardubicích, 3. prosince 1951.

³³³ Tamtéž, Josef Zrůst - trestní řízení, 12. září 1951.

³³⁴ Tamtéž, Josef Zrůst - zveřejnění rozsudku, 1. února 1952.

³³⁵ Tamtéž, Josef Zrůst- trestní řízení, 8. srpna 1951.

³³⁶ Tamtéž, Josef Zrůst- Krajský soud v Pardubicích, 3. prosince 1951.

pšeničné a žitné mouky zkrmil prasatům a ... zkrmoval i obilí, jehož uvařený hrnek byl u obviněného při domovní prohlídce nalezen.³³⁷ Jako správný hospodář se tedy snažil mít nějaké zásoby v případě neúrody, jídlo pro námezdní pracovní síly apod. Ovšem sám nejlépe si uvědomoval, že to nejsou rozmary počasí, kdo mu v posledních letech nejvíce ztrpčují hospodaření. Zda skutečně při povinném výkupu strojů skryl elektrický motor, respektive nahlásil jeho menší výkon, aby nepodléhal výkupu, nelze v tom spatřovat nějakou zlovůli, ale holý boj o existenci. Jak ale vyplývá z textu odvolacího řízení, MNV věděl, že motor má i jaký je jeho výkon a pokud tedy pan Zrůst nahlásil výkon jiný, mohli si to kdykoliv přijít zkontrolovat.³³⁸

Josef Zrůst později ve svých pamětech uvedl, že po té, co v roce 1951 vystoupil z JZD³³⁹ Antonín Lamplot, pak i on a po nich celá jedna výrobní skupina, „*předseda JZD Bohuslav Just se nechal slyšet, že na to někdo doplatí, tak jsme na to doplatili my. Soused Lamplot měl mezi straníky KSČ přízeň, soused Válka také, tak jsem jedině já, že jsem neměl oporu jako ti ostatní. Protož na mne dne 24. července 1951 poslali kriminální kontrolu do statku na zásoby a to na osobní udání Josefa Coufala, souseda našeho, soudruha velkého.*“³⁴⁰ Při prohlídce nalezené zásoby mouky Josef Zrůst ve svých zápiscích odůvodnil jako po splnění dodávek³⁴¹ ponechané prostředky na stravu pro námezdní dělníky, a především také potřebovali otruby ke krmení dojníc, aby mohli čelit vysokým kontingentům mléka. Zabavené maso a sádlo pocházelo z povolené domácí porážky.³⁴²

Jako forma zastrašení ostatních soukromých zemědělců a vyvolání nenávisti mezi lidmi vůči velkým sedlákům byly zabavené produkty (sádlo, maso a mouka) vystaveny ve výloze poličské prodejny, aby „*pracující mohli shlédnouti, jak obviněný hromadil a nechal ničit věci potřebné pro výživu národa.*“³⁴³ Jak takováto veřejná dehonestace musela být těžká pro samotné Zrůstovy, asi není potřeba zdůrazňovat.

³³⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, kt. 11, inv. č. 93, sl. Spisy k rejstříkům- St 1951, Josef Zrůst- rozsudek, 24. srpna 1951.

³³⁸ Tamtéž, Josef Zrůst- Krajský soud v Pardubicích, 3. prosince 1951.

³³⁹ K tomu podrobněji v kapitole JZD Telecí

³⁴⁰ Archiv Antonína Lamplota ml. *Kronika rodiny Josefa Zrůsta ve Studeném u Jílového, okres Praha- západ. Sepsáno na věčnou paměť Josefem Zrůstem roku 1974*, s. 23-24.

³⁴¹ V roce 1950 Josef Zrůst splnil dodávky veškerého obilí, brambor a luštěnin, nesplnil dodávku sena, slámy, hovézího a částečně vepřového masa. K červenci 1951 měl splněnou dodávku sena, hovézího masa měl odevzdáno 506 kg z 1800 kg, vepřového masa 166 kg z 650 kg. SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, kt. 11, inv. č. 93, sl. Spisy k rejstříkům- St 1951, Josef Zrůst- dodávky. Dodávka mléka za rok 1950 byla splněna, v roce 1951 zůstal dluh za 1. pololetí 421 l. SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, kt. 11, inv. č. 93, sl. Spisy k rejstříkům- St 1951. Dodávka mléka za rok 1950 a51, 26. července 1951.

³⁴² Archiv Antonína Lamplota ml. *Kronika rodiny Josefa Zrůsta ve Studeném u Jílového, okres Praha- západ. Sepsáno na věčnou paměť Josefem Zrůstem roku 1974*, s. 24.

³⁴³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, kt. 11, inv. č. 93, sl. Spisy k rejstříkům- St 1951, Josef Zrůst- rozsudek, 24. srpna 1951.

Nechvalnou roli v celém procesu sehráli v roli svědků agilní komunisté František Trávníček a Bohuslav Just. Ti Josefa Zrůsta ve svých „svědeckých“ výpovědích líčili přesně dle dobové rétoriky. Takže se zde objevují nálepky typu „vesnický boháč“, „kolaborant“, „utiskovatel svých zaměstnanců“, „šmelinář“ apod., což korunovala svou výpovědí Marie Kozlová, která u něho kdysi pracovala a vybájila jej jako „despotu“, který je nechával dřít na poli od šesti od rána do devíti do večera pomalu bez jídla. Naopak další svědci Antonín Lamplot, Jan Dvořák a Emil Filipi „*celkem nic podstatného neuvedli.*“³⁴⁴ Tedy asi nic takového, co by potřebovali vyšetřovatelé slyšet.

Vzhledem k minulosti Josefa Zrůsta bylo největším problémem asi to, že byl před válkou členem agrární strany. Strany, která byla pro komunistickou stranu největší překážkou proniknutí jejího vlivu na venkov. Josefu Zrůstovi tak nezbývalo, než si po roce 1945 zvolit jinou stranu, tehdy se rozhodl pro stranu národně socialistickou, která pro své sepětí s 1. republikou byla komunistům opět trnem v oku. Byl také členem Strojního družstva a po jeho zrušení a „vykoupení“ strojů vstoupil do JZD³⁴⁵, protože by byl asi těžko schopný bez strojů a pracovních sil obdělat 26 ha půdy, což mu obžaloba paradoxně vyčítala. Z těchto několika útržků o osobě pana Zrůsta nám vystává obraz člověka, který byl činný nejen na svém statku, ale i ve veřejném životě. Jako úspěšný hospodář, politicky a společensky angažovaný člověk musel být ve vesnici jistou autoritou. Ta se projevila, když „družstvo“ přešlo do III. výrobního typu. S tímto nesouhlasil a spolu s ním vystoupili další zemědělci.³⁴⁶

Součástí rozsudku Okresního soudu v Poličce bylo i rozhodnutí o jeho zveřejnění. Ale vzhledem k velkému časovému odstupu od zatčení pana Zrůsta a vynesení rozsudku odvolacího soudu a kvůli kritickému článku v Rudém právu, který kritizoval nízký trest, nebyl rozsudek zveřejněn.³⁴⁷

Po vynesení rozsudku okresního soudu byl pan Zrůst převezen do krajské věznice v Chrudimi a odtud hned do nápravného zařízení v Práchevích u Chrudimi, kde pracoval na stavbě továrny na výrobu cementu, zde strávil přibližně rok. Pak byl převezen do Vápenného Podola na práci ve vápence, „*kde byla práce pro starší lidi nezdravá.*“³⁴⁸ Po amnestii Antonína Zápotockého v květnu 1953 byl přemístěn do věznice v Chrudimi, odkud putoval do Nápravného zařízení mladistvých v Zámrsku. V tomto zařízení mu byla přidělena práce ve

³⁴⁴ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, kt. 11, inv. č. 93, sl. Spisy k rejstříkům- St 1951, Josef Zrůst- rozsudek, 24. srpna 1951.

³⁴⁵ Tamtéž, Bohuslav Just- výpověď, 25. července 1951.

³⁴⁶ Tamtéž, Bohuslav Just- výpověď, 25. července 1951.

³⁴⁷ Tamtéž, Josef Zrůst- zveřejnění rozsudku, 1. února 1952.

³⁴⁸ Archiv Antonína Lamplota ml. *Kronika rodiny Josefa Zrůsta ve Studeném u Jilového, okres Praha- západ. Sepáno na věčnou paměť Josefem Zrústem roku 1974*, s. 24-25.

vepřině. „V Zámrsku to bylo dobré, neb jsme udělali práci, kterou nám vrchní od statku nařídil, a měli jsme více volna a už tam bylo bydlení celkem volnější, kino jsme tam měli, tak to práce se nám tam dost líbila,“³⁴⁹ vyličil Josef Zrůst svá léta ukradené svobody a na to navazuje vzpomínkou na den, kdy mu řekli, že je propuštěn: „Dopoledne 12. května přišel pro mě strážný, že mám hned jít k veliteli útvaru. Ten mi sdělil, abych se ihned přestrojil a odevzdal věci, že jsem propuštěn domů, což jsem zůstal jako omámený, když mne tohle řekl. Ale byl jsem rád, že jdu zase na svobodu. [...] Rozloučil jsem se s kolegy a neuvěřitelným pochodem, že jsem už na svobodě, jsem tomu ani nemohl uvěřit, že je to možné. Pospíchal jsem na nádraží a nejbližším spojem jsem odjel do Týnce nad Labem a autobusem k Bohušovi³⁵⁰ do Radovesnic ke Chlumci na Cidlinou [...]. Třetí den jsem opustil Radovesnice a jel jsem v doprovodu Bohuše za našimi do Loucký u Ředhoště na Roudnicku, kde byli zaměstnání na státním statku.“³⁵¹

Jak už vyplynulo z textu, celá rodina Josefa Zrůsta byla vystěhována 3. dubna 1952 do 220 km vzdálené obce Loucká v okrese Roudnice nad Labem.³⁵² V pamětech Josefa Zrůsta je zaznamenán i tento okamžik, i když on již v tu dobu pobýval ve vězení. „27. března 1952 zemřela moje matka Emílie Zrůstová, výměnkářka na statku, 31. března 1952 byla pohřbena a jen se příbuzní z pohřbu rozešli, druhý den je ten mizera [předseda ONV Polička Karel Hlouš] přišel vypovídat z bytu i obce jako nebezpečné tamějšímu okolí Poličky. Večír, když museli pakovat věci na stěhování, přišli jim někteří sousedi pomoci, ale jak bylo 10 hodin večír už dva koumáci Coufal a Dolfa Groulík hlídali okolo statku, aby se něco nemohlo odnésti. [...] přijely dvě menší auta, naložily, co se vešlo, a náš statek zůstal teleckým soudruhům k rozebrání. [...] Od té doby plných 19 roků a 3 měsíce jsme bydleli v Loucký u Ředhoště okres Litoměřice.“³⁵³

Manželé Zrůstovi pak žili ve Studeném u Jílového v okrese Praha- západ. Ke konci 60. let se rodina chtěla vrátit zpět do Telecího. Tehdy jim v tom ale zabránil Jan Krejsek za pomoci právníka Josefa Dvořáka, který se postaral o to, aby byla dodatečně zkonfiskována polovina majetku Anny Zrůstové, nebyli rehabilitováni a nedostali žádné odškodné.³⁵⁴ Antonín Lamplot byl tehdy místopředseda JZD, na protest proti znemožnění jejich návratu

³⁴⁹ Archiv Antonína Lamplota ml. *Kronika rodiny Josefa Zrůsta ve Studeném u Jílového, okres Praha- západ. Sepsáno na věčnou paměť Josefem Zrůstem roku 1974*, s. 25.

³⁵⁰ bratr Josefa Zrůsta

³⁵¹ Tamtéž, s. 25.

³⁵² BLAŽEK, Petr- JECH, Karel- KUBÁLEK, Michal a kol. *Akce „K“ : Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 323.

³⁵³ Archiv Antonína Lamplota ml. *Kronika rodiny Josefa Zrůsta ve Studeném u Jílového, okres Praha- západ. Sepsáno na věčnou paměť Josefem Zrůstem roku 1974*, s. 25.

³⁵⁴ Tamtéž, dodatek.

domů na svou funkci rezignoval. „*To je jediná taková bolest, s kterou jsem se nesmířil,*“ uzavírá pan Lamplot vzpomínku na své sousedy.³⁵⁵

Josef Zrůst zemřel 25. března 1982, Anna Zrůstová zemřela 13. ledna 1991.³⁵⁶ Po revoluci získala rodina statek zpět a prodala jej místnímu soukromému zemědělcí.³⁵⁷

5.3.2 Marie a Josef Ehrenbergerovi, Telecí čp. 106

Manželé Josef (nar. 1904) a Marie (nar. 1912) Ehrenbergerovi byli vlastníky zemědělské usedlosti, dřívější rychty a krčmy, s výměrou 39 ha, z toho 26 ha tvořila zemědělská půda. Statek Josef Ehrenberger převzal po svém otci v roce 1934. Měli jednoho syna Josefa (nar. 1936). Josef Ehrenberger byl velice čínorodý člověk. Měl vystudovanou čtyřletou hospodářskou školu v Chrudimi, jeden den v týdnu jezdil učit na poličské gymnázium, maloval a věnoval se hudbě.³⁵⁸ Byl zakládajícím členem Sokola v Telecích, velmi aktivně se angažoval v partizánském odboji.³⁵⁹

V květnu 1952 byli manželé Ehrenbergerovi obžalováni, že v roce 1951 a počátkem roku 1952 nesplnili svoji dodávkovou povinnost. Konkrétně šlo 600 kg ovsu, 11 900 kg brambor, 180 kg lněného semena, 550 kg stonkového lnu, 813 kg hovězího masa, 338 kg vepřového masa, 926 l mléka, 632 kusů vajec, 25 kg drůbeže, dále nedodrželi plánovaný stav vepřového a hovězího dobytka, čímž „ohrozili“ plnění jednotného hospodářského plánu. Na svoji obhajobu Josef Ehrenberger uvedl, že sám nezvládne obdělávat veškeré polnosti a držet stanovený stav dobytka rovněž nebylo možné, protože pro ně neměl dostatek krmiva. To samozřejmě nebylo bráno v potaz a dál se pokračovalo v duchu „třídního boje“: „*Oba obvinění nemají kladný poměr k lidově demokratickému zřízení, předepsané dodávkové povinnosti neberou vážně a nesnaží se je plnit.*“³⁶⁰

Okresní soud v Poličce je 19. června 1952 odsoudil k trestu odnětí svobody a to Josefa Ehrenbergera na pět měsíců, Marii Ehrenbergerovou na tři měsíce nepodmíněně. Dále k peněžitému trestu vyměřenému každému ve výši 10.000,- Kč, v případě nedobytnosti k odnětí svobody na 14 dní a propadnutí veškerého majetku. Při odvolacím řízení 1. prosince 1952 byl Marii Ehrenbergerové trest změněn na podmíněný. Ohledně majetku bylo vysloveno

³⁵⁵ Archiv autorky. *Rozhovor s Antonínem Lamplotem*, 21. srpna 2015.

³⁵⁶ Archiv Antonína Lamplota ml. *Kronika rodiny Josefa Zrůsta ve Studeném u Jílového, okres Praha- západ. Sepsáno na věčnou paměť Josefem Zrůstem roku 1974*, s. 10.

³⁵⁷ Archiv autorky. *Rozhovor s Antonínem Lamplotem*, 31. srpna 2015.

³⁵⁸ Archiv autorky. *Záznam rozhovoru s Vlastou Ehrenbergerovou*, 12. dubna 2012.

³⁵⁹ Archiv autorky. *Rozhovor s Antonínem Lamplotem*, 31. srpna 2015.

³⁶⁰ Soukromý archiv Vlasty Ehrenbergerové. *Rodinná kronika, č. 106 Telecí (Krčma)*, opis obžaloby, 8. května 1952.

propadnutí hospodářské části se živým i mrtvým inventářem ve prospěch státu, které vlastnický patřilo oběma obviněným, byla vyslovena ztráta čestných práv občanských na dobu 5 let a na tutéž dobu zákaz pobytu v obci Telecí a zákaz činnosti samostatného zemědělce navždy.³⁶¹

Později při přepisu obžaloby do rodinné kroniky, vyjádřil pan Ehrenberger k jednotlivým bodům obžaloby své stanovisko. Obvinění z neplnění dodávek zcela odmítl, pokud nějaký produkt splněn nebyl, nebylo to jeho vinou. Například ohledně nesplnění dodávky mléka se věc měla takto: „*Nedodávka vznikla v době, kdy se stavělo zdravotní středisko v Telecím. Řada řemeslníků se u nás stravovala, což při vší práci vykonávala manželka Marie Ehrenbergerová, s příslibem od místních vedoucích MNV a KSC, že poskytnuté naturálie se z našeho konta dodávek odepíše, což se ovšem nestalo, a tak jsme pro dobro všech zaplatili krutou daň. Tuto věc zavinili: Jak Válka, předseda KSC, Karel Žejdlík, tajemník MNV, František Kincl, předseda MNV, Bedřich Trávníček č. 8 (skupinář). 632 kusů vajec: Patřilo též k akci již uvedené. Místní rozhlas prý vyzval občany, aby dodali vejce za nás, kteří jsme poskytovali stravu pro topenáře, izolatéry vodu i elektrikáře, obkladače a mnoho jiných. Sešlo se prý jen málo, „krčma to prý vydrží“. „Jest-li pak si to dnes uvědomují telečští občané?!“*“³⁶² Mnohé produkty byly splněny sousedskou výpomocí, tak třeba dluh na dodávce lněného semene za něho dodal Emil Pajkr. Nebo když dodal požadované množství hovězího masa, byla mu dodávka navýšena o dalších 50%, ale i tak jej zvládl takřka splnit.³⁶³

Dále bylo v obžalobě uvedeno, že za mnoho odpracovaných dní, po které u něj lidé pracovali, jim přivezl za odměnu fůru dřeva z lesa. Za dovoz si napočítal tolik, aby nemusel nic doplácet.³⁶⁴ „*Za mnoho odpracovaných dní fůru dřeva z lesa!*“ *Nic podlejšího nemohlo být vymyšleno.*“ Začal bez skrývaného rozhořčení Josef Ehrenberger ve svých zápiscích část vyvracející toto nařčení a pokračoval uvedením celé skutečnosti na pravou míru: „*Za zmínku stojí, že skutečně jsme dávali všem, kteří u nás pracovali, několik fůr chvojí a odpad dřeva při povinných dodávkách dřeva, – ale zadarmo i s odvozem. Toto udání provedla Františka Musílková čp. 63 se svojí dcerou Zdeňkou. Tři fůry jsme jí přivezli nad chalupu v zimě na saních a teprve za týden zjistila, že tam chvůj se dřevem má, takže nám ani čaj na zahřátí nemusela dát.*“³⁶⁵

³⁶¹ Soukromý archiv Vlasty Ehrenbergerové. *Rodinná kronika, č. 106 Telecí (Krčma).*

³⁶² Tamtéž.

³⁶³ Tamtéž.

³⁶⁴ Tamtéž.

³⁶⁵ Tamtéž.

Stejně jako v procesu s panem Zrústem i zde byli předvoláni údajní „svědci“, kteří v minulosti u Josefa Ehrenbergera pracovali a nyní měli svědčit o až „nelidském“ zacházení ze strany tohoto sedláka. Josef Kunhart uvedl, že mu pan Ehrenberger neplatil, choval se k němu hrubě a nechával ho spát na železné posteli v nevytopené místnosti bez podlahy.³⁶⁶ „Josef Kunhart (Hercáka) pomáhal manželce ve chlévě, jinak „obchodoval“ s noži, košťaty, hodinami, sekerami aj. Jakmile ho chytl tah, nebyl k udržení, proto také plat nemohl být stále stejný. Někdy pomáhal 2 dny v týdnu. Výtka, že spal ve starých peřinách na železné posteli je pravdou, - spí tak dosud, bez peřin jen pod hadrami, špinavý, karbolou páchnoucí v době kosmického věku [...].“, stojí napsáno v rodinné kronice Ehrenbergerových.³⁶⁷

Další „svědkyně“ Kateřina Kaštánková líčila, jak byla její šestnáctiletá dcera u Ehrenbergeru dřena, a to i v momentě, kdy byla nemocná, až se její stav zhoršil natolik, že v roce 1947 zemřela.³⁶⁸ „Co se týká Milady Kaštánkové? Byla mladá, na svůj věk vyspělá, ale zdraví mnoho neměla. Nohy stále modré a každé malé nastydnutí jí nepřidalo. Ležela doma, přidal se jí paratyfus z vody v jejich studánce. Po uzdravení pracovala zase u nás, přišel r. 1945 a „osvoboditelé“ ji měli rádi. Na 1. května 1945 šla v kroji nepodvlečená do průvodu v Poličce, po návratu postonávala, byla v nemocnici a zemřela na leukemii (bělokrevnost). Obvinění, že pro mamon a svůj prospěch se stala naší obětí, její matka u soudu popřela.“³⁶⁹

Josef Ehrenberger byl členem JZD, z kterého nevystoupil sám, ale byl vyloučen. Jeho působení v JZD bylo v žalobě vyličeeno ne podle skutečnosti, ale přesně podle schémat, jak to komunistická moc žádala: „Byl zapojen do jedné skupiny pracovní, neměl však smysl pro kolektivní hospodářství, ale naopak se snažil vždy přednostně obdělávat část svých polí, bez ohledu na ostatní. Svým chováním v JZD narušoval pracovní morálku, a proto byl vzájemnou dohodou výboru JZD a MNV v Telecím z tohoto vyloučen.“³⁷⁰ K tvrzení, že si přednostně obdělával své pole, uvedl Josef Ehrenberger toto: „Výtka, že jako člen družstva jsem obdělával přednostně svoje pozemky je smyšlená. Dispozice k provedení hlásil místní rozhlas až o půl osmé takže od 6 hodin, kdy jsem byl na poli, se prováděli práce nutné na vlastních pozemcích a potom se teprve jelo na vykázaný úsek. Pohodlí funkcionářů zdržovalo práci.“³⁷¹ Proti nařčení, že v JZD narušoval pracovní morálku, uvedl pan Ehrenberger následující: „Každý v životě prodělal dětské nemoci, v zemědělství měl z nich důkladné ponaučení, a proto se k nim nikdy nevracel, nyní jsme byli donucováni vedením družstva těmto i jiným metodám

³⁶⁶ Soukromý archiv Vlasty Ehrenbergerové. Rodinná kronika, č. 106 Telecí (Krčma).

³⁶⁷ Tamtéž.

³⁶⁸ Tamtéž.

³⁶⁹ Tamtéž.

³⁷⁰ Tamtéž.

³⁷¹ Tamtéž.

ze Sovětského svazu, které se nikdy neosvědčily, znamenaly ztráty, zkrátka krach. Smát se těmto „blbostem“ se nesmělo. Tak se tedy prováděly: hustořádková setba na 5cm, křížový osev obilovin, hnízdová výsadba brambor, setí kukuřice v nadmořské výšce 600m. Výška nezdaru vedoucím znamenala podceňování a zesměšňování těchto metod, pro družstevníky to znamenalo skok dozadu o 20 let, výsledky nepříznivé se začaly dostavovat.³⁷²

Paní Ehrenbergerová, její syn a otec paní Ehrenbergerové byli 12. prosince vystěhováni do Jestřebí na státní statek „Sluneční Dvůr“ v okrese Česká Lípa.³⁷³ O období stěhování a dalšího pobytu se už Josef Ehrenberger v kronice nezmiňuje. Proto se musíme spolehnout na zprostředkované vzpomínky jejich snachy Vlasty Ehrenbergerové, která pochází rovněž z Telecího. Termín stěhování jim byl ohlášen dva dny před odjezdem, aby si nemohli k lidem schovávat věci. Veškerý svůj zbylý majetek museli složit do dvou menších nákladních aut. S sebou si mohli vzít jen osobní věci, nikoliv hospodářské. Paní Ehrenbergerová si naskládala svatební porcelánový servis pro převoz do nového velkého travního koše. „V pondělí ráno přišla paní Filipi a řekla jí, že ten koš bude JZD v hospodářství potřebovat. Hospodyně musela servis přeskládat jinam.auta s Ehrenbergrovými dojeli sotva na dolní konec obce a koš si už odnášel k sobě domů pan Bohuslav Just. Filipi také nedovolila odvést velké hrnce s odůvodněním, že se tam bude vařit pro brigádníky.“³⁷⁴ Neměli ani z čeho pořídit na cestu svačiny, protože peníze měli na účtu (v Kampeličce) jako vázaný vklad, nemohli si tedy vybrat peníze, kdy chtěli a na co chtěli. Výplatu 500 Kčs měl jen syn, což ale nestačilo na mimořádná vydání. Když se o tom dozvěděl pan Teplý z Landrátů, dal jim 300 korun na cestu. Při odjezdu z jejich domova do 185 km vzdáleného Slunečního Dvora museli sedět na korbě vozu pod dekami, s nimi tam v prosincové zimě byl i otec Marie Ehrenbergerové pan Filipi, již více než sedmdesátiletý. Až v Poličce mu bylo dovoleno sednout si do kabiny. Jako dohled k nim byl přidělen člen SNB Krbec. Rodina Ehrenbergerova později vzpomínala, jak se k nim hrubě a nelidsky choval.³⁷⁵ V Jestřebí bydleli s ještě jednou nuceně vystěhovanou rodinou ve vilce. Paní Ehrenbergerová poklízela krávy, a když za nimi přišel z výkonu trestu i pan Ehrenberger, staral se taky o dobytek. Ovšem tamější poměry na státním statku byly bídné. Nebylo tam žádné kloudné krmení pro dobytek, „nebylo tam nic, akorát, co tam bylo, tak navezli tam slámu, a ještě říkal dědeček plesnivou, a teďkom přivezli strašnejch konví na mlíko, aby dojili. A dědeček nemoh, že je to

³⁷² Soukromý archiv Vlasty Ehrenbergerové. Rodinná kronika, č. 106 Telecí (Krčma).

³⁷³ BLAŽEK, Petr- JECH, Karel- KUBÁLEK, Michal a kol. Akce „K“ : Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty. Praha: Pulchra, 2010, s. 339.

³⁷⁴ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce. Záznam rozhovoru s Vlastou Ehrenbergerovou, 24. června 2003.

³⁷⁵ Tamtéž.

strašný, když nemá ten dobytek co žrát. A on tam sníh nebyl, tak on vzal kosu a po těch příkopech, babička to hrabala, to vyhrabovali tu stařinu, aspoň něco, aby ty krávy měly. Ne o to se nestarali, hlavně že tam přivezli konve.“³⁷⁶ Ovšem jak asi vysvítá z výše uvedených vyjádření Josefa Ehrenbergera i jak na něho vzpomíná Antonín Lamplot, byl to člověk, který se nebál ledacos říct a udělat.³⁷⁷ A asi proto se dostal v roce 1956 před Lidový soud v České Lípě, který jej odsoudil k 18 měsícům vězení za „pobuřování“ proti republice. V textu rozsudku je uvedeno, že veškerým svým jednáním dával najevo svůj nepřátelský postoj vůči tehdejšímu státnímu zřízení. Kromě neustálých kritických poznámek na chod státního statku se měl „provinit“ tím, že v korespondenci svým známým psal o tom, že režim snad brzy padne. Byly u něho také nalezeny „protistátní“ letáky, básně proti JZD apod.³⁷⁸ Vlasta Ehrenbergerová uvedla, že hlavním důvodem jeho dalšího zatčení bylo, že využil svého výtvarného nadání a výše zmiňované zbídačené krávy namaloval i s konvemi na mléko a k tomu připsal: „Krávy, snažte se!“ Tuto malbu pak veřejně vyvěsil.³⁷⁹

Když rodině uplynula pětiletá lhůta, kdy museli pobývat na státním statku, odstěhovala se Marie Ehrenbergerová do Sádku, kde měl Josef Ehrenberger sestru. Paní Ehrenbergerová začala pracovat v Poličce v cihelně a když se vrátil její manžel z vězení, začal tam pracovat také.³⁸⁰ Jejich syn Josef se v České Lípě vyučil opravářem, než přišel za rodiče do Sádku, musel nastoupit na vojnu k PTP a po vojně ještě půl roku pracoval v Zákupcích.³⁸¹

Marie Ehrenbergerová zemřela 22. srpna 1968, Josef Ehrenberger 11. května 1974. Po revoluci dostala rodina statek zpátky, ovšem v dezolátním stavu. Stavení a polnosti zajišťoval prvně MNV a později je převzalo JZD, které v hospodářských budovách mělo stáje pro koně a chlévy pro vepře, sklad hnojiv a sýpky. Pozemky byly navráceny částečně, protože některé parcely byly již zastavěny. Součástí zabavené usedlosti bylo i čp. 109- malý rodinný domek, který byl ze starého přístřešku na počátku 20. století přestavěn na výměnek. O ten se pak po revoluci dlouho soudili, než jim byl navrácen, a museli jeho nájemníkům zaplatit částku přes sto tisíc, za jeho zhodnocení, i když dle tvrzení Vlasty Ehrenbergerové stavení neprošlo žádnou rekonstrukcí, naopak jim bylo vráceno v dezolátním stavu.³⁸²

³⁷⁶ Archiv autorky. Záznam rozhovoru s Vlastou Ehrenbergerovou, 12. dubna 2012.

³⁷⁷ „On to byl srandista, ohromně mu to myslelo [...]. On na to kašlal, jemu mohli být komunisti ukradený, jak von říkal, protože kluka měli jednoho a víte co, měli přes 30 ha a on stejně nestačil plnit a on věděl, že ho stejně zlikvidovat chtějí. Poručili mu v zimě na pole vozit sníh na pole. Jemu! Na truc, aby uráželi jeho důstojnost. No tak von to bral, vozil a říkal koňoj bolševiku táhni a táhni.“ AA. Záznam rozhovoru s Antonínem Lamplotem, 31. srpna 2015.

³⁷⁸ Soukromý archiv Vlasty Ehrenbergerové. Rodinná kronika, č. 106 Telecí (Krčma), opis rozsudku T375/55.

³⁷⁹ Archiv autorky. Záznam rozhovoru s Vlastou Ehrenbergerovou, 12. dubna 2012.

³⁸⁰ Soukromý archiv Vlasty Ehrenbergerové. Rodinná kronika, č. 106 Telecí (Krčma).

³⁸¹ Tamtéž.

³⁸² Archiv autorky. Záznam rozhovoru s Vlastou Ehrenbergerovou, 12. dubna 2012.

5.3.3 Veleslav a Albína Vavříčkovi, Sádek čp. 33

Rodina Vavříčkova patřila k největším zemědělcům v obci Sádek, hospodařili na 36 ha zemědělské půdy, celkově vlastnili 44,5 ha pozemků.³⁸³ Veleslav Vavříček se narodil 15. dubna 1885 v Korouhvicích. Jeho otec František Vavříček v roce 1908 zakoupil v Sádce usedlost čp. 33 a s rodinou se sem přestěhoval. Když se jeho syn Veleslav v roce 1923 oženil a vyplatil svých pět sourozenců, ujal se společně s jeho manželkou Albínou hospodaření na usedlosti.³⁸⁴ Na statku bývali dvě služky a kočí. Do provedení konfiskace byli součástí hospodářství dva koně (dříve čtyři), sedm krav, pět býků, dva býci obecní, jalovice a telata, osm ovcí, pět kusů vepřového a různá drůbež.

Veleslav Vavříček se v obci nijak společensky ani politicky neangažoval. S nástupem komunismu se rodina dostávala pod neustále se stupňující nátlak. Ještě před zabavením strojů jim byl odejmut jeden z jejich hlavních příjmů, jímž byl chov plemenných býků, který byl ke konci roku 1950 v obci zakázán. Dle vzpomínek Věry Suché otec odmítal vstup do JZD.³⁸⁵ Josef Nunvář ze Sádce jej znal jako schopného hospodáře, který se nebál místním funkcionářům říct, co si myslel: „*Třeba s tím přecedou strany a Národního výboru jako třeba jim vynadal nebo tak nějak, jak se říká, chyt se s nima, něco jim řek a voni mu to jako přičetli k horšímu.*“³⁸⁶ V zápisech ze schůzí MNV byl Veleslav Vavříček často zmiňován v souvislosti s problémy při plnění dodávek.³⁸⁷ Věra Suchá ve své vzpomínce uvedla, že na jejího otce byly uvalovány tak velké dodávkové povinnosti, že je nebylo vůbec možné zastat.³⁸⁸

První dubnový den roku 1952 obdržel MNV Sádek dopis z finančního referátu ONV Polička označený jako „důvěrný“. Okresní prokuratura v Poličce rozhodla 25. března o zajištění veškerého majetku Veleslava Vavříčka. Proto bylo v dopisu žádáno o urychlené zavedení národní správy nad majetkem, aby tak byl zajištěn normální chod na celé usedlosti.³⁸⁹ Ale vzhledem k tomu, že bylo krajským soudem v Pardubicích 13. června 1952 potvrzeno rozhodnutí okresního soudu v Poličce o propadnutí veškerého majetku Veleslava

³⁸³ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek*, s. 131.

³⁸⁴ DOSTÁL, Petr-EBEL, Martin. *Sádek čp. 33: Stavebně historický průzkum*. Praha, 2001, stránky nečíslovány.

³⁸⁵ Tamtéž. Věra Suchá (rozená Vavříčková) vzpomínky 2001.

³⁸⁶ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce. *Záznam rozhovoru s Josefem Nunvářem*, 7. listopadu 2003.

³⁸⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 1, kn. 1. Sl. Zápisy ze zasedání pléna a schůzí rady 1950-1954. Zápis o schůzi MNV v Sádce, 9. listopadu, 28. prosince 1951

³⁸⁸ DOSTÁL, Petr-EBEL, Martin. *Sádek čp. 33: Stavebně historický průzkum*. Praha, 2001. Věra Suchá (rozená Vavříčková) vzpomínky 2001.

³⁸⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 74, k. 5, sign. KA16/4. Sl. Převody a prodej pozemků 1952-1961. Veleslav Vavříček, Sádek čp. 33- zajištění majetku, 1. dubna 1952.

Vavříčka státu, stal se správcem majetku MNV Sádek.³⁹⁰ Jejich zemědělská role byla přerozdělena 15 zemědělcům do nuceného nájmu.

Veleslav Vavříček byl odsouzen za neplnění dodávek a překročení těžby dřeva k dvěma měsícům vězení, pokutě 20 000 Kčs a propadnutí celého majetku ve prospěch státu. Domů se vrátil koncem měsíce října, ale zde již dlouho nepobyl.³⁹¹ On, jeho žena a dva synové byli 4. prosince 1952 vystěhováni na severní Moravu do Horního Bohdíkova v okrese Šumperk.³⁹² Zde pracovali na státním statku. O období jejich pobytu na Moravě měl Josef Nunvář částečně informace. „[...] *dost si ho tam vážili, von byl jako odborník takle při telení krav nebo tak. Takle chodil, když se někomu těžko telila kráva, tak přišli za ním a von teda si s tym často jako uměl poradit.*“³⁹³

Na statku v Sádce v té době bydlela i jejich dcera Věra, která už v té době byla vdaná. Ona a její manžel zde ale zůstat mohli.³⁹⁴ Na statek nastoupil jako správce Josef Kadlec, který zde byl až do roku 1959, kdy usedlost opustil a vrátil se zpět do svého domu.³⁹⁵ Jako tomu bylo v mnohých jiných případech v této době i zde se MNV Sádek po vyhnání hospodářů z jejich usedlosti potýkal s problémem jak zvládnout chod hospodářství na Vavříčkově usedlosti. „*Po stránce hospodářské je v naší obci situace kritická: čp. 33 je konfiskát bez řádného hospodáře* [...]“³⁹⁶ V zoufalé situaci, jak zajistit 36 ha patřících k Vavříčkově statku bylo 18 ha pronajato Československým státním statkům v Borovnici, na zbylých 18 ha se vysel len.³⁹⁷ V roce 1956 převzal část usedlosti Masný průmysl v Poličce, který pro své potřeby začal využívat hospodářské budovy, částečně obytné prostory a obhospodařovat 12 ha pozemků. Vzhledem ke špatnému stavu hospodářských budov se zavázal je opravit.³⁹⁸ V roce 1963 se na usedlost přistěhovala rodina Balských. Její členové zde pracovali jako krmiči dobytka pro zemědělský výkupní závod. Ve stejném roce se z obce odstěhovala dcera Vavříčkových Věra Suchá s manželem.³⁹⁹ Když v roce 1966 Balskýho z usedlosti odešli,

³⁹⁰ Tamtéž. Veleslav Vavříček, Sádek čp. 33- propadnutí majetku, 25. srpna 1952.

³⁹¹ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek*. S. 131.

³⁹² Veleslav Vavříček je v seznamu uveden jako Vavříčka. BLAŽEK, Petr- JECH, Karel- KUBÁLEK, Michal a kol. *Akce „K“ : Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 339.

³⁹³ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce. *Záznam rozhovoru s Josefem Nunvářem*, 7. listopadu 2003.

³⁹⁴ DOSTÁL, Petr-EBEL, Martin. *Sádek čp. 33: Stavebně historický průzkum*. Praha, 2001. Věra Suchá (rozená Vavříčková) vzpomínky 2001.

³⁹⁵ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek*, s. 166.

³⁹⁶ Tamtéž, s. 145.

³⁹⁷ Tamtéž, s. 147.

³⁹⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 79, k. 5, sign. KA16/4. Sl. Zajištění obdělání půdy 1946-1958. Propadlý majetek Veleslava Vavříčka, Sádek čp. 33- sdělení, 22. ledna 1958.

³⁹⁹ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek*. S. 175.

přišli sem pracovat druh a družka Hunka Augustin a Rigová Anna.⁴⁰⁰ Jak dlouho zde pobývali, prameny ani pamětníci neuvádí, ale po jejich odchodu využívalo objekt JZD jako sklad obilí či sušičku při žních.⁴⁰¹

Veleslav Vavříčka zemřel 30. března 1967 v Šumperku, jeho žena Albína zemřela 9. června 1980 v Zábřehu. V roce 1992 byla usedlost v rámci restitucí navrácena jejich třem dětem. Ty pak budovy, bez pozemků a lesa, prodaly Zemědělskému družstvu se sídlem v Korouhvi, které v roce 1996 tento majetek prodalo Zemědělské obchodní společnosti Kamenec a.s.⁴⁰²

⁴⁰⁰ Tamtéž, s. 181.

⁴⁰¹ DOSTÁL, Petr-EBEL, Martin. *Sádek čp. 33: Stavebně historický průzkum*. Praha, 2001.

⁴⁰² Tamtéž.

5.4 Od krize kolektivizace k monstrprocesu s Bohuslavem Jíllem

S ukončením „Akce K (kulak)“ došlo i k uzavření první etapy kolektivizace. Nutno říci etapy, která by mohla být synonymem tragédie. Sledujeme-li v této části práce vývoj kolektivizace venkova po stránce persekucí, vidíme, že brutální postup proti soukromým rolníkům a všechny k tomu využívané mocenské nástroje nepřinesly víc než jen utrpení lidí. A jak uvidíme později, nenapomohl ani k efektivnímu zakládání a upevňování JZD. Tato mezifáze, kterou můžeme datovat od poloviny roku 1953 do poloviny roku 1955, se vyznačovala jakýmsi zklidněním a poklesem procesů se sedláky.⁴⁰³ Ale v žádném případě to neznamenal, že by snad režim uvažoval o skončení s touto praxí. Smrt J. V. Stalina a Klementa Gottwalda otřásla nejen základy komunistického režimu v Československu, ale i v celém Východním bloku. V NDR došlo v červenci k hromadnému povstání lidí proti tamějším komunistickým představitelům, demonstrace propukly i v Maďarsku. Reakcí na měnovou reformu, která u nás proběhla v červnu 1953, a která připravila lidi o jejich úspory, byly masivní protesty dělníků.⁴⁰⁴ A tak komunistický aparát snažil se zorientovat v nové situaci se postupně zdvihal k dalšímu postupu proti soukromým zemědělcům.

Na mimořádně březnové schůzi ONV v roce 1954 označil Adolf Ehrenberger⁴⁰⁵ jako hlavní viníky rozpadu JZD velké sedláky, takto generalizoval v momentě, kdy měl provést svoji sebekritiku. K vyjmenovávání všech chyb a nedostatků navíc přidal i špatnou činnost zástupců zemědělského referátu Krajského národního výboru v Pardubicích (KNV), kteří za nimi jezdili zřídkka, a až vůbec jim neporadili, jak si s „rebelujícími“ sedláky poradit.⁴⁰⁶ Ale již v srpnu 1954 vydala Generální prokuratura a ministerstvo spravedlnosti z podnětu ÚV KSČ nové pokyny pro zemědělskou trestní praxi. Kromě úkolu zaměřit se na všechny „sabotáry“ a „neplnič“ především z řad „kulaků“, znamenalo toto období návrat k zásahům proti uměle vytvořeným protistátním „kulackým“ skupinám.⁴⁰⁷

⁴⁰³ JECH, Karel. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 208. ISBN 978-80-7021-902-7.

⁴⁰⁴ Reforma zrušila lístkový systém a byl opět zaveden volný nákup. Hotovost do 300 Kčs na osobu se přepočítávala v poměru 5:1 (pouze však u osob, které nevyužívaly námezdní práci), hotovost vyšší než 300 Kčs se měnila poměrem 1:50. Pokud měl člověk vklady na spořitelni knížce, byl poměr výhodnější. Do 5000 Kčs se měnilo poměrem 1:5, dalších 5000 Kčs 1:10 a tak se za každých dalších 5000 Kčs kurz dále znevýhodňoval. JIRÁSEK, Zdeněk; ŠŮLA, Jaroslav. *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50 : 1*. Praha: Svítání, 1992. ISBN 80-900238-9-4.

⁴⁰⁵ Adolf Ehrenberger z Telecího nebyl v příbuzenském vztahu s vystěhováním Josefem Ehrenbergerem.

⁴⁰⁶ SOA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 7, sig. KB 83/2, sl. Zápis zasedání pléna ONV (Mimořádné schůze), 2. mimořádná schůze pléna ONV, 7. března 1954.

⁴⁰⁷ JECH, Karel. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 208. ISBN 978-80-7021-902-7.

5.4.1 Proces s Bohuslavem Jílkem

Bohuslav Jílek se narodil 20. června 1918 v Sádce. Usedlost převzal po svém otci v roce 1941. Celková výměra jeho majetku dosahovala 42,7 ha. Z toho bylo 21 ha polí a luk, zbylých 20 ha tvořil les.⁴⁰⁸ Jako velcí hospodáři měli na statku vždy koně, tak tomu bylo i v období okolo jeho zatčení. V těchto letech měli Jílkovi koně dva- hřebce a kobylu. Krav dojníc mívali okolo pěti kusů a k tomu stejný počet jalovic a býčků. Čtyři prasata, ovce, kozy a nejrůznější druhy drůbeže, to vše bylo součástí jejich stavení a také náplní jejich denní práce.⁴⁰⁹ Ve zprávě okresního oddělení VB v Poličce, která byla sepsána po jeho zatčení, byl pan Jílek popsán jako „u místních občanů oblíben proto, že jezdil pomáhati menším chalupníkům [...] s koňmi na pole a neb jim vyvážel hnoje. [...] Po roce 1945 až 49 rovněž se s dodávkami rovnal. Nyní však poslední 3 roky své dodávky nesplnil na 100% a byl též trestán ONV v Poličce pro neplnění dodávek. K celé věci lze dodati, že Jílek jest typický vesnický kulak.“ Opět tato nálepka, která měla rozhodnout o jeho osudu, který byl započat vyhlášením kolektivizace venkova a vyvrcholil zatčením a odsouzením v rámci procesu s odbojovou skupinou Františka Vacka a spol. k třinácti rokům odnětí svobody.

Při líčení osudu rodiny Jílkových uvedla dcera pana Jílka Božena Bezděková, že tehdejší předseda národního výboru František Černý „tenkrát tatínkoj říkal, že i kdyby si udřel ruce po lokty, že mu to bude houbec platný, že ho zničí.“⁴¹⁰ Podívejme se nyní za pomoci vzpomínek rodiny pana Jílka a za využití archivních pramenů, jak se jeho slova naplnila.

Jakožto na velké sedláky na Jílkovy krutě dopadal nespravedlivý a záměrně likvidační systém dodávkových povinností. A protože nebylo možné dodávkám stačit, nebyly jim povolovány domácí porážky. To vše dostávalo rodinu do situace, kdy trpěli sami nedostatkem jídla. S tím vším byly spojené časté domovní prohlídky, zda si nějaké produkty nedávají stranou. Diskriminováni byli i v systému přidělování tzv. šatenek, za které mohli nakupovat oblečení a hygienické potřeby za ceny podstatně nižší než na volném trhu. V Sádce obdrželi místní občané šatenky až začátkem března 1952.⁴¹¹ Ovšem ty byly určeny pouze pro ty

⁴⁰⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek. Inv. č. 74, kt. 5, Převody a prodeje pozemků, 13. února 1956.

⁴⁰⁹ Tamtéž, 13. října 1956.

⁴¹⁰ Tamtéž.

⁴¹¹ vydávání odběrných lístků na textil a obuv tzv. šatenek, bylo zavedeno v roce 1949

občany, kteří plnili dodávky a zemědělcům do 15 ha obhospodařované půdy.⁴¹² Takže Jílkovi byli z přidělu vyloučeni. Dcera pana Jílka vzpomíná, když přišla kontrola na děti, zda nejsou zanedbané, otec ji vyhnal se slovy: „*Když jim nedáte ani lístky na mejdlo, tak co byste se na ně chodili dívat.*“⁴¹³

Po posvícení v listopadu 1953 byla u Jílkových provedena domovní prohlídka. Přijely nákladní auta- milice z Bořin, jako nekonečná děsivá kolona aut uvízl tento moment ve vzpomínkách tehdy pětileté Boženy Bezděkové. Její bratr Bohuslav měl dvanáct let a sestra Jaroslava osm let. Otce vzali vedle do seknice, tam se netopilo, mráz a on tam musel být jenom ve spodním prádle. Nesměl tam nikdo jít. Byl vypnutý proud. Syn dále vzpomíná, že s muži ozbrojenými samopaly musel chodit po půdě a oni zde hledali protistátní materiály. Nic takového ale nenašli a při této prohlídce byla nalezena pouze myslivecká puška po otci Bohuslava Jílka.⁴¹⁴ „*Byli s nimi i nějaké úřednice, které nás česaly, vařily snídani a vyptávaly se, kdo u nás byl na posvícení, co jsme měli k obědu. My jsme byli malí, tak to děcka řeknou,*“ vzpomíná paní Bezděková.⁴¹⁵

Vyústěním stále rostoucího nátlaku a pronásledování bylo zatčení Bohuslava Jílka 3. prosince 1953.⁴¹⁶ Pan Jílek jel do Poličky s dodávkou prasat a domů se vrátil až za 9 let.⁴¹⁷ Proces s odbojovou skupinou Františka Vacka a spol., který se konal jako veřejný v Tylově divadle v Poličce ve dnech 5. - 7. května 1954 a zúčastnilo se jej více jak 2000 lidí z celého Pardubického kraje.⁴¹⁸ Údajným popudem k jeho zatčení byla výpověď Ludvíka Lapáčka, který při výslechu uvedl, že jeho bratr Liboslav Lapáček a Miroslav Kadlec se u něho a u Veleoslava Vavříčka ukrývali. To ve svých výpovědích zmínily i Růžena Koldová a Božena Kostíková. Zatímco obě ženy uvedly, že jim dával jídlo pro Liboslava Lapáčka a Kadlece, Ludvík Lapáček vypověděl, že od bratra ví, že je žádal, aby zavraždil předsedu KSČ Coufala a nabádal je i k jiným teroristickým a sabotážním akcím.⁴¹⁹ Za činy podobného rázu byli odsouzeni i ostatní obžalovaní. Při pročítání obžaloby a jednotlivých výpovědí je ale jasné, že

⁴¹² Nárok na ně neměli výměnkáři, živnostníci, obchodníci a příslušníci volných povolání. OÚ Sádek. *Kronika obce Sádek*. S. 127.

⁴¹³ Soukromý archiv autorky. *Záznam rozhovoru s Bohuslavem Jílkem a Boženou Bezděkovou*, 13. prosince 2009.

⁴¹⁴ ABS Praha, f. Vyšetřovací svazky Hradec Králové, sign. V 1183, Sl. Osobní spis Bohuslav Jílek, Protokol o domovní prohlídce, bez datace.

⁴¹⁵ Tamtéž.

⁴¹⁶ Tamtéž. Návrh na zatčení, 3. prosince 1953.

⁴¹⁷ Soukromý archiv autorky. *Záznam rozhovoru s Bohuslavem Jílkem a Boženou Bezděkovou*, 13. prosince 2009.

⁴¹⁸ ABS Praha, f. Vyšetřovací svazky Hradec Králové, sign. V 1183, Sl. Podsvazek 1, Akce „Skála“- proces s organizovanou veřejností, 8. května 1954.

⁴¹⁹ ABS Praha, f. Vyšetřovací svazky Hradec Králové, sign. V 1183, Sl. Osobní spis Bohuslava Jílka, návrh na zatčení 3. prosince 1953.

skutečnost byla zcela jiná. Jednalo se jen o další ze sérií procesů za účelem zastrašení veřejnosti a pranýřování „třídních nepřátel“. Těžko lze také věřit tomu, že popudem k zatčení pana Jílka byly až výše uvedené výpovědi, o kterých si asi můžeme domyslet, za jakých podmínek vznikly.

Celkově bylo v tomto procesu odsouzeno čtrnáct osob pro trestný čin „velezrady“ a nápomoci k ní. Františku Vackovi ml. byl vysloven trest smrti, Josef Kučera dostal doživotí a další tresty byly vyměřeny v rozmezí 3-18 let. Ovšem Bohuslav Jílek byl z tohoto procesu ze zdravotních důvodů prozatím vyloučen.

Hlavními iniciátory celé skupiny byli Liboslav Lapáček, Miroslav Kadlec a František Vacek ml. Ti byli uprchlími vězni, kteří se na svém útěku seznámili v obci Březiny. V rámci poličského okresu se skrývali převážně v okolí Březin a Pusté Rybné, kde počali organizovat odbojovou činnost. František Vacek ml. byl označen za agenta americké CIC, se kterou navázal spolupráci při útěku do Západního Německa v roce 1948, odkud se vrátil, byl zatčen, odsouzen k trestu odnětí svobody na 12 let, ale z vězení uprchl. Liboslav Lapáček byl odsouzen za organizování ilegálních přechodů přes hranice ke třem letům odnětí svobody, i on z vězeňského tábora v Jáchymově uprchl.⁴²⁰ Dlouho byl stíhán veřejnou i státní bezpečností. Osudný se mu stal 7. březen 1954. Toho času se skrýval v Sádce u Antonína Nečase v kůlně. Zde byl spatřen, byla povolána pátračka a po přestřelce byl smrtelně zraněn a při převozu do nemocnice zemřel.⁴²¹ Miroslav Kadlec byl rovněž „zlikvidován“, ale kromě jeho činnosti ve skupině popsané v rámci obžaloby o něm zkoumané prameny více neinformují.⁴²² Tímto je případ podobný tomu „babickému“ a dalším jiným po něm následujících, kdy do určitého regionu přišel někdo, kdo se vydával za agenta západní rozvědky, ve skutečnosti byl agentem StB, a snažil se navázat kontakty s místními lidmi – především sedláky, a zakládat s nimi odbojové skupiny. K tomu přepadávali místní funkcionáře, sbírali zbraně apod. Tito agenti byli pak v rámci nějaké přestřelky zabiti, ale o tom, zda tomu tak skutečně bylo, panují pochyby.⁴²³ V případě zastřeleného Liboslava Lapáčka obsahuje jeho složka v Archivu bezpečnostních složek (ABS) fotografii jeho

⁴²⁰ SObA Zámorsk, f. Krajská prokuratura Pardubice, k. 80, spis SKPt 6/54-T 10/54, Krajský soud Pardubice-rozsudek, 7. května 1954.

⁴²¹ ABS Praha, f. Vyšetřovací svazky Hradec Králové, sign. V 1183, Sl. Podsvazek 1, správa VB Pardubice-záznam, 8. března 1954. V souvislosti s touto událostí byla zatčena rodina Štěpánková, Sádek 81. Pro napomáhání Liboslavovi Lapáčkovi byl Josef Štěpánek odsouzen k 1 roku vězení, jeho dcera Božena a syn Václav dostali 2 roky vězení. OÚ Sádek, Kronika obce Sádek, s. 140.

⁴²² SObA Zámorsk, f. Krajská prokuratura Pardubice, k. 80, spis SKPt 6/54-T 10/54, Krajský soud Pardubice-rozsudek, 7. května 1954.

⁴²³ Václav Veber ve své knize uvádí několik takovýchto případů, zároveň ale upozorňuje na případy, kdy se jednalo o skutečnou iniciativu občanů k odbojové činnosti. VEBER, Václav. Třetí odboj. ČSR v letech 1948 – 1953. 1. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2014, s. 242-249. ISBN: 978-80-7395-786-5.

mrtvého těla, pitevní zprávu i potvrzení o zpopelnění.⁴²⁴ Naproti tomu složka v ABS k osobě Františka Vacka neobsahuje žádný dokument o výkonu popravu ani nástupu trestu. Nenachází se ani ve Státním oblastním archivu v Zámrsku.⁴²⁵ Jméno Liboslava Lapáčka, ani nikoho s tímto příjmením, také nefiguruje na seznamech spolupracovníků StB. Jména Kadlece a Vacka zde jsou, ale není u nich uvedeno datum narození. Další shoda panuje v tom, že byl kontaktován majitel mlýna ocejchovaný nálepkou „kulak“ Josef Kučera z Březin a v obci Sádek největší sedláci Jílkovi a Vavříčkovi. A proč byl ale zatčen jen Bohuslav Jílek? A Veleoslav Vavříček, který u sebe ukrýval „nebezpečné teroristy“ stíhán nebyl? Asi stačilo, že už byl nuceně vystěhovaný na Moravě. Tři jmenovaní organizátoři skupiny se ve své činnosti kromě opatrování zbraní zaměřovali na získávání stanovisek lidí k místním funkcionářům. Ty se pak objevily v dopise, který měl být dopraven Františkem Vackem do Německa. Informace v něm uvedené se týkaly především procesu násilného zakládání JZD a lidí s tím spojených.⁴²⁶ Celý proces rovněž, tak jak to režim požadoval, náležitě využila propaganda. Kromě konaného veřejného líčení, samozřejmě velký prostor procesu věnovaly noviny.⁴²⁷

V tomto procesu na doživotí odsouzený Josef Kučera, žádal v roce 1969 o rehabilitaci, kde označil Františka Vacka jako agenta StB a uvedl, že jej u sebe nechal přespat, protože ho znal již od malička, kdy jeho rodina jezdila na Březiny na dovolenou. Co se týkalo u něho nalezené zbraně, vysvětlil tuto skutečnost tak, že zbraň, ovšem plně nefunkční, si k němu přišel v roce 1951 schovat Ladislav Kaštánek z Březin, který ji údajně doma nechtěl mít kvůli manželce. Celý případ byl vykonstruován a v průběhu celého vyšetřování bylo na něho používáno brutálních a nelidských metod. *„Byl jsem čtyřmi vyšetřovateli bit do obličeje, hlavy a prsou. [...] při výsleších mi dupali na nohy, chytali za krk a vytahovali vzhůru, hlavou mě tloukli do zdi apod. krk jsem měl celý rozmačkaný. Bylo mně konečně řečeno, že budu-li se bránit, utlučou mě, rozšlapou a vyhodí z okna ven a vzkáží rodině, že jsem spáchal sebevraždu.“*⁴²⁸

Podobě brutálnímu zacházení byl vystaven i Bohuslav Jílek. Po zatčení byl odvezen do vyšetřovací vazby v Pardubicích. Zde ho vyšetřovatel zbil tak brutálně, že mu způsobil

⁴²⁴ ABS Praha, f. Vyšetřovací svazky Hradec Králové, sign. V 1183, Sl. Podsvazek 1, Lapáček Liboslav- uložení urny, 16. března 1954. Tamtéž. Lapáček Liboslav- zaslání léčebného a ohledacího listu, 30. dubna 1954.

⁴²⁵ na tuto skutečnost upozorňuje ve své publikaci Josef Němeček, který celou akci označuje jako vedenou StB. Němeček, Josef. *Protistátní teroristické skupiny v režii StB Pardubice*, s. 217.

⁴²⁶ ABS Praha, f. Vyšetřovací svazky Hradec Králové, sign. V 1183, Sl. František Vacek, Dokument č. 5, Pardubice 10. února 1954.

⁴²⁷ Němeček, Josef. *Protistátní teroristické skupiny v režii StB Pardubice*, s. 213-216.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 218-219.

lebeční rozštěp a zlomil nos,⁴²⁹ což mělo za následek vyvolání duševní poruchy.⁴³⁰ Paní Božena Jílková v této době psala manželovi dopisy, posílala mu i peníze, ale nikdy se jí nedostalo odpovědi. Později jí přišel dopis, ve kterém byla odkázána na krajskou prokuraturu v Pardubicích. Obrátila se proto v dubnu 1954 o informace tam. „*Již dvakrát jsem manželovi psala a poslala 250 K na adresu MNB- Krajská zpráva státní bezpečnosti v Pardubicích a dosud jsem nedostala žádnou odpověď. Psala jsem ohledně hospodářské záležitosti, v čem si nevím rady. [...] Prosím Vás ještě jednou o zprávu, není-li manžel snad nemocen, a zdali bych mohla dostat poukázku na doručení balíčku, neb nějakou zprávu.*“⁴³¹ Z druhé strany jejího dopisu byla tužkou napsána odpověď, že si zažádal o vyšetření, ale výsledek zatím není znám. V odpovědi je ještě přeškrtnutý cynický text ve znění „*Zda byl skutečně nemocen, nebo jen nemoc před.*“⁴³² V červenci 1954 dostal pan Jílek povolení napsat domů a přijmout nějaký dopis z domova, protože by to pomohlo jeho psychickému stavu. A tak píše domů tyto řádky: „*Jsem rozrušen tím, že nic nepíšeš ani o sobě ani o dětech. [...] Kdybych měl křídla a mohl se na Vás podívat a zlíbat, dal bych za to vše. Dá Bůh, že se sejdeme, vždyť si nejsem vědom, že bych byl někomu tak těžce ublížil. Modlím se často za tebe a děti. [...] Víš dobře drahá, jak klidnou jsme měli domácnost, a že jsme se měli rádi. [...] Zdravím Vás všechny a těším se na shledanou. Těší táta.*“⁴³³

Skutečnost byla totiž taková, že vyšetřování Bohuslava Jílka muselo být přerušeno, a vzhledem k duševní poruše musel být hospitalizován. V září 1954 mu byla diagnostikována duševní porucha schizofrenního okruhu a byl zbaven svéprávnosti.⁴³⁴ Střídavě pobýval v psychiatrické léčebně v Brně – Černovicích a v Bohnicích. Z léčebny v Brně v červnu 1955 utekl.⁴³⁵ Nejednalo se o žádný plánovaný útěk se záměrem dostat se domů či za hranice, ale šlo o výsledek duševní choroby. Když byl nalezen ani sám nevěděl, kde je a kam má namířeno.⁴³⁶ V této době o něm neměla rodina asi rok žádné zprávy.⁴³⁷

⁴²⁹ Soukromý archiv autorky. *Záznam rozhovoru s Bohuslavem Jílkem a Boženou Bezděkovou*, 13. prosince 2009.

⁴³⁰ Dle lékařských posudků z let 1954 a 1955 bylo dospěno k názoru, že jde o duševní chorobu vzniklou během vazby. SObA Zámorsk, f. Krajská prokuratura Pardubice, k. 80, spis SKPt 6/54, Krajský soud v Pardubicích- usnesení, 1. února 1955.

⁴³¹ SObA Zámorsk, f. Krajská prokuratura Pardubice, k. 80, spis SKPt 6/54, dopis Boženy Jílkové, 30. dubna 1954

⁴³² Tamtéž.

⁴³³ SObA Zámorsk, f. Krajská prokuratura Pardubice, k. 80, spis SKPt 25/54, Jílek Bohuslav- opis dopisu, 19. července 1954.

⁴³⁴ Dle lékařských posudků z let 1954 a 1955 bylo dospěno k názoru, že jde o duševní chorobu vzniklou během vazby. Tamtéž. Krajský soud v Pardubicích- usnesení, 1. února 1955.

⁴³⁵ Soukromý archiv Bohuslava Jílka. Dopis Františka Hebika, 27. června 1955.

⁴³⁶ Soukromý archiv Bohuslava Jílka. P 177/60-33, Usnesení Okresního soudu ve Svitavách, 9. 8. 1961.

⁴³⁷ Soukromý archiv autorky. *Záznam rozhovoru s Bohuslavem Jílkem a Boženou Bezděkovou*, 13. prosince 2009.

Dne 13. června 1955 bylo opětovně zahájeno přerušené trestní stíhání a byla na něho uvalena vazba. Dle posudků z psychiatrické léčebny v Brně z 12. května 1955 „*zlepšení zdravotního stavu jest takového rázu, že obviněný může chápati smysl trestního řízení.*“⁴³⁸ Obžaloba jej vinila z napomáhání místní „teroristické“ skupině Františka Vacka a spol. Dne 5. září 1955 byl Krajským soudem v Pardubicích odsouzen pro trestný čin „velezrady“ k 13 rokům vězení, k propadnutí celého jmění a ke ztrátě čestných práv občanských na dobu 10 let. Obžaloba jej vinila, že vešel do styku s Miroslavem Kadlecem a Liboslavem Lapáčkem a jim označil několik funkcionářů lidosprávy a požádal je, aby proti nim násilně zakročili. Kromě toho jim dával tipy, kde můžou odcizit drůbež, stroje apod.⁴³⁹ Ovšem toto soudní líčení již neproběhlo veřejně, nýbrž za zavřenými dveřmi, s vyloučením veřejnosti. Nemohla na něm být přítomna ani manželka Bohuslava Jílka, ačkoliv on byl zbaven svéprávnosti a ona byla ustanovena jako jeho opatrovatelka. Pročteme-li si protokol o hlavním líčení je zřejmé, proč ta uzavřenost. Na otázky předsedy soudu odpovídal pan Jílek někdy zmateně, neurčitě a občas i scestně. Rozhodně se ale k žádné „protistátní“ činnosti nepřiznal a ani není z jeho odpovědí znát, že by si vůbec něčeho byl vědom, naopak se tomu rozhodně bránil. Když se ho předseda ptal, zda se pamatuje na Liboslava Lapáčka, odpověděl, že částečně. Ohledně nařčení, že Lapáčka naváděl k vraždám místních funkcionářů, se hájil že „*to není možné, tam se nic nestalo, dejte mi to písemně. Já bych chtěl, aby byli slyšeni ti, co mě usvědčují, aby mně to řekli do očí.*“⁴⁴⁰ Rozhodně se tedy nekonal přednes výpovědi, která byla pořízena v průběhu vyšetřování, v níž pan Jílek plynule „vypovídá“ o tom, jak „chtěl“, aby Lapáček s Kadlecem terorizovali místní funkcionáře, pravidelně je zásoboval a naváděl je k nejrůznějším záškodnickým akcím.⁴⁴¹ Rodina Bohuslava Jílka celou věc udává tak, že se s někým setkal při práci na poli a dal mu nějaké jídlo. To někdo viděl a udal.⁴⁴² To také jediné přiznal v rámci vyšetření jeho duševního stavu, kdy mu byly kladeny různé otázky, na které ale většinou byl jen těžko schopen odpovědět. K otázce z čeho je vyšetřován uvedl: „*Jedině to, že jsem dal najíst někomu.*“ [...] *Já ho neznal.*“⁴⁴³ Při odvolacím řízení 9. listopadu 1955 Nejvyšší soud

⁴³⁸ SOBa Zámorsk, f. KP Pardubice, k. 80, spis SKPt. 25/54: T12/55, Krajský soud Pardubice-usnesení, 13. června 1955. Ještě 24. března 1955 bylo z psychiatrie v Brně - Černovicích zasláno oznámení, že duševní stav Bohuslava Jílka „*je dosud nezlepšený.*“ Tamtéž. Psychiatrická léčebna v Brně, 24. března 1955.

⁴³⁹ ABS Praha, f. Vyšetřovací svazky Hradec Králové, sign. V 1183, Sl. Bohuslav Jílek. T12/55- rozsudek, 5. září 1955.

⁴⁴⁰ ABS Praha, f. Vyšetřovací svazky Hradec Králové, sign. V 1183, Sl. Bohuslav Jílek. T12/55- protokol o hlavním líčení, 5. září 1955.

⁴⁴¹ SOBa Zámorsk, f. KP Pardubice, k. 80, spis SKPt 6/54, Bohuslav Jílek- výslech, 4. ledna 1954.

⁴⁴² Soukromý archiv autorky. *Záznam rozhovoru s Bohuslavem Jílkem a Boženou Bezděkovou*, 13. prosince 2009.

⁴⁴³ SOBa Zámorsk, f. KP Pardubice, k. 80, spis SKPt 6/54, OP Praha- posudek o zdravotním stavu Bohuslava Jílka, 31. května 1954.

v Praze trest potvrdil. Nebylo přihlédnuto ani ke skutečnosti, že má 3 malé děti, ani k jeho duševní nemoci a k tomu, že je zbaven svéprávnosti, s tím, že ta „*je pouze přechodného rázu.*“⁴⁴⁴

Jako součást rozsudku byl Bohuslavu Jílkovi udělen vedlejší trest propadnutí celého jmění. Státu tak propadla ideální polovička usedlosti čp. 26 a druhá polovina majetku, která patřila manželce Boženě Jílkové, zůstala majitelce.⁴⁴⁵ Z rozhodnutí rady MNV Sádek byl na statku rodiny Jílkových ustanoven správce. Jmenován jím byl místní funkcionář a jejich soused Jan Houdek. Jeho úkolem bylo soustavně dohlížet na chod usedlosti a pravidelně uvědomovat radu o hospodaření na statku.⁴⁴⁶ Na tři děti paní Jílková nedostávala žádné přídavky, protože na ně jako žena neměla nárok. Na jedné straně se Jílkovým dostalo pomoci od sousedů a příbuzných při udržování chodu hospodářství a plnění dodávek. Na straně druhé musely děti ve škole snášet posměch od některých spolužáků, že mají tátu ve vězení, a zvyknout si na to, že se našli lidé, kteří raději přešli na druhou stranu chodníku, než aby je museli pozdravit. Tehdy čtrnáctiletý syn Bohuslav musel sám s maminkou hospodařit na statku a bez hlavy rodiny bylo jen velmi těžké dostat všech úkolů. Například v roce 1955 se musela paní Jílková dostavit na MNV k pohovoru ohledně dluhu 3 917 l mléka. Sama zde uvedla, že nepředpokládá, že by mohla dluh na dodávce splnit, když už nyní odevzdává veškeré nadojené mléko (30 l denně) a nemá ani možnost splnit to náhradním plněním. „*bude se však snažiti, aby dluh byl pokud možno nejmenší.*“⁴⁴⁷ Výrazně jim ještě vypomáhal bratr pana Jílka Slávek a „*ještě tady bejval dědeček z Lubného. Tak takhle mamince radil nebo soused Hanus, to už byl takovej starší děda, tak ten jí taky pomáhal, nebo pomáhal, radil třeba na poli, co má k čemu dát a takový.*“⁴⁴⁸ Starost, jak vše doma zvládají, měl i pan Jílek: „*[...] Tuším, že jest JZD u nás dál, měli jsme práce moc oba a nyní ani si nedokážu domyslit vše, málo peněz apod. Popros někoho, můžeš-li, ať Ti zatím vypomůže, až budu moci, odplatím rád vše.* [...]“⁴⁴⁹ Děti samozřejmě nemohli jít studovat podle svých přání. Nejstarší Bohuslav se na vojně naučil zednickému

⁴⁴⁴ Soukromý archiv Bohuslava Jílka. Rt 487/90: T 12/55, Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové, 18. 1. 1991.

⁴⁴⁵ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek. Inv. č. 74, kt. 5, Převody a prodeje pozemků, 13. února 1956.

⁴⁴⁶ Tamtéž, Jmenování hospodáře na čp. 26, 12. dubna 1956.

⁴⁴⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 81, k. 5, sign. KA16/4. Sl. Dodávky 1951-1960. Zápis s neplniči mléka na MNV v Sádce, 11. srpna 1955.

⁴⁴⁸ Soukromý archiv autorky. *Záznam rozhovoru s Bohuslavem Jílkem a Boženou Bezděkovou*, 13. prosince 2009.

⁴⁴⁹ SOBa Zámorsk, f. Krajská prokuratura Pardubice, k. 80, spis SKPt 25/54, Jílek Bohuslav- opis dopisu, 19. července 1954.

řemeslu a pak pracoval v JZD. Dcera Jaroslava šla na zemědělskou školu a Božena na kuchařku.⁴⁵⁰

Když bylo v obci v roce 1957 založeno JZD, nemohli do něho ještě Jílkovi vstoupit. To jim bylo umožněno až o rok později, což brali jako vysvobození. Po vstupu do JZD udělali v jejich stavení prasečák a paní Jílková musela prasata poklízet.

Tatínka jezdili navštěvovat do věznice jednou za rok. Jela vždy maminka a s sebou vzala jedno dítě. Byl vězněn v Praze- Ruzyni, na Mírově, v Brně, v Příbrami a nakonec v Leopoldově. Ve vězení mu tvrdili, že je zavřený proto, že doma schválně neplní dodávky. Tak se občas stalo, že při návštěvě dělal, že je nezná.⁴⁵¹ Když byla 9. května 1960 vyhlášena amnestie prezidenta republiky, žádala i manželka Bohuslava Jílka o jeho propuštění. Žádosti ovšem vyhověno nebylo, neboť byl odsouzen „*pro trestný čin velezrady teroristického rázu a proto je z použití amnestie vyloučen...*“⁴⁵² Proti tomuto rozhodnutí se Božena Jílková odvolala s tím, že lidé s ním souzení, kteří dostali doživotní tresty, na amnestii propuštění byli.⁴⁵³ Ale ani tyto argumenty nebyly vyslyšeny.⁴⁵⁴

Nutno připomenout, že byl stále zbaven svéprávnosti, která mu nebyla přiznána ani v přezkumném řízení v srpnu 1961.⁴⁵⁵ Dle tehdejší zprávy mluvil nesouvisle, nechápal, že je vězněn, myslel, že je to příprava na zemědělství apod. Na svobodu se dostal 9. května 1962. Na paní Jílkovou mezitím vyvíjeli neustálý nátlak, ať se s manželem rozvede, což rozhodně odmítala. Po propuštění v důsledku těžkého psychického a fyzického týrání, které nepodstupoval pouze ve vazbě, ale i později po odsouzení především v Leopoldově, se u něj projevovaly nervové poruchy. Nemohl nikde spát, několik let se bál odjet do města, že ho znovu zatknou. Stejně obavy měl i o své děti.⁴⁵⁶ Zavíral se, měl různé záchvaty nálad, stranil se lidí. Postupně se pomalu zapojoval do běžného života. Později se v rehabilitačním řízení rodině nepodařilo prokázat, že jeho duševní porucha byla vyvolána následkem nelidského

⁴⁵⁰ Soukromý archiv autorky. *Záznam rozhovoru s Bohuslavem Jílkem a Boženou Bezděkovou*, 13. prosince 2009.

⁴⁵¹ Tamtéž.

⁴⁵² SOBa Zámorsk, f. Krajská prokuratura Pardubice, k. 80, spis SKPt 6/54. Krajský soud Hradec Králové- usnesení, 18. června 1960. O amnestii roku 1960 více Jaroslav Rokoský, který zde mimo jiné uvádí kritéria jejího udělení, konkrétně se nevztahovala na odsouzené z napomáhání „teroristickým“ skupinám za účelem zastrážit stoupence lidově demokratického zřízení. ROKOSKÝ, Jaroslav. Amnestie 1960. In *Paměť a dějiny* 1/2011, s. 36-51.

⁴⁵³ Tamtéž. Krajský soud Hradec Králové - Odvolání, 9. července 1960. Na doživotí byl odsouzen Josef Kučera, ten se ale krátce po propuštění musel zase vrátit do vězení a na svobodu se dostal až v roce 1962. Němeček, Josef. *Protistátní teroristické skupiny v režii StB Pardubice*. s. 222.

⁴⁵⁴ Tamtéž. Krajský soud Hradec Králové- usnesení, 24. září 1960. Stejně tak nebylo vyhověno odvolání Josefa Kučery, Březiny čp. 15, naopak propuštění byli Jarmila Kučerová, Božena Kostinková, František Kučera, Ludvík Lapáček, K. Sekyra, Krajský soud Hradec Králové- usnesení, 17. 8. 1960 a Emilie Vacková KS HK, 20. června 1960

⁴⁵⁵ Soukromý archiv Bohuslava Jílka. P 177/60-33, Usnesení Okresního soudu ve Svitavách, 9. 8. 1961.

⁴⁵⁶ Soukromý archiv autorky. *Záznam rozhovoru s Bohuslavem Jílkem a Boženou Bezděkovou*, 12. dubna 2012

zacházení ve vazbě.⁴⁵⁷ On sám o svých prožitcích z vězení nechtěl nikdy mluvit. Zemřel 2. dubna 1982.⁴⁵⁸

5.5 Závěrečná etapa kolektivizace

V souvislosti s postupným upevňováním mocenské pozice prvního tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného, jehož vidinou bylo jediné stoprocentní „družstevní“ hospodaření byl stanoven cíl dokončit proces kolektivizace do roku 1960.⁴⁵⁹ Vladimír Březina ve své studii věnující se této závěrečné fázi kolektivizace uvádí, že tato etapa byl od roku 1955 spjata především se zesílením agitačních kampaní ke vstupu do JZD. Zároveň s tím ale dodává, že pokud tyto metody nepomohly, bylo přikročeno již k známým metodám- další navyšování dodávek, výměna pozemků apod.⁴⁶⁰ A jak bylo uvedeno v předcházející kapitole, již v závěru roku 1954 byla zostřena pozornost na plnění dodávek a měly být vypracovávány seznamy „neplničů“ a v nich uvedeny příčiny neplnění dodávek. Předně šlo o sledování „kulaků“ a o to, zda v každém jednotlivém případě bylo důvodem k neplnění dodávek „sabotérství“, nedbalost či jiné okolnosti jako přestárlost apod.⁴⁶¹ Poličský okresní plnomocník, který měl tento úkol na starost, však svůj úkol dle představ nadřízených orgánů nesplnil. Komisi na místo očekávaného seznamu „kulaků“ předal seznam o čtyřech rodinách. *„Jednak předložil případ jistého neplniče kovozezemědělce, dále případ neplniče středního zemědělce, který má 4 děti a trpí pokročilou tuberkulózou, třetí případ se týká neplniče středního zemědělce, který má 7 dětí a manželku bez ruky. Jako čtvrtý přidal [...] zprávu o jistém kulakovi, závěr zprávy byl ten, že jde o kulaka, který vloni vzorně splnil dodávky a u něhož je předpoklad, že se i letos svých dodávkových úkolů zhostí. [...] samozřejmě, že z věci [...] nepřevzme k řešení po linii trestní prokurátor ani jediný.“*⁴⁶² Při vypracovávání těchto seznamů se opět vynořila otázka, kdo už byl „kulak“ a kdo byl ještě střední zemědělec. Problém s touto definicí měli i zástupci na místním okrese. *„Dnes je totiž na okrese situace tak, že přehled o kulacích nemá*

⁴⁵⁷ Soukromý archiv Bohuslava Jílka. 15 C 111/93 – 16, Okresní soud v Pardubicích- rozsudek, 23. 6. 1994.

⁴⁵⁸ Soukromý archiv autorky. *Záznam rozhovoru s Bohuslavem Jílkem a Boženou Bezděkovou*, 13. prosince 2009.

⁴⁵⁹ BŘEZINA, Vladimír. Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1955-1960. In: Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti. Praha: Dokořán a ČZU, 2008, s. 130. ISBN: 978-80-7363-226-7.

⁴⁶⁰ Tamtéž, s. 130-131.

⁴⁶¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 9, inv. č. 89, sl. Tajné a presidiální spisy 1949-1960. Protokol o měsíční poradě, 7. července 1955.

⁴⁶² Tamtéž, Protokol o měsíční poradě, 7. července 1955.

*ani OV KSČ, ani ONV, ani NV ani VB, prokuratura, prostě nikdo. [...] jde o odraz dříve na okrese ražené tendence, že zde kulaci vůbec nejsou.*⁴⁶³

Při označování, kdo byl „kulakem“, měly být nápomocny MNV. Jak ale vyplynulo z prosincové porady pracovníků prokuratury, soudu a VB v roce 1954 tyto posudky vypracované na MNV byly většinou spíše obhajobou obviněného. I v důsledku špatné práce na ONV, kdy předseda ONV Karel Hlouš nebyl podporován svým aparátem, okresní prokuratura neustále tápala a neměla, jaký případ „neplniče“ by mohl být podnětem k zahájení vyšetřování. Postupně ale docházelo k zvyšování trestních stíhání. V měsíci červenci a srpnu 1955 byly projednávány dva případy neplnění výrobních dodávkových úkolů, v jarních měsících jich bylo dokonce šest a na zářijové poradě bylo podstoupeno k dalšímu prošetření sedm případů trestné činnosti týkající se zemědělského úseku.⁴⁶⁴ Přesto okresní prokuratura vyhodnotila tuto činnost jako nedostatečnou. Podíváme-li se na seznam oněch sedmi stíhaných zemědělců, termínem „bývalý kulak“ byl označen pouze jeden z nich, jinak se jednalo vesměs o střední zemědělce. Práce okresního plnomocníka se z pohledu jeho nadřízených nezlepšila ani do konce roku a v následujícím roce bylo proto nutné zaměřit pozornost všech orgánů na „neplniče“ z řad „kulaků“.⁴⁶⁵

Na lednové poradě vedoucích pracovníků prokuratury, soudu a VB konané v roce 1956 byl opět kritizován postup proti „kulakům“, který byl podle nich „nedostatečný“ a „mírný“. A naopak vyzývali k ukládání vyšších trestů, včetně trestů vedlejších. I v případech neplnění vyživovacích povinností bylo nutné ukládat tresty vyšší a při vyhýbání se vyživovací povinnosti brát pachatele do vazby.⁴⁶⁶ V tomto čase byl 24. ledna 1956 lidovým soudem v Poličce odsouzen sádecký rolník Josef Borovský, čp. 85, k šesti měsícům vězení pro neplnění dodávek zemědělského výkupu.⁴⁶⁷ Jehož trest rozhodně jako mírný označit nemůžeme.

Protože v průběhu vyšetřování trestních činů nebyla k samotnému neplnění přidána nějaká z forem zavinění, nestal se pak tento skutek dostatečným pro zahájení trestního řízení. Proto při se vyšetřování závažných případů jako byl případ „Josef Lidmila a spol.“ prokurátor účastnil jako pomocník vyšetřujícím pracovníkům.⁴⁶⁸ Na říjnové poradě tlumočil okresní prokurátor stanovisko tajemníka OV-KSČ, v němž bylo apelováno na to, že nejen „kulaci“,

⁴⁶³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 9, inv. č. 89, sl. Tajné a presidiální spisy 1949-1960. Protokol o měsíční poradě, 7. července 1955.

⁴⁶⁴ Tamtéž, Měsíční porada na OP, 6. září 1955

⁴⁶⁵ Tamtéž, Zápis o společné poradě OP, soudu, NV a VB 12. prosince 1955.

⁴⁶⁶ Tamtéž, Porada vedoucích pracovníků prokuratury, soudu MV a VB 9. ledna 1956

⁴⁶⁷ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek 1924-19680*. s. 150.

⁴⁶⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 9, inv. č. 89, sl. Tajné a presidiální spisy 1949-1960. Čtvrtletní zpráva o plnění plánu pracovních úkolů. 7. ledna 1956

ale i menší hospodáři musí být sledováni, jak plní své dodávkové povinnosti. „*Svazek dělníků a rolníků nebude dotčen, budeme-li dbáti, aby i drobní a střední rolník plnil své povinnosti vůči státu.*“⁴⁶⁹ Tímto krokem chtěli přispět k většímu počtu trestních stíhání pro neplnění dodávek, a tak přimět soukromé zemědělce ke vstupu do JZD či vůbec k založení JZD, podobně jako se tomu osvědčilo v sousedním okrese Litomyšl.⁴⁷⁰

Po tomto přehledu činnosti okresní prokuratury a jejich pomocných orgánů, je patrné, do závěrečné etapy kolektivizace vstoupily s opravdovým zápalem a nic nebylo z jejich třídně vytríbeného slovníku. K tomu je ještě potřeba zmínit, že v tomto období mohli do JZD, po pečlivém zvážení, zda nemůžou JZD nějakým způsobem „ohrozit“, vstupovat zemědělci označení jako „kulaci“. Protože se většinou jednalo o schopné a šikovné hospodáře, jejich vstup se projevil na vzestupu JZD. Ovšem jakmile se v JZD vyskytl nějaký problém, byli to právě oni, kdo byli z JZD okamžitě vyloučeni a trestně stíháni.⁴⁷¹ Ovšem předseda ONV Karel Hlouš si ani nepřipouštěl myšlenku vůbec JZD s „kulaky“ zakládat, což nekompromisně vyjádřil ve svém projevu ke vstupu do nového roku 1956: „*Předním naším úkolem, soudruzi a soudružky, je založit jednotná zemědělská družstva bez kulaků, neboť byli to především oni, kteří nám dřívější jednotná zemědělská družstva rozbili.*“⁴⁷² A jelikož i v této době se pořád pěstovala metoda vyhánění sedláků z jejich domovů, i když už ne mimo kraj, stěhování byli mimo okres,⁴⁷³ což ale pro takto stíženého sedláka nemohlo hrát valnou roli, dostala okresní prokuratura příležitost k vytvoření „příkladného“ soudního procesu, kterou jim poskytli funkcionáři v Telecím.

5.5.1 Proces s Josefem Lidmilou a spol.

Josef Lidmila, Emil Pajkr, Jan Krejsek st. a Jan Krejsek, všichni členové JZD v Telecím, byli postupně v letech 1955 až 1956 pozatýkáni a 31. ledna 1956 ve veřejném procesu v Tylově domě v Poličce odsouzeni k různým trestům odnětí svobody a u některých došlo i k vyslovení zákazu pobytu v okrese.

⁴⁶⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 9, inv. č. 89, sl. Tajné a presidiální spisy 1949-1960. porada vedoucích pracovníků prokuratury, soudu MV a VB 12. října 1956

⁴⁷⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 9, inv. č. 89, sl. Tajné a presidiální spisy 1949-1960. porada vedoucích pracovníků prokuratury, soudu MV a VB 12. října 1956

⁴⁷¹ BŘEZINA, Vladimír. Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1955-1960. In: BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal. Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti. Praha: Dokořán a ČZU, 2008, s. 131. ISBN: 978-80-7363-226-7.

⁴⁷² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 8, sig. KB83/2, sl. Zápisy ze zasedání pléna ONV 1954, 10. řádné zasedání ONV 28. prosince 1955.

⁴⁷³ JECH, Karel. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. Praha: Vyšehrad, 2008. S. 216. ISBN 978-80-7021-902-7.

Josef Lidmila (nar. 1899) byl odsouzen ke čtyřem letům vězení, ztrátě majetku a zákazu pobytu v obci. Byl obžalován, stejně tak i ostatní, že jako člen JZD těžil nelegálně dřevo, které dále prodával nebo jej jinak využíval pro svou potřebu.⁴⁷⁴ V tomto případě se Josef Lidmila i spolu s ním souzení hájili tím, že při vstupu do JZD lesy brány do majetku „družstva“ nebyly. A až teprve od roku 1955 bylo členskou schůzí JZD rozhodnuto o společném obhospodařování. Proto těžbu prováděli jak členové, tak samotný předseda JZD.⁴⁷⁵ Kromě toho byl obviněn, že v hostincích veřejně „pobuřoval“ proti republice a doma se této činnosti měl rovněž dopouštět tím, že umožnil dalším občanům poslech „Svobodné Evropy“. Kromě toho po celou dobu své přítomnosti v JZD „narušoval“ zdárný průběh všech prací.⁴⁷⁶

Josef Lidmila zdědil po svém otci usedlost s výměrou 15 ha zemědělské půdy a 3 ha lesa. Protože byl jeho otec dlouhodobě nemocný, převzal statek ve velmi špatném stavu. Za pomoci své manželky ale celé stavení přestavěli a strojově vybavili. Mívali dva koně, osmáct kusů hovězího, dvanáct prasat a jednu svini, drůbež a dvanáct včelstev. Kromě toho řídil katolický kostelní sbor, hrál na varhany a byl členem dozorčí rady spořitelny v Poličce. Se ženou měli tři děti. Hospodářství plánoval předat svému nejstaršímu synu Josefovi, proto jej dal na odbornou zemědělskou školu do Poličky. Tu dokončil v roce 1949 a „*tehdy začala naše křížová cesta.*“⁴⁷⁷ Končí ve svém písemném svědectví jmenovaný syn Josefa Lidmily vzpomínky na rodiče a časy, kdy ještě na vesnici panoval přirozený řád. Dál pokračuje o tom, jak „přišlo“ JZD, do kterého jeho otec nechtěl v žádném případě vstoupit, *a proto začalo peklo v naší rodině. Nejsmutnější na tom bylo to, že to byl náš nejbližší soused* [Bohumil Just], *kterému jsme rádi pomohli, když potřeboval.*“⁴⁷⁸ Tento jejich „dobrý“ soused zařídil, že Josef Lidmila ml. musel odejít pracovat do cukrovaru v Chrudimi, aby nemohl pomáhat doma na statku. Pokud by to odmítl, hrozila jeho otci pokuta 100 000 nebo rok vězení.⁴⁷⁹ Pak následovala další likvidační metoda v podobě nuceného pachtu. V tuto dobu musel Josef Lidmila celé hospodářství stačit obstarat s manželkou a se sestrou.⁴⁸⁰ Tehdy také napsal Josefovi na vojnu o radu, co má dělat, že už to nestačí všechno zvládnout. On mu odepsal, ať tedy vstoupí do JZD. Po vstupu do JZD, kde to fungovalo dost pochybně, se snažil upozorňovat na chyby. A to se mu zřejmě stalo osudným. „*Rád bych věděl, kteří občané psali obžalobu na otce, jak mohou být spoluobčané tak zlí jen proto, že se dostali k moci?*“ Ptá se

⁴⁷⁴ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce. Pv 156/55- žaloba, 10. ledna 1956.

⁴⁷⁵ SOBA Zámrska, f. Krajská prokuratura Zámrska, k. 222, spis 2KR 189/68: T8/56, Nejvyšší soud Praha-Josef Lidmila a spol. stížnost pro porušení zákona, bez datace.

⁴⁷⁶ Tamtéž.

⁴⁷⁷ Archiv Antonína Lamplota ml. Písemné svědectví Josefa Lidmily ml., 2014.

⁴⁷⁸ Tamtéž.

⁴⁷⁹ Tamtéž.

⁴⁸⁰ Archiv Antonína Lamplota ml. Písemné svědectví Josefa Lidmily ml., 2014.

Josef Lidmila ml. takřka po 50 letech od momentu, kdy jeho otce přišli zatknout přímo na pole, „nemohl se stavít ani doma a vrátil se až za 4 roky.“⁴⁸¹ Po vynesení rozsudku se odvolali proti vyslovení zákazu pobytu v obci, odvolací soud jej ale rozšířil na okres. „*Tímto rozsudkem nás připravili na mizinu a vyhazov z rodného domu. I když celý svůj život doprovázel spoluobčany na poslední cestu, kde jim hrál a zpíval, sám byl pochován jinde.*“⁴⁸² I přes pozdější zrušení zákazu pobytu se Josef Lidmila do Telecího nevrátil. Do jejich domu se nastěhovala rodina Stýblova, která jej celý zdevastovala (např. vytrhávala podlahy na topení apod.).⁴⁸³ Usedlost nyní vlastní vnuk Josefa Lidmily.⁴⁸⁴

Jan Krejsek (nar. 1925), před vstupem do JZD majitelem 28 ha půdy, byl zatčen v lednu 1956 společně se svým otcem a Emilem Pajkrem. Jan Krejsek byl odsouzen ke dvanácti měsícům, jeho otec k třinácti měsícům, ale v odvolacím řízení došlo ke zrušení trestu Jana Krejska st. a byl propuštěn na svobodu.⁴⁸⁵ Soud Jana Krejska obvinil z toho, že jako skupinář JZD „úmyslně nevykonával“ své povinnosti s cílem „poškozovat“ JZD a ve snaze docílit nespokojenosti a odporu ze strany středních a malých zemědělců vůči JZD. Jan Krejsek starší byl odsouzen za těžbu dřeva z majetku JZD se záměrem JZD „poškodit“.⁴⁸⁶

Trest si odseděl ve věznici v Chrudimi. Na pobyt ve vězení vzpomínal Jan Krejsek v dobrém. Jako bachař zde pracoval jeho bývalý spolužák. Když jej pan Krejsek pozdravil slovy: „*Ahoj Honzo*“, hrubě se na něj obořil, jak se opovažuje mu tykat. Avšak později mu tajně nosil jídlo a i jinak se snažil vypomáhat, pod podmínkou, že se k němu před ostatními nebude hlásit. Po pěti měsících byl z vězení propuštěn. Zbývalo doplatit pokutu 600 Kčs. Protože peníze neměl, měl se ještě na měsíc vrátit do vězení. Vzhledem ke katastrofálnímu stavu JZD za něj předseda pokutu zaplatil, jen aby zůstal a mohl pracovat pro JZD.⁴⁸⁷

Emil Pajkr (nar. 1922) vlastnil 24 ha zemědělské půdy a 7 ha lesa. Soud jej v tomto vykonstruovaném procesu odsoudil ke třem rokům vězení a ztrátě majetku za to, že jako člen JZD „rozkrádal“ majetek JZD a zesměšňoval budování socialismu. V odvolacím řízení byl rozsudek potvrzen a Emilu Pajkrovi byl vysloven po odpykání trestu zákaz pobytu v okrese a ztráta občanských práv.⁴⁸⁸

⁴⁸¹ Archiv Antonína Lamplota ml. Písemné svědectví Josefa Lidmily ml., 2014.

⁴⁸² Tamtéž.

⁴⁸³ Tamtéž.

⁴⁸⁴ Archiv autorky. *Záznam rozhovoru s Antonínem Lamplotem*, 21. srpna 2015.

⁴⁸⁵ OÚ Telecí, *Pamětní kniha obce Telecí 1949-1960*, s. 211–212.

⁴⁸⁶ SOBa Zámorsk, f. Krajská prokuratura Zámorsk, k. 222, spis 2KR 189/68: T8/56, Nejvyšší soud Praha-Josef Lidmila a spol. stížnost pro porušení zákona, bez datace, 1970.

⁴⁸⁷ Archiv autorky. *Záznam rozhovoru s Janem Krejskem*, 13. 4. 2012.

⁴⁸⁸ SOBa Zámorsk, f. Krajská prokuratura Zámorsk, k. 222, spis 2KR 189/68: T8/56, Nejvyšší soud Praha-Josef Lidmila a spol. stížnost pro porušení zákona, bez datace, 1970.

Do JZD vstoupil stejně jako Jan Krejsek v roce 1950. O rok později z JZD vystoupil a v roce 1953 do JZD vstoupil znovu pro nemožnost plnit stanovené dodávky.⁴⁸⁹ Poprvé byl zadržen na podzim roku 1955 společně s Josefem Lidmilou, který se domů již nevrátil. Emil Pajkr byl propuštěn s ujištěním pracovníka SNB: „*Vy nic nemáte, jděte domů.*“ A pak to přišlo. Dne 4. ledna 1956 dorazila obsílka, že se má dostavit do Poličky na SNB. Zde mu sejmuli otisky prstů, vyfotografovali ho a odpoledne odvezli do vazební věznice v Chrudimi. Tam se i on setkal s kamarádem ze školy, výše zmíněným bachařem. Stejně jako Jan Krejsek ho pozdravil a i jemu se dostalo tvrdého osočení: „*Vy lupme, jak si mně dovolujete tykat! A já mu povídám: ‚Vždyť jsem s tebou chodil do školy‘ A víc jsem se s ním nebavil.*“ Pan Pajkr na hru, že se budou znát, jen když okolo nikdo nebude, nepřistoupil, a jak sám uvedl: „*Nevzal jsem si od něj ani dopis, ani později panáka v hospodě. Honza jeden blbej.*“⁴⁹⁰ Po odsouzení ho odvezli na Pankrác, odtud s dalšími vězni do Jáchymova, kde vyfasovali muklovský oblek, a pokračovali dál do uranových dolů v Příbrami, kde strávil v těžkých podmínkách tříletý trest společně se svými známými sedláky, ať už z okolních vesnic či z hospodářské školy.⁴⁹¹

Po propuštění 4. ledna 1959 pobýval nejprve u své sestřenice v Pláňanech v okrese Hlinsko, asi 30 km od domova. Bydlel tam do podzimu. V novém bydlišti jej navštívil Jan Krejsek, tehdy již předseda JZD Telecí, že se může vrátit domů, že ho nebudou stíhat. Požádal tedy o zrušení zákazu pobytu v okrese Polička. JZD se za něho zaručilo s tím, že ho nutně potřebuje, protože nemá kdo jezdit s koňmi. Po dalších třech měsících, začátkem roku 1960, se směl vrátit konečně domů.

Mezitím doma musela jeho žena obstarávat „družstevní“ prasata. Paní Pajkrová pocházela z malého hospodářství, takže když se vdala na statek k Pajkrom, neuměla ani dojit. „*Vpravila sem se do toho hospodářství dost. Já sem se tomu taky věnovala, mě to dost bavilo [...]*“⁴⁹² Avšak všechna příkoří prožitá v této době ji hospodaření na statku ztrpčovala. „*No měla jsem půl roku děvče, půlroku měla akorát, když ho zavřeli. A musela jsem, žádný jsem neměla mateřský, to nebylo žádný příspěvky nic vůbec a musela jsem poklízet, měli jsme tu prasata, tak jsem poklízela prasata a svině a kanec tu byl všechno.*“⁴⁹³ Paní Pajkové se podařilo dosáhnout nejlepšího ročního průměru počtu selat na jednu prasnici v okrese, ale

⁴⁸⁹ Archiv autorky, *Záznam rozhovoru s Emilem Pajkrem a Hedvikou Pajkrovou*, 7. 1. 2010.

⁴⁹⁰ Tamtéž.

⁴⁹¹ Tamtéž.

⁴⁹² Centrum Bohuslava Martinů v Poličce, *Záznam rozhovoru s Emilem Pajkrem a Hedvikou Pajkrovou*, 7. 12. 2003.

⁴⁹³ Tamtéž.

protože byla žena „kulaka“, nemohlo to být nikde zveřejněno.⁴⁹⁴ „*No mě taky, když třeba přišel nějaký dopis nebo něco, tak já jsem nebyla žádná paní Pajkrová nebo něco, já jsem byla občanka.*“⁴⁹⁵ Paní Pajkrová neměla žádné volno, pracovat musela o sobotách, nedělích i svátcích. Na to, že byla nucena pouze za pomoci manželovy maminky zvládat ještě péči o domácnost, hospodářství a tři malé děti, nikdo nebral ohled. Dcera Hedvika měla v době zatčení půl roku, syn Jaroslav tři roky a nejstarší Emil deset let. Kromě toho musela také splácet 12 000 korun z manželovy zabavené polovičky majetku. Vzhledem k naprosto smyšleným obviněním věřila, že manžela neodsoudí. Ovšem dle slov advokáta ho zatkli a odsoudili především na nátlak místních.⁴⁹⁶ Po manželově návratu pracovala na poli, pak jí nařídili, že musí jít pracovat do kravína, kde zůstala 14 let.⁴⁹⁷

5.5.2 Persekuce v éře dokončení kolektivizace

V roce 1957 byl Otakar Nekvinda z Telecího, odsouzen k čtyřem měsícům podmíněně na dva roky za poslech rádia „Svobodná Evropa“.⁴⁹⁸ „Ohrožen“ vysíláním „Svobodné Evropy“ byl tentokrát kromě jiných Jan Válka, který tehdy vystoupil jako jeden ze svědků. „*[...] svědci potvrdili, že [...] poslouchal relaci Svobodné Evropy při otevřených hlavních dveřích, takže relaci bylo slyšet hodně daleko. [...] dveře po nějaké době zavřela manželka obviněného [...] rozhlas bylo slyšet ale i při zavřených dveřích. [...] musel si být vědom, že relace může být slyšena občany, kteří jdou na předvolební schůzi do budovy MNV.*“⁴⁹⁹ Důvodem, že byl obžalovaný již odsouzen, mohl být ten, a je to uvedeno i v obžalobě, že se v té době konaly volby do národních výborů, které měly ukázat, že naprostá většina občanů podporovala tehdejší státní zřízení. Důležitým prvkem byl ale také jeho původ z živnostenské rodiny a skutečnost, že se nechtěl zařadit do socialistického sektoru, i když na své zemědělské půdě ve výměře 2,5 ha nehospořádal a neodevzdával z ní dodávky.⁵⁰⁰

Za rok 1958 projednávala okresní prokuratura s „kulaky“ či jejich rodinnými příslušníky sedm případů a z toho bylo podáno šest žalob a jeden případ byl předán trestní komisi

⁴⁹⁴ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce, *Záznam rozhovoru s Emilem Pajkrem a Hedvikou Pajkrovou*, 7. 12. 2003.

⁴⁹⁵ Archiv autorky, *Záznam rozhovoru s Emilem Pajkrem a Hedvikou Pajkrovou*, 7. 1. 2010.

⁴⁹⁶ Tamtéž.

⁴⁹⁷ Tamtéž.

⁴⁹⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 12, inv. č. 101, sign. J141/2, sl. Spisy k rejstříkům – Pv 1957. Rozsudek-T 87/57, 7. listopadu 1957.

⁴⁹⁹ Tamtéž. Obžaloba-Pv 65/57-/8, 3. listopadu 1957.

⁵⁰⁰ Tamtéž.

ONV.⁵⁰¹ V těchto případech se již nejednalo o podobu procesů s kulaky let minulých, kdy šlo především o jejich odstranění z vesnice a veřejného života vůbec. Jednalo se o přestupky různého charakteru, ať už šlo o přečiny v opilosti, útok proti lidově demokratickému zřízení nebo rozkrádání socialistického majetku. Není možné pátrat u všech případů, do jaké míry byla ve skutečnosti skutková podstata naplněna.⁵⁰² Za povšimnutí ale stojí to, že stále bylo na případy nahlíženo optikou vyhlášeného „třídního boje“ proti „vesnickým boháčům“. A jako první informace po uvedení jména obžalovaného bylo vždy uvedeno, že se jedná o „kulaka“ či osobu s „kulakem“ nějakým způsobem spřízněnou. Především byl ovšem kladen důraz na to, aby byla v novém roce 1959 sledována činnost „kulaků“, kteří jsou nyní členy JZD. *„Zejména případ kulaka Macků ukazuje na různé rafinované a velmi nebezpečné formy činnosti kulaků v družstvech.“*⁵⁰³

I v usnesení ústředního byra KSČ ze dne 21. dubna 1959 bylo doporučováno přistupovat k mírnějším trestům, nejlépe projednávat je přímo v závodech při přečinech osob z dělnické třídy, zvláště jedná-li se o první prohřešek proti zákonu. Naopak bylo stále doporučováno ukládání vedlejších trestů u „třídních nepřátel“. To znamená propadnutí jejich majetku, zákaz pobytu, ztrátu četných práv občanských aj.⁵⁰⁴ Vyzdvihnuto bylo proto tvrdé, ale „spravedlivé“ potrestání „kulaků“ Macka z Hartmanic a Dostála z Pomezí. V roce 1959 se uskutečnil jeden veřejný proces s „kulakem“ pro rozkrádání majetku JZD.⁵⁰⁵ František Dostál z Korouhve a jeho syn František v něm dostali trest 10 a 9 měsíců odnětí svobody.⁵⁰⁶

K naší lokalitě se vztahuje případ soukromého zemědělce Josefa Neumeistera z Oldřiše, který byl souzen za to, že v Sádku před skupinou asi sedmi lidí, mezi nimiž byli i američtí státní příslušníci, mluvil o špatných poměrech v JZD Oldřiš a Lezník a nakonec prohlásil: *„že by bylo nejlepší, kdyby u nás spadla atomová bomba [...] a jistá žena v JZD Lezníku si nevydělá ani na hřeben a jídlo, že u nich v Oldřiši zná jednoho zemědělce, který se chce zbavit*

⁵⁰¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 9, inv. č. 89, sl. Tajné a presidiální spisy 1949-1960. Rozbor postihu kulaků v roce 1958, 16. února 1959.

⁵⁰² například v případě odsouzené Blaženy Svobodové „sestry kulaka“ z Nedvězího, která napsala dopis prezidentu republiky a ministrovi spravedlnosti, v němž kritizovala stávající poměry, bylo ze strany představitelů pochybováno o jejím duševním zdraví, nám je jasné, že o jejím duševním zdraví pochybovat nemusíme.

⁵⁰³ Josef Macků z Hratmanic, v době zahájení trestního stíhání (5. 2. 1959) již člen JZD, byl obviněn, že ve svém domě přechovával nadměrné množství obilí, choval velké množství drůbeže, ačkoliv v roce 1957 jako soukromý zemědělec neplnil dodávky. SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, inv. č. 85, k. 9. Sl. Tajné presidiální a správní spisy. Rozbor postihu kulaků v roce 1958, 16. února 1959.

⁵⁰⁴ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, inv. č. 85, k. 9. Sl. Tajné presidiální a správní spisy. Usnesení ústředního byra KSČ, 21. dubna 1959.

⁵⁰⁵ Tamtéž, Rozbor činnosti prokuratury za rok 1959, 6. ledna 1960

⁵⁰⁶ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, inv. č. 103, k. 12. Sl. Spisy Pv- 1959, Fratišek Dostál-rozsudek, 17. dubna 1959.

*své usedlosti a i když přidává ještě 2000 Kčs, nikdo usedlost nechce.*⁵⁰⁷ Prvně byl za tento výrok okresním soudem odsouzen k trestu odnětí svobody na 8 měsíců podmíněně na zkušební dobu tří let.⁵⁰⁸ Po vynesení rozsudku podal okresní prokurátor Miloslav Švestka odvolání a vyžadoval vyslovení trestu nepodmíněného, protože se obžalovaný viditelně stavěl proti „družstevní“ politice státu.⁵⁰⁹ Odvolací soud trest zrušil a odsoudil jej k trestu veřejného pokárání.⁵¹⁰ Zajímavá je v tomto případě postava občana Spojených států amerických Kadlece, který dle zprávy Okresního velitelství veřejné bezpečnosti podal písemné i ústní svědectví o jeho rozhořčenosti nad výroky Josefa Neumeistera, v kterých uvedl, „že v USA se půda obdělává ještě lopatou a Neumeister dale pokrokověji, totiž potahem, a velmi se divil, že za uvedených okolností může takto mluvit.“⁵¹¹

⁵⁰⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, inv. č. 103, k. 12. Sl. Spisy Pv- 1959, Josef Neumeister- odvolací rozsudek, 14. dubna 1959.

⁵⁰⁸ Tamtéž, Josef Neumeister- rozsudek, 25. března 1959.

⁵⁰⁹ Tamtéž, OP Polička- odvolání, 27. března 1959.

⁵¹⁰ Tamtéž, Josef Neumeister- odvolací rozsudek, 14. dubna 1959.

⁵¹¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, inv. č. 103, k. 12. Sl. Spisy Pv- 1959, Okresní oddělení veřejné bezpečnosti Polička- usnesení, 31. ledna 1959.

6. Průběh zakládání JZD v okrese Polička

„V Sovětském svazu zanechali rozdrobeného hospodářství, přestali spoléhat na dary od přírody, ale hleděli vzít od ní vše, co potřebují a přetvářeti ji na svůj prospěch.“⁵¹²

Karel Kaplan uvedl tři etapy průběhu kolektivizace. První etapa proběhla v letech 1949-1950, ale setkala se s naprostým nezájmem, až odporem ze strany rolníků. V roce 1952 byla vyhlášena druhá etapa zakládání JZD, která měla být přelomovou, skončila ale krizí let 1953/1954 a hromadným výstupem lidí z JZD, případně jejich úplným rozpadem. Závěrečná fáze byla vyhlášena v roce 1955, trvala pět let a skončila zánikem soukromě hospodařících zemědělců jako sociální vrstvy.⁵¹³ Nyní po rozboru postupu represí a jejich metod namířených proti soukromým rolníkům se podívejme, jaký byl průběh zakládání JZD v okrese Polička. Společně s uvedením dalších okolností provázejících zakládání JZD, budeme sledovat, jaký efekt měla komunistická strategie persekucí na úspěšnost zakládání JZD.

Poličský okres vykazoval ke konci roku 1949 nejmenší počet založených JZD v Pardubickém kraji.⁵¹⁴ Naproti tomu se okres i přes špatnou bonitu půdy a téměř horské podmínky v kraji umístil na prvním místě v plnění hospodářských produktů.⁵¹⁵ V září 1950 zvítězil okres Polička v plnění dodávek nad okresem Hlinsko. Nic se ale nezměnilo na skutečnosti, že se vyhlášení kolektivizace venkova nesetkalo s valným ohlasem. Kromě toho článek v *Rozoráných mezích*, který přinesl informaci o vítězství v soutěži uvedených okresních měst, sice stručně, ale naprosto výstižně zhodnotil postup v zakládání JZD: „*Bylo by ještě zapotřebí, aby okres Polička vymizel z černé tabule hanby v počtu založených JZD.*“⁵¹⁶ V květnu 1950 bylo v Poličce založeno teprve patnáct JZD.⁵¹⁷ Na schůzích ONV v roce 1951 počaly být zmiňovány první problémy. Jedním z nich byl nedostatek krmivové základny v mnohých obcích, čímž se někde muselo přistupovat ke snižování stavu dobytka, a to pak mělo negativní dopad na plnění dodávkového plánu.⁵¹⁸ K posílení procesu zakládání a rozvoje JZD byl v roce 1951 vyhlášen program s názvem „*Všestranná péče o JZD*“. V něm

⁵¹² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 2, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1947-1950, 26. února 1950.

⁵¹³ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa: doba tání 1953 – 1956*. Brno: Barrister & Principal, 2005, s. 47. ISBN80-86598-98-5.

⁵¹⁴ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 2, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1947-1950, 22. října 1949.

⁵¹⁵ Tamtéž, 30. ledna 1950.

⁵¹⁶ „*Okres Polička zvítězil!*“ *Rozorané meze*. Časopis poličského okresu, 13. 9. 1950, č. 4, s. 1.

⁵¹⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 2, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1947-1950, 6. května 1950.

⁵¹⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 3, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1951-1952, 16. února 1951.

byl kromě základních úkolů, jako rozšiřování a upevňování členské základny zdůrazňován odpovídající kádrový profil předsedů JZD a jeho představenstva. Dále byl kladen důraz na personální zajištění v podobě účetních, veterinářů, agronomů aj. K tomu bylo požadováno, aby se konaly pravidelné schůze a ze strany ONV byla vyžadována spolupráce nebo spíše dohled na všechna JZD v okrese.⁵¹⁹ Po poměrně úspěšných letech v plnění dodávek zazněl z úst okresního referenta Siona náznak obavy o plnění dodávkových úkolů. Proto vyzval své kolegy, aby se zaměřili na skryté rezervy „vesnických boháčů“. K tomu soudruh Krejčí připomenul, že dle směrnic KSČ „vesničtí boháči“ nepatří ani do JZD.⁵²⁰ Ohledně zakládání JZD byla problémem skutečnost, že samotní předsedové MNV a členové jejich rad nechtěli do JZD vstupovat. „*S takovými to členy se nemůže počítat, protože tito ještě svými řečmi JZD bourají.*“⁵²¹ Kromě represivních metod viděli zástupci mocenského aparátu hlavní příležitost jak přesvědčit rolníky ke vstupu do JZD v tom, že budou úspěšní při zemědělských pracích. Proto byla vždy věnována velká pozornost přípravě a průběhu všech prací v zemědělství. „*Nesmí se nám stát, aby soukromý sektor byl před socialistickým.*“ A proto se tvořily osevní, žňové a další plány. Do průběhu těchto prací se zapojovali i samotní členové ONV, byli povoláváni brigádníci. Zapojovaly se STS a „vesnickým boháčům“ se dle zákona č. 55/1947 zajišťovaly stroje, jen aby byly všechny práce včas a úspěšně hotovy.⁵²² Až později si začali funkcionáři ONV připouštět, že vlastně zemědělství nerozumí a těžko se jim pak lidi ke vstupu do JZD přesvědčují. Toto si upřímně přiznal jistý Šprojcar na jedné ze schůzí ONV: „*Jak já mám pomoci v zakládání JZD? Já ho přesvědčuji, ale nemohu říci, udělej to tak a tak. Já zemědělství nerozumím. [...].*“ Jako řešení byla zvažována různá školení, která jsou ale nakonec zavržena s tím, že už to stejně nedoženou.⁵²³ V závěru roku 1951 byla v okrese tři JZD III. výrobního typu, JZD II. výrobního typu bylo osm a u pěti z nich byl předpoklad přechodu na vyšší typ. Osm bylo i JZD I. výrobního typu a u dvou se očekával přechod na III. výrobní typ.⁵²⁴ A s takovým výsledkem nemohli být zástupci státní moci rozhodně spokojeni. V hodnocení hospodaření založených JZD také nebyl příliš důvod ke spokojenosti. Předně ještě nebyly splněny podmínky pro společné ustájení. Dále byla nedostatečná krmná základna, docházelo k poklesu pracovní morálky. A v neposlední řadě zástupci lidové správy nevěnovali nově ustanoveným JZD patřičnou pozornost. Aby se situace zlepšila, bylo více

⁵¹⁹ Tamtéž, 2. června 1951.

⁵²⁰ Tamtéž.

⁵²¹ Tamtéž, 14. července 1951.

⁵²² Tamtéž.

⁵²³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 4, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1953, 24. března 1953.

⁵²⁴ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 3, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1951-1952, 6. března 1952.

apelováno na členy představenstev JZD, aby se účastnili odborných školení, o která v uplynulém roce nejevili zájem. Ve spolupráci s JSČZ a profesory z rolnické školy v Pomezí byly naplánovány pro nadcházející rok besedy se zemědělci o agrotechnických pokynech na rok 1952. Za účelem tvorby plánů jarních prací byli osloveni zaměstnanci ONV, kteří se na jejich podobě podíleli coby instruktoři.⁵²⁵ Tedy setkáváme se pouze se snahami řešit problémy z vrchu, v čele s lidmi, kteří neměli se zemědělstvím většinou žádné zkušenosti, a sedláci se svými bohatými zkušenostmi byli z tohoto procesu vyloučeni. V průběhu roku 1952 byla provedena za pomoci místních tajemníků personální proměna ve většině MNV, především šlo o odstranění těch, kteří nebyli nakloněni kolektivizaci vesnice. Po této „čistce“ bylo politické složení MNV následující: 489 osob bylo členy KSČ, čtrnáct členů tvořili lidovci a pět českoslovenští socialisté. Z hlediska sociálního bylo v národních výborech 403 dělníků, úředníků a učitelů bylo zastoupeno 99. Dále zde bylo 116 zemědělců do 5 ha, 163 zemědělců do 10 ha, 42 do 15 ha a šest zemědělců nad 15 ha. Členy JZD bylo 169 funkcionářů.⁵²⁶ Sledovaným cílem této obměny bylo jejich větší a efektivnější zapojení do procesu kolektivizace. V závěru roku bylo v okrese 21 JZD III. typu a JZD obhospodařovala 29% veškeré půdy v okrese.⁵²⁷ V rámci celého Československa bylo 59,9% JZD I.-IV. typu, při čemž JZD III.-IV. typu byla v 34% obcí.⁵²⁸ Oproti loňskému roku tedy znatelný vzestup. Byl to rok, kdy se ještě podařilo splnit dodávky, ovšem 57 ha půdy zůstalo ležet ladem a socialistický sektor nezvládl obdělat 125 ha zemědělské půdy.⁵²⁹ Ale soukromý sektor zatížený vyššími dodávkami, omezený v mechanizaci, zatížený nucenými pachtý apod. na socialistický sektor už v plnění ztrácel a nezvládl obdělat 1 897 ha.⁵³⁰ Tato skutečnost se tedy také podepsala na zvýšeném počtu založených JZD a vstupu do nich. Nutno ještě připomenout, že to bylo také období, kdy probíhala Akce K (kulak).

Do roku 1953 vstoupili funkcionáři ONV v Poličce se smělým cílem - do žní mít JZD v každé obci. Nebyl to ovšem jejich nápad, ale byl to úkol celorepublikový vyplývající z první pětiletky, která v tomto roce končila. „*To znamená každý týden založit jedno JZD*“, uzavřel výzvu k onomu úkolu okresní tajemník.⁵³¹ K 1. březnu bylo v okrese 27 JZD III. typu a jako

⁵²⁵ Tamtéž, 6. března 1952.

⁵²⁶ Tamtéž, 29. prosince 1952.

⁵²⁷ Tamtéž.

⁵²⁸ PŠENÍČKOVÁ, Jana (ed.). Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství –vznik JZD 1952. Praha: SÚA, 2000, dokument č. 35. S. 267-269. ISBN 80-85475-65-0.

⁵²⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 4, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1953, 24. března 1953.

⁵³⁰ Tamtéž, 29. ledna 1953.

⁵³¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 4, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1953, 29. ledna 1953.

další krok k jejich upevnování byla například navázána spolupráce s ROH, kdy všechny závody jmenovaly ze svých řad účetní poradce pro jednotlivá JZD.⁵³² Splnění úkolu dokončení kolektivizace venkova ale vzalo za své s krizí roku 1953. Její dopad se promítl i v místních JZD a počal se objevovat zvýšený počet odhlášek a snaha zemědělců o návrat k soukromému hospodaření. Předseda JZD Oldřiš dokonce tvrdil, „že za daných okolností není možno JZD dále držet, neboť nejsou v obci prý přírodní podmínky pro družstvo.“⁵³³ V důsledku toho mu bylo po pohovoru na SNB uloženo, aby JZD řídil aspoň ještě přes žně, dokud se za něho nesežene náhrada. Zásadní dopad na odchod lidí z JZD měl projev Antonína Zápotockého na Klíčavské přehradě, ve kterém kritizoval cestu násilné kolektivizace, který si mnozí vysvětlili jako možnost svobodně se rozhodnout k návratu k soukromému hospodaření, ačkoliv plán centrálně řízeného kolektivního hospodaření Zápotocký ve svém projevu rozhodně neopustil: „A proto my otázku zemědělských družstev budeme muset prozkoumat,[...]. A těm, kteří si myslí, že si pomohou tím, že z družstva utečou, těm můžeme docela otevřeně říci: nic si nepomůžete. Za několik roků budete muset družstva, ze kterých dneska třeba utečete, znovu budovat.“⁵³⁴ Ještě větší vliv měl jeho druhý projev ve Stěžarech u Hradce Králové, kde kritizoval překotné tempo při zakládání JZD.⁵³⁵ Na zvýšeném počtu odhlášek se rovněž odrazila zmiňovaná situace v NDR a Maďarsku, ve které mohli lidé spatřovat jistou naději. Vždyť v období počátku 50. let si místní představitelé statní moci neustále stěžovali na to, že lidé věří, že bude převrat.⁵³⁶ Ještě před tím proběhla 1. června 1953 dlouho připravovaná měnová reforma, která se rovněž podepsala na vystupování lidí z JZD. Stát si díky ní přišel na více než 14 miliard korun a vytvořil si tak finanční rezervu do budoucnosti k líbivým sociálním gestům.⁵³⁷ Aby byla „nutnost“ měnové reformy spolehlivě interpretována občanům, musely postojе jednotlivých členů KSČ ohledně reformy projít prověrkou. V Sádce proběhla schůze k provedené reformě a jednotlivá stanoviska členů strany sepsána. Anna Vašulinová například měnovou reformu označila jako poslední ránu

⁵³² Tamtéž. 24. března 1953.

⁵³³ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, inv. č. 89, k. 9, sl. Tajné presidiální a správní spisy. Měsíční informační zpráva za červen, 1. června 1953.

⁵³⁴ PŠENIČKOVÁ, Jana (ed.). Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství - vznik JZD 1953. Dokument č. 39, s. 155-156. Praha: SÚA, 2002. ISBN 80-85475-80-4.

⁵³⁵ DOLEŽAL, Jan – KMONÍČEK, Josef – PEKÁREK, Jiří. Když mizely meze: kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949–1960. Hradec Králové: Kruh, 1987. Edice Kraj. S. 71.

⁵³⁶ SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 2, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1947-1950, 30. ledna 1950.

⁵³⁷ PERNES, Jiří. Rok 1953 v Československu. In *Paměť a dějiny* 4, 2013, s. 19.

k potlačení posledních zbytků reakce a cestu k zhospodárnění výroby průmyslové i zemědělské.⁵³⁸

Vnitřními příčinami nespokojenosti lidí v JZD byly špatné platové podmínky, organizační úroveň JZD a také to, že tam lidé nebyli ze své vlastní vůle. Konkrétně v Pardubickém kraji stále klesala hodnota pracovní jednotky, čehož byla příčinou špatná organizace práce.⁵³⁹ Na schůzi ONV na to upozorňoval i již jmenovaný Šprojcar: „*Jak je možné, že v některých JZD mají tak nízkou PJ? [...] Když takový člověk bere měsíčně 300 – 400 Kčs, jak se může uživit? V čem to vězí? Dříve si žili dobře a teď, jak je JZD, to je tak špatné.*“⁵⁴⁰ Největší počet odhlášek se dle předběžného přehledu ministerstva zemědělství z 22. srpna 1953 vyskytl v kraji Jihlava - 500 odhlášek, Pardubice jich měly 260.⁵⁴¹ Úsměvné je tvrzení Oldřicha Bureše, který zpětně v roce 1955 odůvodňoval, proč se JZD v roce 1953 rozpadla. „*V roce 1952 jsme měli v našem okrese mnoho družstev, dnes jich je však méně proto, že rozpadlá družstva nebyla vedena tak, jak jsme chtěli.*“⁵⁴² Okres v roce 1953 splnil dodávku obilí na 95,1 %. Při analýze příčiny nesplnění dodávky obilí byl jako důvod ve zprávě okresní prokuratury uveden neúměrný předpis dodávek z hlediska k plánované osevní ploše a také neúměrné předpisy u některých zejména větších zemědělců. Problémem byl také nedostatek pracovních sil a špatná pracovní morálka v některých JZD, která se musela v tomto experimentu násilně zakládaných „družstev“ nutně projevit. Sám na to upozornil ředitel STS Svoboda: „*Nám nesmí být lhostejné, aby to dopadlo jako loni. Podzim byl kritický, ale naše JZD, nežli by šla posekat v dešti otavu a zkrmit ji na zeleno, raději krmili suchým. Teď vidíme chcípání dobytka [...].*“⁵⁴³ A viník celé krize? „Vesniční boháči“, kteří vstoupili do JZD pro neúnosnost nátlaku ze strany mocenských složek, byli obviněni z vypočítavosti a slovy předsedy vlády Viliama Širokého za rozpadem JZD stáli také oni, protože „*čert se nestane*

⁵³⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OV KSČ, inv. č. 28, k. 13, sign 13/8, sl. Dokumentace prověrek a kádrových posudků 1948-1953, zápis o prověrce členů KSČ v Sádku k provedené měnové reformě, datum neuvedeno.

⁵³⁹ PŠENÍČKOVÁ, Jana (ed.). Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství –vznik JZD 1953. Praha: SÚA, 2002. Dokument č. 43, s. 163-164. ISBN 80-85475-80-4.

⁵⁴⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 4, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1953, 28. dubna 1953.

⁵⁴¹ PŠENÍČKOVÁ, Jana (ed.). Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství –vznik JZD 1953. Praha: SÚA, 2002. Dokument č. 41, s. 158. ISBN 80-85475-80-4.

⁵⁴² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 8, sig. KB83/2, sl. Zápisy o schůzích pléna 1953, Zápis z mimořádného zasedání ONV 10. července 1955.

⁵⁴³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 4, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1953, 28. dubna 1953.

*andělem, i kdyby ho křtili v 99 kostelích“.*⁵⁴⁴ Možná si při těchto „teologických“ úvahách mohl vzpomenout na jiné lidové přísloví, třeba na to o větru a bouři.

V březnu 1954 bylo v okrese Polička 30 JZD, z toho bylo docíleno společné rostlinné a živočišné výroby pouze u třinácti z nich. Ostatní JZD přechod k III. typu podepsala, ale u toho také zůstalo. Dále u čtrnácti JZD hrozilo rozpadnutí a v přibližně čtrnácti JZD si, často i z pokynu členů představenstva JZD, každý sklízел sám a ponechával si to, co sklídl. Některá JZD v roce 1952 vznikla pouze z důvodu krupobití, které postihlo část okresu. V této situaci nebylo možné splnit dodávky a zemědělci trpěli také nedostatkem krmiv. Nyní se tato JZD opět rozpadala. Ve zprávě okresního prokurátora bylo vyzdvihováno, že se při zakládání JZD vcelku zachovával princip dobrovolnosti. *„Naopak okresní činitelé si stěžují na to, že krajští činitelé kladli zdejšímu okresu za vzor okres Hlinsko, kde došlo k založení velkého počtu JZD za asistence SNB.“*⁵⁴⁵ Principem dobrovolnosti se na nejrůznějších schůzích a jednáních oháněli funkcionáři tak často, jakoby úplně pomíjeli všechny ty metody nátlaku a persekucí vůči soukromým zemědělcům, na kterých se oni sami podíleli, případně k nim i sami vybízeli. Dalším krokem k udržení JZD bylo vládní usnesení z listopadu 1954, jehož podstatou bylo odpuštění nedodávek a umožnění jejich vstupu do dalšího roku bez dluhů. Ale i tak pokusy o zakládání družstev v roce 1955 naprosto vážly a i když se třeba podařilo získat v Sádce dvanáct přihlášek do JZD, k jeho založení to nevedlo. V září 1955 tak stále ještě většina zemědělské půdy v okrese (82,6%) ležela v rukou soukromých zemědělců.⁵⁴⁶ Ve vlně kritiky se tak nesl závěr roku 1955 a na schůzi rady ONV bylo shrnuto, *„že není pro naši práci dobrým výsledkem, že jsme dosud na našem okrese založili jediný přípravný výbor. Není také naším úspěchem, že se nám nepodařilo rozšířit členskou a půdní základnu v JZD Střítež, Česká Rybná, Perálec, Lezník“.*⁵⁴⁷ Na podkladě toho náměstek předsedy ONV Bohumil Řehůřek vyzval, aby na všechny výroční schůze JZD byli pozváni malí a střední rolníci a byli přesvědčováni ke vstupu do JZD. Jaký asi bude výsledek takového přesvědčování, hned v úvodu svého referátu zpochybnil Adolf Ehrenberger: *„Soudruzi a soudružky! Bude těžké naše soukromě hospodařící zemědělce přesvědčovat o tom, aby vstoupili do jednotného zemědělského družstva apod., když právě oni nám budou právem poukazovat na nedostatky, které se projevují v dosavadních jednotných zemědělských družstvech...“* Špatné výsledky při

⁵⁴⁴ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 4, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1953, 30. září 1953.

⁵⁴⁵ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 9, inv. č. 89, sl. Tajné a presidiální spisy 1949-1960. Měsíční informační zpráva za únor, 4. 3. 1954.

⁵⁴⁶ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 8, sig. KB83/2, sl. Plán práce: ONV, jeho rady, stálých komisí, ... na IV. čtvrtletí 1955, 27. září 1955

⁵⁴⁷ SOA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 8, sig. KB83/2, sl. Zápisy ze zasedání pléna ONV 1954, 10. řádné zasedání ONV 28. prosince 1955.

upevňování JZD, špatné fungování a neúspěšnost při jejich zakládání bylo přičteno také na vrub stále zemědělské komisi, „*jestliže zemědělská komise vykonala v uplynulé době nějakou práci, musí v příštím roce toto úsilí nejméně trojnásobit*“.⁵⁴⁸ Členové ONV a ostatní zúčastnění funkcionáři na schůzích sice sebekriticky přiznávali malé vlastní nasazení při přesvědčování zemědělců ke vstupu do JZD, ale hlavní vinu spatřovali v zástupcích MNV, kteří neprojevovali dostatečnou podporu pracovníkům ONV a z OV KSČ, někdy dokonce vůbec žádnou. „*Členové NV nejsou o výhodách družstevního hnutí přesvědčeni, ačkoliv říkají, že družstva jsou dobrá věc. Kdyby s. Makovský z Borové, s. Svojanovský z Předměstí, ... byli přesvědčeni o tom, že družstvo jim přinese ulehčení práce, ulehčení starostí a zvýšené příjmy, určitě by v těchto vesnicích již družstvo bylo založeno.*“ Ale jak je podotknuto i z řad členů ONV a OV KSČ, bylo aktivních propagátorů JZD poskromnu.⁵⁴⁹ Díky těmto všem peripetiím se kraj Pardubice dostal na poslední místo v plnění dodávek obilí a „*náš okres to byl, který to zapříčinil*“, znělo ve zprávě ONV.

Co nám ale říkají tyto rozbor ONV příčin trvalého neúspěchu při zakládání JZD? Vina byla svalována na krajské funkcionáře, na zástupce MNV a mnohé další, a samozřejmě se všichni svorně shodli, že největší podíl viny nesou „kuláci“ a „notoričtí neplničtí“. Nicméně i ono obviňování těch, kteří by měli JZD aktivně budovat, potvrzuje problém této doby. A to sice ten, že mezi samotnými soudruhy důvěra a nadšení pro socialistický způsob zemědělství zkrátka nebyl. A např. přehled plnění dodávek brambor v okrese během posledních 3 let ukazuje zhoubný vliv překotného zakládání oněch rádob družstev. V roce 1953 bylo odevzdáno 1600 vagónů brambor, v roce 1954 to bylo 1200 vagónů a v roce 1955 už jim byla dodávka snížena na 880 vagónů, a to ještě hrozilo, že nesplní ani tento výměr. Podobně to bylo s dodávkami hovězího masa, v roce 1954 bylo dodáno méně než v roce 1953 a nárůst v roce 1955 byl jen minimální.⁵⁵⁰

Rok 1955 byl rokem vstupu do II. pětiletého plánu, na jehož konci měla zemědělská výroba stoupnout o 30%.⁵⁵¹ Pro zdecimovaný okres to byl úkol vskutku nadlidský. Neobdělaná půda, nedostatek stájových prostor, přestárlí hospodáři, nedostatečná mechanizace a příčina? Rozdrobená soukromá malovýroba.⁵⁵² Systém, který zde fungoval po staletí, byl původcem stále klesající schopnosti plnit kontingenty, zmatků a ztráty chuti

⁵⁴⁸ SOA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 8, sig. KB83/2, sl. Zápisy ze zasedání pléna ONV 1954, 10. řádné zasedání ONV 28. prosince 1955.

⁵⁴⁹ Tamtéž, 27. září 1955

⁵⁵⁰ Tamtéž, 27. září 1955

⁵⁵¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 10, sig. KB83/2, sl. , Zápis ze. řádného zasedání ONV 26. června 1956.

⁵⁵² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 10, sig. KB83/2, sl. , Zápis ze. řádného zasedání ONV 26. června 1956.

k práci. ONV také neustále lpěl na přesném rozpisu plánu zemědělské výroby, ale setkával se spíše s jeho šablonovitým vyplňováním, než s nějakým promyšleným plánem dle konkrétních možností dané lokality. Výsledkem toho bylo 180 ha nedosázených brambor za rok 1956.⁵⁵³ Nicméně v roce 1956 počal v okrese mírně stoupat počet založených JZD či jejich přechod k vyšším výrobním typům. Přibylo 315 ha zemědělské půdy, což ale činilo 1,5% celkové zemědělské půdy. „Přes částečné úspěchy, kterých bylo na našem okrese docíleno v zakládání a rozšiřování JZD, dosavadní tempo ve združstevňování naprosto neodpovídá směrnicí, která byla stanovena celostátní konferencí a kterou jsme si sami rozpracovali, tj. získat do konce pětiletky převážnou část rolníků a půdy pro družstevní velkovýroby.“⁵⁵⁴ Příčinu toho, že o vstup do JZD nejevili zájem ani malí zemědělci, viděl soudruh Reisinger v jejich dosavadní závislosti na velkých zemědělci. „Dnes mají možnost větší zemědělci, kteří mají finanční prostředky, zakoupit si potřebné stroje k svému hospodaření a vůbec drobného nářadí přibývá, která si půjčují mezi sebou a drobní zemědělci jsou potom povinni těmto větším zemědělcům za pomoc poskytnutou od větších stroji apod., jim svoji práci toto oplatit. Jeden druhému si tak vypomáhá a začíná se nám vytvářet poznovu venkov – jedna rodina. Když jdeme potom k těmto zemědělcům přesvědčovat je o vstupu do jednotného zemědělského družstva, říkají, že jim nic neschází.“⁵⁵⁵ I když průběh kolektivizace venkova stále váznul, podařilo se docílit oproti předchozímu roku vyšší produkce zemědělských výrobků. Soukromý sektor sice zvýšil produkci vepřového masa a brambor, ale nastal zde pokles u dodávky mléka a vajec, což bylo pro funkcionáře ONV hodnoceno jako kladné zjištění, které jim dávalo naději na další postup kolektivizace. Zvýšil se také výnos z jednoho hektaru zemědělské půdy. Problém, který ale nadále přetrvával, byla špatná organizace práce, nedodržování vzorových stanov a špatné a slabé vedení JZD. Kritizováno bylo například Telecí za to, že se členské schůze JZD konaly zřídka a nepravidelně, což nemohlo přispět k efektivnímu fungování JZD. Úskalím byla také špatná sounáležitost členů se samotným JZD. A dalším zásadním nedostatkem byla pomalá výstavba budov JZD.⁵⁵⁶

Když československá vláda poslala v listopadu 1956 dopis zemědělcům s radami, jak zajistit úspěšné plnění 2. pětiletky, setkalo se jeho plánované projednávání s naprostým nezájmem občanů. V Borové se schůze ani nekonala a v ostatních obcích byla účast

⁵⁵³ Tamtéž, 26. června 1956.

⁵⁵⁴ Tamtéž, 27. prosince 1956.

⁵⁵⁵ Tamtéž, 28. srpna 1956.

⁵⁵⁶ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 10, sig. KB83/2, sl. , Zápis z 6. řádného zasedání ONV 28. srpna 1956.

v průměru 20 občanů.⁵⁵⁷ Nízká účast lidí na veřejných schůzích v obcích, kdy hlavně chyběli soukromí zemědělci, byla neustálým předmětem kritiky. Proto bylo přikročeno k ustanovení agitátorů, kteří osobně obejdou všechny zemědělce, a tam, kde panovala obzvlášť nálada proti JZD, budou dojíždět okresní funkcionáři.⁵⁵⁸

Na zimu 1956/1957 byla chystána další velká kampaň zaměřená na zvýšení produktivity zemědělských „družstev“ a získávání doposud soukromě hospodařících zemědělců ke vstupu do nich. Zapojit se měli více než kdy jindy MNV, a „*především je nutné dbát na to, aby do vedení JZD byli navrhováni nejlepší a nejschopnější družstevníci, kteří mají důvěru v obci.*“ V tomto zimním období chtěli dosáhnout jasné převahy socialistického sektoru nad soukromým. Ve zprávě bylo dále uvedeno, že poličský okres v rozvoji jednotlivých zemědělských „družstev“ nejvíce zaostává, k 1. lednu 1957 bylo na okrese sedmáct JZD. Navíc v založených JZD komplikoval efektivitu práce nedostatek zemědělské techniky a osiv. V srpnu 1957 náleželo do správy JZD a ČSSS necelých 30% zemědělské půdy, do konce roku se toto procento zvedlo na 46,2 % a v okrese bylo ustanoveno 44 JZD. To znamenalo, že k dokončení kolektivizace okresu zbývalo 13.697 ha z 22.000 ha. To nám ukazuje, že počet založených JZD sice stoupal, ale procento půdy ve vlastnictví socialistického sektoru se zvyšovalo pomalu. Největší počet nových členů tvořila kategorie malých a středních rolníků. S výměrou 2-5 ha jich do JZD vstoupilo 226, v kategorii 5-10 ha to bylo 184 rolníků, s výměrou 10-15 ha 124 a nad 15 ha vstoupilo 58 zemědělců.⁵⁵⁹

A i přes postupný nárůst okres stále zaostával v celostátním průměru založených JZD, proto bylo neustále potřeba zvyšovat tlak na jejich založení. K zvýšení tempa kolektivizace nutil i tlak ze strany státu. Do roku 1958 musel okres počítat s podstatně zvýšenými úkoly ve státním nákupu i přes to, že v roce 1957 i letech předcházejících se s plněním některých produktů okres vyrovnával jen těžko. Například mělo být vykoupeno o 5.059 q obilovin více než v loňském roce. Toto navyšování dodávek bylo samozřejmě namířeno jako bič na soukromé zemědělce. Ti v závěru roku 1957 dlužili na dodávkách 1,2 mil. mléka, takřka 100 000 kg vepřového masa. Navíc bylo od dalšího roku přistoupeno plnit dílčí dodávky mléka a masa za každé čtvrtletí a dodávky vajec za každý měsíc. „*Je však třeba vidět, že rozvojem socializace vesnice, klesá vzhledem k nižší normě JZD vyměřování povinných dodávek, ... nesmíme zapomínat ani na úkoly soukromě hospodařících rolníků. Těmto rolníkům musí být*

⁵⁵⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 10, sig. KB83/2, sl. , Zápis z 8. řádné chůze ONV 27. srpna 1957.

⁵⁵⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č. 8, k. 3, Ze schůze předsednictva KV NF, 5. prosince 1956.

⁵⁵⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 12, sig. KB83/2, sl. Zápis zasedání pléna ONV 1958. Zápis z 1. mimořádného zasedání ONV Polička 11. února 1958.

*jasně stanoveno, aby viděli, jaké velké úkoly ve zvýšení zemědělské výroby nám druhý pětiletý plán ukládá a musí jim být soustavně při projednávání těchto úkolů ukazováno, že jediná cesta k jejich plnění je cesta socialistické velkovýroby.*⁵⁶⁰

Druhým problémem, který se podílel na nízké produktivitě zemědělství v okrese, byla skutečnost, že i když počet JZD sice pomalu, ale přece stoupal, tak měla poměrně malou členskou základnu. „... stanovený úkol rozšíření plníme jen z 50%. Přitom v některých JZD je vybudováno společné zařízení, které nemůže být plně využito jen proto, že se nerozšiřuje členská a půdní základna. Je tomu tak v Perálcích, Telecím, Modřeci a dalších družstvech“⁵⁶¹ A tak muselo být využito i této zimy, stejně jako všech předchozích, k neustálému přesvědčování ke vstupu do JZD. Rok 1958 byl pro soudruhy výjimečný výročí 10 let od „vítězného února“, a tak se náplní oslav stal i závazek vytvořit podmínky založení JZD ve všech obcích okresu a rozšiřovat jeho základnu. Toto úsilí bylo podpořeno i celostátním závazkem splnit 2. pětiletku již v roce 1959. Ze zápisu z mimořádné schůze, kde se jednalo o předčasném splnění 2. 5 LP je cítit i přes vyjmenování všech pokroků v zemědělské výrobě určitá nejistota. Tíhou, kterou si JZD nesla i do tohoto roku, byla vlivem špatného obhospodařování půdy v předcházejících letech špatná krmivová základna, čímž byla ohrožena živočišná výroba. Například celá řada JZD nebyla schopná dodržet předepsaný zástav prasat jako základní předpoklad splnění dodávek vepřového masa - v JZD Oldřiš byl zástav splněn jen na 60%. Dodávkový úkol v zrninách v roce 1958 byl splněn poprvé za pět let. Co se ale týkalo vajec, mléka, vepřového a hovězího masa požadované množství splněno nebylo ani ve státním, ani v soukromém sektoru. Základním zdrojem příjmů v JZD byla v okrese Polička živočišná výroba. „Družstva“ po celém okrese se ale neustále potýkala se špatnou krmivovou základnou, která byla způsobena například sklízením nekvalitního sena, tím docházelo k nedodržování zástav skotu a na začátku roku 1959 v celém okrese chybělo 855 kusů skotu, z toho 528 dojníc.⁵⁶²

Se zakládáním a výstavbami JZD byly neodmyslitelně spojeny státní investice. V roce 1957 bylo v okrese prostavěno za 3 600 000 Kčs, v roce 1958 to už bylo 10 650 000 Kčs a na rok 1959 byla naplánována výstavba společných hospodářských budov JZD za 11 991 000 Kčs. Tempo výstavby muselo být rychlé, protože na začátku roku 1959 bylo společně ustájeno pouze 35 % dojníc, prasnic a koní pouhých 6 %. K počátku roku 1959 bylo na okrese

⁵⁶⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 12, sig. KB83/2, sl. Zápis zasedání pléna ONV 1957. Zápis z 6. řádného zasedání ONV Polička 28. listopadu 1957.

⁵⁶¹ Tamtéž.

⁵⁶² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OV KSČ Polička, inv. č. 1, k. 1/1, sign. LJ 105/1. Sl. Zápis z okresní konference KSČ 7. - 8. 3. 1959.

Polička 10 zaostávajících JZD, která dostala od státu finanční pomoc ve výši 710 000 Kčs. Tyto peníze se měly využít především na znárodnění půdy, nákup osiv, zvířat aj. Kromě toho byli členové JZD přesvědčováni, aby navýšili příděl do nedělitelného fondu na 8,56 % za rok 1958 a v roce 1959 měl být zvýšen na 9%. JZD Sádek se dokonce zavázalo zvýšit tento příděl na 10%.⁵⁶³

Táhlým problémem po celou dobu zakládání JZD byla špatná činnost národních výborů, které především postrádaly potřebnou autoritu, jež byla nutná vzhledem k jejich roli kontrolora místních JZD a dohlížitele na provádění výkupu zemědělských produktů. Tento problém se netýkal ale pouze okresu, byl to problém celorepublikový. „*Na zasedání KV strany s. Dolanský hovořil, že máme soudruhy, kteří nestačí na práci. Nebudeme se již tak dívat na původ, ale na odbornou stránku.*“⁵⁶⁴ I přes tuto výzvu soudruha Dolanského byla vznesena na okresní konferenci KSČ v roce 1959 výzva, „*do všech důsledků vést stranické organizace k získávání družstevníků za kandidáty strany, tak [abychom] měli zabezpečen stranický vliv v každém JZD.*“ V roce 1958 bylo 67 členů v představenstvech JZD členy KSČ, v březnu 1959 jich bylo již 83.⁵⁶⁵ Ke konci roku 1959 hospodařil socialistický sektor na 81,9% zemědělské půdy.⁵⁶⁶

6.1.1 JZD Telecí

První pokus založit v obci JZD proběhl v roce 1949 a 30. května zde bylo ustanoveno JZD I. výrobního typu. Mělo 46 členů a hospodařilo na 223 ha zemědělské půdy.⁵⁶⁷ Zakladateli byli drobní hospodáři až bezzemci v čele s místním evangelickým farářem Otokarem Kadlecem. „*Dá se říct, že to založili převážně presbyteři evangelického sboru*“,⁵⁶⁸ doplňuje Antonín Lamplot asi ne úplně tradiční okolnosti založení JZD. JZD vzniklo zrušením místního strojního družstva, díky čemuž se mohlo zmocnit jeho technického zázemí. A tak měli traktor, Lamplotem zabavili samovaz, v Borové koupili vůz a začali s hospodařením. Hodnota pracovní jednotky byla nízká a většina členů se díky volnému trhu

⁵⁶³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OV KSČ Polička, inv. č. 1, k. 1/1, sign. LJ 105/1. Sl. Zápis z okresní konference KSČ 7. - 8. 3. 1959.

⁵⁶⁴ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 16, sig. KB83/2, sl. Zápis zasedání pléna ONV 1959. Zápis ze společného zasedání OV-KSČ a ONV, 18. června 1959

⁵⁶⁵ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OV KSČ Polička, inv. č. 1, k. 1/1, sign. LJ 105/1. Sl. Zápis z okresní konference KSČ 7. - 8. 3. 1959.

⁵⁶⁶ „*Osobní závazky ke zvýšení výroby*“. Nová cesta. Vesnické noviny Okresního národního výboru v Poličce. 28. 1. 1960, ročník 7, s. 1.

⁵⁶⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 2, sign. KB 83/2, Zápis zasedání pléna 1947-1950, 6. května 1950.

⁵⁶⁸ Archiv autorky. *Rozhovor s Antonínem Lamplotem ml.*, duben 2012.

živila prodejem býků.⁵⁶⁹ Předsedou JZD byl zvolen Bohuslav Just, jehož předpoklady pro řízení JZD zpětně ve svých pamětech popsal Josef Lidmila ml.: „*Tak začal náš soused Bohumil Just budovat socialistickou vesnici, přitom sám živořil na svých asi 5 ha a nebyl schopen se řádně starat o to své hospodářství a po založení JZD se dobral na předsedu JZD a podle toho také družstvo špatně prosperovalo.*“⁵⁷⁰ Ovšem z počátku se JZD navenek tvářilo úspěšně. Už o rok později se konala schůze, na níž bylo dojednáno založení JZD II. typu. Tentokrát do JZD vstoupila většina místních zemědělců. JZD mělo 102 členů a hospodařilo na 488 ha půdy z celkových 594 ha.⁵⁷¹ JZD Telecí bylo v roce 1950 v rámci okresu hodnoceno jako jedno z nejpříkladnějších družstev. Jedni z prvních na okrese přistoupili k rozorání mezí a byli dávání za vzor ostatním „družstvům“. Zemědělci z Krásného byli na stránkách občasníku *Rozorané meze* nabádáni, ať se podívají přes kopec, jak se „družstevníkům“ v Telecích daří.⁵⁷² V jiném čísle časopisu byli dávání za vzor obci Borovnice: „*Je to trochu divné, že do Borovnice nedošlo to nadšení a žár družstevníků z Telecí.*“⁵⁷³ Stále tam ovšem na podzim 1950 bylo několik zemědělců, kteří vstoupit odmítali. Byli jimi Kučera (čp. 95), Just (čp. 89), Břeň (čp. 91) a Kunhart (čp. 93) a jistý Hejtmánek.⁵⁷⁴

V této době byly členy JZD i místní největší sedláci jako Jan Krejsek, Josef Zrůst, Antonín Lamplot, Emil Pajkr a jiní. Důvodem ke vstupu do JZD byl především fakt, že bylo zrušeno strojní družstvo, mnohým zemědělcům byly zabaveny stroje, a jak celé okolnosti okolo zakládání JZD shrnul Emil Pajkr: „*No bylo to jako pod tlakem, a tak to všechny podepsali a za rok všechny vystoupili.*“⁵⁷⁵ I Josef Ehrenberger ve svých vzpomínkách žádnou chválou na první léta hospodaření v JZD, kdy ještě byl jeho členem, neoplýval: „*Práce na poli i loukách vážly, neboť se do práce chodilo lajdácky. Mnohé manželky funkcionářů o 1/2 9-1/2 11 hod. dopolední a 2-6 hod. odpolední. Druzí to táhli od 6 hod. ráno do 1/2 12 hod. a od 1-7 hod. večer. Při nestejném denním počtu hodin byla však odměna stejná, to byl kámen úrazu. Vedoucí družstva to vše přehlíželi, sami horečně pracovali v hospodě při „vzpírání panáků“ za družstevnické mozoly. Stesků přibývalo, práce stíhala práci, nic nebylo včas hotovo, oddech tehdy, když přšelo.*“⁵⁷⁶ A tak pomalu žár a nadšení teleckého JZD uhasínal, protože JZD nefungovalo, rozhodl se v roce 1951 vystoupit a opět samostatně hospodařit Jan

⁵⁶⁹ Archiv autorky. *Rozhovor s Antonínem Lamplotem ml.*, duben 2012.

⁵⁷⁰ Archiv Antonína Lamplota ml. *Písemné svědectví Josefa Lidmily ml.*, 2014

⁵⁷¹ Archiv Antonína Lamplota ml. *Paměti Antonína Lamplota ml.*

⁵⁷² „*Do toho!*“. *Rozorané meze*. Časopis poličského okresu. 6. 9. 1950. S. 2.

⁵⁷³ „*Nenechte se zahanbit.*“. *Rozorané meze*. Časopis poličského okresu. 20. 9. 1950, č. 6. S. 2.

⁵⁷⁴ „*Nenechte se zahanbit.*“. *Rozorané meze*. Časopis poličského okresu. 20. 9. 1950, č. 6. S. 2.

⁵⁷⁵ Centrum Bohuslava Martinů. *Záznam rozhovoru s Emilem Pajkrem a Hedvikou Pajkrovou*, 7. 12. 2003.

⁵⁷⁶ Soukromý archiv Vlasty Ehrenbergerové. *Rodinná kronika*, č. 106 *Telecí (Krčma)*.

Krejsek.⁵⁷⁷ Další ránu si ušetřili jeho samotní představitelé. Ti, jak už tato práce ukázala dostatečně, vždy rádi uposlechli všech výzev představitelů vládní moci. Tentokrát to byla ta o „vesnických boháčích“ a jejich „špatném“ vlivu na JZD. To pro ně bylo skvělou záminkou jak odůvodnit špatné fungování JZD. Všechny jejich peripetie se rozhodli vyličít ústy v *Rudém právu*.⁵⁷⁸ A tak v únoru 1951 vyšel článek nesoucí název „Vesničtí boháči v Telecím brzdu rozvoje JZD“. „*Jó, to jsou zkrátka skupiny. Tady neplatí žádné odmlouvání. Tady to jde na rozkaz. JZD to je jako vojna. Je věčná škoda těch časů, kdy jsme dělali svobodně. S takovými řečmi organisoval práci boháč Lamplot. S radostí, jakou může mít jen vesnický boháč, zasíval mezi družstevníky svoje otravné řeči a rozleptával dobrou snahu malých a středních rolníků, kteří s důvěrou ve společnou práci vytvářeli podmínky družstevního hnutí na vesnici.*“⁵⁷⁹ Jako další „nepřátele“ rozvoje JZD a jeho přechodu na III. typ byli ještě označeni Emil Pajkr, Josef Zrůst a Válka. Antonín Lamplot si ale toto očerňování v článku nenechal líbit a napsal představenstvu JZD dopis, ve kterém se proti článku, a vůbec tomu, že oni jej přešli mlčením, ohradil. „*Byl jsem [...] napaden v Rudém Právu jako škůdce JZD v Telecím. Poněvadž sám si nejsem vědom, kde a v čem jsem rozvoj JZD poškodil a neb jakým způsobem jsem se do JZD vetřel, čekal jsem, že představitelé JZD zaujmou k onomu článku stanovisko. Jelikož se tak nestalo, nabyl jsem přesvědčení, že s obsahem představenstvo JZD souhlasí a mne jiného nezbyvá, než z JZD vystoupiti.* [...]“⁵⁸⁰ S Antonínem Lamplotem vystoupila celá pracovní skupina, která pod jeho vedením tak „úpěla“, a jak již bylo uvedeno, v reakci na článek vystoupil i Josef Zrůst.

Dne 8. února 1952 byl vyhlášen plán na přechod k JZD III. typu, kdy vystoupila naprostá většina členů a zůstalo jich pouhých 15. Na této schůzi byl zároveň za účasti tajemníka okresního výboru KSČ Kosteleckého a předsedy okresního národního výboru Karla Hlouše vyhlášen „zostřený kurz vůči vesnickým boháčům“.⁵⁸¹ To přineslo jejich vylučování z JZD, odebrání strojů, zvýšení dodávek apod. I přes neustálé návštěvy agitátorů v obci počet přihlášek do JZD přibýval jen pomalu. V létě 1953 čítalo JZD 62 členů.⁵⁸² Mezi nimi byl i Jan Krejsek, který v tomto roce do JZD pro neúnosnost plnění dodávek opět vstoupil.⁵⁸³ Ale i JZD Telecí se dotkl celorepublikový vývoj a přišla další etapa vystupování z JZD, na konci roku

⁵⁷⁷ Archiv autorky, *Záznam rozhovoru s Janem Krejskem*, 13. 4. 2012.

⁵⁷⁸ informace *Rudému Právu* poskytl Bedřich Trávníček. Archiv Antonína Lamplota ml. *Paměti Antonína Lamplota ml.*

⁵⁷⁹ Archiv Antonína Lamplota ml. *Rudé Právo*, č. 10, 9. března 1951

⁵⁸⁰ Archiv Antonína Lamplota ml. Opis dopisu představenstvu JZD Telecí.

⁵⁸¹ OÚ Telecí, *Pamětní kniha obce Telecí 1949-1960*, s. 124.

⁵⁸² OÚ Telecí, *Pamětní kniha obce Telecí 1949-1960*, s. 128.

⁵⁸³ Archiv autorky, *Záznam rozhovoru s Janem Krejskem*, 13. 4. 2012.

1955 mělo JZD 45 členů.⁵⁸⁴ A to i přesto, že v tomto roce byl opět zahájen tvrdý postup proti „kulacky“ ocejchovaným hospodářům. Obec navštěvovaly delegace agitátorů z výborů, továren, JZD a jiní. Po celou tuto dobu ale JZD postrádalo odpovídající zázemí a technické vybavení. Uvolněná půda byla dávána do nuceného pachtu, ale vnucené pozemky nebyli sedláci schopni obdělávat a odvádět z nich dodávky.

V roce 1957 mělo JZD pouhých 48 členů a potýkalo se s naprostým nedostatkem pracovních sil. A právě v té době byl Jan Krejsek vyzván, aby se ujal role předsedy. Nařízení vzešlo z okresu, kde si od něj funkcionáři slibovali, že změna ve vedení a dosazení do funkce člověka, ke kterému mají ostatní hospodáři důvěru, napomůže v přesvědčovací kampani ke vstupu do družstva.⁵⁸⁵ K tomuto kroku přistoupili i přesto, že v této době i dalších letech byla neustále zdůrazňována „bdělost vůči kulakům“. Tuto „poctu“ zprvu naprosto odmítal. Dva měsíce na něho naléhali, až tento nátlak vyvrcholil návštěvou funkcionářů ONV. Když pan Krejsek úlohu předsedy stále nechtěl přijmout, povstal předseda ONV Karel Hlouš a záležitost uzavřel slovy: „*Ty to dělat budeš, ty to dělat musíš, my máme možnost, my tě přinutíme!*“ *No, co jsem měl dělat?*⁵⁸⁶ Funkci tedy přijal pod podmínkou, že nebude spolupracovat s nikým ze starého vedení JZD.

To bylo v únoru 1958. Jan Krejsek nastoupil do „družstva“, které nefungovalo, na polích zůstaly nesklizené brambory, obilí hnilo na půdách, nebylo ani seno pro dobytek.⁵⁸⁷ K tomu se jim dostávalo výtek okresu, že i místní zástupci MNV odmítají rozšiřování orné půdy.⁵⁸⁸ Na okresní konferenci KSČ v roce 1958 bylo JZD Telecí jmenováno mezi menšinovými JZD, u kterých bylo potřeba zaměřit se na rozšiřování členské a půdní základny.⁵⁸⁹ A tak zároveň s nástupem Jana Krejska do funkce předsedy probíhala od začátku roku do března akce „Všichni do družstev“. Vesnici denně navštěvovaly skupiny agitátorů. Soukromí zemědělci byli předvoláváni jednotlivě před agitační skupinu. Byly zvýšeny dodávky, zrušeny zemědělské úvěry, uvalovány nucené pachtu. Na toto období vzpomíná dotyčný takto: *Přišli pracovníci z okresu, obešli vesnici a večer mi přinesli štůs přihlášek do JZD.* Dodává ale také, že při tomto náboru byli sedláci podrobni tvrdému psychickému

⁵⁸⁴ Tamtéž, s. 194.

⁵⁸⁵ Tamtéž, s. 262.

⁵⁸⁶ Archiv autorky, *Záznam rozhovoru s Janem Krejskem*, 13. 4. 2012.

⁵⁸⁷ *Tamtéž.*

⁵⁸⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 12, sig. KB83/2, sl. Zápisy ze zasedání pléna ONV 1957. Zápis z 6. řádného zasedání ONV Polička 28. listopadu 1957.

⁵⁸⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OV KSČ Polička, inv. č. 1, k. 1/1, sign. LJ 105/1. Sl. Zápis z okresní konference KSČ 7. - 8. 3. 1959.

nátlaku.⁵⁹⁰ To dosvědčuje ve svých vzpomínkách Antonín Lamplot ml.: „Rok 1958 byl velmi pracovně náročný, byl jsem již druhý rok ve výkonu vojenské presenční služby, i když sestra Marie byla převážně doma a pomáhala rodičům ve chlévě i na poli, když bylo třeba, jezdila i s koňmi. Ale politický tlak na celoobecní združstevnění všech zemědělců byl veliký. Vyhrožování, zastrašování, referenti z úřadů a stranického sekretariátu se střídali a předháněli, kdo koho dřív donutí podepsat přihlášku do JZD [...]. Zemědělci, ze strachu, že skončí jako Zrůstovi nebo Ehrenbergrovi, někteří další již věděli, co jsou tábory nucených prací. Ti vzdornější byli voláni na obecní úřad a účinně přesvědčovány, zastrašováni, až celá vesnice podepsala. Zůstali jen malozemědělci, o jejichž pozemky nemělo družstvo zájem. Tatínek mi psal na vojnu do Žatce, co mají dělat. [...]. Odjel jsem domů na mimořádnou krátkou dovolenou a doma jsme se dohodli podepsat, s velkým smutkem.“⁵⁹¹

Na konferenci OV KSČ o rok později bylo rozšíření členské základny JZD Telecí zařazeno mezi splněné úkoly.⁵⁹² Od 1. ledna 1959 hospodařilo JZD Telecí na většině místní zemědělské půdy.⁵⁹³ Že ale nebylo ani v tomto období úplně žádoucí, aby na vedoucím postě JZD byl člověk oceňovaný nálepkou „kulak“, dokládají závěry z výše uvedené okresní konference KSČ. Na konferenci bylo vyzdvižováno, že dokázali „změnit složení v představenstvech, kde v mnoha případech byli jen střední rolníci a dokonce někde i kulak. Že kulaci na vedoucí místa v JZD nepatří, nám ukazuje případ Hartmanice, kde kulak Macků [...]. Tento příklad jasně ukazuje, jak je třeba věnovat kulakům daleko větší pozornost ze strany místních funkcionářů, bezpečnosti i NV.“⁵⁹⁴

6.1.2 JZD Sádek

První schůze ohledně založení JZD v Sádku se konala 3. dubna 1949, ovšem tento pokus byl neúspěšný. Úspěch nezaznamenala ani schůze konaná o tři týdny později.⁵⁹⁵ Další pokus o založení JZD proběhl v roce 1950. Na schůzi MNV, újezdního tajemníka, předsedy MAV-NF byl zvolen přípravný výbor JZD. Jako předseda byl ustanoven František Dvořák,

⁵⁹⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OV KSČ Polička, inv. č. 1, k. 1/1, sign. LJ 105/1. Sl. Zápis z okresní konference KSČ 7. - 8. 3. 1959.

⁵⁹¹ Archiv Antonína Lamplota ml. *Paměti Antonína Lamplota ml.*

⁵⁹² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OV KSČ Polička, inv. č. 1, k. 1/1, sign. LJ 105/1. Sl. Zápis z okresní konference KSČ 7. - 8. 3. 1959.

⁵⁹³ OÚ Telecí, *Pamětní kniha obce Telecí 1949-1960*, s. 262–263.

⁵⁹⁴ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OV KSČ Polička, inv. č. 1, k. 1/1, sign. LJ 105/1. Sl. Zápis z okresní konference KSČ 7. - 8. 3. 1959.

⁵⁹⁵ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek*, s. 111.

čp. 72.⁵⁹⁶ Ani tato iniciativa k založení JZD nevedla. Jaké panovalo v obci pro tuto myšlenku nadšení, vystihuje zápis v kronice uvedený titulem „*Nábor do JZD v Sádku: „... dne 28. října byl v naší obci učiněn nábor do Jednotného zemědělského družstva soustavně dům od domu. Za člena nikdo nepřistoupil ani z velkých, ani středních rolníků.*“⁵⁹⁷ Při žních v roce 1951 stále sklízel každý samostatně. Státní strojní stanice posekala jen nepatrnou část obilí. Zbytek se většinou sklízel potahovými žacími stroji a ručně kosami.⁵⁹⁸ V referátu o situaci v zemědělské výrobě František Dvořák hodnotil průběh prací kladně, ale sám uvedl, že „*pro JZD nejsou prozatím podmínky, poněvadž by výtěžek z hospodářství nezhodnotil práci.*“⁵⁹⁹ I přes uvedený nedostatek pracovních sil obec dodávky kromě mléka, které bylo splněno na 93%, splnila.⁶⁰⁰

V důsledku soustavného znemožňování soukromého hospodaření dal František Mužík čp. 101 celé své hospodářství ve výměře 10,5 ha bezplatně do pronájmu Jaroslavu Bezděkovi z Borovnice. Jako věc do této doby v obci zcela nevídanou, zaznamenal tuto událost místní kronikář.⁶⁰¹ V březnu 1952 byla v obci rozpuštěna organizace Jednotného svazu českých zemědělců.⁶⁰² Karel Jech ve své publikaci upozorňuje na text likvidačního rozhodnutí JSČZ, ve kterém bylo uvedeno, že tam, kde nebylo JZD, stával se JSČZ „*útočištěm nepřátel JZD a vesnických boháčů.*“⁶⁰³ Po sérii neúspěšných pokusů a nezájmu ze strany občanů se 13. listopadu 1952 podařilo předsedovi Místního národního výboru Františku Černému společně s tajemníkem Janem Válkou z Telecího založit JZD III. výrobního typu. Do JZD vstoupila celá obec. Odpověď na otázku, co zemědělce vedlo k tomu, že najednou změnili názor a do JZD houfně vstupují, se nabízí. Jistě to nebylo tím, že najednou pochopili všechny výhody společného hospodaření. To je obsaženo i v zápisu v kronice při zaznamenávání oněch dnů: „*V několika dalších dnech byli přinuceni podepsat přihlášky i zemědělci z horní části obce...*“⁶⁰⁴ Spíše si shrňme pro přehlednost všechny formy nátlaku, kterým soukromí rolníci museli v těchto letech čelit. Bylo jimi především neustálé navyšování dodávek, zabavování strojů velkých zemědělců, nucené pachty, extrémně vysoké ceny potravin na volném trhu,

⁵⁹⁶ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 1, kn. 1. Sl. Zápisy ze zasedání pléna a schůzí rady 1950-1954. Zápis o schůzi MNV v Sádku, 4. října 1950.

⁵⁹⁷ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek*, s. 120.

⁵⁹⁸ Tamtéž, s. 125.

⁵⁹⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 1, kn. 1. Sl. Zápisy ze zasedání pléna a schůzí rady 1950-1954. Zápis o schůzi rady MNV v Sádku, 9. listopadu 1951.

⁶⁰⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 1, kn. 1. Sl. Zápisy ze zasedání pléna a schůzí rady 1950-1954. Zápis o schůzi MNV v Sádku, 28. prosince 1951.

⁶⁰¹ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek*, s. 130-131.

⁶⁰² Tamtéž, s. 131.

⁶⁰³ Tento zákaz vzešel z přísně tajného rozhodnutí ÚV KSČ z 18. února 1952 postupně likvidovat činnost JSČZ. JECH, Karel. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 148-149.

⁶⁰⁴ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek*, s. 132.

diskriminace při přidělování šatenek. V obci musela také bezesporu panovat atmosféra strachu, když jsou zavíráni vaši sousedé do vězení, je jim konfiskován majetek apod. Připočtíme k tomu i nedostatečně obhospodařovanou půdu za války, extrémně neúrodný rok 1947, který ovlivnil chod hospodaření i v dalších letech. A na všechnu tuto dřinu si rodiny musely vystačit samy. Po tomto výčtu je spíše s podivem, že přes všechny tyto útrapy soukromí zemědělci tak dlouho odolávali tlaku na založení a vstupu do JZD. Toto všechno také značí obrovskou nedůvěru, již měli lidé ke kolektivnímu hospodaření a asi především k lidem, kteří tuto formu hospodaření propagovali. Předsedou tohoto prvně ustanoveného družstva se stal František Dvořák č. p. 72.⁶⁰⁵ Družstvo hospodařilo na 631 ha zemědělské půdy.⁶⁰⁶ Pracovní jednotka byla stanovena na 67 Kčs, což byla nejvyšší jednotka v nově založených JZD v okrese, ale její hodnota byla naprosto nereálná. Z této pracovní jednotky bylo 30 Kčs stanoveno na zálohy. Každý člen měl nárok na 0,5 ha záhumenku. Dle vzpomínek Jana Portla nebyl ustanovený předseda nijak schopný, což mělo asi také podíl na tom, že se JZD na konci roku 1953 rozpadlo. Dokonce když se JZD založilo podruhé, říkalo se, „že až budou lidé chtít, aby se družstvo rozsyvalo, udělají předsedou Dvořáka“.⁶⁰⁷ V průběhu roku 1953, kdy JZD fungovalo, si ale lidé, i když byli jeho členy, převážně dělali na svém a i sami sklízeli.⁶⁰⁸ Ideologicky zatížené zápisy místního kronikáře vypovídají o tom, že mezi lidmi se začínaly rozmáhat spory a již se žněmi se začínaly objevovat ve velkém odhlášky z „družstva“. Výsledek hospodaření JZD na konci roku byl ztrátový, JZD dokázalo splnit pouze dodávky žita. Plán výnosů JZD byl stanoven na 902 000 Kčs, reálný výnos byl 684 993 Kčs.⁶⁰⁹ Kronikář pád JZD odůvodňoval tím, že takřka všichni zemědělci vstoupili do JZD ze „ziskuchtivosti“, čímž jenom kopíroval tvrzení mocenských představitelů, ale o pravém důvodu rozpadu JZD nám to říká pramálo. Ten musíme hledat v již uvedených příčinách krize roku 1953. Z těch v zápiscích kronikář uvedl měnovou reformu, která měla vliv na nechuť ke společnému hospodaření.⁶¹⁰ Přidáme-li k tomu špatné vedení JZD, které nám dokládají výpovědi pamětníků, byl rychlý konec z počátku nadějně se tvářícího JZD nasnadě. S koncem roku tedy skončil i první pokus o kolektivní hospodaření.

Do roku 1954 tedy obec vstoupila bez JZD a místní rolníci byli ponecháni hospodařit po staru, stejně tak tomu bylo i o rok později, i když se zde opět objevil pokus JZD založit. Po halasném koncování s „nepřáteli národa a brzdiči pokroku“ na obec dopadl „přínos“ tohoto

⁶⁰⁵ Tamtéž, s. 132.

⁶⁰⁶ Tamtéž, s. 134.

⁶⁰⁷ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce. *Záznam rozhovoru s Janem Portlem*, 5. 11. 2003.

⁶⁰⁸ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce. *Záznam rozhovoru s Marií Břeňovou*, 6. 11. 2003.

⁶⁰⁹ Tamtéž, s. 136.

⁶¹⁰ Tamtéž, s. 134-135.

počinání a celkovou výměru obou usedlostí 56 ha neměl pořádně kdo obdělávat. K tomu na dalších 3 staveních zemřeli mladí hospodáři. „... *situace kritická*.“⁶¹¹ Pozemky musí být dávány do nucených pachtů, ale ani to zemědělce nepřinutilo k založení JZD.

Vzhledem k tomu, že v obci byla vždy velmi populární ČSL, rozhodl se OV-NF působit na její členy, aby se právě oni pokusili zapůsobit na místní zemědělce a zlomit jejich nechuť k JZD. ČSL se proto zavázala v nápomoci při zakládání JZD v Sádku, což se jim ale nepodařilo, protože jak uvedli: „*v této obci máme jen důvěrnické místo, kde jsou 4 naši členové, kteří i když se nestaví záporně proti založení JZD, ale jejich dosavadní bydliště je daleké od dobré práce JZD, který se ustavoval na opačném konci obce...*“⁶¹² A i když tito 4 představitelé ČSL v Sádku navštěvovali lidi a přesvědčovali je k založení JZD, nikoho k jeho založení nezískali.⁶¹³

Při dalším pokusu o nábor do JZD, který proběhl v březnu 1956, byl pro jeho aktéry zaznamenán úspěch alespoň do té míry, že byl ustanoven pětičlenný přípravný výbor. Za povšimnutí také stojí, že došlo na státní zásah k snižování cen potravin. Během roku 1956 k němu došlo dvakrát.⁶¹⁴ Můžeme tak sledovat, že vedle represálií vůči občanům, které stále pokračují, přistupuje režim k metodě „nasyčení“ obyvatelstva. A zajištění dostupnosti potravin a jiného zboží, je metodou neúčinnější. Při pokusech nalákat zemědělce ke vstupu do JZD byla také používána názorná ukázka sklizně za pomoci moderní zemědělské techniky. Během měsíce srpna 1957 bylo uspořádáno několik schůzí zemědělců v dolní části obce za účelem založení nového JZD. Ustavující schůze se konala v sále hostince „Na Kopečku“ dne 6. září 1957 za přítomnosti předsedy ONV Karla Hlouše a zástupců složek Národní Fronty.⁶¹⁵ Předsedou družstva se stal Jan Jílek z č. p. 107. Tehdy JZD mělo 33 členů a obhospodařovalo 164,6 ha, to bylo 23 % výměry katastru.⁶¹⁶ V srpnu 1958 byli povoláni zbývající soukromí zemědělci na MNV, aby byli přesvědčeni ke vstupu do JZD. Většina jich přihlášku podepsala. Snad se můžeme domnívat, že to bylo především z těch důvodů, že jim byla v květnu přerozdělena neobdělávaná půda ze třech usedlostí do nuceného pachtu. Dotčení rolníci se vůči tomu bránili, ale byl na ně použit vládní zákon č.50/55 a půda jim byla přidělena cestou

⁶¹¹ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek*. S. 145.

⁶¹² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č. , k. 3, Zpráva o činnosti ČSL, 26. dubna 1956.

⁶¹³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č. 8, k. 3, sl. Zápisy ze schůzí představenstva OV NF 1955, Zpráva o činnosti ČSL, 7. prosince 1955.

⁶¹⁴ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek*. S. 150.

⁶¹⁵ SOA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 58, kt. 3, Ustanovení Jednotného zemědělského družstva Sádek, 11. 9. 1957.

⁶¹⁶ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek*. S. 155-156.

úřední.⁶¹⁷ Kronikář ve svých zápisech uvádí, že první rok hospodaření JZD dopadl dobře a dodávky kromě brambor byly splněny. Naopak soukromým zemědělcům se dodávky splnit nepodařilo.⁶¹⁸ Z dochovaných dokumentů rady MNV ale vyplývá, že se JZD nedokázalo vyrovnat s neobhospodařovanou zemědělskou půdou. V obci v tuto dobu bylo deset úpadkových hospodářství a k tomu ještě další půda z Vavříčkova statku a z čp. 59, které byly celé bez pracovních sil. Z ONV Polička jim navíc ještě přišla pobídka, ať zajistí přerozdělením do nucených pachtů již tak přetíženým zemědělcům půdu Josefa Borovského čp. 87. Rada MNV Sádek toto východisko vzhledem k množství jiné půdy shledala jako nemožné a trvala na ponechání odpovědnosti za chod usedlosti na jejím majiteli, nebo „*máte-li sami jinou možnou formu řešení, dáváme Vám toto hospodářství k dispozici a nemáme a nebudeme mítí námitek Vašeho dobrého zajištění této úpadkové půdy.*“⁶¹⁹

Na březnové konferenci OV KSČ v roce 1959 byla v souvislosti s JZD Sádek řešena otázka, proč se vyskytují případy, kdy nebyli do JZD lidé přijati, i když podali přihlášku? Příčina byla shledána v tom, že v JZD Sádek nebyl ani jeden člen strany KSČ a až teprve nyní se podařilo získat alespoň jednoho člena.⁶²⁰ V roce 1959 přibyla další podstatná část obce. Celkově mělo JZD 71 členů. Pracovní jednotka dosáhla v tomto roce výše 15 Kčs a naturálie 4, 50 Kčs. Celkově si tak za měsíc členové družstva vydělali přibližně 600 Kčs. Důvěra lidí ve společné hospodaření byla malá, spíše se očekávalo, že JZD opět zkrachuje. Na výroční schůzi, kde „družstevníci“ hodnotili uplynulý rok 1959, byl opět zvolen za předsedu družstva Josef Jílek. Ke konci roku JZD hospodařilo na 613 ha. V hodnoceném roce se podařilo překročit pracovní jednotku, ale nebyly splněny dodávky mléka.⁶²¹ V roce 1960 vstoupila do družstva další část obce. Soukromě hospodařilo už jen 7 rolníků. Byli jimi Jan Chleboun, František Domorád, Bohuslav Břeň, Josef Andrlík, Josef Borovský, Marie Sámková a Marie Krejčová.⁶²² Důvodů, proč nechtěli rolníci vstupovat do JZD, bylo mnoho. Jedním z častých důvodů byla obava, zda v JZD uživí svou rodinu. Tak to i stručně vysvětlil ve svém dopise

⁶¹⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 81, k. 5, sign. KA16/4. Sl. Zajišťování obdělání půdy 1946-1958. Rada MNV v Sádce 7. 8. 1958

⁶¹⁸ OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek*, s. 155-156.

⁶¹⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 81, k. 5, sign. KA16/4. Sl. Zajišťování obdělání půdy 1946-1958. Rada MNV v Sádce - dopis na Odbor zemědělského a lesního hospodářství rady ONV, 31. ledna 1958.

⁶²⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OV KSČ Polička, inv. č. 1, k. 1/1, sign. LJ 105/1. Sl. Zápis z okresní konference KSČ 7. - 8. 3. 1959.

⁶²¹ v zápisu z výroční schůze je také uvedeno, že soukromě hospodaří už pouze 3 rolníci a že je výhodou, že zde pracují mladí lidé, čemuž ovšem odporují zápisy v kronice z roku 1960. „*Z výroční schůze JZD Sádek*“. Nová cesta. 18. 2. 1960, č. 7. 7. ročník.

⁶²² OÚ Sádek, *Kronika obce Sádek*, s. 167.

Jan Domorád: „[...] do JZD vstoupiti nemohu, poněvadž bych za odměnu za práci neužil rodinu.“⁶²³

Ve výroční zprávě za rok 1961 byl hodnocen uplynulý rok jako úspěšný. JZD hospodařilo na celkové výměře 548,94 ha zemědělské půdy a mělo 128 zaměstnanců. Dodávky byly splněny a např. výnosový plán v rostlinné výrobě, který byl stanoven na 543 900 Kčs, skončil výsledkem 703 703 Kčs. V roce 1962 do družstva vstoupilo dalších 10 členů. Naopak do JZD nikdy nevstoupil Josef Borovský, čp. 72 a Jan Chleboun čp. 76. Oba dva byli bezdětní a zůstali hospodařit na svých usedlostech až do důchodu. Jana Chlebouna, hospodařícího na 16,4 ha zemědělské půdy, vedlo k trvalému odmítání vstupu do družstva kromě jiného i to, že to slíbil svému otci na smrtelné posteli.⁶²⁴

6.1.3 JZD Oldřiš

Jednotné zemědělské družstvo v Oldřiši bylo 14. dubna 1950 zapsáno do rejstříku JZD.⁶²⁵ Celkově mělo 42 členů a hospodařilo na 133 ha zemědělské půdy.⁶²⁶ Na začátku září 1950 bylo JZD Oldřiš vyzdvihnuto v novinovém plátku *Rozorané meze* za splnění dodávky pšenice na 317%.⁶²⁷ V dalším čísle bylo JZD Oldřiš opět pochváleno, i když s podotknutím, že se na stránkách časopisu o tomto „družství“ píše často, ovšem většinou v negativním slova smyslu. JZD bylo opět chváleno za úspěšné plnění dodávek, celkově byly splněny na 115%. Dále v článku bylo oznámeno, že JZD podepsalo provozní řád II. typu a po zorání mezí bude pracovat na 70 ha půdy.⁶²⁸

První valná hromada JZD se konala 15. září 1950. Celá schůze měla vskutku slavnostní pompu. Nejprve ředitel Národní školy Martinů přednášel o účelu JZD, o společném obdělávání půdy a jeho výhodách. Pionýři přednesli báseň „Jdeme vpřed“. Děti pod vedením učitelky Prokopové zarecitovaly báseň „Dědek řepu nasadil“, Československý svaz mládeže zazpíval „Hory, hory zelené“. Na konec učitel Pazlar zahrál na housle romanci od Miloslava Valtra a Nocturno od Chopina. Po této kulturní vložce byli představeni orgány KSČ navržení členové do představenstva JZD. Předsedou byl jednomyslně zvolen Jan Tomšů a jako

⁶²³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, inv. č. 81, k. 5, sign. KA16/4. Sl. Dodávky 1951-1960. Jan Domorád- dopis MNV v Sádce, 13. srpna 1960.

⁶²⁴ Osobní archiv autorky. Rozhovor s Ludmilou Sládkovou, 10. 7. 2015.

⁶²⁵ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, k. 6, inv. č. 125, sign. KB 117/15. Sl. Výkup strojů 1950-1951. Žádost o likvidaci dlužných pohledávek, 18. října 1950.

⁶²⁶ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 2, sign. KB 83/2, sl. Zápisy o schůzích pléna 1947-1950, 6. května 1950.

⁶²⁷ „Plníme úkol v dodávkách“. Rozorané meze. Časopis poličského okresu. 9. 9. 1950. Č. 3. S. 2.

⁶²⁸ „Tentokrát musíme pochválit“. Rozorané meze. Časopis poličského okresu. 16. 9. 1950. Č. 5. S. 1.

místopředseda Bohumil Kopecký. Z dalších dokumentů ale vyplývá, že Jan Tomšů na předsednický post nenastoupil a předsedou zůstal František Stodola, který byl již v čele přípravného výboru k založení „družstva“.

Tím ale nakročení v duchu zpívané písně „Jdeme v před“ končí. Už na této schůzi došlo na řešení problémů s STS v Jimramově, která dostala do majetku již dříve zmiňované stroje bývalého oldřišského strojního družstva. Strojní stanice Jimramov měla být svými prostředky nápomocná při zajišťování polních prací, ale jak je uvedeno v zápisu ze schůze *„práce jí zadané nekoná v čas a práce jest nedokonalá. Od náborů nových členů do JZD bude upuštěno, dokud státní strojní stanice nepřikročí k řádnému konání svých povinností, k čemu je určena.“*⁶²⁹ Na zářijové schůzi MAV NF v Oldřiši v roce 1952 byla probírána otázka vstupu zemědělců do JZD a muselo být konstatováno, že soukromý sektor má vždy včas sklizeno. Předseda MNV Andrlík proto nabádal využít letošního nepříznivého počasí k agitování ke vstupu do JZD se zdůrazněním *„nikoho ovšem nenutit, jen přesvědčovat. Úkoly pro zemědělce budou veliké a stále se zvyšují, proto je nutné věc brát vážně. Soukromý sektor bude zvláště zatěžován, aby se co nejvíce sklidilo a vyrobilo, čímž musí býti pomalu lístkový systém zrušen, jak to poměry v zásobování dovolí.“*⁶³⁰ V závěru roku 1952 zůstalo v obci neoseťých 18 ha půdy, což byl jeden z nejhorších výsledků v okrese.⁶³¹

Krise režimu v roce 1953 se projevila i v místním JZD. Při rozboru příčin na schůzi ONV bylo konstatováno, že právě zde nejvíce docházelo k finančním problémům, členové JZD nedostávali výplaty, a proto docházelo v měsíci srpnu k úbytku členů. *„Těchto všech nedostatků využili vesničtí boháči – kulaci nalezli do JZD a to, co zbylo z pracovní morálky družstevníků, ještě zničili.“*⁶³² A i když se v roce 1953 Oldřiš umístila mezi nejlepšími obcemi v dodávce mléka⁶³³ a na 1. máje 1953 vypravilo oldřišské JZD do Poličky alegorický vůz,⁶³⁴ nic to nenapomohlo k tomu, aby z JZD neodešla značná část členů a až do roku 1958 „družstvo“ nehospoďarilo jako menšinové. Na schůzi MAV NF v roce 1955 bylo

⁶²⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, k. 6, inv. č. 126, sign. KB 114/15. Sl. Stav JZD, rekapitulace 1950-1955. Zápis o konání 1. valné hromady JZD Oldřiš, 15. října 1950.

⁶³⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č. 1. k. 40, sl. MV NF Oldřiš, MV NF Oldřiš zápis ze schůze 26. září 1952.

⁶³¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 3, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1951-1952, 29. prosince 1952.

⁶³² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 4, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1953, 13. července 1953.

⁶³³ Tamtéž, 30. září.

⁶³⁴ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č. 1. k. 40, sl. MV NF Oldřiš, MV NF Oldřiš zápis ze schůze 15. dubna 1952.

konstatováno, že zemědělci plní svoje dodávkové z živočišné výroby povinnosti uspokojivě.⁶³⁵

V roce 1958 při novém pokusu, tentokrát již úspěšném, o oživení skomírajícího „družstva“ byli svoláni sedláci z Babky na MNV Oldřiš, kde jim byl dán návrh, že z nich utvoří vzorové družstvo, protože dosahují lepších výsledků než hospodáři v Oldřiši. Oni ovšem vstup do JZD odmítli.⁶³⁶ Ovšem i tak bylo 31. března 1958 v Oldřiši ustanoveno JZD III. typu a zároveň v tomto roce vstoupila do JZD většina obyvatel.⁶³⁷ Od roku 1959 započala společná forma hospodaření a výstavba budov pro společné ustájení. Než byly tyto budovy postaveny, byl dobytek ustájen u různých zemědělců po vesnici, tudíž tato rozptýlenost práci zemědělcům moc neulehčovala. Jednotka byla stanovena ve výši 12 Kčs, vyplácena byla polovina.⁶³⁸ Denně odpracoval člověk 1-2 jednotky. Navíc ještě v rámci stavebních prací při budování JZD museli družstevníci odpracovávat zdarma hodiny. Z pohledu tehdejších nově vstoupivších členů byl pak měsíční výdělek mizerný. To ilustruje vzpomínka Ladislava Jílka, který v den, kdy se dozvěděl, v jaké výši byla stanovena pracovní jednotka, skoncoval s kouřením, protože by na to zkrátka neměl.⁶³⁹

V tomto roce bylo jednáno se sedmi zemědělci ohledně neplnění stanovených dodávek a tato příležitost byla zároveň využita k jejich přesvědčování ke vstupu do JZD. Z těchto zemědělců na vstup do JZD přistoupili pouze dva. Roušar Josef, čp. 193 se tak rozhodl, protože již nebyl schopný nadále plnit svoji dodávkovou povinnost. A druhý Filipi František čp. 39, který hospodařil na necelých 4 ha, se dohodl, že do JZD vstoupí jeho žena a on by odešel pracovat do průmyslu. Ostatní nabízené přihlášky odmítli, ať už se jednalo o velké zemědělce či drobné zemědělce, jako tomu bylo v případě Václava Filipiho, čp. 35. Ten hospodařil na celkové výměře 3,25 ha, z toho 2,55 ha tvořila orná půda. Z předepsaného úkolu odevzdat 71 kg vepřového a 267 hovězího masa neodevzdal nic. Dodávku obilí také nesplnil a příslib, že vše nahradí v dodávkách mléka, trestní komise MNV nepřijala a doporučila celou záležitost podstoupit okresní trestní komisi. Naopak větší zemědělci, jako byl Josef Nečas a Vladimír Roušar, prokázali, že dodávky, ať už třeba náhradami, splnit dokážou, čímž si i drželi pevnější pozici při odmítání vstupu do JZD.⁶⁴⁰

⁶³⁵ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č. 1. k. 40, sl. MV NF Oldřiš, MV NF Oldřiš zápis ze schůze 8. srpna 1955

⁶³⁶ Soukromý archiv autorky. *Paměti Ladislava Jílka ml.*, 21. 11. 2010.

⁶³⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, kt. 6, inv. č. 128, sl. Ustanovení JZD v Oldřiši, 13. března 1958.

⁶³⁸ „*Nelehké začátky.*“ Družstevní zpravodaj, č. 1, 1988.

⁶³⁹ Archiv autorky. *Rozhovor s Ladislavem Jílkem ml.* srpen 2015.

⁶⁴⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, kt. 10, inv. č. 140, složka Neplniči 1955-1959, Zápis ze schůze trestní komise, 30. září 1959.

Ještě v roce 1963 nám archivní prameny ukazují, že se objevovaly odhlášky z JZD. Marta Roušarová, čp. 27 chtěla z JZD vystoupit v roce 1963 i se svojí ideální polovičkou majetku. To jí ale nebylo povoleno, protože vzhledem k tomu, že její manžel Vladimír Roušar v JZD setrval, nebyla záruka, že by zvládla hospodářství zastat.⁶⁴¹

Z velkých zemědělců do JZD nikdy nevstoupil Josef Nečas.

6.1.4 JZD Borová

Postoj, který lidé vyslovili v květnových volbách v roce 1948, se plně odrazil i v jejich „elánu“ pro budování JZD. I když zde byl v roce 1951 vyměněn předseda MNV, do kterého vkládali představitelé ONV naděje, žádný valný posun nenastal.⁶⁴² V listopadu 1952 se sice konala úspěšná ustavující schůze JZD. A následně se 1. února 1953 v hostinci u Kašparů, konala další schůze, na které měl být odhlasován provozní řád III. typu. Celá schůze, které se zúčastnilo asi 50 občanů, ale skončila konfliktem a k založení JZD nedošlo. Zemědělci, kteří podepsali přihlášky do JZD, odmítli odhlasovat přechod na III. výrobní typ. Nepomohla ani účast referenta ONV Polička soudruha Česky, který se je o „výhodách“ tohoto provozního řádu ve své přednášce snažil přesvědčit. Provoz v III. výrobním typu odhlasovalo pouze pět přítomných rolníků a ostatní se hlasování zdrželi. Když předseda MNV Dušan Brokl přikročil k odhlasování představenstva JZD, které bylo schváleno už v listopadu, jmenování členové do představenstva funkci odmítli.⁶⁴³ Když byl dotazován Josef Zahradník čp. 100, zda členství v představenstvu přijímá, odpověděl, že poté, jakého se mu dostalo jednání na ONV, do JZD vůbec nevstoupí. Když byl žádat o potravinové lístky pro svoji matku, referent ONV Sion mu arogantně odpověděl, že na ně nemá nárok, protože se jedná o soukromý sektor. Jako další důvod, proč odmítá vstup do JZD, Josef Zahradník uvedl, „že bych jako člen družstva měl z odpracovaných jednotek sám platit dluhy, živit tři děti, ženu která trpí chronickým zánětem pohrudnic a starou matku, bych je rozhodně neuživil.“⁶⁴⁴ Za tento postoj a výroky na něho bylo podáno trestní oznámení za pobuřování proti republice.⁶⁴⁵ Adolf Krbec ve svědecké výpovědi uvedl, že to bylo právě kvůli Josefu Zahradníkovi, který se viditelně stavěl proti

⁶⁴¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. JZD Oldřiš, inv. č. 27, k. 2, sign. KB 131/10. Sl. Odhlášky z JZD. ONV Svitavy- kontr/zem 482/ 63 Ps., 7. 3. 1963

⁶⁴² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 3, sign. KB 83/2, Zápisy o schůzích pléna 1951-1952, 16. února 1951.

⁶⁴³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 12, inv. č. 95, sign. J141/2, sl. Spisy k rejstříkům- St 1953. Zápis o výpovědi- Adolf Krbec, 1. února 1953.

⁶⁴⁴ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 12, inv. č. 95, sign. J141/2, sl. Spisy k rejstříkům- St 1953. Protokol o výslechu- Josef Zahradník, 2. února 1953.

⁶⁴⁵ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 12, inv. č. 95, sign. J141/2, sl. Spisy k rejstříkům- St 1953. Trestní oznámení- Pt48/53, 5. února 1953.

JZD III. typu a svými výroky strhl i další zemědělce, že schůze skončila neúspěšně a musela být předčasně ukončena.⁶⁴⁶ Trestní stíhání bylo nakonec zastaveno, protože po novém prošetření na popud krajské prokuratury bylo uznáno, že ony výroky byly proneseny v rozčilení. Rovněž jeho označení jako „kulaka“ z důvodu, že vlastnil 11 ha a díky chovu prasnic se mu dobře dařilo, bylo shledáno jako neopodstatněné. Prokurátor Jaroslav Stehlík dále uvedl, že *výchovný význam bude mít i prokurátorský pohovor, který potvrdí, že malý a střední rolník je spojencem dělnické třídy a že je nutno politické problémy na venkově u těchto lidí řešit přesvědčováním a nikoli tvrdými zásahy.*⁶⁴⁷ Nicméně další z pokusů o založení JZD ztroskotat a samotný Josef Zahradník do JZD vstoupil do JZD teprve k 1. lednu 1973.⁶⁴⁸

Podobně jako v Sádku bylo přikročeno k agitaci k založení JZD pomocí zástupců politických stran. Kromě strany lidové, byli vyzváni i členové Československé strany socialistické, aby se zapojili k přesvědčování místních občanů ke vstupu do JZD. Ale přes veškeré snahy se jim nepodařilo naverbovat ani jejich místní členy do JZD v Borové. Zároveň se ale zavázali obejít zemědělce a prodiskutovat s nimi dopis vlády zemědělcům.⁶⁴⁹ Na schůzi Výboru žen v roce 1956, kde se probírala otázka založení JZD v obci, bylo uvedeno, že toto jest probíráno na každé veřejné schůzi. *„Zemědělci sami začínají projevovat zájem a uvažují o všech předpokladech pro zdárný chod JZD v naší obci.*“⁶⁵⁰ Ale i přes tyto úvahy se ukázaly všechny pokusy založit JZD v obci jako marné.

Problém se založením družstva v roce 1957 doslova zaměstnával celý okresní výbor Národní fronty. Na místní zemědělce bylo působeno především prostřednictvím zástupců ČSL. Schůzi MNV navštívil i ministr A. Procházka, ovšem bez výsledku. Záměr strany lidové zaměřit se na kolektivizaci v Borové se na prosincové schůzi OV-NF v roce 1957 ukázal opět jako neúspěšný. Proto na ně bylo apelováno, aby celý týden obcházel zemědělce a přesvědčovali je k založení JZD. Na to člen strany lidové Štěpánek namítl, že by soukromé rolníky v Borové jednak měli navštěvovat i členové ostatních stran, ale spíše než za nimi chodit domů, by se měli zvat na pohovory na MNV: *„Jednou přestat dělat líbivou politiku. Vysvětlit, že po staru to dlouho dělat nebudou, dnes jsou jiné požadavky.*“⁶⁵¹ Ohledně náboru

⁶⁴⁶ Tamtéž, Zápis o výpovědi- Adolf Krbec, 1. února 1953.

⁶⁴⁷ Tamtéž, Josef Zahradník- trestní řízení, 27. března 1953.

⁶⁴⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Borová, k. 1, inv. č. 51, sign. KA20/1, sl. Kádrové posudky 1954-1972. MNV Borová- zpráva o pověsti Josefa Zahradníka, 17. listopadu 1973

⁶⁴⁹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č. 8, k. 3, Zpráva o činnosti ČSS, 7. prosince 1955

⁶⁵⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Borová, kn. 39, sign. KA 30/1. Sl. Zápis ze schůzi Výboru žen 1952-1956. Zápis ze schůze VŽ, 5. července 1957.

⁶⁵¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č. 10, k. 4, Zápis ze schůze předsednictva OV-NF, 10. prosince 1957.

členů strany lidové do JZD v Borové byla konána další řada přesvědčovacích akcí. Od osobních návštěv zemědělců zástupci ONV a KNV za stranu lidovou, po jejich účast na zasedání místní organizace ČSL. Schůzi MO ČSL navštívil i poslanec A. Pospíšil spolu s poslancem KNV Melounem. I přes tyto urputné snahy zemědělci, v tomto případě ti, jež byli členy ČSL, odolávali. Příčina byla ponejvíce v tom, že všichni dokázali plnit dodávky, a tak je členství v JZD nelákalo.⁶⁵²

Nakonec to ale byl tlak strany ČSL, který donutil místní k založení JZD. Nebylo tedy asi náhodou, že předsedou JZD se stal člen strany lidové.⁶⁵³ V závěru roku 1958 stál už pouze jeden člen ČSL mimo JZD a zbylých devět členů se stalo členy JZD.⁶⁵⁴

Ale i přes ustanovení JZD v obci se nikterak nezlepšila činnost místních funkcionářů. Nově dosazený člen KNV Nešetřil byl doslova konsternován, když dorazil do Borové na aktiv předsedů a tajemníků. Zde mu bylo okamžitě předáno slovo, což nebyla forma nějaké pocty, ale snaha zakamuflovat jejich nepřípravenost. „*Já jsem řekl, že chci slyšet jejich práci. Nebyli připraveni a tak probírali I. a II. materiály JZD.*“ O nic lépe nedopadla ani 2. návštěva, kam dostal příkaz přijet, že se tam bude konat veřejná schůze. „*Když tam přijedu, 3 členové hrají karty. Rada se nesešla. Soudruzi si začali stěžovat, že nedostali rozhlas pro obec, dále na to, že ve Sv. Kateřině do školy zatíká, ale soudruzi mně neřekli, že tam chybí 14 krav, že tam neschůzují ani rada, ani zasedání. Vymáhali na mně, abych slíbil, že jim zařídím rozhlas.*“⁶⁵⁵

V rámci kampaně k založení JZD v Borové začali postupně podepisovat místní zemědělci přihlášky. Mezi nimi byla i rodina Andrlíkova čp. 19. Z dřívější prosperující usedlosti s výměrou 17 ha se během let kolektivizace stalo úpadkové hospodářství. „*Je zřejmé, pracují-li na takovémto hospodářství pouze 2 pracovní síly, že toto upadá.*“⁶⁵⁶ Na dodávkách k roku 1958 zůstal dluh 6400 l mléka, 3600 vajec a 280 kg. „*Je však také známo, že za doby služek a čeledínů hospodářství kvetlo a majitel byl dlouholetým starostou. [...]. Nevíme ovšem zda se podaří prosadit jejich přijetí mezi dobré zemědělce.*“

JZD bylo v obci ustanoveno teprve k roku 1959 a jeho založení byl jeden z hlavních úkolů okresní konference KSČ v roce 1958, za rok na další konferenci bylo toto stručně

⁶⁵² Tamtéž, 26. listopadu 1957.

⁶⁵³ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. NF- OV Polička, inv. č. 11, k. 4, Zápis ze schůzi POV-NF 1958, Zápis z rozšířeného zasedání OV-NF, 2. dubna 1958.

⁶⁵⁴ Tamtéž, 23. prosince 1958.

⁶⁵⁵ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 16, sig. KB83/2, sl. Zápis zasedání pléna ONV 1959. Zápis z 1. řádného zasedání ONV Polička 20. ledna 1959.

⁶⁵⁶ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Borová, inv. č. 51, k. 1, sign. KA 20/2, sl. Kádrové posudky a zprávy zemědělců a živnostníků 1954-1972, Posudek na rodinu Andrlíkovu, Borová čp. 19, 24. února 1958.

zhodnoceno jako úkol, který byl splněn.⁶⁵⁷ V roce 1964 hospodařilo na 750 ha půdy ze 780 ha a na vzdory horským podmínkám si vedlo dobře. Mimo JZD stálo šest zemědělců s výměrou půdy nad 2 ha. V zemědělství pracovalo 177 obyvatel.⁶⁵⁸

⁶⁵⁷ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OV KSČ Polička, inv. č. 1, k. 1/1, sign. LJ 105/1. Sl. Zápis z okresní konference KSČ 7. - 8. 3. 1959.

⁶⁵⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Borová, inv. č. 51, k. 1, sign. KA 20/2, sl. Zápisy o prověrkách a rozbor hospodaření MNV 1959-1964. Zpráva o výsledku periodické prověrky MNV Borová, 7. listopadu 1964.

7. Život sedláka versus život „družstevníka“

„PŘEDSEDA: Máš po fabrice. Pole jste dali a dělat nechcete nikdo.

MLADÍK: A co bych tu dělal, prokristapána!

TAJEMNÍK: Pomůžeš soudruhům, to tě, člověče, neláká? “⁶⁵⁹

Se vstupem do JZD se radikálně změnil i každodenní život jeho členů. Při zamýšlení se nad tím, zda se žilo lidem lépe v JZD nebo za soukroma z hlediska ulehčení práce, možnosti dávat děti do školky apod., nelze vyslovit nějaký jednoznačný závěr. Spíš to lze posuzovat individuálně z hlediska každého konkrétního rolníka. Někdo mohl být rád, že se zbavil oné dřiny a zodpovědnosti za chod statku, protože k zemědělství neměl takový vztah. Jiný naopak cítil ono sepětí s půdou, těšilo jej hospodařit na svém a i když se jednalo o práci od svítání do setmění, tato práce jej naplňovala. V případě budování školek některá matka uvítala, že může dát děti do školky, ona si odpracuje své v JZD a pak na ně má více času. Ovšem jiné pamětnice toto vnímali negativně, protože byl narušen přirozený stav, kdy byla celá rodina neustále pospolu.

Ve vzpomínkách pamětníků se jednoznačně všichni shodnou na nekonečné dřině, která byla s životem sedláka neodmyslitelně spjatá. Do obhospodařování zemědělských usedlostí byli zapojeni nejen všichni dospělí členové rodiny, ale i jejich děti, a to od nejútlejšího věku. Bohuslav Břeň, jehož rodina podepsala přihlášku do družstva, když mu bylo devět let, si ještě vzpomíná na období před vstupem do JZD. První činností, kterou se zapojil se svými sourozenci do chodu hospodářství, bylo pasení krav, brzy následovalo orání na poli, ježdění s kravským potahem a další práce. On sám to bral jako naprosto přirozenou věc. Jako děti byly neustále u každé práce, všechno okoukaly a postupně se učily věci, na které stačily. I jeho matce Marii Břeňové v mysli tanou vzpomínky na obrovské množství těžké a namáhavé práce na statku ať už za časů, kdy byla ještě svobodná, nebo později, kdy se přivdala k Břeňom. S jejím manželem patřili ke středním zemědělcům, hospodařili na 7-10 ha pole, les neměli. Měli okolo deseti kusů dobytka, z toho 5-6 dojnic. Ale i přesto raději pracovali na svém a v období násilného zakládání JZD vstupu dlouho odolávali. Především také proto, že i když měli v té době pět dětí, nevzpomíná si paní Břeňová, že by nějak trpěli bídou.

Zajímavé je podívat se na to, do jaké míry se soukromým rolníkům snížila ona zmiňovaná nekonečná dřina. Určitou výhodou a velkou změnou jistě mohlo být to, že se pracovalo „od do“. Jenomže musíme mít na zřeteli fakt, že většina „družstevníků“ vlastnila

⁶⁵⁹ TOPOL, Josef. Konec masopustu. Praha: Orbis, 1963. S. 12. ISBN není.

záhumenek, který byl stanoven sice ve výměře 0,5 ha, a k tomu záhumenkovou krávu. Při kontrolách činnosti JZD ale bylo často zjišťováno, že ve většině JZD jejich členové i vedoucí funkcionáři chovají větší počet kusů hospodářského zvířectva, než bylo povoleno.⁶⁶⁰ Úvodní slova Marie Břeňové při vzpomínání na začátky v JZD působí myslím naprosto výmluvně: „*No, to bylo.*“ A dále pokračuje vyjmenováváním všech činností, které museli skloubit s prací v JZD: *Ráno sme poklidili doma dobytek. Pak sme šli do družstva, ... v poledne sme honem šli poklidit domu, jo, něco uvařit, to se muselo už vod večera, jen aby se to vohřilo, aby to dlouho netrvalo, v jednu zas už se muselo do práce no a d'álo se do vodpoledne, večir byl volnej. Ale to sme zase d'áli krmení na druhej den pro náš dobytek a vařilo a pralo se, vo drůbeži a vo dětech a tak.*⁶⁶¹ Náročnost práce v JZD záležela na tom, na jakém úseku člověk pracoval. Velmi náročná byla práce v prasečáku či kravínu, protože se dobytku muselo ručně připravovat a nosit krmivo, shazovat a dávat seno a k tomu dojít krávy. Také přirozeně záleželo na ročním období, například v zimě byla situace taková, že nebyla práce pomalu žádná, tudíž se v prvních letech JZD v zimě ani do práce chodit nemuselo.⁶⁶²

Ono časové vymezení, kdy práce končí a kdy začíná, nikterak pozitivně nerezonuje ve vzpomínkách Marie Kopecké. Do JZD s manželem vstoupili v roce 1960 a jako matka čtyř dětí hodnotí Marie Kopecká především možnost skloubit zemědělskou práci a péči o děti za soukroma a v JZD. Tři děti se jí narodily ještě před vstupem do JZD, „*ale nebylo to tak krutý jako v JZD, vzali jsme si děti na póle a d'áli jsme si, kdy jsme chtěli a co jsme chtěli.*“⁶⁶³ Ve stejném duchu dále rozvíjí tyto vzpomínky i Jan Kopecký: „*Na louce sme měli takle tři volše pohromadě a kousínek dvě volše, [...] tak tam bylo pěkně vidět. A tak my ty děcka, to' se jelo na póle, kočárek na vůz, jo, dobytek sebou, děckám se tam daly hůlky, jak byly na vynášení sena, [...], na to se hodila plachta, děcka měly stan. Dodneška si na to vzpomínaj, jo. No my sme je viděli po celý louce, mohli sme dělat.*“⁶⁶⁴ „*Pod tema třema volšema sme je vychovali,*“ zakončuje vzpomínku Marie Kopecká. Později, když musela nastoupit do práce, pracovala Marie Kopecká na stavbě kravína, jak sama dodává, dělala tam doslova nádeníka. Ale protože bydleli hned vedle stavby, bylo to pro ni jediná možnost, jak zvládnout práci i se postarat o děti. Školka ve vesnici ještě nebyla. „*A pak, dyž už byla, tak zas, nebyla pro nás, byla pro někoho jenom. Zrovna, jak dyž začala jídelna vařit! Jo, tak byla pro někoho. A já sem jim tam řek: „Tak dyž pro někoho, tak pro všecky!“ A to se Baštoj nelíbilo, ted' voni u toho měli*

⁶⁶⁰ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. OP Polička, k. 9, inv. č. 89, sl. Tajné a presidiální spisy 1949-1960. Rozbor činnosti prokuratury za rok 1959. 6. ledna 1960

⁶⁶¹ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce, *Záznam rozhovoru s Marií Břeňovou*, 6. 11. 2003.

⁶⁶² Centrum Bohuslava Martinů v Poličce, *Záznam rozhovoru s Marií Břeňovou*, 6. 11. 2003.

⁶⁶³ Archiv autorky, *Záznam rozhovoru s Marií Kopeckou*, 26. 7. 2015.

⁶⁶⁴ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce, *Záznam rozhovoru s Marií a Janem Kopeckými*, 5. 11. 2003.

*vejhody, no, a pro všechny už to nebylo! [...] byla pro ty funkcionáře tam a takový [...]*⁶⁶⁵
Dodává Jan Kopecký. Pro manžele Kopecké nebylo výdobytkem ani placení důchodového pojištění, protože si jej platili sami od jeho zavedení.

Časté je také to, že i když byli lidé v důchodovém věku, dále docházeli do JZD pracovat. Jedním z důvodů bylo to, že byli zvyklí dělat celý život a nečinnost si nedokázali představit. Ale bylo to také proto, že je tam táhl kolektiv. Marie Břeňová šla do důchodu v roce 1975, kdy jí bylo 53 let, nicméně do JZD docházela pracovat ještě v 70 letech: *„A ráda. Mezi ženskejma to bylo hezký, tak sme se nehádaly, byl takovej dobrej kolektiv a dycky některá něco přinesla, ... a já na jejich přání jsem něco četla, přednášela, aj různé scénky se konaly při poledních přestávkách*⁶⁶⁶

Dalším pozitivem byly různé zájezdy a družstevní dovolené. Marie Břeňová se tak díky tomu mohla s kolegyněmi podívat do Mariánských lázní nebo pak s manželem do Prahy, Bratislavy, Luhačovic a Vysokých Tater. *„Bylo příjemné alespoň na chvíli odpoutat se od té celoroční těžké a namáhavé práce, trochu zapomenout na starosti, jež nás tížily a nechat se obsluhovat dobrým jídlem bez umývání nádobí a podle chuti odpočívat.*⁶⁶⁷ Tyto zájezdy a rekreace byla oproti dřívějšíku bezpochyby věc nevídaná a pro většinu lidí něco zcela nového a dříve jen těžko představitelného. Nelze ale říci, že lidé za soukromého hospodaření dřeli bez chvilky oddechu. Vzhledem k převážně katolickému vyznání obyvatelstva byl běh roku pevně spojen s církevními svátky. Držely se neděle, kdy se dělalo jen to nejnnutnější, jak hlásá třetí přikázání, a také proto, jak dodává Marie Břeňová: *„[...] možná že by to ten člověk ani nevydržel, kdyby tu neděli neměl.*⁶⁶⁸ Dále existovala celá řada svátků, kdy se nepracovalo, ať už to byly Velikonoce, Svatodušní svátky, posvícení a mnoho dalších. Tyto slavnosti byly spojeny s různými tradicemi, setkáváním rodin a sousedů. Chodilo se také na poutě. Nejhlubší tradici ve zkoumaných vesnicích měla pout' na „Chlumek“⁶⁶⁹. Z každé vesnice šlo celé procesí. Vyšlo se v sobotu ráno a na místo se dorazilo k večeru, pak v Luži k „muzice“, ráno do kostela a pak zase domů.⁶⁷⁰ V každé vesnici byly také aktivní spolky, kterých byla člena převážně mládež. V Telecím a Borové to byla především tělovýchovná jednota Sokol, Oldřiši Orel, v rámci kterého existovalo ochotnické divadlo, ochotnický divadelní spolek byl i v Sádku.

⁶⁶⁵ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce, *Záznam rozhovoru s Marií a Janem Kopeckými*, 5. 11. 2003.

⁶⁶⁶ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce, *Záznam rozhovoru s Marií Břeňovou*, 6. 11. 2003.

⁶⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁶⁹ kostel P. Marie Pomocnice v Luži se nachází 35 km od Poličky v okrese Chrudim. Jedná se o oblíbené poutní místo, jehož tradice sahá do 17. století.

⁶⁷⁰ Poslední procesí do Luže šlo v roce 1948. Archiv autorky. *Záznam rozhovoru s Ladislavem Jilkem, srpen 2015.*

7.1 JZD a svoboda výběru školy dětí „družstevníků“

Vyjmenováváme-li zde pozitiva, která přinesl život v JZD, nesmíme zapomínat na to, že jsme stále v období, kdy zde panuje totalitní režim. A povaha totalitní moci je taková, že si právě krásnými věcmi zajišťuje loajálnost občanů či se jimi snaží o to, abyste zapomněli na to, že žijete v zemi, kde o svém životě nerozhodujete vy, ale mocenský aparát. Jenže na takovou věc si vzpomenete asi v každém okamžiku, kdy chcete udělat něco podle svého. Třeba rozhodnout o tom, na jakou školu dáte studovat vaše dítě. Při četbě zápisů ze schůzí JZD či při zpovědi pamětníků vystupuje JZD něco jako „rodina“. Nebo lépe řečeno „hlava rodiny“, protože na schůzích rady JZD se kromě záležitostí chodu „družstva“ jednalo a rozhodovalo o budoucnosti dětí „družstevníků“, o tom kam a zda vůbec půjdou studovat. Při uvažování o zaměstnání případně jeho změně jste vaše představy rovněž nerozebírali se svými blízkými doma u stolu. Tedy rozebírat jste je mohli, ale to jak to doopravdy bude, opět vyšlo až z usnesení schůze členů rady JZD. Tento přístup na jedné straně kopíroval způsob uplatňování moci komunistické strany ve státě, tedy pohltit a rozhodovat o všech sférách lidského života. Na druhé straně vedení JZD k tomuto radikálnímu zásahu do soukromého života svých členů přistupovalo především z důvodu nedostatku pracovních sil v zemědělství. Stížnosti na jejich nedostatek často zaznívají v projevech „družstevníků“ například při okresních výročních schůzích JZD. Jako řešení této situace byl stanoven plán pro každé JZD kolik má v obci získat rodičů k závazku, že jejich dítě bude studovat již pro účely kádrového posílení JZD. Jenže taková perspektiva byla pro mnoho rodičů naprosto bezúspěšná. Nechtějí stát se zaměstnancem JZD potvrzují i případy, kdy soukromí zemědělci podmiňovali podepsání přihlášky do JZD tím, že do něho nebudou muset vstoupit i jejich děti.⁶⁷¹ Alois Švec z Borové po vyučení se v Adamovských strojárnách chtěl jít na průmyslovku do Chrudimi, ale protože „*vlastní polovic usedlosti po otci a ve výhledovém plánu na 3 5LP jest s ním počítáno pro družstvo*“, stálo v posudku MNV Borová, byl by do školy uvolněn pouze tehdy, upíše-li jeho matka do JZD jednu ze svých dcer. To ale p. Švecová jednoznačně odmítla a tím bylo zamítnuto i studium jejího syna, dokud si své stanovisko nerozmyslí.⁶⁷²

Marie Břeňová, pro kterou jednou z hlavních pohnutek ke vstupu do družstva, byl právě strach, že její děti nebudou moct studovat, zažila v momentě, kdy její syn vycházel

⁶⁷¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. ONV Polička, kn. 16, sig. KB83/2, sl. Zápis zasedání pléna ONV 1959. Zápis ze společného zasedání OV-KSČ a ONV, 18. června 1959.

⁶⁷² SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Borová, inv. č. 51, k. 1, sign. KA 20/2, sl. Kádrové posudky a zprávy zemědělců a živnostníků 1954-1972, Alois Švec- posudek 19. března 1960.

školu, velké rozčarování. Když v roce 1962 chtěli s manželem dát jejich syna Jana na střední školu, vedení JZD rozhodlo nekompromisně- musel zůstat pro JZD a jít pouze na zemědělské učiliště v Poličce. Za rok se jim ale podařilo dostat jej na technickou a mechanizační školu do Litomyšle. Podobně tomu bylo i dcery, která vycházela ze školy rok po Janovi: „*Ale byla druhá Mařenka, ... no tak přeceda zrovna: „Máme vo ni zájem. A je já sem tenkrát byla tak nešťastná, vopravdu se dobře učila, a že zas pude do JZD.*“⁶⁷³ Paní Břeňová dokonce uvažovala, že by dceru dala do péče svojí sestře do Ostravy, která byla ředitelkou ve škole, že by ji tam snad čekala jiná budoucnost. Nakonec se ale věc vyřešila tak, že by se byl JZD upsal jeden z dvou mladších synů. V celé záležitosti také zásadně napomohl učitel Slaný z Poličky, který osobně přijel orodovat u předsedy, že Marie je studijní typ a do JZD se nehodí. Díky této přimluvě mohla jít studovat na ekonomickou školu do Svitav. Další na řadě byl tedy Bohumil, ten ale neměl vůbec žádný vztah k zemědělství. Prvně bylo rodině ze strany představitelů JZD oznámeno, že se syn bude moct pouze vyučit opravářem. Ale přeci jenom se rodině podařilo docílit toho, aby syn mohl nastoupit na strojírenskou průmyslovku v Rychnově nad Kněžnou. Role toho, kdo zůstane na práci v JZD, zbyla na nejmladšího syna Mirka, který šel studovat zemědělskou školu do Moravské Třebové.

Na období dospívání svých dětí a momentu, kdy se mělo rozhodnout, kam půjdou dál na školu, vzpomínají manželé Pajkrovi podobně jako paní Břeňová. Jejich nejstarší syn Emil (nar.1946) se rovněž dobře učil, ale mohl jít pouze na zemědělské učiliště do Poličky a upsat se pro JZD. Jak dodává Hedvika Pajkrová: „*No musel, musel! (smích) Ale jo, eště k tomu neměl tak vodpor.*“⁶⁷⁴

7.2 JZD a problém pracovních sil

Již jmenovaný nedostatek mladých lidí v JZD a celkový nedostatek pracovních sil značně omezoval možnost z družstva odejít do jiného zaměstnání. Nedostatek pracovních sil provázela snaha řešit tento problém centrálně za pomoci různých agitačních akcí. Krajské orgány v roce 1959 došli k závěru, že bude potřeba v každém kraji sehnat do družstva alespoň 1600 mladých lidí. Proto se přistoupilo k náborovým akcím, ty ale ukázali, že se mladým lidem do neútešných ekonomických podmínek JZD nechce.⁶⁷⁵ To ilustruje případ Miloslava

⁶⁷³ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce, Záznam rozhovoru s Marií Břeňovou, 6. 11. 2003.

⁶⁷⁴ Centrum Bohuslava Martinů v Poličce, Záznam rozhovoru s Emilem Pajkrem a Hedvikou Pajkrovou, 7. 7. 2003.

⁶⁷⁵ DOLEŽAL, Jan – KMONÍČEK, Josef – PEKÁREK, Jiří. Když mizely meze: kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949–1960. Hradec Králové: Kruh, 1987. Edice Kraj. S. 111-112.

Lorence. Ten po návratu z vojny v roce podepsal přihlášku do JZD Sádek. Zde setrval až do podzimu 1960. Pak chtěl ale odejít do jiného zaměstnání, což mu vedoucí JZD nechtěli povolit. Vlivem této situace se ze spolehlivého pracovníka stává člověk bez jakékoliv motivace k práci. Přestává chodit do zaměstnání a jsou na něho stížnosti, že se chová neslušně k funkcionářům JZD. Dokonce si vyžádal svoji přihlášku k nahlédnutí, načež ji přímo v kanceláři JZD zničil a hodil do kamen. Celým případem se zabývala prokuratura ve Svitavách. On zůstal jako nezaměstnaný a příležitostně vypomáhal soukromým zemědělcům. Jak velká je nouze o mladé pracovníky dosvědčuje to, že i přes tyto všechny peripetie s nepoddajným zaměstnancem rada MNV v Sádce nedoporučuje, aby mu bylo přiděleno zaměstnání mimo JZD Sádek.⁶⁷⁶

Podobně tomu bylo v případě Františka Dvořáka ze Sádce, který byl zaměstnán u Okresního stavebního podniku v Poličce, kam byl uvolněn na období zimních měsíců. Ovšem ačkoliv byl červenec, František Dvořák stále pracoval ve stavebnictví. Rada MNV v Sádce požádala o jeho uvolnění, aby jej mohli zaměstnat v JZD, které trpělo nedostatkem mužských pracovních sil. Argumentovali tím, že od začátku roku 1960 byl členem JZD, kam vstoupil s 6,3 ha + 1 ha nuceného pachtu.⁶⁷⁷

Z důvodu onoho nedostatku pracovních sil byla věc brána právě z toho hlediska, že není možné, abyste do JZD dali pouze své pozemky, ale vy už tam nevstoupili. Jako v případě Josefa Dostála z Borové, který přešel se svojí soukromou hostinskou živností do družstevního podniku Jednota, a jeho žena zde byla rovněž zaměstnána, nebyla jejich půda ve výměře 5 ha bez pracovní síly do JZD přijata.⁶⁷⁸ Volnost při rozhodování o tom, kde budete pracovat, jste ale neměli ani, když jste stáli mimo družstvo. Při žádosti Václava Popelky z Oldřiše, čp. 141 o zařazení jeho dcery do průmyslu mu bylo vyhověno s tou podmínkou, že v okamžiku, kdy nebudou zvládat obdělávání půdy, plnění dodávek apod., bude povolána zpět k práci u nich na statku.⁶⁷⁹ Nebo pokud jste byli zaměstnáni jinde, byly vyžadovány brigády pro JZD. Samozřejmě s tím, že když byste je odmítli, budete z dosavadní práce vzati a zaměstnáni v JZD.⁶⁸⁰

Radikálním zásahem do svobody člověka byli odhodláni funkcionáři JZD Oldřiš za podpory ONV řešit nedostatek pracovních sil. Josefa Roušara, čp. 193 do JZD vstoupit chtěl,

⁶⁷⁶ SOA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Sádek, Inv. č. 56. Kt. 3. Příkázání do zemědělství, pokus o únik.

⁶⁷⁷ Tamtéž.

⁶⁷⁸ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Borová, inv. č. 51, k. 1, sign. KA 20/2, sl. Kádrové posudky a zprávy zemědělců a živnostníků 1954-1972. Posudek na Josefa Dostála, Borová čp. 117, 24. listopadu 1958.

⁶⁷⁹ SOA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. MNV Oldřiš, kt. 10, inv. č. 138, složka Nucené pachtu 1952-1959, Dopis MNV Oldřiš Václavu Popelkovi, 24. března 1955.

⁶⁸⁰ SOA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. JZD Oldřiš, Schůze představenstva JZD, 6. října 1958.

ale JZD jej odmítlo. Josef Roušar hospodařil se svojí ženou na výměře 10 ha zemědělské půdy. Ale protože jemu bylo v té době 58 a jeho ženě 60 let a zdravotně na tom nebyli dobře, nemohli již déle práci na svém hospodářství zastávat, proto chtěli vstoupit do JZD. To je ale odmítlo s tím, že jsou přestárlí a nebyli by schopni odpracovat plánované jednotky. Proti tomuto rozhodnutí podal pan Roušar v roce 1960 odvolání, které mu ale vyhověno nebylo. Přijati by byli pouze pod tou podmínkou, že by s nimi do JZD vstoupil i jejich syn. Ten už byl ale ženatý, měl děti a bydlel v 15 km vzdálené obci Lubná. I přes tuto skutečnost trval MNV Oldřiš na tom, stanovisko schvaloval i ONV Polička, že jejich syn byl do průmyslu propuštěn jen na dobu určitou. A jelikož Roušarovi nesplnili dodávky, přikázala rada MNV Oldřiš v roce 1959 celou usedlost podle zákona č. 50/1955 Sb. jejich synu Josefovi. „ [...] nyní záleží pouze na Vás, abyste již jednou přestal se stížnostmi a zapojil se do plodné budovatelské práce a to i Váš syn, [...] vrátil se na svou usedlost jako jediný Váš nástupce a společně jste vstoupili do místního JZD.“⁶⁸¹ Tak zakončil pracovník zemědělského oboru ONV Polička Bureš vyjádření ke stížnosti pana Roušara.

⁶⁸¹ SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. JZD Oldřiš, inv. č. 25, k. 2, sign. KB 181/10. Sl. Žádosti o vstup do JZD. Josef Roušar- stížnost na MNV Oldřiš, 9. 3. 1960.

8. Závěr

Proces kolektivizace venkova, který probíhal v letech 1949 – 1960 znamenal na svém konci zánik soukromého vlastnictví půdy. Její více než desetiletý průběh se sebou nesl kruté nespravedlnosti páchané na soukromých rolnících, ale nenávratné stopy zanechala kolektivizace na celkové podobě venkova i krajiny.

V této práci jsem si vytkla za cíl zmapovat nejdůležitější momenty kolektivizace venkova v bývalém okrese Polička se zaměřením zkoumání tohoto procesu ve čtyřech vybraných obcích. Při analýze procesu kolektivizace jsem se zaměřila na sledování postupu kolektivizace v čase. Využitím archivních pramenů a pramenů osobní povahy jsem se věnovala hlouběji i osudům jednotlivých perzekuovaných rodin. Zvláštní pozornost jsem věnovala i jednotlivým represivním a perzekučním metodám. Než jsem ale přistoupila k samotnému procesu kolektivizace, věnovala jsem velkou pozornost i vývoji zemědělské politiky a vývoji v samotných obcích po roce 1945.

Takto zvolená forma umožnila hlubší pohled na celé období kolektivizace. Sledování vývoje zemědělské politiky po roce 1945 poukázalo na skutečnost, že řešení zemědělské otázky bylo palčivým problémem, na kterém se svezl i následný politický boj o hlasy venkova ve volbách v květnu 1946. Ten vyhrála komunistická strana, která byla ale od samého počátku ve výhodě. Omezený výběr politických stran, zásadně narušil demokratičnost voleb, účast sovětských poradců na jejich přípravě, obsazený post ministra zemědělství. To byly všechno faktory, které znevýhodňovaly ostatní strany. Už ale i v tomto období zaznívaly hlasy z řad rolníků, kteří se obávali dalšího vývoje v područí KSČ. Vývoj ve zkoumaných obcích, ukázal, že zde hrála velkou roli religiozita regionu a komunistická strana zde sice v prvních poválečných volbách byla na vzestupu, ale stále zde byly strany, které měly podporu mnohem vyšší. V obcích jsme mohli zaznamenat hned v poválečných letech snahu prosazovat komunistické zástupce do místních národních výborů a postupné profilování budoucích naplňovatelů komunistické z vůle. Volby v roce 1948 v obcích jenom potvrdily, neochotu smířit se s nastávající totalitní diktaturou. Výsledek v obci Borová ochromil její činnost takřka po celou dekádu procesu kolektivizace.

Při sledování jednotlivých etap kolektivizace byl zřetelný jednotlivý rozdíl mezi obcemi. Zatímco v obcích Telecí a Sádek se konalo množství procesů se soukromými sedláky v Oldřiši a Borové k těmto metodám příliš nepřístupovali. Důvodem menšího počtu stíhaných sedláků v obci Oldřiš mohla být výměra půdy jednotlivých hospodářství, která nepřesahovala 12 ha. Nebylo zde také tolik využíváno jednotlivých represivních metod, nedošlo zde k

zabavování strojů, při nucených pachttech byly více sledovány skutečné možnosti zemědělců. Tím ale nechci průběh kolektivizace v Oldřiši vůbec zlehčovat. Zatčení Vladimíra Roušara mělo tragické následky pro celou rodinu. Předně se ale jednalo se o zločinný proces, který nejde ničím ospravedlnit. A její samotná podstata připravit rolníka o jeho z generace na generaci děděnou půdu, byla skutečnost, jak se potvrdilo i této práci, které se lidé bránili. Ve všech obcích se podařilo založit JZD, které by bylo trvalé a do kterého by vstoupila většina obce až v roce 1958. V Telecím ustanovené JZD již s počátkem 50. let, do kterého vstoupila většina rolníků, vzniklo především kvůli zrušení strojního družstva a provedením „výkupu“ strojů. Lidé připraveni o mechanizační prostředky ani jinou možnost neměli. A také se jednalo o JZD prvního a druhého typu, v momentě, kdy se uvažovalo o přechod na vyšší výrobní typ, většina lidí vystoupila. Ještě před tím osud JZD zpečetil otevřený útok na velké sedláky, s kterými z JZD odešlo i množství dalších rolníků. Boj proti „vesnickým boháčům“ se ukázal jako destruktivní snahu zakládat JZD. Jejich zkušenosti a pracovitost v JZD chyběla. Kapitola věnující se jednotlivým etapám zakládání JZD ukázala, že okres, který na počátku kolektivizace dokázal obstojně plnit dodávkové kontingenty, tuto schopnost postupně ztrácel a situace v zemědělství se stávala neúnosnou. Do toho se promítly i jednotlivé persekuce, kdy v obcích bylo množství půdy po vystěhovaných sedlácích, která se musela dávat do nucených pachtů. Že nakonec došlo k ustanovení JZD, bylo vlivem financování JZD státem, obrovský agitační nátlak a vyčerpání soukromých zemědělců, kteří dlouhá léta plnili stále vyšší dodávky a museli obdělávat přidělené pozemky. Při sledování vyskytujícího se odporu proti komunistickému režimu a náladě ve společnosti vystupuje také další faktor, který napomohl k dokončení kolektivizace, a tím bylo ukotvení režimu a ztráta naděje, že by mohlo dojít k nějakým politickým změnám.

Myslím, že díky zvolené koncepci práce vznikl plastický model podoby kolektivizace na Poličsku, ve kterém můžeme sledovat příběhy jednotlivých osob a jejich prožívání. I když si tato práce nekladla nárok na úplnost, doufám, že se bude moci zařadit vedle již vzniklých regionálních prací, jako další nový pohled na toto období našich dějin. Je to také vyjádření mé úcty ke všem lidem, kteří museli prožít to tragické období. Při tvoření této práce jsem s jejími nabývajícými obrysy, byla stále více ochromena hrůzou a lítostí. Je zde množství věcí, které člověk pochopit nikdy nemůže, ale právě proto taky na ně nikdy nemůžeme zapomenout.

9. Seznam pramenů a literatury

- BLAŽEK, Petr – JECH, Karel- KUBÁLEK, Michal a kol. *Akce „K“ : Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*. 1. vyd. Praha: Pulchra, 2010. 636 s. ISBN 978-80-87377-05-5.
- BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal (eds.). *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a střeoevropské souvislosti*. Praha: Dokořán a ČZU, 2008. ISBN 978-80-7363-226-7.
- BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal a kol. Přijetí, uplatňování a zrušení směrnice tří ministrů. In *Akce „K“: Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 61-151. ISBN 978-80-7363-226-7.
- BLAŽEK, Petr. Počty nuceně vystěhovaných selských rodin v Československu 1948-1960. In *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 229-244. ISBN: 978-80-87211-96-0.
- BŘEZINA, Vladimír; PERNES, Jiří (eds.). *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957 - 1960*. 1. vyd. Brno: StilusPress, 2009. 231 s. ISBN 978-80-87122-04-4.
- BŘEZINA, Vladimír. Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1955-1960. In: *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a střeoevropské souvislosti*. Praha: Dokořán a ČZU, 2008, s. 128-135. ISBN: 978-80-7363-226-7.
- BUREŠOVÁ, Jana. Politický a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska. In *Akce „K“ : Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010, s. 17-60. ISBN 978-80-87377-05-5.
- BUREŠOVÁ, Jana. Združstevňování nebo kolektivizace zemědělství po roce 1948? In *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 2002, s. 223-228. ISBN 80-86185-18-4.
- DOLEŽAL, Jan – KMONÍČEK, Josef – PEKÁREK, Jiří. *Když mizely meze: kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949–1960*. Hradec Králové: Kruh, 1987. Edice Kraj.
- FEIERABEND, Ladislav. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. 1. vyd. Volary: Stehlík, 2007. 161 s. ISBN 978-80-86913-03-2.

- FIALOVÁ, Jana. Venkov v programech politických stran. In: Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti. Praha: Dokořán a ČZU, 2008, s. 88-90. ISBN: 978-80-7363-226-7.
- JECH, Karel. Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. 336 s. ISBN 978-80-7021-902-7.
- JÍLKOVÁ, Marie. Průběh kolektivizace venkova na Poličsku z pohledu tří postižených rodin. In *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 385-394. ISBN: 978-80-87211-96-0.
- KAPLAN, Karel. Československo v letech 1953 – 1966. 3 část. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 146 s. ISBN 80-04-25745-3.
- KAPLAN, Karel. Kronika komunistického Československa: Doba tání 1953 - 1956. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2005. 768 s. ISBN 80-86598-98-5.
- KONEČNÝ, Stanislav. Vzbouření a veřejné násilí v Poličce 23. září 1949 aneb jak poličští bránili děkana Jaroslava Daňka. Litomyšl, 2005.
- KRATOCHVIL, Antonín. *Žaluji I.: svědectví a myšlenky o deformacích stalinské justice v Československu*. Praha: Dolmen, 1990. ISBN 80-85281-007.
- KŘEN, Jan. Dvě století střední Evropy. Praha: Argo, 2005. 1109 s. ISBN 80-7203-612-2.
- KŘEN, Jan. *Bílá místa v našich dějinách?*. Praha: Lidové noviny, 1990. ISBN 80-7106-003-8.
- NAVARA, Luděk-KASÁČEK, Miroslav. Mlynáři od Babic. Nová fakta o osudovém dramatu padesátých let. Brno: Host, 2008. 1. vydání. 334 s. ISBN 978-80-7294-281-7.
- NĚMEČEK, Josef. *Chrudimsko 1948-2008*. Vydáno vlastním nákladem: Josef Němeček, rok vydání neuveden. ISBN nemá.
- NĚMEČEK, Josef. Protistátní teroristické skupiny v režii StB Pardubice, rok vydání neuveden. ISBN nemá.
- NĚMEČEK, Josef. *Osudy sedláků na Litomyšlsku po roce 1948*. Vydáno vlastním nákladem: Josef Němeček, 2015. ISBN: není.
- NĚMEČEK, Josef. *Osudy sedláků na Poličsku po roce 1948*. Vydáno vlastním nákladem: Josef Němeček, 2015. ISBN: není.

- PERNES, Jiří. Proměny myšlenky kolektivizace zemědělství v politice KSČ po únoru 1948. In *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 33-46. 473 s. ISBN: 978-80-87211-96-0.
- ROKOSKÝ, Jaroslav; SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN: 978-80-87211-96-0.
- ROKOSKÝ, Jaroslav. Amnestie 1960. In *Paměť a dějiny* 1/2011, s. 36-51.
- ROKOSOVÁ, Šárka. Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem. In *Securitas imperii 10: sborník k problematice vztahů československého komunistického režimu k „vnitřnímu nepříteli“*. Praha: ÚDV ZK, 2003, s. 147-194. ISBN 80-86621-01-4.
- ROKOSOVÁ, Šárka. Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem. In *Securitas imperii 10: sborník k problematice vztahů československého komunistického režimu k „vnitřnímu nepříteli“*. Praha: ÚDV ZK, 2003, s. 147-194. ISBN 80-86621-01-4.
- RŮŽIČKA, Miloslav. Osudy politických vězňů Havlíčkobrodská 1948 - 1989. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Konfederace politických vězňů, 1999. 534 s. (ISBN není)
- RŮŽIČKA, Miloslav: Vyhnaní: Akce „Kulak“, zločin proti lidskosti! Havlíčkův Brod, 2008. 479 s. (ISBN není)
- SKOPALOVÁ, Marie. Vysídlování selských rodin ve východních Čechách v 50. letech 20. století. In: *Sborník prací východočeských archivů* 11, 2007, s. 93-120. Státní oblastní archiv v Zámrsku, 2007. ISSN 231-6307.
- TOPOL, Josef. *Konec masopustu*. Praha: Orbis, 1963. ISBN není.
- URBAN, Jiří. V zemědělství je nutno věnovat pozornost všem otázkám. Role bezpečnostních trojek a pětiek při prosazování kolektivizace. In *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, s. 245-260. ISBN: 978-80-87211-96-0.
- URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Praha: Vyšehrad, 2010. 1. vydání. 304 s. ISBN 978-80-7429-055-8.
- VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Ed. Česká historie, sv. 17. ISBN 978-80-7106-941-6.
- VEBER, Václav. *Třetí odboj. ČSR v letech 1948 – 1953*. 1. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2014. ISBN: 978-80-7395-786-5.

- VLČEK, Vojtěch. *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel: rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. 398 s. ISBN: 978-80-7192-688-7.

Prameny archivní:

ABS Praha

- f. Vyšetřovací svazky Hradec Králové, sign. V 1183

SOBA Zámorsk

- f. Krajská prokuratura Hradec Králové
k. 214, spis 1 KR 029/72
k. 222, spis 2 KR 189/68
- f. Krajská prokuratura Pardubice
k. 80, spis SKPt 6/54

SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli

- f. ONV Polička
kn. 2 – 16, Zápisy ze zasedání pléna ONV 1947 - 1959
kn. 70-72, Zápisy o schůzích zemědělské komise 1955- 1960
k. 57, Volby 1945
k. 86, Trestní spisy 1945 – 1948
kt. 97, Evidence soudních provinilců 1945 – 1952
kt. 228, Vyvlastnění
- f. NF-OV Polička
k. 1 - 4, Zápisy ze schůzí předsednictva OAV NF 1948-1958
k. 11, Korespondence týkající se zemědělství
k. 37, MV NF Borová: zápisy ze schůzí, korespondence 1948-1955
k. 40, MV NF Oldřiš: zápisy ze schůzí 1948-1955
k. 44, MV NF Telecí: zápisy schůzí 1948-1953, korespondence 1949-1951
- f. OV KSČ Polička
k. 1, Zápis z okresní konference KSČ 1959
k. 13, Dokument prověrek a kádrových posudků
- f. Okresní prokuratura Polička

- k. 9, Tajné presidiální a právní spisy 1949-1960
- k. 10-12, Spisy k rejstříkům 1949-1959
- in. 26, Záznam žalob 1950-1955

- f. MNV Sádek
 - kn. 1-5, Zápisy ze zasedání pléna a schůzí rady 1950-1959
 - kn. 9, Zápisy ze schůzí obecní rady a rady místního národního výboru 1935-1950
 - k. 3, Rozbory hospodaření JZD 1960-1966, Ustanovení JZD, Příkázání do zemědělství, pokus o únik
 - k. 5, Převody a prodeje pozemků 1952-1961

- f. MNV Oldřiš
 - kn. 1, Zápisy ze schůzí pléna a rady
 - kn. 2, Komise zemědělská 1951-1954-1961
 - kn. 39-40
 - k. 1, Relace místního rozhlasu 1955-1956, Návrh nového MNV 1960
 - k. 6, Výkup strojů 1950-1951, Stav JZD 1950-1955, Ustanovení JZD 1958, Změny v držení půdy JZD, Sběrný list 1971
 - k. 10, Neplniči 1955-1959, Nucené pachtý 1951-1959

- f. JZD Vpřed Oldřiš
 - kn. 2, Zápisy z členských schůzí a schůzí představenstva 1958-1959
 - k. 2, evidence družstevníků, stížnosti
 - k. 6, Ustanovení JZD v Oldřiši

- f. MNV Borová
 - k. 1, Volby, Posudky a zprávy o pověsti občanů od MNV 1954-1972
 - kn. 39, Zápisy ze schůzí Výboru žen 1952-1956
- f. JZD Borová
 - kn. 1, knihy zápisů z členských schůzí 1958 - 1959

- f. MNV Telecí
 - kn. 2, Zápisy o schůzích MNV 1952-1957

kn. 3, Držení půdy 1958

kn. 39, Zemědělská komise 1951-1959

Archiv autorky:

- Záznam rozhovoru s Emilem a Hedvikou Pajkrovými, 7. ledna 2010.
- Záznam rozhovoru s Janem Krejskem, 13. dubna 2012.
- Záznam rozhovoru s Vlastou Ehrenbergerovou, 12. dubna 2012.
- Záznam rozhovoru s Marií Balášovou a Ludmilou Groulíkovou, duben 2012.
- Záznam rozhovoru s Antonínem Lamplotem, duben 2012, srpen 2015
- Záznam rozhovoru s Marií Škraňkovou, 15. července 2015.
- Záznam rozhovoru s Ladislavem Jílkem, srpen 2015.
- Záznam rozhovoru s Marií Kopeckou, 15. červenec 2015.
- Záznam rozhovoru s Albínem Blažkem, 26. října 2013.
- Záznam rozhovoru s Inkou Tichou, listopad 2013.

Centrum Bohuslava Martinů v Poličce:

- Záznam rozhovoru s Emilem Pajkrem a Hedvikou Pajkrovou, 7. prosince 2003
- Záznam rozhovoru s Vlastou Ehrenbergerovou, 24. června 2003.
- Záznam rozhovoru s Marií Břeňovou, 6. listopadu 2003.
- Záznam rozhovoru s Josefem Nunvářem, 7. listopadu 2003.
- Záznam rozhovoru s Marií a Janem Kopeckými, 5. listopadu 2003.
- Záznam rozhovoru s Janem Portlem, 5. listopad 2003.

Další prameny:

- Osobní archiv Bohuslava Jílka
P 177/60-33, Usnesení Okresního soudu ve Svitavách, 9. 8. 1961.
Dopis Františka Hebíka, 27. června 1955.
Rt 487/90: T 12/55, Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové, 18. 1. 1991.
P 177/60-33, Usnesení Okresního soudu ve Svitavách, 9. 8. 1961.
15 C 111/93 – 16, Okresní soud v Pardubicích- rozsudek, 23. 6. 1994.
- Osobní archiv Vlasty Ehrenbergerové
Rodinná kronika, č. 106 Telecí (Krčma)
- Osobní archiv Antonína Lamplota ml.

Kronika rodiny Josefa Zrůsta ve Studeném u Jílového, okres Praha- západ. Sepsáno na věčnou paměť Josefem Zrůstem roku 1974

Paměti Antonína Lamplota ml.

Paměti Josefa Lidmili ml.

Kroniky:

- Obecní úřad Sádek: Kronika obce Sádek 1924 - 1960
- Obecní úřad Telecí: Pamětní kniha obce Telecí 1949-1960
- Obecní úřad Borová: Kronika Borová u Poličky 1946–1970

Prameny tištěné:

- *Rozorané meze*, č. 1-7, 8, 2, 1950.
- *Vesnické noviny ONV Polička*, č. 34, 35, 1953.
- *Vesnické noviny ONV Polička*, č. 40, 41, 47, 49, 1956.
- *Vesnické noviny ONV Polička*, č. 32- 43, 46-48, 1958.
- *Vesnické noviny ONV Polička*, č. 18, 21, 1959.
- *Vesnické noviny ONV Polička*, č. 1, 4-9, 1960.
- *Hlasatel obce Oldřiš*, č. 1, 1954. č. 1-3,5 1957.
- *JZD Oldřiš Vpřed: Družstevní zpravodaj*, č. 1, 1988.

- Pšeničková, Jana ed. *Zemědělské družstevnictví: Kolektivizace zemědělství- podmínky pro vznik JZD 1946*. Praha: SÚA, 2004. 374 s. ISBN:80-86712-16-8.
- PŠENIČKOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – vznik JZD 1951*. Praha: SÚA, 1999. ISBN 80-85475-59-6.
- PŠENIČKOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – vznik JZD 1952*. Praha: SÚA, 2000. ISBN 80-85475-65-0.
- PŠENIČKOVÁ, Jana (ed.). *Zemědělské družstevnictví: kolektivizace zemědělství – vznik JZD 1953*. Praha: SÚA, 2002. ISBN 80-85475-80-4.
- BOŠTÍK, Jan. *Kronika kolektivizace malé vesnice: Zápisky mladočovského rolníka Jana Boštíka o životě v letech 1945-1959*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008.

Internetové zdroje:

- BAXA, Josef. Právní úprava voleb do Národního shromáždění v roce 1948. Český statistický úřad, 30. 9. 2008.
URL: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k020.pdf/bf986bce-0610-4a52-beb1-15af2a966fe0?version=1.0>>.
- BAXA, Josef. Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění v roce 1935 na území České republiky. Český statistický úřad, 30. 9. 2008.
URL: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k014.pdf/0085a993-b888-41dd-ab38-fbf69a98a918?version=1.0>>.
- BAXA, Josef. Výsledky voleb do ústavodárného Národního shromáždění v roce 1946 na území České republiky. Český statistický úřad, 30. 9. 2008.
URL: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k018.pdf/0e71fa93-c8e0-479a-9644-11d34f80f014?version=1.0>>.
- NS RČS 1954-1960. Poslanecká sněmovna České republiky: Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.
URL: <<http://www.psp.cz/eknih/1954ns/stenprot/009schuz/s009009.htm>>.
- Zákaz činnosti Orla na dlouhých 42 let komunistickým režimem. Historie Orla. [cit. 2015-8-7].
URL: <http://www.orel.cz/?ukaz=zakaz_cinosti_orla>

10. Přílohy

Příloha č. 1: Příkaz na nucený pacht. Nucené pachtu byl jednou ze základních represivních metod, viz, kapitola „Nástroje moci“

23

Místní národní výbor v Telecím

Dne 9. 9. 1952

Pan Lamplot Ant
.....
Telecí čp. 34.....

Místní národní výbor v Telecím přikazuje Vám na základě ustanovení § 2 a 3 zák. č. 55, ze dne 1. dubna 1947, do nuceného pachtu pozemky č.par. 1503.....ve výměře 2,25.....ha

Jste povinen tyto pozemky přijmouti a řádně na nich hospodařiti, hnojití je podle pravidel obvyklého hospodaření, zjednatí i ostatní předpoklady k řádnému užívání a zajistit plnění 5 LP a výrobního plánu který Vám byl Uložen.

Toto přikázání nuceného pachtu děje se pozjištění dostatků vlastních sil a prostředků ve Vašem hospodářství a možnosti hospodaření bez újmy pro svůj vlastní podnik. Z tohoto výměru lze se odvolati ve lhůtě 15 dnů ode dne doručení počínaje u ONV v Poličce.

Odvolání nemá odkladného účinku.

Jedlička
Tajemník MNV

Jánel Kvantířek
Předseda MNV

Příloha č. 2: Seznam navržených a vysídlených sedláků v rámci Akce „K“, viz kapitola Akce K (kulak):

Okresní prokuratura v Poličce. V Poličce, dne 24-března 1953.

T 70 /53 .

Krajské prokuratuře v Pardubicích .

K T 79/53

Věc. Přehledná zpráva o akci vysídlování kulaků.

Příloha: 1.

K tannímu výnosu ze dne 18.3.1953 o akci vysídlování kulaků podávám následující zprávu :

Celkem stíháno kulaků :

- 1/ Josef Zrůst z Telecí / Pt 255/51
- 2/ Veleoslav Va v ř í č e k ze Sádky / 47 ha / Pt 49/52 - k p.
- 3/ Jaroslav Strítežský ze Širokého Dolu / 27 ha / Pt 53/52 - k p.
- 4/ František Pyšný z Koruhýve / 37 ha / Pt 58/52 - k p.
- 5/ Jan a Marie Klodnerovi z Hartmanic / 38 ha / Pt 73/52 - k p.
- 6/ Josef a Marie Ehrenbergerovi z Telecí / 39 ha / Pt 81/52 - k p.
- 7/ Rudolf a Antonie Blažkovi z Rohozné / 24 ha / Pt 88/52 - k p.
- 8/ František Zatočil v Kutříně / 16 ha / Pt 137/52 - k p.
- 9/ Antonín Kopecký ze Starého Svojanova / 20 ha / Pt 151/52 - k p.
- 10/ Václav Flidr z Lezníku. / 30 ha. / -Pt 157/52 - k p.
- 11/ František a Božena Staňkovi z České Rybné / 15 ha / Pt 173/52 - k p.
- 12/ Emil a Jiřina Kadlecovi ze Spálkova / 31 ha / Pt 175/52 - k p.
- 13/ Miroslav Sůma v Nedvězí / 32 ha / Pt 196/52 - k p.
- 14/ Josef a Marie Sůmvi z Nedvězíčka / 19 ha / Pt 202/52 - k p.
- 15/ Stanislav a Veronika Moravcovi ze Starého Svojanova / 40 ha / Pt 213/52 - k p.
- 16/ Jindřich a Slavomíra Novotný z Borovnice / Pt 205/52 - k p.
- 17/ Jindřich a Zlata z Lanety / Pt 220/52 - k p.

Celkem odsouzeno :

Právoplatně :

- 1/ Josef Zrůst
- 2/ Vavříček
- 3/ Jaroslav Strítežský
- 4/ František Pyšný
- 5/ Jan a Marie Klodnerovi
- 6/ Josef a Marie Ehrenbergerovi
- 7/ Rudolf a Antonie Blažkovi
- 8/ František Zatočil
- 9/ Antonín Kopecký
- 10/ Václav Flidr
- 11/ František a Božena Staňkovi
- 12/ Emil a Jiřina Kadlecovi

Neprávoplatně :

- 13/ Miroslav Sůma z Nedvězí
- 14/ Josef a Marie Sůmvi z Nedvězíčka
- 15/ Stanislav a Veronika Moravcovi ze St. Svojanova
- 16/ Jindřich a Slavomíra Novotný z Borovnice.

Vysloven zákaz pobytu:

- 1/ Josef a Marie Ehrenbergerovi z Telecí
- 2/ Rudolf a Antonie Blažkovi z Rohozné
- 3/ František a Božena Stankovi z České Rybné
- 4/ Josef a Marie Šimovi z Nečvěžička / neprávoplatné/
- 5/ Stanislav a Veronika Moravcovi / dosud neprávoplatné / v

Navrženo v s í d l e n í :

- 1/ Josef Z r í s t z Telecí / 2 přísl.rodiny/
- 2/ Jaroslav Střítežský ze Širokého Dolu 2
- 3/ František Pyšný z Korouhve 3
- 4/ Veleoslav Vavříček ze Sádku : 2
- 5/ Jan a Marie Klodnerovi z Hartmanic 3
- 6/ Josef a Marie Ehrenbergerovi z Telecí 3
- 7/ František Zatočil z Kutřína 3
- 8/ František a Růžena Stankovi z České Rybné 2
- 9/ Václav Flidr z Lezníka 2
- 10/ Rudolf a Antonie Blažkovi z Rohozné 2
- 11/ Antonín a Ladislav Kopecký ze Starého Svojanova 3
- 12/ Emil a Jiřina Kadlecovi ze Spělkova 2
- 13/ Jindřich a Slavomír Novotný z Borovnice 3

Celkem v s í d l e n o

- 1/ Jaroslav Střítežský ze Širokého Dolu 2
- 2/ František Pyšný z Korouhve 3
- 3/ Veleoslav Vavříček ze Sádku 2
- 4/ Jan a Marie Klodnerovi z Hartmanic 3
- 5/ Josef a Marie Ehrenbergerovi z Telecí 3
- 6/ Josef Z r í s t z Telecí 2
- 7/ František Zatočil z Kutřína 3
- 8/ Václav Flidr z Lezníka 2

Podle zjištění na ONV v řízení před trestní komisí ONV, nebyl ani jeden případ, kde by bylo vysloveno propadnutí ušestlosti.

Dále sděluji, že do zdejšího okresu bylo přesídleno celkem dva rodinné celky.

Pokud se týká případů projednávaných před trestní komisí ONV, podám zprávu dodatečně.

Okresní prokurátor:

Příloha č. 3: Žaloba na Josefa Lidmilu a spol., procesu v tzv. závěrečné fázi kolektivizace, viz kapitola „Proces s Josefem Lidmilou a spol.“

10. 1. 1956 Pv 156/55
Pt 6/56

Lidovému soudu
/ s. předsedovi trestního senátu /

Ž A L O B A: v P o l i č c e:

Okresní prokurátor v Poličce žaluje na 84 / 56

- 1/ Josefa L i d m i l u , nar. 17.3.1899 v Telecí, okr. Polička, dříve zemědělece o vým. 17 ha, nyní člena JZD, naposled bytem Telecí čp. 14, okr. Polička, nyní ve vazbě,
- 2/ Emila P a j k r a , nar. 9.1.1922 v Telecí, okr. Polička, dříve zemědělece s výměrou 27 ha, nyní člena JZD, naposled bytem Telecí čp. 22, okr. Polička, t.č. ve vazbě,
- 3/ Jana K r e j s k a , nar. 17.10.1923 v Telecí, okr. Polička, člena JZD, bytem Telecí čp. 15, okr. Polička, t.č. ve vazbě a
- 4/ Jana K r e j s k a , nar. 16.11.1893 v Telecí, okr. Polička, dříve zemědělece s výměrou 28 ha, nyní člena JZD, bytem Telecí čp. 15, okr. Polička, t.č. ve vazbě,

Ž e

v úmyslu rozvracet a mařit JZD v Telecích a tím mařit a ztžovat provádění nebo plnění jednotného hospodářského plánu, který počítá s výrobou v JZD zvýšení životní úrovně pracujících, nespĺnili a porušovali povinnosti svého zaměstnání, neboť

- 1/ Josef L i d m i l a od r. 1953 do r. 1955 jako člen JZD majetek lidového družstva rozkrádal s vědomím, že JZD poškodí a sám tímto jednáním získá osobní prospěch, neboť od roku 1953 až dosud vytěžil 15,5 m3 dřeva, které jednak spotřeboval ve vlastní domácnosti a jednak jej spensžil prodejem. Dále pak v blíže nezjistěné době, avšak opětovně v letech 1953 - 1954, i 1955 veřejně v hostincích a ve svém vlastním bytě poburoval proti republice a jejímu lidově-demokratickému zřízení tím, že umožnil poslech rozhlasu při vysílání stvavých řečí „Svobodné syropy“, dalsím občanům, dále pak tím, že vědomě zesměšňoval usilí pracujících a místních funkcionářů v rámci JZD v Telecích, nevhodnými a sprostými výroky. Konččně pak úmyslně a soustavně po celou dobu svého členství JZD narušoval zdárný průběh prací v JZD a to hlavně spičkových při senosečích, svozu a výmlatu obilí tím, že příkazy funkcionářů JZD k výkonu určitých prací zcela ignoroval a s družstevními konmi i jinými polními nářadími svévolně chodil pracovat na pole ostatním soukromým zemědělci, čímž do-cíloval neoprávněný osobní prospěch na úkor výrobní intenzi-ty JZD.

2/ **Mil Pa j k r**
jako člen JZD jednak majetek jednotného zemědělského družstva rozkrádal v úmyslu poškodit JZD a získat pro sebe neoprávněný osobní prospěch, neboť od r.1953 až dosud celkem vytěžil z majetku JZD 50 m³ dřeva, které jednak spotřeboval ve vlastní domácnosti a jednak je prodejem speněžil. Dále pak v blíže nezjistěných dnech od r.1953, rovněž až do přítomné doby veřejně v hostinci a na ulici pronášel nevhodné výroky, jimiž zesměšňoval budování socialismu a pokrokové metody propagované k zavedení JZD pro zlepšení způsobu práce a zvýšení produkce na úseku rostlinné výroby. Tento jednání dopouštěl se vědomě s úmyslem brzdit a narušovat řádný chod hospodaření JZD v Teleci.

3/ **Jan K r e j s e k / mladší /**

jako skupinář JZD od počátku roku 1955 až dosud úmyslně neplnil všechny povinnosti s této funkce pro něho vyplývající odpovědně a svědomitě, neboť nezajistoval řádné provádění prací ve výrobě rostlinné, nezajistil druhou oborávku brambor na 1,60 ha půdy a sklizen sena na 3 ha jetelotravniny; neprováděl vůbec kontrolu vykonané práce u jednotlivých členů JZD a tuto neporovnával s příslušnými příkazy, nýbrž jen formálně, vždy jednou za měsíc je dodatečně podepisoval, což mělo za následek proplácení odměn za nevykonanou práci a snížení podílů ostatních družstevníků. Tuto činnost vyvíjel vědomě v úmyslu poškodit JZD nedostatečnými organizovanými pracovními výkony a jednak tímto jednáním snažil se docílit nespokojenosti a odporu vůči JZD u středních a malých zemědělců.

4/ **Jan K r e j s e k / starší /**

jako člen JZD po předchozí dohodě se svým synem Janem a za jeho aktivní pomoci od počátku roku 1953 až dosud úmyslně těžil dřevo z majetku JZD se zřejmým záměrem JZD poškodit a na jeho úkor se neoprávněně obohatit. Celkem takto v uvedené době vytěžil 47,5 m³ dřeva, které jednak spotřeboval ve vlastní domácnosti a jednak část dřeva speněžil.

T í m s p á c h a l i

restný čin sabotáže podle §u 85 odst. 1 písm.a/ tr.zák.

N a v r h u j i, aby při hlavním líčení byli slyšeni svědci Josef Coufal, skladník JZD, František Roušar, soukromě hospodářící zemědělec. Mjelozav Just, traktorista JZD, Adolf Ehrenberger, organizační pracovník JZD, Alois Vraspír, býv. skupinář JZD, Jaroslav Vítek, kočí JZD, Bohuslav Just, předseda JZD, dále aby byl konstatován obsah vyšetřovacího spisu se všemi přílohami a osobní výkazy obviněných.

D ů v o d y :

V roce 1950 bylo v obci Teleci založeno JZD, do něhož vstoupili téměř všichni občané obce, včetně zemědělců Josefa Lidmily, Mila Pajkra, Jana Krejka a jeho syna Jana. Tito jak sami doznali, vstoupili v této době do JZD jen proto, aby nestá-

lili stranou a nebylo na ně poukazováno. Hospodářství v JZD se jim však nelíbilo, nebyli spokojeni a stále hovořili jen o tom, že soukromé hospodářství je výhodnější. Vzájemně se po roce svého členství domluvili, že z JZD vystoupí, což uskutečnili již v roce 1951. JZD v Telecím v době svého trvání bylo jedním z nejlepších družstev okresu zásluhou malých a středních zemědělců, kteří tvořili základní stávek členstva. Jedinou a velmi vážnou brzdou dalšího rozvoje a úspěšné kolektivní práce bylo jednání výše uvedených kulaků, kteří v roce 1953 opět do tohoto JZD vstoupili. Důvodem k tomuto jejich druhému vstupu bylo, že se chtěli zhostit, jak sami uvedli, všech povinností uložených jim jako soukromě hospodářícím zemědělcům, dále pak to, že měli větší možnost svými výroky a svým jednáním toto JZD ve svém úspěšném budování brzdit. Jejich předem vzájemně pečlivě promyšlený vstup byl za daných okolností spekulativní a podložen úmyslem, aby se v JZD na určitou dobu jako rozvratná živly skryly a nikoliv proto, aby JZD posílili a pracovali k prospěchu socialisace vesnice.

Podle vzorových stanov JZD je každý člen povinen sdružit veskerou půdu včetně lesní, sadové i vinic. Lidmila, Pajkr a Krejskové tak rovněž učinili, ovšem jen formálně, nebot od počátku svého členství až dosud, to je po dobu 3 let od r. 1953 až 1955 neoprávněně a skrytě prováděli nedovolenou těžbu dřeva ve značných kvantech.

Tuto skutečnost jednak sami obvinění doznávají a jednak je prokázáno svědky Aloisem Vraspírem a Miloslavem Justem. Lidmila takto za uvedenou dobu vytěžil celkem 15,5 m³ dřeva, které jednak spotřeboval ve vlastní domácnosti a jednak toto zpeněžil prodejem ostatním občanům. Za stejných okolností těžili dřevo další kulaci Emil Pajkr a oba Krejskové. Pajkr za stejnou dobu vytěžil 50 m³ dřeva, Krejskové 47,5 m³. Rovněž oni jej z části použili pro spotřebu ve vlastní domácnosti a z části jej zpeněžili prodejem.

Obviněný Lidmila nejvíce a nejintenzivněji působil k rozvrácení družstva. Jeho nekalá činnost především spočívala v tom, že využíval každé příležitosti a v rozhovorech s ostatními členy družstva rafinovanými výroky záměrně snižoval význam socialisace vesnice jakož i všech pokrokových forem na úseku zemědělské výroby. Mimo toho ignoroval všechny příkazy jednotlivých funkcionářů JZD jako Miloslava Justa a Aloise Vraspíra, kteří byli dříve skupináři a tyto okolnosti jasně ve svých svědeckých výpovědích prokazují. Těže svědci poukazují na to, že Lidmila kasměnoval jejich usilí svými výroky, že jejich příkazy jsou blbé a práci že nerozumí i když tito byli dříve výkonnými zemědělci a v současné době pro JZD pracují s nejlepšími vědomími. Situace se vlnou kulaka Lidmily stávala v družstvu stále krytičtější, až nakonec oba uvedení skupináři odmítli nadále tyto funkce vykonávat. Obviněný Lidmila narušoval práci v družstvu též tím, že při všech spížkových pracích vždy se vyhmul kolektivní společné práci a záměrně s koní JZD i s hospodářskými nářadími proti jinému příkazů jednotlivých funkcionářů JZD odjížděl pracovat do vedlejší vesnice soukromým zemědělcům. V mnoha takovýchto případech zavinil tímto svým jednáním zpoždění úspěšného průběhu senoseče, svozu a výmlatu obilí. V těch případech, kdy byl na toto své nevhodné jednání upozorněn, odjížděl na návštěvy svých přátel, pocházejících ze stejných vrstev, jako byl on,

neboť se jednalo převážně o osoby již pro obdobnou trestnou činnost vezněné, s nimiž se obviněný ve věznici nacházel.

Svůj nesouhlas s JZD projevili obviněný Lidmila také tím, že v době, kdy se jeho syn vrátil z vojny, nepřipustil, aby se zapojil týž do práce v JZD i když družstvo trpělo nedostatkem pracovních síl. Lidmila sabotoval úspěšný rozvoj JZD i tehdy, kdy byl určen společně s Pajkrem, aby dovezl z Poličky jaderné krmivo. Zatím co jiní zemědělci vykonali tuto cestu za 4 hodiny, obviněným trvala celý den, neboť se stavili v každém hostinci, kde popijeli a pronáseli nevhodné a pobuřující výroky a po 7 až 8 hodinách se teprve vrátili zpět. Tuto okolnost jasně prokazuje svědek Coufal, který dodává, že jmenovaní přivezené krmivo rádně neuskładnili, ale ležadaby je ponechali bez ochrany proti případnému poškození anebo oddzení.

Kde čerpal obviněný Lidmila posilu k této své škodlivé činnosti ?

S oblibou poslouchal zahraniční rozhlas a jeho poslech umožnil ve svém bytě i Františku Roušarovi; týž tuto okolnost prokazuje jako svědek s podotknutím, že Lidmila s ním hovořil o převratu a o osvobození od komunistů, které přýočekával od západních mocností. Tuto skutečnost sám kulak Lidmila doznal. V dřívější době býval obviněný Lidmila velmi zdrženlivý, pokud se týká návštěv hostinců a požívání alkoholu. To počítal s každou hodinou svého času a využíval je ku prospěchu vlastního hospodářství. Jako člen JZD však naopak hostince velice často vyhledává; zde pak dlouhé hodiny vyseďává, popíjí lihové nápoje a ve stavu někdy strážlivém, jindy podnapilém vede pobuřující řeč. Takovéto skutečnosti prokazuje sám předseda JZD Bohuslav Júst.

Činnosti obviněného Lidmily se nejčastěji zúčastňoval také obviněný Emil Pajkr; týž si s Lidmilou velmi dobře rozuměl a v jeho přítomnosti, jakož i v přítomnosti jiných občanů ve veřejných místnostech prohlasoval, že do hostince chodí budovat socialismus. Vedle poslechu stvavého zahraničního rozhlasu kulak Lidmila četl i letáky „ Svobodné evropy, „ čehož je důkazem vedle vlastního doznání obviněného nalezený leták v jeho domě při domovní prohlídce.

V době, kdy se jednalo o výstavbu kravína pro JZD a ustavení velkých a značně výkonných mláticích soupřav, Lidmila se vždy záporně společně s kulakem Pajkrem a oběma Kráskovými stavěl proti a skutečně se jim také podařilo zvrátit tuto výstavbu a zavedení mechanizačních prostředků a kravín až dosud přesto, že část materiálu byla již svezena, vystaven není, neboť s jeho výstavbou dosud nebylo započato. Skrytý záměr, který vedl všechny obviněné k překažení výstavby strojů a společného výmlatu byl ten, že obvinění chtěli docílit toho, aby výmlat uskladněných zásob a zástav dobytka byl nadále prováděn a ponechán v jejich bývalých vlastních usedlostech. Toto obviněným vyhovovalo, neboť docílovali značného vlivu na ostatní členy JZD z řad malých a středních zemědělců, dále pak docílovali toho, že měli možnost s uskladněnými zásobami zemědělských produktů nakládat podle svého a stejně tak měli možnost nakládat i s produkty živočišné výroby, jako na př. s přírůstky hovězího dobytka a nadojeným mlékem.

Kulak Lidmila se nijak netají velkou nenávistí vůči

všemu pokrokovému, vůči komunistům a vůbec proto celému dneš-
nímu lidově- demokratickému zřízení. Při výsledku sám uvedl,
že nikdy neměl kladný poměr k dnešnímu dění a prohlašuje, že
za kapitalismu to bylo lepší než dnes. Navíc pak dodává, že
není zvyklý na to, aby mu někdo práci přikazoval nýbrž, že
vždy pracoval a dále chce pracovat jedině podle svého rozhod-
nutí, že své hospodářství budoval, opravoval a představoval
pro sebe a nikoliv pro jiné a v dnešním zřízení, že prý je ce-
lá jeho životní snaha a práce obrácena v nic.

Nepřáteli dnešního zřízení a rozvratníky JZD v
Telecím byli kulaci Pajkr a oba Krejskové. Pajkr umyslně a
s vědomím, že poskozuje JZD odcizil z majetku družstva 50 m³
dřeva a oba Krejskové 4775 m³. Rovněž kulak Pajkr veskerým
svým vajadřováním i konáním zaměřoval se v neprospěch JZD,
ignoroval i urážel jednotlivé funkcionáře, ponejvíce však
skupináře, kteří rozdělovali práce. Obviněný kulak Pajkr tak
jednal proto, že poslechnout rady i příkazu jiného bylo pod
jeho kulackou důstojnost; nemohl se smířit s tím, že má
poslouchat a nebo se přizpůsobit požadavkům a potřebám družstva,
které se skládalo převážně z malých a středních zemědělců.
O tom, že neměl kladný poměr k JZD svědčí také ta okolnost,
že svoji původní boudu sloužící mu za soukromé hospodáře-
ní k chovu plemenného kance, nedal k dispozici JZD, nýbrž
při soupise ji utajil a již jako člen JZD tuto součást hos-
podářského objektu přes nutnou potřebu v družstvu, prodal
do jiného JZD za 2.000.- Kčs, které si ponechal.

Pokrokové formy nového hospodaření v JZD zesměš-
ňoval Pajkr tím, že v červnu 1955 vezl na voze pytle s ječme-
nem, při čemž z jednoho pytle se ječmen sypal na silnici a
když kulak Pajkr byl na tuto skutečnost upozorněn, odvětil,
že takto provádí křížový osev, aniž by odstranil závalu po-
kud jde o sypající obilí. Tuto skutečnost prokazuje sám
předseda JZD Bohuslav Just. Pajkr odmítal vykonávat nutné
práce a to převážně v době seče a susení sena. Společně
s obviněným Lidmilou zásadně se stavěli vždy proti tomu,
když měli vykonat přikázané práce na usedlosti čp. 38 po býva-
lém osídleném kulaku Zrústovi a na svoji omluvu v tomto smě-
ru uváděli vždy jen to, že Zrúst i přes svoji závažnou trest-
nou činnost neměl být vystěhován, nýbrž že měl být ponechán
na své rodné usedlosti. Tímto jednáním narušovali do značné
míry průběh nutných spíčkových prací, neboť usedlost čp. 38 je
zarazena do JZD a mimo to z jejich jednání je zřejmé, že
sympatizovali se svým vrstevníkem kulakem Zrústem, jehož zájmy
stále hájili.

Kulak Pajkr pro to, aby ohrozil hladký průběh pra-
cí v JZD, nezajistil na podzim v roce 1954 opravu žacího
stroje, který sám poškodil a nepostaral se ani o jeho odvezení,
uskladnění a řádné nakonservování pro zimní měsíce.

Obviněný kulak Jan Krejssek starší, veskeré své jedná-
ní rovněž zaměřoval k tomu, aby činnost a příjem JZD nedosáhla
žádoucí výše. Svě smýšlení však neprojevoval veřejně jako
Lidmila a Pajkr, své záměry však převážně uskutečňoval prostřed-
nictvím svého syna Jan, který počátkem roku 1955 byl zvolen
do funkce skupináře.

Obviněný Jan Krejssek mladší byl si dobře vědom
všech svých povinností vyplývajících z této funkce, avšak ty-
to neplnil a nekonal svědomitě a odpovědně. Nekontroloval pra-

covní výkazy členů JZD ne porovnával vykázanou práci se skutečným výkonem a všechny knihy výkazů formálně bez porovnání, prošetření potvrzoval dodatečně jednou za celý měsíc. Dále pak umyšleně nezajistil řádné oborání 8 ha bramborů v roce 1955. Vzhledem k tomu, že jmenovaný od svého mládí pracoval v zemědělství v hospodářství svého otce musí vědět, že chybějící dvojí oborávka bramborů musí mít značný vliv na snížení jejich výnosů, na jejich zaplevelení a nízký výtěžek. V době sklizně sena na počátku července 1955 nezajistil řádnou sklizeň sena s pozemků o výměře 3 ha jetelotrávy, což mělo za následek její znehodnocení a snížení krmivové základy družstva. Z porušování těchto povinností skupináře je plně usvědčen svědkem Bohumilem Justem.

Mimo toho činil určité úlevy při určování prací a vykazování jednotek kulakům Pajkrovi a Lidmilovi.

U všech zde obviněných jest příznačné, že veškeré jejich jednání - předem společně promyšlené a projednané - bylo vždy zaměřeno v neprospěch celého JZD. Jejich pobuřující výroky, šíření nepravdivých zpráv, rozkladné působení na pracovní jednotku ostatních družstevníků a rozkrádání dřeva značně marilo a ztěžovalo provádění i plnění jednotného hospodářského plánu, který je odvislý od výroby jednotlivých JZD a podkladem ku zlepšení životní úrovně všech pracujících.

Všichni obvinění pokud se týče rozkrádání dřeva, na svoji obhajobu uvedli, že dřevo spotřebovali převážně jen ve svých domácnostech, dále pak, že nevěděli, že lesy přecházejí také při vstupu do JZD a pokud se týká všech ostatních trestných činů, zakrývají je celkem nepodstatnou obhajobou v tom směru, že se snažili usilovně pracovat a poukazovali na počet jimi odpracovaných jednotek. Jejich obhajobu nelze v prvním, ani v druhém bodu uznat, neboť jestliže potřebovali dřevo, měli možnost nabytí jej řádným způsobem tak, jako ostatní pracující. Konkrétně u kulaka Lidmily je tato okolnost nejzávažnější, neboť měl velkou zásobu dřeva, a-to asi 60 m³, kterou získal odbouráním starých chlévů a kolny. Všichni jmenovaní mimo to nepostřebovali všechno dřevo ve svých domácnostech, nýbrž zpeněžili je prodejem a peníze takto získané ponechali si pro svoji osobní potřebu. Pokud se týká pracovní morálky, tato byla dobrá jen tehdy, když z toho plynul výhodný osobní prospěch. Stejně tomu tak bylo s počtem pracovních jednotek, neboť jejich počet na základě všech zde uvedených okolností, byly jen rouškou veškeré jejich podvratné činnosti. K tomu přistupuje ještě ta okolnost, že všichni obvinění, nedodrželi stanovami povolený stav domácího zvířectva a výměru záhumníku, které do značné míry na úkor ostatních činů překročili. Konečně pak jejich spekulativní umyšlenému záškodnickému jednání nasvědčuje i to, což sami doznali, že do JZD nevstoupili proto, aby posílili JZD a pracovali ku prospěchu socialisace, nýbrž jen proto, aby se zhostili všech svých povinností, které pro ně jako velké zemědělce - kulaky z předepsaných dodávek i jiných úkolů vyplývaly. O tom, že veškeré jejich jednání bylo vedeno umyslem rozvracet činnost JZD svědčí, že vše konali po předchozí vzájemné dohodě, že vždy ve stejném údobí společně z JZD vystoupili, společně se opět o vstup ucházeli a také jej uskutečnili. Takové jednání mohou se dopouštět jedině velcí zemědělci, kteří lze podle zjištěných okolností kvalifikovat

jako kulaky . V dřívější době bezohledně vykořisťovali služebné i námezdně pracující občany, využívali svého vlivu a postavení tím, že půjčovali potahy a své hospodářské nářadí, resp. sami s nimi pracovali na pozemcích drobnějších zemědělců, čímž si zajistovali jejich závislost na sobě a rozšiřovali tak okruh všech vykořisťovaných lidí.

Charakteru kulkau nasvědčuje také to, že měli vždy výrobní prostředky velmi dobré, možno říci nejlepší z celé obce. Příznačná je také ta okolnost, že vsichni sympatisovali a byli aktivními členy pol.stran agrárních a lidových. Vzájemně se stýkali důvěrně nejraději mezi sebou, neboť ve svých záměrech si vždy nejlépe rozuměli a ještě v rámci JZD dodávali si svým společným stykem odvahy a poskytovali jeden druhému oporu. Až do dnešní doby, jako formální členové JZD, snažili se zachovat hranice svých původních rolí a v každém případě odmítali rozorávat hraniční meze.

Jednání obviněných vzbudilo v poslední době velkou nespokojenost všech členů družstva, dřívějších malých a středních zemědělců. Všichni tito upozorňovali na uvedené skutečnosti s nadějí, že činnosti obviněných bude učiněna přítrž a že dojde k ozdravení JZD. Společenská nebezpečnost jednání všech obviněných jest velmi značná, neboť sabotování na úseku zemědělské výroby má dalekosáhlé následky a vliv na životní úroveň všech pracujících. Kolektivní hospodaření jest jedinou cestou k zvyšování produktivity zemědělské výroby a v cestu se mu stává především velcí zemědělci s charakterem kulaků, kteří byli zvyklí, aby na ně pracovali druzí, jak je tomu i u obviněných.

Z uvedených okolností podložených svědeckými výpověďmi i věcnými důkazy lze dovoditi, že činnosti jak ve směru skutkových okolností i po stránce zavinění, dopustili se trestného činu sabotáže podle §u 85 odst.1 písm.a/ tr.z. a jsou tedy právem žalováni.

V Poličce dne 6.ledna 1956.

Okresní prokurátor :

L. M. D. U. J.

11. Seznam zkratek

ABS	Archiv bezpečnostních složek
a.j.	archivní jednotka
AV ČR	Akademie věd České republiky
AV NF	akční výbor Národní fronty
čp.	číslo popisné
ČSD	Česká sociální demokracie
ČSL	Česká strana lidová
ČSNS	Česká strana národně socialistická
ČSS	Československá strana socialistická
ČSSS	Československé státní statky
ed.	edice, editor
ev. jed.	evidenční jednotka
f.	fond
HTÚP	hospodářsko-technická úprava půdy
inv. č.	inventurní číslo
JSČZ	Jednotný svaz českých zemědělců
JZD	jednotné zemědělské družstvo
k.	karton
KL NF	kandidátní listina národní fronty
kn.	kniha
KNV	krajský národní výbor
KP	krajská prokuratura
KSČ	Komunistická strana Československa
KV KSČ	krajský výbor KSČ
KV StB	krajské velitelství Státní bezpečnosti
MAV NF	místní akční výbor národní fronty
MO KSČ	místní organizace KSČ
NA	Národní archiv
OAV	okresní akční výbor
ONV	okresní národní výbor
OP	okresní prokuratura
OV KSČ	okresní výbor KSČ

OV-NF	okresní výbor Národní fronty
PJ	pracovní jednotka
PTP	pomocné technické prapory
RSZML	Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu
s.	soudruh, soudružka (v citovaných dokumentech)
s.	strana
SČM	Svaz československé mládeže
sign.	signatura
sl.	složka
SNB	Sbor národní bezpečnosti
StB	Státní bezpečnost
STS	strojní a traktorová stanice
SÚA	státní ústřední archiv
sv.	svazek
ÚSZD	Ústředního svazu zemědělských družstev
ÚV KSČ	Ústřední výbor KSČ
VB	Veřejná bezpečnost
VŽ	Výbor žen

12. Resumé

This work examines the forced collectivization of rural areas during the 1950s in Czechoslovakia. This process had a fundamental impact on the character of rural Czechoslovakia and ultimately culminated in the dissolution of private farming. The work specifically focuses on the district of Polička and the course of collectivization in the villages of Borová, Oldřiš, Sádek and Telecí.

The process of collectivization was formally begun in 1949 with the passage of the law establishing agricultural cooperatives (Jednotná Zemědělská Družstva - JZD) modeled on the Soviet Union and wholly controlled by the power apparatus of the Communist Party of Czechoslovakia (KSČ). While rural areas called for a solution to agricultural problems, for the majority of farmers this approach was absolutely unacceptable and they refused to join JZD. Eventually they were forced to do so. KSČ first began limiting opportunities for private farmers to successfully do business. It primarily focused on large farms, calling the farmers “wealthy village bourgeoisie”, “kulaks” (a derogatory Russian term for affluent farmers) and marking them the countryside’s greatest enemy. Once branded, these farmers suffered social and economic discrimination. The persecution against private farming steadily increased and not even small farmers escaped notice. The pressure culminated in Action K (kulak), where farm owners were not only imprisoned, but all of their property was confiscated and they were relocated with their entire family far from the region to a Czechoslovak State Farm (ČSSS), where they had to work under the supervision of screened and trusted communist cadres. Later, this forced relocation even took place between districts. Overall, more than 4,000 families were relocated. The result of this persecution and founding of the centrally organized JZD was the absolute destruction of agriculture, which soon began to lag far behind the West. Complete collectivization of the countryside was only possible due to major subsidies for JZD and improvements in its operations, the absolute exhaustion of the private agricultural sector, and the loss of hope of private farmers that any change in the political system was possible.

The work draws on professional literature, archive materials, period publications, personal sources and first-hand testimony to map not only the individual stages of the course of collectivization around Polička, but also the specific methods and strategies used to force people into JZD. In addition, it also attempts to map the forms of resistance against the communist regime and founding of JZD.